

โรงเรียนวิถืพุทธที่มีผลปฏิบัติงานเป็นต้นแบบ : การศึกษาทฤษฎีฐานราก

เพชร พรรัตนประเทศ

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ดุขฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศึกษาศาสตรดุขฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

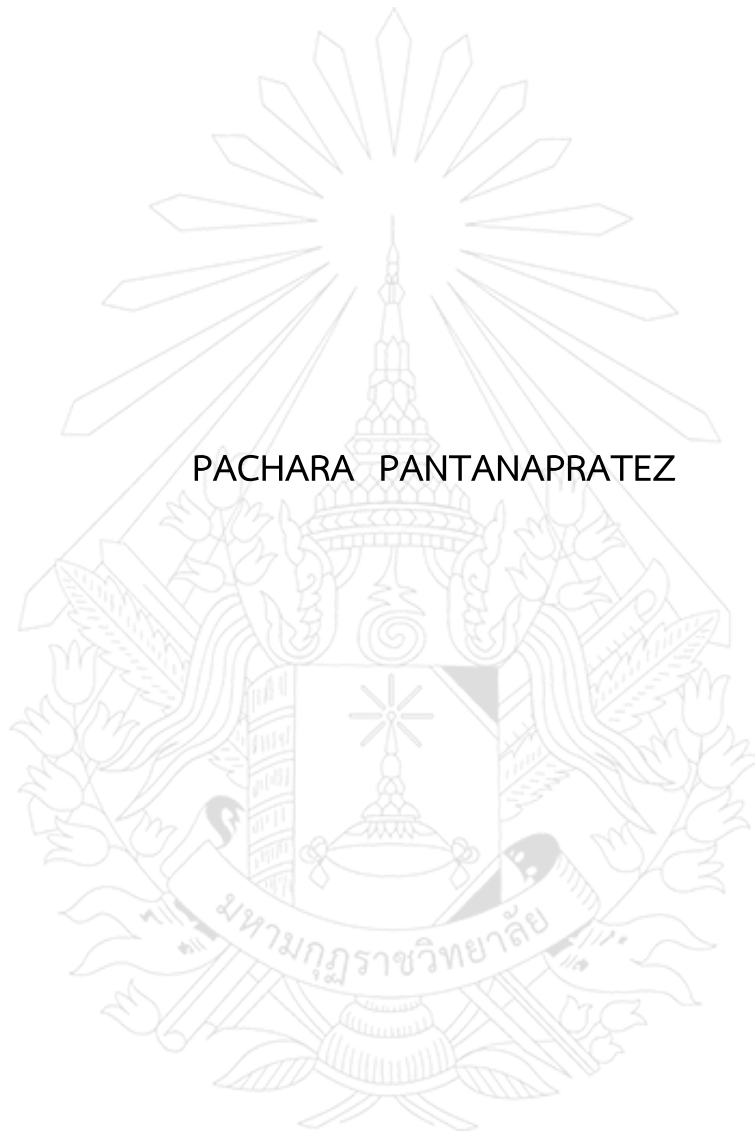
พุทธศักราช 2565

โรงเรียนวิถืพุทธที่มีผลปฏิบัติงานเป็นต้นแบบ : การศึกษาทฤษฎีฐานราก

คู่มือฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการบริหารการศึกษา
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พุทธศักราช 256

BUDDHIST ORIENTED SCHOOL WITH PERFORMANCE AS A MODEL :
A GROUNDED THEORY STUDY

PACHARA PANTANAPRATEZ

A DISSERTATION SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE DOCTOR DEGREE OF EDUCATION
PROGRAM IN EDUCATIONAL ADMINISTRATION
FACULTY OF EDUCATION
MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY

2022

หัวข้อคุณูปนิพนธ์ : โรงเรียนวิถิพุทธที่มีผลปฏิบัติงานเป็นต้นแบบ : การศึกษาทฤษฎีฐานราก
ชื่อนักศึกษา : พชร พรรณประเทศ
ชื่อปริญญา : ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชา : การบริหารการศึกษา
ปีพุทธศักราช : 2565
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก : พระครูสุธีจรรย์วัฒน์, ผศ.ดร.

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อนุมัติให้นำคุณูปนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

คณบดีคณะศึกษาศาสตร์

(พระมหาบุญนา จานวิโร, ผศ.ดร.)

คณะกรรมการสอบคุณูปนิพนธ์:

ประธานกรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไพศาล สุวรรณน้อย)

กรรมการ (อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก)

(พระครูสุธีจรรย์วัฒน์, ผศ.ดร.)

กรรมการ

(พระครูธรรมภาณวิมลชัย, ผศ.ดร.)

กรรมการ

(พระมหาศุภชัย สุกกิจใจ, ผศ.ดร.)

กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.วิโรจน์ สารัตนะ)

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Dissertation Topic : Buddhist Oriented School With Performance As A Model : A
Grounded Theory Study
Student's Name : Pachara Pantanaprates
Degree Sought : Doctor of Education
Program : Educational Administration
Anno Domini : 2022
Advisor : Phrakru Sutheejariyawathana, Asst.Prof. Dr.

Accepted by the Faculty of Education, Mahamakut Buddhist University in Partial
Fulfillment of the Requirements for the Degree of Doctor of Education (Educational
Administration)

Dean Faculty of Education

(PhramahaBoonna Thanaveero, Asst.Prof. Dr.)

Dissertation Committee:

Chairman

(Asst.Prof. Dr.Paisan Suwannoi)

Member (Advisor)

(Phrakru Sutheejariyawathana, Asst.Prof. Dr.)

Member

(Phrakru Dhammabhisamai, Asst.Prof. Dr.)

Member

(Phramaha Suphachai Supakitjo, Asst.Prof. Dr.)

Member

(Assoc.Prof. Dr.Wirot Sanrattana)

บทคัดย่อ

หัวข้อคุณิพนธ์	: โรงเรียนวิถีพุทธที่มีผลปฏิบัติงนเป็นต้นแบบ : การศึกษาทฤษฎีฐานราก
ชื่อนักศึกษา	: พชร พรธนประเทศ
ชื่อปริญญา	: ศึกษาศาสตรคุณิบัณฑิต
สาขาวิชา	: การบริหารการศึกษา
ปีพุทธศักราช	: 2565
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก	: พระครูสุธีจริยวัฒน์, ผศ.ดร.

การวิจัยครั้งนี้วัตถุประสงค์ดง เพื่อศึกษาปรากฏการณ์หลักของโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิถี จากมุมมองของคนที่อยู่ในปรากฏการณ์ว่ามีลักษณะอย่างไร มีสาเหตุหรือมีปัจจัยจากอะไร เพื่อศึกษายุทธศาสตร์ ที่โรงเรียนธรรมวิถี ได้นำมาใช้จนเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีได้ว่ามียุทธศาสตร์อะไรบ้าง โดยมีเงื่อนไขเชิงบริบทเฉพาะ และเงื่อนไขสอดแทรกทั่วไป ที่มีผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์เหล่านั้น เพื่อศึกษาผลสืบเนื่องที่กิดขึ้นจากการใช้ยุทธศาสตร์ที่โรงเรียนธรรมวิถีได้เลือกนำมาใช้จนทำให้เป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดี

ผลการวิจัยพบว่า

ลักษณะโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีมีหลายประเด็น ได้แก่ แนวทางการเริ่มต้นโรงเรียนวิถีพุทธ ทราบสาเหตุหรือมีปัจจัยสภาพปัญหาของสังคมเด็กขาดเรียน ปัญหาเด็กที่มาเรียนแต่ไม่ยอมเข้าแถว ปัญหาเด็กไม่ค่อยฟังพ่อแม่ ปัญหาของเด็กในสภาพลูกเทวดา ปัญหาที่เด็กชอบแข่งจักรยานยนต์ หนีเที่ยวไม่ยอมเข้าเรียน โรงเรียนพยายามสร้างความตระหนักให้กับคุณครู ต่อสภาพปัญหาเหล่านี้เด็กของเราจะสามารถอยู่ได้ในสังคมหรือไม่ ในเมื่อเราเป็นคุณครูจุดประสงค์หลักของเราก็คือต้องหาวิธีการที่จะสร้างควมมีคุณธรรมจริยธรรมติดตัวนักเรียนออกไปสู่สังคมเพราะตัวนักเรียนคือผลิตผลของหน่วยงานเราหรือของโรงเรียน

ยุทธศาสตร์ที่โรงเรียนได้นำมาใช้ดำเนินการในเรื่องนี้ปรับได้ตามแนวทางของหลักธรรมเรื่องปัญญาคุณธรรม 4 ประการ จะส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาตามหลักไตรสิกขา ได้อย่างชัดเจน สำหรับแนวคิดเบื้องต้น ของการจัดสภาพในสถานศึกษา ที่เหมาะสมในด้านต่าง ๆ มีลักษณะดงต่อไปนี้

1. ด้านกายภาพ โรงเรียนจะจัดอาคารสถานที่ สภาพแวดล้อม ห้องเรียน และแหล่งเรียนรู้ที่ส่งเสริมการพัฒนาศีล สมาธิ และปัญญา ได้แก่ มีศาลาพระพุทธรูป เตนเหมาะสม ที่จะชวนให้ระลึกถึงพระรัตนตรัยอยู่เสมอ มีมุมหรือห้องให้ศึกษาพุทธธรรม บริหารจิต เจริญภาวนาเหมาะสมหรือมากพอที่จะบริการผู้เรียน หรือการตกแต่งบริเวณให้เป็นธรรมชาติ หรือใกล้ชิดธรรมชาติ ชวนมีใจสงบ และส่งเสริมปัญญา ได้แก่ รมรื่น มีป้ายนิเทศ ป้ายคุณธรรม ดุแลเสียงต่าง ๆ ไม้ให้อีกทีก ถ้าเปิดเพลงกระจายเสียงก็พิถีพิถันเลือกเพลงที่ส่งเสริมสมาธิ ประเทืองปัญญา เป็นต้น

2. ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต สถานศึกษาจัดกิจกรรมวิถีชีวิต ประจำวัน ประจำสัปดาห์ หรือในโอกาสต่าง ๆ เป็นภาพรวมทั้งสถานศึกษา ที่เป็นการปฏิบัติบูรณาการทั้ง ศีล สมาธิ และปัญญา

โดยเน้นการมีวิถีชีวิต หรือวัฒนธรรมของการกิน อยู่ ดู ฟัง ด้วยสติสัมปชัญญะ เพื่อเป็นไปตามคุณค่าแท้ของการดำเนินชีวิต

3. ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ สถานศึกษาส่งเสริมบรรยากาศของการใฝ่เรียนรู้ และพัฒนาไตรสิกขา หรือส่งเสริมการมีวัฒนธรรม แสวงปัญญา และมีปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตรต่อกัน มีบรรยากาศของการเคารพอ่อนน้อม ยิ้มแย้มแจ่มใส การมีความเมตตากรุณาต่อกัน ทั้งครูต่อนักเรียน นักเรียนต่อครู นักเรียนต่อนักเรียน และครูต่อครูด้วยกัน และโรงเรียนส่งเสริมให้บุคลากร และนักเรียนปฏิบัติตน เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น เช่น การลด ละ เลิกอบายมุขการเสียสละ เป็นต้น

4. ด้านการบริหารจัดการสถานศึกษา โดยบุคลากรในสถานศึกษา ร่วมกับผู้ปกครอง และชุมชน สร้างความตระหนักและศรัทธา รวมทั้งเสริมสร้างปัญญาเข้าใจในหลักการและวิธีดำเนินการ โรงเรียนวิถีพุทธร่วมกัน ทั้งนี้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายพยายามสนับสนุน และการปฏิบัติตนเอง ที่จะสนับสนุนและเป็นตัวอย่างในการพัฒนาผู้เรียน ตามวิถีชาวพุทธ สถานศึกษาวิเคราะห์จัดจุดเน้น หรือรูปแบบรายละเอียดโรงเรียนวิถีพุทธ ตามความเหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษา

เงื่อนไขที่ส่งผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์ของโรงเรียนวิถีพุทธได้ปรับใช้ตามแนวทางของหลักธรรมเรื่องปัญญาภูมิธรรม 4 ประการ จะส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาตามหลักไตรสิกขา ได้อย่างชัดเจน ของการจัดสภาพในสถานศึกษา ที่เหมาะสมในด้านต่าง ๆ มีลักษณะให้นักเรียนเป็นคนดีในสังคม หลังจากจบจากโรงเรียนไป ผลพลอยได้ทำให้บุคลากร ครู ผู้บริหารมีหลักธรรมและนำวิถีพุทธ/วิถีธรรมมาใช้ในชีวิตประจำวันและงานที่รับผิดชอบ ส่วนนักเรียนเป็นผู้มีความอ่อนน้อม แยกความดีความชั่วอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข รู้จักเสียสละ มีน้ำใจช่วยเหลือตนเองและส่วนรวม สังคมและโรงเรียนที่เราอาศัยอยู่จะได้มีการพัฒนาทั้งระบบ ครอบครัว ชุมชน สังคมขนาดใหญ่

ผลสืบเนื่องที่เกิดจากการใช้ยุทธศาสตร์โรงเรียนวิถีพุทธเกี่ยวกับด้านโรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนมีคุณภาพและมาตรฐาน ความภาคภูมิใจในงาน และการยอมรับจากภายนอกและด้านชุมชน ได้แก่ การขยายจิตสำนึกโรงเรียนวิถีพุทธ

คำสำคัญ : โรงเรียนวิถีพุทธ แบบอย่างที่ดี การศึกษาทฤษฎีฐานราก

ABSTRACT

Dissertation Topic : Buddhist Oriented School with Performance as a Model
: A Grounded Theory Study

Student's Name : Pachara Pantanapratez

Degree Sought : Doctor of Education

Program : Educational Administration

Anno Domini : 2022

Advisor : Phrakru Sutheejariyawat, Asst.Prof.Dr.

The objectives of this research were as follows: to study the main phenomenon of the Buddhist school as a good example of the Dhammawithi School from the point of view of the person in the phenomenon, what does it look like? What are the causes or what are the factors, to study strategies Dhammavithi School has been using to be a good example of Buddhist school as well as specific contextual conditions and general interpolation conditions that affect the choice of those strategies, and to study the sequel resulting of applying strategies that Dhammavithi School has chosen.

The results showed that

Characteristics of being a good model of Buddhist school include many issues, for example, the way to start a Buddhist school, acknowledging the cause or factors of the problematic conditions of the present society. School is trying to raise awareness among teachers about problems of students and students will be able to survive or not. Being a teacher, the core job is to build moral ethics within the students because they are future of our society.

The strategies adopted by the school in this regard can be adapted according to the guidelines of the Four Principles of Wisdom as follows:

1. Physical: the school will arrange buildings, premises, environments, classrooms, and learning centers that promote the development of morality, concentration and wisdom, such as having a pavilion of outstanding Buddha images that will always remind students of the Triple Gem. There is a corner or room for studying the Buddha Dharma, mental management, and meditation appropriate or enough to serve the learners. or decorate the area to be natural or close to nature.

2. Basic activities of life style: educational institutions organize daily or weekly lifestyle activities on various occasions. It is an integrated practice of morality, concentration, and wisdom, emphasizing on the way of life.

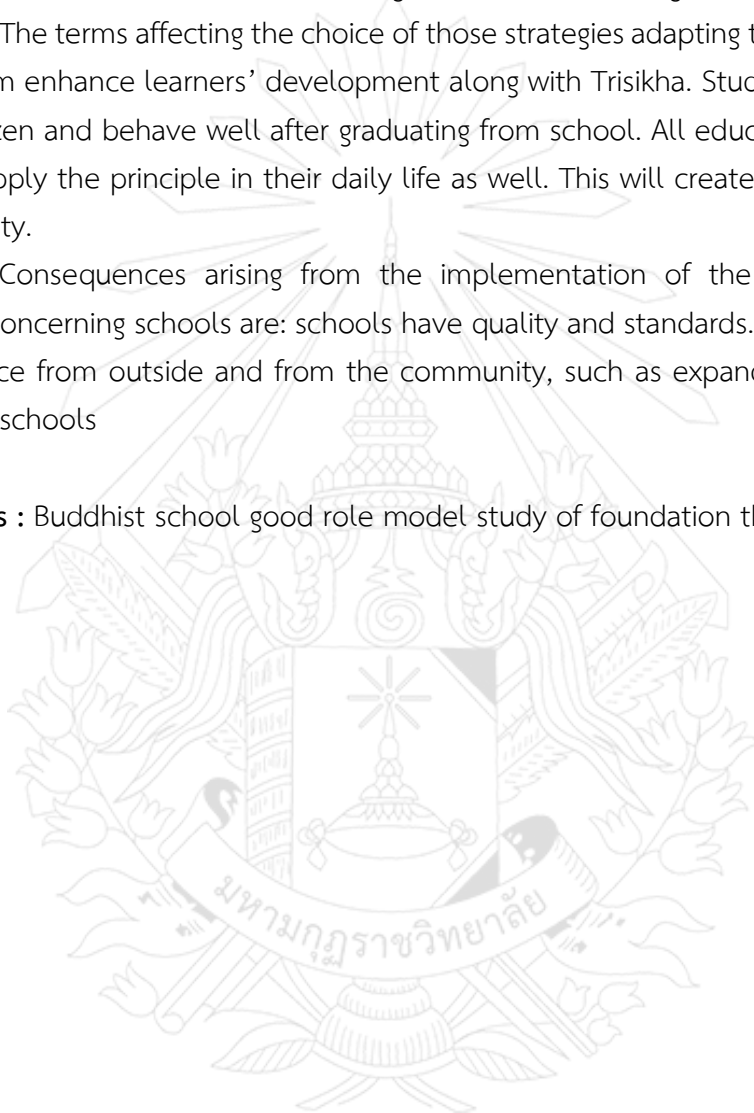
3 . Atmosphere and interaction: educational institutions promote an atmosphere of learning and develop the triad or promote cultural, intellectual pursuit and friendly interactions. There is an atmosphere of respect and humility.

4. School management: educational personnel together with parents and the community raise awareness and faith as well as enhance wisdom and understand principles and methods of administrating Buddhist schools together.

The terms affecting the choice of those strategies adapting the Four Principles of Wisdom enhance learners' development along with Trisikha. Students tend to be a good citizen and behave well after graduating from school. All educational personnel should apply the principle in their daily life as well. This will create affect the school and society.

Consequences arising from the implementation of the Buddhist school strategy concerning schools are: schools have quality and standards. pride in work and acceptance from outside and from the community, such as expanding awareness of Buddhist schools

Keywords : Buddhist school good role model study of foundation theory

กิตติกรรมประกาศ

ดุชนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความกรุณาอย่างยิ่งจากบุคคลหลายฝ่ายที่ได้ช่วยเหลือในครั้งนี้ ผู้วิจัยใคร่ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน จังหวัดขอนแก่น ซึ่งเป็นสถานศึกษาที่ประสิทธิ์ประสาทความรู้ทางการบริหารการศึกษา ที่ได้สร้างโอกาสการเรียนรู้การทำวิจัยเชิงคุณภาพด้วยวิธีการศึกษาทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory Study) ซึ่งต้องใช้ความรู้ด้านวิทยาการวิจัย การเรียนรู้ทักษะและกระบวนการวิจัยภาคสนามที่มีระยะเวลายาวนานอย่างต่อเนื่ององค์ความรู้ที่ได้รับในครั้งนี้มีค่าสูงต่อการเป็นนักวิจัยที่ดีเป็นประโยชน์ต่อการบริหารสถานศึกษาในอันที่จะนำงานวิจัยไปเป็นต้นแบบอย่างในการบริหารสถานศึกษา ขอขอบคุณที่ปรึกษาดุชนิพนธ์ที่ให้คำแนะนำ ปรึกษาและเอาใจใส่อย่างใกล้ชิด

ขอกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ไพศาล สุวรรณน้อย ที่เป็นประธานควบคุมการสอบและคณะกรรมการร่วมสอบดุชนิพนธ์และคณาจารย์และเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัยทุกท่านที่ได้ให้ความรู้ในระดับดุชนิพนธ์ สาขาวิชาการบริหารการศึกษาและคำแนะนำในทุกขั้นตอนการศึกษาจนกระทั่งทำให้งานวิจัยมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณพระครูสุธีจริยวัฒน์, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., รองศาสตราจารย์ ดร. วิโรจน์ สารรัตน์, พระครูธรรมมาภิสมัย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., พระมหาศุภชัย สุภกิจโจ, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วิบูล ทาชา คณาจารย์ได้ให้ความรู้ตามหลักสูตรการบริหารการศึกษา ความรู้ในด้านการทำวิจัย นอกจากนี้ในช่วงเวลาลงภาคสนามผู้วิจัยได้รับความร่วมมือกับผู้ให้ข้อมูลหลักได้แก่ผู้บริหารสถานศึกษาต้นแบบ คือผู้อำนวยการโรงเรียนและรองผู้อำนวยการโรงเรียนตลอดจนคณะครู นักเรียน กรรมการสถานศึกษาให้ข้อมูลประกอบงานวิจัยจนสำเร็จเป็นประโยชน์แก่สถานศึกษาอื่นที่จะได้ศึกษาความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่ดี

นอกจากนี้ด้วยมาตรฐานในการอบรมเฉพาะความรู้ของมหาวิทยาลัยแห่งนี้ตรงตามหลักไตรสิกขาที่คอยสอดแทรกหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสอดประสานไปกับกิจกรรมภายในมหาวิทยาลัยให้มีพื้นฐานความรู้ในทางพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะการปฏิบัติธรรมประจำปีที่มาวิทยาลัยได้จัดขึ้นทุกปี ตลอดจนการอบรมสัมมนาขึ้นตลอดทั้งปี ก่อให้เกิดองค์ความรู้ตรงตามสาขาวิชาการบริหารการศึกษา จึงขอกล่าวกิตติกรรมประกาศให้รู้กันทั่วไปพร้อม ๆ กับงานดุชนิพนธ์ที่ผู้ทำวิจัยจะได้เป็นที่ระลึกได้ว่าด้วยเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัยทุกฝ่าย จึงได้สำเร็จการศึกษาได้ตามหลักสูตรขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

พชร พรรณประเทศ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ฉ
กิตติกรรมประกาศ.....	ช
สารบัญ.....	ฅ
สารบัญตาราง.....	ฉ
สารบัญภาพ.....	ฐ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 คำถามการวิจัย.....	11
1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย.....	12
1.4 ข้อตกลงเบื้องต้น.....	12
1.5 ขอบเขตการวิจัย.....	12
1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ.....	13
1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	15
2 เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	17
2.1 หลักธรรมเพื่อคุณภาพและความสำเร็จในการทำวิจัย.....	17
2.2 การวิจัยทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory Study) : ระเบียบวิธีที่ใช้ ในการวิจัย.....	20
2.3 ความเข้าใจเกี่ยวกับโรงเรียนวิถีพุทธ.....	32
2.4 คำสอนหรือคำคมเพื่อการพัฒนาวิถีพุทธในสถานศึกษา.....	47
2.5 ความหมายของศีล สมาธิ และปัญญา.....	49
2.6 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	56
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	58
3.1 การเลือกพื้นที่ในการศึกษาและกำหนดใช้นามสมมุติ (Selection of Study Area and Define the Use of Alias).....	59
3.2 การเตรียมการและการเข้าสู่พื้นที่ศึกษา (Preparation and Entry into the Study Area).....	60
3.3 การเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักและการรวบรวมข้อมูล (Selection of the Key Informant and Data Collection).....	62
3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูลในภาคสนาม (Data Collection in the Field).....	65
3.5 การวิเคราะห์ข้อมูลและการประมวลผล (Data Analysis and Processing).....	69

สารบัญ (ต่อ)

บทที่		หน้า
	3.6 การก่อให้เกิดทฤษฎีหรือการนำเสนอทฤษฎี (Theory Generation or Presentation of the Theory).....	73
	3.7 การตรวจสอบความตรงของทฤษฎีที่นำเสนอ (Verification of the Validity of the Theory Presented).....	74
	3.8 การนำเสนอผลการวิจัย (Research Presentation).....	75
	3.9 ระยะเวลาในการวิจัย (Research Period).....	76
4	บริบทของชุมชนและโรงเรียน.....	77
	4.1 ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน.....	77
	4.2 ข้อมูลพื้นฐานของโรงเรียนธรรมวิถึ.....	80
5	ผลการศึกษาและวิเคราะห์โรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิถึ.....	95
	5.1 ลักษณะของโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิถึ.....	95
	5.2 สาเหตุหรือปัจจัยของการกระทำเพื่อเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิถึ.....	99
	5.3 ยุทธศาสตร์ที่โรงเรียนได้นำมาใช้จนเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิถึ.....	108
	5.4 เงื่อนไขเชิงบริบทเฉพาะที่มีผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์เหล่านั้น.....	111
	5.5 เงื่อนไขสอดแทรกทั่วไปที่มีผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์เหล่านั้น.....	113
	5.6 ผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้นจากการใช้ยุทธศาสตร์ที่โรงเรียนได้เลือกนำมาใช้จนทำให้เป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดี.....	115
6	สรุปผลการศึกษาและวิเคราะห์ ข้อสรุปเชิงทฤษฎี และข้อเสนอแนะ.....	118
	6.1 สรุปผลการศึกษาและวิเคราะห์.....	118
	6.2 ลักษณะของโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิถึ.....	118
	6.3 สาเหตุหรือปัจจัยของการกระทำเพื่อโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิถึ.....	126
	6.4 ยุทธศาสตร์ที่โรงเรียนได้นำมาใช้จนเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิถึ.....	130
	6.5 เงื่อนไขเชิงบริบทเฉพาะที่มีผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์เหล่านั้น.....	134
	6.6 เงื่อนไขสอดแทรกทั่วไปที่มีผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์เหล่านั้น.....	136
	6.7 ผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้นจากการใช้ยุทธศาสตร์ที่โรงเรียนได้เลือกนำมาใช้จนทำให้เป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดี.....	138
	6.8 ข้อสรุปเชิงทฤษฎี.....	141

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
6.9 สรุปผลการวิจัย.....	141
6.10 สรุปผลการวิจัยเชิงทฤษฎี.....	146
6.11 ข้อเสนอแนะ.....	149
บรรณานุกรม.....	151
ภาคผนวก.....	158
ภาคผนวก ก แบบสอบถามเพื่อการวิจัย.....	159
ประวัติผู้วิจัย.....	162

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
2.1 ตัวอย่างการเปิดรหัส “บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษา”	23
3.1 ตัวอย่างการเปิดรหัส “บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษา”	70
3.2 แสดงกิจกรรมและช่วงเวลาดำเนินงานวิจัย.....	76

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า	
2.1	เปรียบเทียบการใช้หลักการวิจัยเชิงคุณภาพกับหลักการวิจัยเชิงปริมาณ.....	22
2.2	รูปแบบความสัมพันธ์เชิงเหตุผลหรือแผนภาพของทฤษฎี -รูปแบบเชิงทฤษฎี.....	25
2.3	วิธีการเชิงกระบวนการในการวิจัยทฤษฎีฐานราก.....	27
2.4	กระบวนการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการย้อนไปมา (zigzag approach).....	28
2.5	กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเปรียบเทียบอย่างต่อเนื่อง.....	29
2.6	กรณีตัวอย่างการพัฒนาารูปแบบเชิงทฤษฎีที่กำหนดให้ “ขั้นตอนการปรับปรุงหลักสูตร” เป็น “หมวดหลัก”.....	30
2.7	การนำเสนอทฤษฎีเป็นรูปแบบความสัมพันธ์เชิงเหตุผลหรือแผนภาพของทฤษฎีก่อนนำเสนอเป็นสมมติฐานหรือข้อเสนอเชิงทฤษฎีที่เป็นข้อความ ตามทัศนะของ Brown.....	31
2.8	รูปแบบความสัมพันธ์เชิงเหตุผลขององค์ประกอบที่แสดงถึงความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิถึ : กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	57
3.1	เปรียบเทียบการใช้หลักการวิจัยเชิงคุณภาพกับหลักการวิจัยเชิงปริมาณ.....	59
3.2	กระบวนการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการย้อนไปมา (Zigzag Approach).....	63
3.3	กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเปรียบเทียบอย่างต่อเนื่อง.....	69
3.4	รูปแบบความสัมพันธ์เชิงเหตุผลหรือแผนภาพของทฤษฎี -รูปแบบเชิงทฤษฎี.....	72
3.5	ตัวอย่างการพัฒนาารูปแบบเชิงทฤษฎีที่กำหนดให้ “ขั้นตอนการปรับปรุงหลักสูตร” เป็น “หมวดหลัก”.....	74
4.1	ที่ตั้งจังหวัดนครพุทธ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.....	78
4.2	ตำบลศีลธรรม อำเภอพระวินัย จังหวัดนครพุทธ.....	81
4.3	แผนภูมิการบริหารงานโรงเรียนธรรมวิถึ.....	88
6.1	ลักษณะของโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดี.....	119
6.2	สาเหตุหรือปัจจัยที่ต้องนำโรงเรียนวิถีพุทธมาใช้ที่โรงเรียนแห่งนี้.....	127
6.3	ยุทธศาสตร์ที่โรงเรียนได้นำมาใช้จนเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดี.....	130
6.4	เงื่อนไขเชิงบริบทเฉพาะที่มีผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์.....	134
6.5	เงื่อนไขสอดแทรกทั่วไปที่มีผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์เหล่านั้น.....	137
6.6	ผลสืบเนื่องที่เกิดจากการใช้ยุทธศาสตร์.....	139
6.7	ข้อสรุปทฤษฎีเชิงกระบวนการในรูปแบบเชิงทฤษฎีเชิงสาเหตุหรือปัจจัยและผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้นของโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิถึ.....	148

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วันนี้โลกเรามีการเปลี่ยนแปลงอย่างสัมพันธ์กันได้อย่างน่าอัศจรรย์ ด้วยเทคโนโลยี ด้วยความคิด มุมมอง การเดินทาง การสื่อสาร ไปจนกระทั่งคุณภาพชีวิตยุคใหม่ ฯลฯ ดังนั้นเพื่อเตรียมเด็กของเราสำหรับโลกใหม่ จำเป็นต้องเปลี่ยนวิธีคิดและการสร้างการเรียนรู้ให้พวกเขา ซึ่งต้องเปลี่ยนแปลงการศึกษาและการจัดการความรู้ให้เท่าทันโลกใหม่อย่างเป็นจริง ศตวรรษที่ 21 นักการศึกษาต้องสร้างหลักสูตรที่จะช่วยให้ผู้เรียนเชื่อมต่อกับโลกและเข้าใจปัญหาที่โลกของเราเผชิญอยู่ โรงเรียนในศตวรรษที่ 21 จะกลายเป็นพื้นที่ศูนย์กลาง สำหรับครูและนักเรียนในการเชื่อมต่อกับคนรอบตัวพวกเขาและชุมชน ครูในสภาพแวดล้อมใหม่จะต้องปรับตัวให้เป็นผู้สอนน้อยลง ขณะที่เป็นผู้กำกับข้อมูลมากขึ้น หนุนให้เด็กมีความสามารถในการเปลี่ยน “ความรู้” ให้เป็น “ภูมิปัญญา” ได้ในทุกบทเรียนการศึกษาในศตวรรษที่ 21 ครูและผู้บริหารการศึกษาจำเป็นต้องฝึกฝน รักษาความสนใจของนักเรียนในเนื้อหาที่มีการเรียนการสอน เพื่อแสดงให้เด็กรับรู้-เข้าใจว่าความรู้ที่นำไปใช้ในโลกลงความจริงได้อย่างไร และต้องพยายามเพิ่มความอยากรู้ของนักเรียน ที่ช่วยให้พวกเขากลายเป็นผู้เรียนตลอดชีวิตโลกของการเรียนรู้ยุคใหม่ควรยึดหยุ่นกับวิธีการสอนและการจัดการทรัพยากรสนับสนุนผู้เรียน เพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้ที่มีความต่อเนื่องไปถึงนอกโรงเรียน ในโลกของความเป็นจริงนั้น มีทักษะมากมายที่เด็ก ๆ จะต้อง มี เพื่อเตรียมการที่จะประสบความสำเร็จในโลกศตวรรษที่ 21 (อภิชาติทองอยู่, 2562) สอดคล้องกับทัศนะของ ดวงธิดา พุทธะกุล (2554) ที่กล่าวว่า ปัจจุบันได้เข้าสู่ยุคดิจิทัล ยุคศตวรรษที่ 21 เป็นสังคมแห่งข้อมูล ความรู้ ต่าง ๆ เข้าไปสู่ระบบอินเทอร์เน็ต มีการรับรู้ข่าวสารข้อมูลเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เป็นธรรมดาเองที่มนุษย์เองจะต้องพัฒนาศักยภาพตนเองขึ้นมาให้ทันการเปลี่ยนแปลงของโลกการศึกษาเองก็ต้องปรับปรุงระบบการศึกษาให้เข้ากับยุคสมัยใหม่แต่ก็ยังไม่ทิ้งมาตรฐานการเรียนการสอนให้กับผู้เรียนทั้งผู้สอนก็ต้องมีการปรับตัวเองเช่นกัน แต่เดิมสังคมไทยเป็นสังคมครอบครัวมีขนบธรรมเนียมทางพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นที่ที่ควรดำรงไว้เพื่อขัดเกลาผู้เรียนให้อยู่ในกรอบแนวทางที่เหมาะสมขณะเดียวกันต้องมีการปรับตัวเข้าสู่ยุคดิจิทัลไปพร้อม ๆ กัน และสอดคล้องกับทัศนะของ วันชัย สุขตาม (2560) ที่กล่าวว่า โลกปัจจุบันได้เข้าสู่ยุคศตวรรษที่ 21 ได้เกิดขึ้นแล้วปัญหามีอยู่ว่า พวกเราทุกคนจะรับมือ ปรับตัว และอยู่ ภายใต้การเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ได้อย่างไร ส่วนวิถีทางที่น่าจะเป็นไปได้ก็คือ ประเทศต่าง ๆ องค์กรต่าง ๆ กลุ่มหรือแม้กระทั่งบุคคลทุกคนในโลก จะต้องเร่งสร้างมนุษย์เพื่อสร้างศักยภาพมนุษย์ให้เกิดขึ้นในทุก ๆ ระดับของสังคมแบบใหม่นี้ ในปัจจุบันจึงหันมาใช้พุทธศาสนามาเป็นแนวในการพัฒนามนุษย์ โดยเฉพาะสถาบันการศึกษาเพราะพุทธศาสนามีหลักธรรมที่เกี่ยวกับการสร้างความเก่ง (วิชา) และความดี (จรรยา) ทำให้ผู้ที่ปฏิบัติตามเป็นทั้งคนเก่งและคนดีในคนคนเดียวกัน จุฬารัตน์ มาเสถียรวงศ์ (2561) ให้ความเห็นว่า ในหลายประเทศมีความพยายามพัฒนาและสร้างความรู้หรือชุดความรู้ใหม่ที่จำเป็นต่อการใช้ชีวิตในอนาคต เพื่อการเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงและความไม่แน่นอนในอนาคต เช่น

วิชาอนาคตศึกษา (Future Study) การวางแผนอนาคต (Scenario Planning) พลังงานทางเลือก (Alternative Energy) วิชาภัยพิบัติศึกษา (Disaster Education) ทั้งในยุโรป ญี่ปุ่น อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ ชูความรู้นี้เน้นการเสริมสร้างทักษะชีวิต (Life Skills) ให้ผู้เรียน การแก้ปัญหาความขัดแย้ง (Conflict Resolution) ที่ได้รับการเสริมสาระให้ครอบคลุมความต้องการหรือปัญหาของผู้เรียนยุคใหม่มากขึ้น รวมถึงหน้าที่พลเมือง (Citizenship Education) ประชาสังคมศึกษา (Civic Education) และประวัติศาสตร์ (History) มุ่งเน้นการสร้างทักษะการทำงานเพื่อเตรียมความพร้อมสู่การประกอบอาชีพเน้นการ “เรียนรู้คู่ปฏิบัติ” เพื่อสร้างทักษะการทำงานให้กับผู้เรียน การบูรณาการเป็นองค์รวมไปพร้อม ๆ กับการสร้าง “Pathway” ของการเรียนรู้ที่เชื่อมต่อและเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน สิ่งสำคัญที่เกี่ยวข้องคือ การมีครูดีมีคุณภาพที่เป็น “ครูนักจัดกระบวนการ” และ “ครูนักสร้างแรงบันดาลใจ” ครูที่ว่านี้ยังเชื่อมโยงไปถึง “ครูนอกระบบ” ด้วย โดยมีการส่งเสริมและการพัฒนาครูอย่างจริงจัง ทั้งการมีระบบ Coaching เพื่อยกระดับคุณภาพครูควบคู่ไปกับการเปิดพื้นที่การเรียนรู้เพื่อตอบสนองผู้เรียนที่แตกต่างกัน เช่นเดียวกับ ญูเวียง วงศ์แสงเดือน (2558) ที่เห็นว่า ในประชาคมอาเซียนนั้นมีแนวโน้มในทิศทางที่ต้องพัฒนาโดยเน้นการจัดการเรียนการสอนในกรอบของการศึกษาเพราะเสาหลักสำคัญของประชาคมอาเซียนคือเสาหลักสังคมและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียนการเผยแผ่พุทธศาสนาอันจะก่อให้เกิดโรงเรียนวิถีพุทธของแต่ละประเทศจึงขึ้นอยู่กับการเผยแผ่พุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนของประเทศที่นับถือพุทธศาสนาในประชาคมอาเซียนเป็นหัวใจหลักของการเกิดโรงเรียนวิถีพุทธในอาเซียน และเช่นเดียวกับความเห็นของ บุษกร วัฒนบุตร (2557) ที่เห็นว่า ท่ามกลางกระแสตื่นตัวรับมือกับการศึกษาในศตวรรษที่ 21 การพัฒนาทุนมนุษย์วิถีพุทธ ในการบริหารองค์กรเพื่อรองรับประชาคมอาเซียนเป็นกระบวนการทางการพัฒนาทุนมนุษย์เพื่อนำมาใช้ในการบริหารองค์กรและพัฒนาองค์กร ทั้งที่เพื่อให้้องค์กรสามารถปรับตัวและแก้ไขปัญหา ก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงพร้อมทั้งสร้างความเข้มแข็งให้กับประเทศชาติอย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรมมากขึ้นอันเป็นการพัฒนาตน พัฒนาคณ พัฒนางาน จะต้องประกอบไปด้วย 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1) ศีลซึ่งเป็นระดับรากฐานของการพัฒนาองค์กรเป็นพื้นฐาน ขอบเขตและกฎเกณฑ์ที่กำหนดมีความประพฤติดีเกื้อกูลต่อตนเองและสิ่งแวดล้อม 2) สมานธิ ซึ่งเป็นกระบวนการคิดกระบวนการปฏิบัติจากบุคลากรในองค์การที่มีความรู้ความชำนาญในแต่ละด้านมาประสานร่วมมือ เพื่อให้สามารถพัฒนาหรือสร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับองค์การ ภายใต้หลักคุณธรรมในการบริหารงานให้ประสบความสำเร็จ 3) ปัญญาใช้ปัญญาไตร่ตรองหาเหตุผลจะตรวจสอบความถูกต้อง ซึ่งพุทธวิธีการการบริหารงานและพัฒนาองค์การตามหลักการ บูรณาการระหว่างเทคนิคเครื่องมือการบริหารอื่น ๆ กับหลักพุทธธรรม จึงนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงขยายองค์กรให้เป็นไปตามทิศทางที่องค์กรต้องการ

ในสมัยก่อนการเรียนรู้ของคนไทยอยู่ใกล้ชีวิตพุทธศาสนาอย่างมาก เพราะอาศัยวัดเป็นสถานที่เรียนมีพระเป็นผู้สอน หรือเรียนรู้ตามสำนักวิชาชีพร่าง ๆ การเรียนจะเน้นเรียนรู้เพื่อรู้หนังสือเรียนวิชาชีพรวมทั้งบวชเรียนเพื่อศึกษาพระธรรมวินัย และพัฒนาตนเองตามหลักพุทธศาสนา และปรากฏชัดในปี พ.ศ. 2418 ที่รัชกาลที่ 5 ทรงอาราธนาให้พระสงฆ์สอนหนังสือไทยในพระอารามหลวงทุกอาราม ซึ่งเมื่อแรกตั้งกระทรวงธรรมการในปี พ.ศ. 2435 ก็ยังคงมีลักษณะการเรียนเช่นเดียวกับในอดีตการเปลี่ยนแปลงที่น่าจะมีส่วนสำคัญให้การศึกษาห่างวัดและพระ เมื่อมีการกระจายโรงเรียนไปทั่วราชอาณาจักร และผู้สอนเปลี่ยนเป็น “ครู” ในปี พ.ศ. 2454 แล้วสภาพการเรียนรู้ของคนไทยที่ยัง

ห้างไกลพระพุทธศาสนาตลอดมาจนรัชกาลที่ 7 ทรงมีพระราชดำริว่าการศึกษาไม่ควรแยกไปจากวัด จึงโปรดเกล้าให้เปลี่ยนชื่อจากกระทรวงศึกษาธิการเป็นกระทรวงธรรมการแทน โดยให้มีหน้าที่ดูแลทั้ง การจัดการศึกษาและการศาสนา การปรับเปลี่ยนอาจช่วยให้การศึกษาชำเลื่องมองพุทธศาสนาอยู่บ้าง แต่สภาพปัญหาปรากฏชัดในเหตุผลของการเกิดโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในปี พ.ศ. 2501 รัฐ เน้นพุทธศึกษาถึง 90% แต่ให้ความสำคัญกับจริยศึกษาเพียง 5% อีก 5% ที่หายไปน่าจะเป็นสัดส่วน ของหัตถศึกษา ซึ่งสะท้อนว่า การจัดการศึกษาของเราเน้นเนื้อหาวิชาการเพิ่มขึ้น ๆ และให้เรื่อง คุณธรรมจริยธรรมหรือคุณลักษณะที่พึงประสงค์ต่าง ๆ สอดแทรกและบูรณาการอยู่ในการเรียน เนื้อหาวิชาการ ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับระดับความใส่ใจและการมุ่งเน้นของโรงเรียนเป็นสำคัญ (สำนักพัฒนา นวัตกรรมจัดการศึกษา (สนก.) 2558) แต่ด้วยสภาพปัญหาและวิกฤตการณ์คุณธรรมของคนใน สังคมไทยการพัฒนาประเทศตามแนวทางบริโคนิยมและวัตถุนิยมที่ผ่านมา เป็นที่ปรากฏอย่าง ชัดเจนว่าสถานการณ์ของสังคมไทยในขณะนี้ขาดแคลน คนดี คนมีปัญญา ทุก ๆ หน่วยงาน องค์กร ต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ล้วนเรียกร้องหาคนดีมีปัญญาดังกล่าว เพราะต่างก็ ตระหนักดีว่า สังคมไทยจะอยู่รอดได้อย่างแท้จริง มิใช่เพียงการพัฒนาเศรษฐกิจ การเมือง แต่ทุกเรื่องมีพื้นฐาน มา จาก “คน” ในยุคปัจจุบัน แม้สถาบันสื่อจะมีอิทธิพลต่อการปลูกฝังทัศนคติและค่านิยมแก่ผู้คนใน สังคม พื้นฐานของ ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงประเทศเข้าสู่ การเป็นสังคมบริโภค อย่างรวดเร็ว ทำให้เราพบเห็นความเจริญของบ้านเมืองทางด้านวัตถุ แต่ถดถอยทางด้านการพัฒนา จิตใจ ช่องว่างทางเศรษฐกิจและสังคมขยายตัวมากขึ้นระหว่างผู้คนในเมืองและชนบท ภูมิปัญญาถูก ลดทอนความสำคัญของ ครอบครัว ชุมชนท้องถิ่นอ่อนแอลงเพราะขาดหลักในการพึ่งพาตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ระบบการศึกษาในโรงเรียน จึงไม่สามารถจัดการศึกษาให้ผู้เรียนเท่าทันกับการ เปลี่ยนแปลง ไม่สามารถ ผลิตผู้เรียนที่มีคุณภาพและมีกำลังพร้อมที่จะรับมือกับปัญหาในชุมชนของ ตน หรือมีมาตรวัดความรู้ผิดชอบชั่วดี มีความละเอียดต่อการกระทำที่ผิดทำนองคลองธรรมทั้งในที่ลับ และที่แจ้ง เราจึงพบเห็นการทุจริตคอร์รัปชันและการแข่งขันอย่างเอารอดเอาเปรียบเกิดขึ้น ในทุกภาค ส่วน รวมถึงความละเอียดอ่อนหน้าที่และตัวบทกฎหมายจนเกิดความเสียหายอย่างรุนแรง สร้างความ อ่อนแอให้กับสังคมประเทศชาติอย่างมหาศาล (ประภาภัทร นิยม, 2558) จึงมีข้อเสนอให้นำหลักธรรม คำสอนในพุทธศาสนามาใช้อย่างจริงจังในโรงเรียน ก่อเกิดเป็นโครงการโรงเรียนวิถีพุทธในปลายปี พ.ศ. 2545 และมุ่งมั่นดำเนินการต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน เพื่อการเรียนรู้ให้ถึงแก่นแท้ของไตรสิกขา โรงเรียนวิถีพุทธเกิดขึ้นในปลายปี 2545 เป็น 1 ใน 5 ของโครงการโรงเรียนรูปแบบใหม่ของ กระทรวงศึกษาธิการ โรงเรียนวิถีพุทธ โรงเรียนสองภาษา โรงเรียนใช้ ICT เพื่อการ การศึกษาแนว พุทธอยู่คู่กับสังคมไทยตลอดมา เมื่อริเริ่มโครงการโรงเรียนวิถีพุทธได้ศึกษาแนวทางของ 3 โรงเรียนที่ ได้ใช้แนวพุทธเป็นหลักในการจัดการศึกษา ประกอบด้วย โรงเรียนทอสี โรงเรียนรุ่งอรุณ โรงเรียน อนุบาลหนูน้อย (ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนสยามสามไตร) และได้เชิญบุคลากรทั้งสามโรงเรียน มาร่วมเป็นคณะทำงาน มีพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) เป็นประธาน รวมเรียกชื่อโรงเรียนจัด การศึกษาแนวพุทธว่า “โรงเรียนวิถีพุทธ” นับแต่นั้นมา โรงเรียนวิถีพุทธเป็นโรงเรียนระบบปกติทั่วไป ที่นำหลักธรรมใน พระพุทธศาสนามาใช้หรือประยุกต์ใช้ในการบริหาร และการพัฒนาผู้เรียนโดยรวม ของสถานศึกษา เน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการ ผู้เรียนได้เรียนรู้ได้พัฒนาการ กิน อยู่ ดู ฟัง ให้เป็น การดำเนินชีวิตโรงเรียนวิถีพุทธคือ “ฉันทะ” หมายถึง รัก ฟังพอใจยินดีที่จะเข้า

ร่วมโครงการ จึงจำเป็นต้องให้มีการสมัครเพื่อแสดงถึงเจตนาของโรงเรียน เพราะเชื่อว่าหากโรงเรียนสมัครใจที่จะสร้างคนดี มีปัญญา มีความรู้ สมดังเจตนารมณ์ เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แล้ว แม้ว่าโรงเรียนครูจะยังมีพื้นฐานความรู้ด้านพุทธศาสตร์ไม่มากนัก แต่มีความรักสมัครใจก็สามารถดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธอย่างมีประสิทธิภาพได้ (ไพรัช สู่แสนสุข และ บรรเจอดพร สู่แสนสุข, 2558)

ในประเทศไทย ปรากฏการณ์ที่แสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับเรื่องที่ทำวิจัยเรื่องการจัดการศึกษาวิถีพุทธเพื่อปฏิรูปการศึกษาให้สร้างคนดีมีวินัยภูมิใจในชาติสามารถเชี่ยวชาญได้ตามความถนัดของตนและมีความรับผิดชอบต่อครอบครัว ชุมชน สังคมและประเทศชาติต่อคณะรัฐมนตรีตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 266 หลังจากที่มีการพระราชพิธีประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยโดยสภาขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศด้านการศึกษา การพัฒนาหลักสูตรการศึกษาแบบองค์รวมในโรงเรียนทุกระดับทั้งปฐมวัยประถมศึกษามัธยมศึกษาไม่ว่าจะเป็นโรงเรียนระบบปกติทั่วไป โรงเรียนการกุศลของวัด โรงเรียนปริยัติธรรมและโรงเรียนในรูปแบบอื่น ๆ ก็เพื่อให้มีเป้าหมายของการจัดการศึกษาที่แท้ว่า “ชีวิตคือการศึกษา” โดยใช้หลักไตรสิกขาเป็นกระบวนการเรียนรู้หรือ Process ของการเรียนรู้ (สภาขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศด้านการศึกษา, 2560) บทบาทของพระพุทธศาสนาที่มีต่อการศึกษาของไทยจากประวัติศาสตร์ของประเทศไทยและแนวคิดการนำพระพุทธศาสนาบูรณาการกับศาสตร์การศึกษาของประเทศในวงการศึกษาสามารถเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาการศึกษาของประเทศให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกสมัยใหม่และตอบโจทย์การพัฒนาประเทศที่เหมาะสมในแนวทางพระพุทธศาสนาการศึกษาพบว่าพระพุทธศาสนาได้ถูกนำมาใช้ในวงการศึกษาจากอดีตจนถึงปัจจุบันสำหรับการพัฒนาประเทศด้านการขยายโอกาสทางการศึกษาโดยในวัดใช้เป็นศูนย์กลางทางการศึกษามาตั้งแต่สมัยสุโขทัยได้ถูกนำมาเป็นกลยุทธ์เพื่อการพัฒนาประเทศด้านปรัชญาการศึกษาโดยใช้ปรัชญาการศึกษาอาศัยรากฐานของพระพุทธศาสนา ด้านหลักการเรียนรู้ในส่วนของการเป็นหลักการเรียนรู้และโรงเรียนวิถีพุทธ (จักรกฤษณ์ โปตาพล, 2560)

นอกจากนั้น ยังปรากฏในยุทธศาสตร์ชาติในด้านการพัฒนาองค์ความรู้และผลงานวิจัยเชิงพุทธบูรณาการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยมีเป้าประสงค์ เพื่อการพัฒนาองค์ความรู้ รูปแบบและกระบวนการวิจัย ผลงานวิจัยเชิงพุทธบูรณาการ โดยมุ่งไปสู่ความเป็นเลิศทางการวิจัยตามหลักพระพุทธศาสนา ส่งเสริมและพัฒนาการวิจัยของมหาวิทยาลัยที่เป็นระบบและได้มาตรฐานการวิจัยรวมทั้งส่งเสริมการสร้างสรรค์องค์ความรู้ผลงานวิจัยเชิงบูรณาการ การสร้างนวัตกรรมทางเศรษฐกิจและสังคม โดยมีกลยุทธ์ ดังนี้ 1. พัฒนาองค์ความรู้ ผลงานวิจัย และงานสร้างสรรค์ทางพระพุทธศาสนาเชิงบูรณาการที่ครอบคลุมทุกกลุ่มความรู้และศาสตร์สมัยใหม่ 2. พัฒนานวัตกรรมและผลงานสร้างสรรค์ที่เป็นองค์ความรู้เพื่อต่อทางเศรษฐกิจ นวัตกรรมทางสังคมที่สามารถสร้างสรรค์สังคมอุดมปัญญา 3. ส่งเสริมและพัฒนาการวิจัยเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งทางพระพุทธศาสนา ภูมิปัญญาท้องถิ่น การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม กิจกรรมคณะสงฆ์ และการพัฒนาสังคมตามแนวพุทธ 4. ส่งเสริม อนุรักษ์และพัฒนาการวิจัยเพื่อเพิ่มคุณค่าทางพระพุทธศาสนาคุณธรรม จริยธรรม ศิลปะวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย 5. การส่งเสริมการวิจัย การเรียนรู้ และการดำรงวิถีชีวิตตามวิถีพุทธ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2563)

เกี่ยวกับโรงเรียนวิถิปุทธ สมเด็จพระพุทธอาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ) ในฐานะผู้ปฏิบัติหน้าที่ สมเด็จพระสังฆราช ประธานกรรมการ มหาเถรสมาคม ประราชว่า หากเจ้าคณะพระสังฆาธิการให้การ สนับสนุนโรงเรียนวิถิปุทธในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านวิชาการ ด้านการศึกษาสงเคราะห์และให้ความ ร่วมมือจัดกิจกรรมของโรงเรียน เป็นต้น ก็จะเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติ บ้านเมืองซึ่งเป็นรากฐาน สำคัญของการดำรงชีวิต โดยส่วนรวมของประชาชน มหาเถรสมาคมจึงมีมติเห็นชอบให้เจ้าคณะพระ สังฆาธิการทุกระดับส่งเสริมและสนับสนุนโรงเรียนวิถิปุทธ พระไพศาล วิสาโล ให้ทัศนะเกี่ยวกับ โรงเรียนวิถิปุทธ กล่าวว่ากระบวนการเรียนรู้แนวพุทธหมายถึงกระบวนการที่เป็นไปเพื่อความเจริญ แห่งปัญญา สารของกระบวนการเรียนรู้แบบพุทธได้ถูกย่อไว้แล้วในพุทธพจน์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ธรรม 4 ประการเหล่านี้ย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญแห่งปัญญาก็คือการเสวนาสัตบุรุษ การฟัง สัทธรรม โยนิโส-มนสิการ ธรรมานุธรรมปฏิบัติ” จากพุทธพจน์นี้สามารถแยกกระบวนการเรียนรู้ ออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ 1. การรับรู้ ได้แก่ การเสวนาสัตบุรุษ และการฟังสัทธรรม 2. การคิด ได้แก่ โยนิโสมนสิการ 3. การปฏิบัติ ได้แก่ ธรรมานุธรรมปฏิบัติ (พระไพศาล วิสาโล, 2544 อ้างถึงใน สำนัก พัฒนวัตกรรมการจัดการศึกษา, 2562) วิถีชีวิตของมนุษย์ในศตวรรษที่ 21 จะมีปัญหามากขึ้นอัน สืบเนื่องมาจากกิเลส และอวิชชาจะต้องอาศัยหลักธรรมทางพุทธศาสนาแก้ปัญหามนุษย์จะต้อง เปลี่ยนไปสู่ภาวะหรือภพภูมิที่สูงกว่า (อดุลย์ วังศรีคุณ, 2557)

อุมาพร ภูศรีโสม (2560) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับโรงเรียนวิถิปุทธกรณีนำไปใช้กับโรงเรียนสัต ยาไส จังหวัดลพบุรี ซึ่งได้ก่อตั้งขึ้นโดยโรงเรียนนำหลัก “ศีล สมาธิ ปัญญา” มาประยุกต์ใช้ในการ จัดการเรียนการสอน เน้น “ความรักความเมตตา” และ “คุณธรรม” โดยบูรณาการเข้าไปในการเรียน การสอนและกิจกรรมทั้งหลาย เช่น ก่อนรับประทานอาหาร จะมีการสวดมนต์ ขอบคุณพ่อแม่ ครู ธรรมชาติ โดยมีนักเรียนเป็นผู้นำ นักเรียนทุกคนกล่าวถ้อยคำ “ข้าวทุกจาน อาหารทุกอย่าง” ตาม ด้วยคำพูดภาษาอังกฤษ นอกจากนี้ยังมีทัศนะเกี่ยวกับโรงเรียนวิถิปุทธในกรณีโรงเรียนเฉลิมพระ เกียรติสมเด็จพระศรีนครินทร์ ลพบุรี ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราช กุมารี เป็นโรงเรียนที่ก่อตั้งขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติและน้อมรำลึกถึงพระเมตตาและพระมหา กรุณาธิคุณของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีที่ทรงห่วงใยและสนพระทัยในด้านการพัฒนา คุณภาพชีวิตของเหล่าพสกนิกร โดยส่งเสริมการเรียนรู้ มุ่งพัฒนาผู้เรียนเป็นคนดี มีคุณธรรมนำความรู้ ดำเนินชีวิตตามแนววิถิปุทธ สร้างจิตสำนึกรักความเป็นไทย และวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ให้แก่นักเรียนทุกคน ทั้งนี้ เพื่อเป็นกำลังสำคัญในการธำรงรักษาประเทศไทย ตลอดจนพัฒนาคุณภาพ ชีวิตและความเป็นอยู่ของคนไทยทุกคน ตามพระราชปณิธานของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราช ชนนี

ทักษิณ ชินวัตร (2546) ให้ทัศนะเกี่ยวกับโรงเรียนวิถิปุทธในการเป็นประธานที่ประชุมได้ หารหรือถึงโรงเรียนที่จัดการศึกษาเพื่อสนองตอบความสามารถที่แตกต่างกันของบุคคล เพื่อนำพาเด็ก และเยาวชนไทยก้าวทันความเปลี่ยนแปลงของโลกอย่างไร้ขีดจำกัดโรงเรียนวิถิปุทธเป็นหนึ่งใน โรงเรียนรูปแบบใหม่ ที่จะช่วยผลักดันให้เด็กและเยาวชนไทยสามารถพัฒนาตามศักยภาพ เป็นคนดี คนเก่งของสังคม และสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข ประจัน จันตอง (2561) ให้ทัศนะเกี่ยวกับ โรงเรียนวิถิปุทธในการเป็นประธานในพิธีเปิดโครงการเรียนรู้วิถิปุทธนั้น ถือเป็นความหวังต่อการ ขับเคลื่อนแนวทางการศึกษาใหม่ที่นำจับตามอง จะช่วยสร้างรากฐานที่มั่นคงขึ้นในโครงการสร้าง

ระบบโรงเรียน เกิดความพร้อมในการพัฒนาต่อยอดความรู้ที่เป็นสากลได้ ด้วยปัญหา รู้เท่าทัน และมีภูมิคุ้มกัน ที่จะเลือกรับแนวคิดกระบวนการเทคโนโลยีที่ทันสมัย ให้เป็นไปเพื่อเสริมประสิทธิภาพการเรียนรู้ที่แท้จริง ซึ่งหมายถึงการต่อยอดจากสังคมนฐานความรู้ ไปสู่สังคมนฐานปัญญาที่เป็นการท้าทายการปฏิรูปการศึกษาอีกแนวหนึ่งจากภูมิธรรม ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมอันดีงามของสังคมไทย นอกจากนี้ยังมีผู้ให้ทัศนะเกี่ยวกับโรงเรียนวิถีพุทธ เช่น นายสมพร เทพสิทธา ประธานคณะอนุกรรมการและประธานยุวพุทธิกสมาคมแห่งชาติฯ ให้ทัศนะเกี่ยวกับโรงเรียนวิถีพุทธ กล่าวว่า การศึกษาเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาประเทศ และการส่งเสริมวิถีพุทธและโรงเรียนคุณธรรมเป็นการนำเอาหลักศาสนามาใช้ จึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพราะการศึกษานั้นเป็นหัวใจของชาติ หากการศึกษาล้มเหลว บุคลากรของชาติก็จะล้มเหลวไปด้วย ดังนั้นการปฏิรูปประเทศ จึงต้องเกิดสมดุลที่สมบูรณ์ไม่ให้น้ำหนักไปที่เรื่องใดเรื่องหนึ่งในการปฏิรูป การศึกษาที่เช่นกัน หากมีการพัฒนาแต่เพียงศาสตร์วิชาความรู้ตามตะวันตกเพียงอย่างเดียว ประเทศชาติอาจขาดคุณธรรม จริยธรรมในความเป็นพลเมืองลงไป จึงสมควรอย่างยิ่งที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องช่วยกันผลักดัน การสอนศาสนา คุณธรรม จริยธรรมให้เกิดขึ้นในโรงเรียนทุกสถาบันต่อไปในอนาคต ทั้งนี้ รัฐบาลโดยกระทรวงศึกษาธิการ ได้สนับสนุนและส่งเสริมการดำเนินงานของโรงเรียนวิถีพุทธ โรงเรียนคุณธรรมอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้โรงเรียนวิถีพุทธและโรงเรียนคุณธรรมประสบผลสำเร็จและขยายครอบคลุมในโรงเรียนทั่วประเทศ (คณะกรรมการการศึกษา ศิลปะ วัฒนธรรม และการท่องเที่ยว สภานิติบัญญัติแห่งชาติ, 2561)

บุบผาสวัสดิ์ รัชชตาตะนันท์ (2561, อ้างถึงใน จิรเดช โอภาสพันธ์วงศ์, 2561) ให้ทัศนะเกี่ยวกับโรงเรียนวิถีพุทธในการจัดการศึกษาในฐานะครูใหญ่และผู้ก่อตั้งโรงเรียนทอสีสอนทั้งเรื่องทางโลกและทางธรรม ทั้งสองเรื่องนี้แยกออกจากกันไม่ได้ ทางโลกคือวิชาการต่าง ๆ ส่วนทางธรรมคือ บทเรียนชีวิต เรื่องของพุทธศาสนา เกี่ยวข้องกับการศึกษาอย่างไร ในการคิดอยากจะทำโรงเรียน ประถมวันที่ประชุมตอนจะทำโรงเรียนประถมได้เชิญคนที่สนใจการศึกษามาหลายท่าน หลังฟังทุกคนเสร็จเรียบร้อย พระอาจารย์ชยสาโรจน์เล่าให้ฟังว่า ในพุทธศาสนามีระบบการพัฒนามนุษย์ที่สมบูรณ์ที่สุด คือหลักไตรสิกขา คือการพัฒนาพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ท่านแจ่มแจ้งให้ดูว่ามันเป็นยังไง มีวิธีการและการวัดผลอย่างไร แล้วท่านก็พูดประโยคหนึ่งว่า ‘ชีวิตคือการศึกษ การศึกษาคือชีวิต’ ซึ่งโดนใจเรามาก ทำให้เรามองการทำการศึกษเปลี่ยนไปที่ที่ผ่านมาระบบการศึกษาเฉพาะในห้องเรียน เราไม่ได้เอาชีวิตเป็นตัวตั้ง เอาวิชาเอาตารางสอนเป็นตัวตั้ง เด็กไทยจะเก่งได้ยังไง ในชีวิตเรามีสี่บสี่ชั่วโมง หมดไปแล้วกับการนอนแปดชั่วโมง อีกแปดชั่วโมงอยู่บ้าน อีกแปดชั่วโมงอยู่โรงเรียน และเวลาที่เรารเรียนในห้องเรียนคือแค่ห้าชั่วโมงเลยเปลี่ยนใหม่ทันที นับตั้งแต่ก้าวที่เด็กเข้ามาในโรงเรียนคือการเรียนรู้ นี่คือนส่วนที่โรงเรียนต้องรับผิดชอบ เพราะฉะนั้น ตารางชีวิตของเด็กจึงเปลี่ยนเมื่อเด็กทำอะไรได้ด้วยตัวเองเขาจะภูมิใจ ในพุทธศาสนามีผละ 5 ตัวตั้งต้นคือ ศรัทธา โดยปกติเด็กเขาจะมีศรัทธาในตัวผู้สอน ศรัทธาในพ่อแม่ แต่จะทำอย่างไรที่จะทำให้เขาศรัทธาในตัวเองความศรัทธาในตัวเองสำคัญด้วยหรือกับเด็กชั้นอนุบาล เด็กชั้นประถมความศรัทธามันจะทำให้เกิดพลังในการเพียรพยายาม ผละ 5 คือพลังห้าประการ ประกอบด้วยศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา ดังที่ ประภาภัทร นิยม (2540) อธิการบดีสถาบันอาศรมศิลป์ และผู้ก่อตั้งโรงเรียนรุ่งอรุณให้ทัศนะเกี่ยวกับโรงเรียนวิถีพุทธในการจัดการศึกษาให้กับโรงเรียนรุ่งอรุณ ที่มุ่งมั่นแสวงหาทางแก้ไขปัญหาการศึกษา

ของชาติ พันธมิตรทั้งปวงจึงประสานความคิดและความตั้งใจอย่างแท้จริง ด้วยศรัทธาในการเรียนรู้ของมนุษย์ที่ไม่มีขีดจำกัด บนแนวคิดทางการศึกษาไทยที่มีรากฐานมาจากภูมิปัญญาสำคัญของสังคมไทย คือ หลักพุทธธรรม ซึ่งสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ได้อธิบายขยายความโดยละเอียดลึกซึ้งซึ่งสื่อความหมายของการพัฒนาการเรียนรู้ของชีวิตมนุษย์ตามหลักของไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อบ่มเพาะเมล็ดพันธุ์ความดีงามของเยาวชนให้หยั่งรากและเติบโตยั่งยืน เพื่อก้าวสู่การเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ จัดการศึกษาแบบองค์รวม (Holistic Learning) บูรณาการการเรียนรู้สู่ชีวิตด้วยกระบวนการเรียนรู้ไปบนกิจวัตรประจำวัน บ่มเพาะลักษณะนิสัยที่ดีในวิถีของการรู้ อยู่ รู้กิน และรู้ ประมาทตนอย่างพอเหมาะพอดี การเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติ การเรียนรู้จากสถานการณ์จริงในสังคม จนเข้าถึงคุณค่าที่แท้จริงของทุกสิ่งที่เรียน มีความรู้ความเข้าใจอย่างเชื่อมโยงตนเอง สังคมและโลก ประยุกต์ใช้ความรู้สร้างสรรค์ ขยายศักยภาพและสร้างคุณภาพแห่งมนุษย์ที่สมบูรณ์การเรียนรู้ตามแนวทางของวิถีรุ่งอรุณเป็นวิถีชีวิตแห่งการเรียนรู้ที่ครู นักเรียน พ่อแม่ เรียนรู้และเติบโตร่วมกัน มีชุมชนที่มีกลิ่นมิตรคอยโอบล้อม ทุกคนเป็นผู้เรียนรู้ เป็นตัวอย่างในการฝึกฝนตนเอง จนเป็นที่พึงของตนเองและผู้อื่นได้โรงเรียนรุ่งอรุณ

มีผู้สนใจในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับโรงเรียนวิถีพุทธหลากหลายแนวทางและมีคำตอบจากการวิจัยที่น่าสนใจ ดังเช่น การศึกษาแนวการพัฒนาของเรื่องโรงเรียนวิถีพุทธของ เจริญ กองโตกลาง (2559) เรื่อง รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 5 ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย พบว่าโรงเรียนวิถีพุทธ การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารโรงเรียนวิถีพุทธ สามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการบริหารโรงเรียน การยอมรับผู้อื่น ด้านความเป็นพลเมืองดีมีภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมที่ผู้บริหารโรงเรียนมีพฤติกรรมในการบริหารงานและสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการบริหารโรงเรียน ได้แก่ 1) พลเมืองดีเกี่ยวกับตนเอง 2) พลเมืองดีเกี่ยวกับหน้าที่พลเมืองและ 3) พลเมืองดีเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง 5. ด้านความยุติธรรมมีภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมที่ผู้บริหารโรงเรียนมีพฤติกรรมในการบริหารงานและสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการบริหารโรงเรียน ได้แก่ 1) การตัดสินใจอย่างมีกระบวนการ 2) การตัดสินใจด้วยความเป็นกลางและ 3) การตัดสินใจด้วยความถูกต้อง

การศึกษาแนวการพัฒนาของเรื่องโรงเรียนวิถีพุทธของ พระครูใบฎีกาสุนันท์ สุวิชาโน (2561) เรื่อง การพัฒนาการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในจังหวัดสมุทรปราการ พบว่า โรงเรียนวิถีพุทธ มีแนวทางการพัฒนาดังต่อไปนี้ แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในจังหวัดสมุทรปราการ จะต้องได้รับความร่วมมือจากองค์กรทั้งสาม ได้แก่ บ้าน วัด โรงเรียน (บวร) เป็นองค์กรหลักที่คอยให้การสนับสนุนค้ำจุน โครงการโรงเรียนวิถีพุทธจึงจะสามารถดำเนินการไปจนสำเร็จตามเป้าหมายของโครงการได้ พฤติกรรมและทัศนคติต่าง ๆ จากรุ่นสู่รุ่น ให้เยาวชนหรือผู้เรียนได้รู้จักการใช้ชีวิตร่วมกันอย่างสม่าเสมอจนกลายเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละครอบครัว (วิถีชีวิต) และวัด เป็นแหล่งเรียนรู้อีกแห่งหนึ่งที่มีความผูกพันกับคน จนไม่สามารถที่จะแยกความสัมพันธ์กันระหว่างบ้านและวัดให้ออกจากกันได้ ด้วยการพึ่งพาอาศัยกันและส่งเสริมซึ่งกันและกันเสมอมา จนกลายเป็นวัฒนธรรมประจำของแต่ละท้องถิ่น (วิถีวัฒนธรรม) อีกทั้งโรงเรียน เป็นแหล่งเรียนรู้วิชาการต่าง ๆ โดยพื้นฐานโรงเรียนมีบทบาทในการให้ความรู้ในแขนงวิชาต่าง ๆ เพื่อการประกอบสัมมาอาชีพต่อไปในอนาคต การเรียนรู้ใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน เป็นการเรียนรู้ที่ไม่มีวันหมดสิ้น (วิถีการเรียนรู้)

บ้าน วัด โรงเรียน จึงมีบทบาทสำคัญที่จะเป็นแรงผลักดันและเกื้อหนุนให้โรงเรียนวิถีพุทธดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยการร่วมมือกัน ประสานกำลังและความคิดที่จะถ่ายทอดความรู้ หลักในการปฏิบัติตามแนวทางของพระพุทธศาสนา และนำคุณธรรมจริยธรรมกลับสู่สังคมปัจจุบันได้อย่างดียิ่ง โดยผ่านกระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืน วงจรคุณภาพ (PDCA) ในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านกายภาพ ด้านการพัฒนาบุคลากร ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต ด้านการเรียนการสอน ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ และด้านการบริหารจัดการ

การศึกษาของพระครูพิพัฒนศีลาจารย์ (ติลก เพ็ชรศรี) (2559) เรื่อง พัฒนาการทางคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในโรงเรียนวิถีพุทธในเขตภาคเหนือตอนบน พบว่าโรงเรียนวิถีพุทธมีแนวทางการพัฒนาดังต่อไปนี้ ปัญหาอุปสรรคในการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธที่ผู้บริหารและครูด้านร่างกายได้แก่สิ่งแวดล้อมในโรงเรียนและบ้านของเด็กไม่เอื้อผู้ปกครองไม่กดดันพฤติกรรมด้านอบายมุขไม่สามารถต้านกระแสวัตถุนิยม ปัจจัยทางเศรษฐกิจของครอบครัวทำให้เด็กถูกละเลย บางรายมีปัญหาด้านสุขภาพและตกอยู่ใต้อิทธิพลของเทคโนโลยีสารสนเทศเชิงพาณิชย์ เช่น เกมอินเทอร์เน็ตชักนำเด็กไปในทางที่ผิด ด้านสังคม ได้แก่ สังคมภายนอกมีวิถีชีวิตแบบเมืองมากขึ้น คนไม่สนใจผู้อื่น นักเรียนมีการทะเลาะเบาะแว้งตีกันเอง และมีอบายมุขล่อเด็ก อุปสรรคเหล่านี้เป็นปัจจัยที่อยู่ในสภาพแวดล้อมมากกว่าปัจจัยในโรงเรียน ด้านทางจิต ได้แก่นักเรียนไม่อยากเข้ากิจกรรมขาดความอดทน เบื่อง่าย การชักนำของสื่อจนนักเรียนควบคุมจิตตนเองไม่ได้ ขาดสติ และไม่รู้สู้กรีก และหวงแหนสิ่งที่เป็นสาธารณะ ไม่เอื้ออาทรคนรอบตัว ด้านทางปัญญา ได้แก่พื้นฐานความรู้ความสามารถของนักเรียนต่างกัน ระดับสติปัญญาต่างกัน ต้องการการสอนที่คำนึงถึงสภาพของผู้เรียนแต่ละคน และขาดการส่งเสริมจากครอบครัว ขาดการโอกาสการเรียนรู้เพิ่มเติม มีปัญหาอุปสรรคบรรยากาศสภาพแวดล้อมภายนอกโรงเรียนที่ไม่ส่งเสริมคุณลักษณะของนักเรียน ไม่จัดทำหลักสูตรที่มีการสอดแทรกวิถีพุทธและไม่เชื่อมโยงกับวิถีของชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ ครูผู้สอนไม่เข้าใจแนวทางวิถีพุทธ ผู้บริหารเปลี่ยนบ่อยจึงไม่มีความชัดเจน ไม่ติดตาม ไม่นิเทศอย่างจริงจัง ตลอดจนไม่ได้รับความร่วมมือกับชุมชน

การศึกษาของนิทราน ฉันทไพศาล (2559) เรื่อง กลยุทธ์การบริหารการพัฒนาคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียน พบว่า โรงเรียนวิถีพุทธ มีกระบวนการพัฒนาการบริหารการพัฒนาคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียนประถมศึกษากลยุทธ์ที่นำมาช่วยส่งเสริมสนับสนุนและพัฒนาคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียนนั้นมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการคือ 1) การกำหนดกลยุทธ์ 2) การนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ 3) การประเมินกลยุทธ์โรงเรียนต้องวางแผนเพื่อพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนโดยกำหนดเป้าหมายการพัฒนาคุณธรรมพื้นฐานด้านความขยันไว้ในหลักสูตรให้ชัดเจนจัดกิจกรรมส่งเสริมให้นักเรียนมีคุณธรรมด้านความขยันปลูกจิตใต้สำนึกให้เห็นคุณค่าของความขยันพัฒนาผู้เรียนโดยส่งเสริมด้วยคุณธรรมด้านอิทธิบาท 4 ได้แก่ฉันทะวิริยะจิตตะและวิมังสาวางแผนร่วมกันยกย่องชมเชยผู้บริหารครูบุคลากรต้องทำให้ดูเป็นตัวอย่างขยันทำก่อนมีวิธีปฏิบัติที่ชัดเจนส่งเสริมการฝึกวินัยด้านความขยันเริ่มจากครอบครัวทำให้เห็นจากครอบครัวทุกสังคมทางโรงเรียนมีการวางแผนให้ครูมีส่วนร่วมกำหนดเป้าหมายการพัฒนาคุณธรรมพื้นฐานด้านความมีวินัยไว้ในหลักสูตรกำหนดวิธีการวัดและประเมินผลการนิเทศกำกับติดตามการดำเนินงานการสร้างขวัญกำลังใจและยกย่องชมเชยนักเรียนที่มีคุณธรรมพื้นฐานด้านความมีวินัยส่งเสริมให้นักเรียนบันทึกความดีด้านความมีวินัยการให้ทุกคนมีส่วนร่วม

ร่วมจัดสภาพสิ่งแวดล้อมทั้งภายในห้องเรียนและนอกห้องเรียนให้เอื้อกับการพัฒนาด้านความมีวินัยให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวปฏิบัติข้อตกลงกฎระเบียบของห้องเรียนโรงเรียนส่งเสริมการเคารพกฎกติกาอย่างเคร่งครัดส่งเสริมการจัดกิจกรรมลูกเสือยุวกาชาด

ปัญหาการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธ เจตนารมณ์ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 2 พุทธศักราช 2554 มุ่งไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายจิตใจสติปัญญาความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต แม้กระทรวงศึกษาธิการจะกำหนดรูปแบบโรงเรียนวิถีพุทธ เป็นรูปแบบหนึ่งในการจัดการศึกษา การเข้าร่วมรูปแบบโรงเรียนวิถีพุทธเป็นไปโดยสมัครใจของโรงเรียน การบูรณาการของแต่ละโรงเรียนก็เป็นไปโดยความสมัครใจเช่นเดียวกัน โดยมีวิธีการและกรอบการดำเนินการกว้าง ๆ ทำให้แต่ละโรงเรียนดำเนินการไปตามสภาพทรัพยากรที่มีอยู่และดำเนินการกิจกรรมในลักษณะของการทดลองปฏิบัติหรืออรรถมความเคยชินที่ได้เคยดำเนินการมา การนิเทศ กำกับ ติดตาม ส่งเสริมให้กำลังใจจากหน่วยงานในระดับนโยบายมีน้อย ดังนั้นหน่วยงานระดับนโยบาย ได้แก่สำนักงานการศึกษา กรุงเทพมหานคร สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและหน่วยงานต้นสังกัดคือกระทรวงศึกษาธิการ จึงควรนำกิจกรรมโรงเรียนวิถีพุทธที่ดำเนินการประสบความสำเร็จเป็นแบบอย่างหรือเป็นโรงเรียนต้นแบบสำหรับโรงเรียนวิถีพุทธอื่น ๆ ในการดำเนินการประกอบกับการมีนโยบายในการนิเทศ กำกับ ติดตาม การส่งเสริมให้กำลังใจอย่างชัดเจนเป็นรูปธรรม (แหวนทอง บุญคำ, 2551) ปัญหาความขัดแย้งของสังคมไทยที่ฝังรากลึกจนส่งผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศสามารถแก้ไขปัญหได้ด้วยหลักทางพระพุทธศาสนาการเป็นคนสมบูรณ์แบบหรือมนุษย์โดยสมบูรณ์ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมผู้ที่สามารถนำหมู่ชนและสังคมไปสู่สันติสุขและความสวัสดิ์ได้นั้นต้องมีสี่ปฐิธรรม สมาชิกของสังคมที่ดีควรมีหลักในการประพฤติปฏิบัติตนเพื่อความรักละความสามัคคีและป้องกันความขัดแย้งและความแตกแยกในสังคมตามหลักธรรมหลักสุจริต 3 ประการ ได้แก่กายสุจริตวาจสุจริต มโนสุจริต หลักพรหมวิหาร 4 ประการ คือมีเมตตากรุณา มุทิตา อุเบกขา และหลักศีล 5 หลักเบญจธรรม 5 ซึ่งเป็นหลักในการดำเนินชีวิต (สมพงษ์ เกศานุช, 2559) วิธีการนำพระพุทธศาสนาเข้าสู่กระบวนการศึกษาองค์ความรู้ ของพระพุทธเจ้าทรงค้นพบและทรงเผยแผ่มาตลอด 45 พรรษา โดยทรง อบรม สั่งสอน และปฏิบัติให้เห็น พุทธสาวกได้เล่าเรียน เพียรปฏิบัติตามเป็นความรู้ ที่ครอบคลุมอยู่ในศาสตร์ของทุกสาขาวิชาการ ซึ่งต่อมาได้รับการจดบันทึกไว้เป็นพระไตรปิฎกนั้น ประเทศไทยยังไม่ได้ทำการการศึกษาค้นคว้า วิเคราะห์ วิจัย ให้กว้างขวาง ลึกซึ้งเพื่อนำมาใช้ ประโยชน์อย่างจริงจัง เพราะพระพุทธศาสนากล่าวถึงการพัฒนาตัวบุคคล ควรจะมีคุณลักษณะความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ คือ เป็นผู้ที่มีความสมบูรณ์ทางจิตใจ มีใจสูง งดเว้นจากความชั่ว ความดีให้เกิดขึ้น สิ่งที่มีประโยชน์ให้แก่ตนและสังคม มี วิธีการปฏิบัติเพื่อให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์โดยฝึกฝนบนหลักแห่งไตรสิกขาของการพัฒนาดน คือ ศีล สมาธิ ปัญญา โดยอาศัยหลักธรรม เช่น เบญจศีล เบญจธรรม กุศลกรรมบถ และอริยมรร ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมและพัฒนาการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ พระพุทธศาสนาสอนเรื่อง ความจริงของธรรมชาติ ความเป็นไปตามหลักของธรรมชาติ เรียนรู้ ให้เข้าใจตามความเป็นจริงของธรรมชาติ เพื่อจะได้อยู่กับธรรมชาติได้อย่างสอดคล้องสม ดุล หลักพระพุทธศาสนาสามารถใช้วางระบบการศึกษา เพื่อการพัฒนามนุษย์ให้เป็นไปตามคุณลักษณะที่พึงประสงค์ (อำนาจ บัวศิริ, 2561)

มีการเปิดรับโรงเรียนวิถีพุทธรุ่นแรกของโครงการด้วยการประกาศรับสมัคร และมีโรงเรียนเข้าร่วมจำนวน 89 โรงเรียน ซึ่งโรงเรียนวิถีพุทธก็คือ โรงเรียนวิถีพุทธ หมายถึง โรงเรียนในวิถีแห่งปัญญา ที่พัฒนาอย่างบูรณาการในระบบแห่งไตรสิกขา สู่ความเป็นพุทธ ผู้เข้าถึงธรรม ซึ่งทำให้เป็นอิสระ โดยมีชีวิตที่ดี เจริญอกงามมีความสุข จริ่งแท้และอยู่ร่วมสังคมอย่างสร้างสรรค์เกื้อกูล สามารถนำโลกไปในวิถีที่ถูกต้อง / วิถีแห่งธรรม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ที่ปรึกษาโครงการ โรงเรียนวิถีพุทธ ทำงานภายใต้คำปรึกษาของพระเถระผู้ใหญ่ อาทิ พระพรหมคุณาภรณ์ วัดญาณเวศกวัน พระพรหมบัณฑิต อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระเทพวิสุทธิกวี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อีกทั้งมหาเถรสมาคมเคยมีมติ ครั้งที่ 13/2547 มติที่ 207 ให้พระสังฆาธิการสนับสนุนการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ (สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา, 2562)

การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธมีการดำเนินงานมาค่อนข้างยาวนาน และมีผู้สนใจศึกษาวิจัยในแง่มุมต่าง ๆ ดังกรณีตัวอย่างที่นำมากล่าวถึงข้างต้น แต่สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาปรากฏการณ์หลัก (Core Phenomenon) ของความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีจากมุมมองของคนที่อยู่ในปรากฏการณ์ มีลักษณะอย่างไร มีสาเหตุจากอะไร (Causal Conditions) มียุทธศาสตร์ (Strategies) ที่ได้นำมาใช้จนเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีได้ โดยมีเงื่อนไขเชิงบริบทเฉพาะ (Contextual Conditions) และเงื่อนไขสอดแทรกทั่วไป (Intervening Conditions) อะไรที่มีผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์เหล่านั้น รวมทั้ง ผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้นจากการใช้ยุทธศาสตร์เหล่านั้นที่แสดงถึงความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีมีอะไรบ้าง

โรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีเพื่อการวิจัยในครั้งนี้ คือ โรงเรียนธรรมวิถี (School Dharma Way) (นามสมมุติ) เป็นโรงเรียนวิถีพุทธในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย เป็นโรงเรียนที่ประสบผลสำเร็จในด้านต่าง ๆ และได้รับรางวัลดีเด่นในด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน และได้รับการประกาศจากหน่วยงานต้นสังกัดให้เป็นโรงเรียนวิถีพุทธต้นแบบการจัดการศึกษา เป็นโรงเรียนที่ได้รับการรับรองการประเมินภายนอกจากสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษาในระดับดีมากทุกมาตรฐาน มีผลงานปรากฏทั้งที่เป็นผลงานของนักเรียนและผลงานของครู โดยได้รับรางวัลจากการประกวด และการแข่งขันกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งในระดับจังหวัด ระดับภาค และระดับประเทศ นอกจากนี้โรงเรียนที่เป็นพื้นที่ศึกษาเคยได้รับคัดเลือกจากกระทรวงศึกษาธิการให้ได้รับรางวัลโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน การจัดการศึกษาของโรงเรียนวิถีพุทธดังกล่าวได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วนของสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีส่วนร่วมของชุมชนมีความเข้มแข็ง และมีความต่อเนื่อง จึงทำให้โรงเรียนประสบความสำเร็จมีผลงานการพัฒนาคุณภาพ และมาตรฐานการศึกษาจนเป็นที่ยอมรับของชุมชน ผู้ปกครอง และผู้เกี่ยวข้อง รวมทั้งเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่ได้รับการยกย่องชมเชยด้านการพัฒนาโรงเรียน จากหน่วยงานต้นสังกัด

จากการศึกษากรอบแนวคิดของการวิจัยทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory Study) รูปแบบเชิงระบบตามทัศนะของ Strauss & Cabin (1998) ที่กล่าวถึงการพัฒนาแบบความสัมพันธ์เชิงเหตุผลหรือแผนภาพของทฤษฎี (Development of a Logic Paradigm or a Visual Picture of the Theory Generated) ว่าเป็นการ “เขียนทฤษฎี” จากรูปแบบความสัมพันธ์เชิงเหตุผลหรือแผนภาพของทฤษฎี หรือรูปแบบความสัมพันธ์เชิงเหตุผลระหว่างเงื่อนไขเชิงสาเหตุ ปรากฏการณ์หลัก

ยุทธศาสตร์/การกระทำ/ปฏิสัมพันธ์ เงื่อนไขเชิงบริบท เงื่อนไขสอดแทรก และผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้น ที่จัดทำได้ในขั้นตอนการหาแก่นของรหัส (Axial Coding) เป็นการเขียนทฤษฎีในลักษณะที่อธิบายถึง “กระบวนการ” ในประเด็นการวิจัย โดยใช้เทคนิค Story Line และใช้บันทึกส่วนตัว (Personal Memos) ที่บันทึกไว้เป็นข้อมูลประกอบการเขียน โดยนักวิจัยจะต้องตรวจสอบความสัมพันธ์เชิงเหตุผล (Logic) ระหว่างเงื่อนไขเชิงสาเหตุ ปรัชญาการหลัก ยุทธศาสตร์/การกระทำ/ปฏิสัมพันธ์ เงื่อนไขเชิงบริบท เงื่อนไขสอดแทรก และผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาด้วย ซึ่งการดำเนินงานตามขั้นตอนดังกล่าว จะทำให้ได้ “ทฤษฎี” (Theory) ที่เกิดจากรูปแบบความสัมพันธ์เชิงเหตุผลหรือแผนภาพของทฤษฎีที่มีความชัดเจน (Explicit) และตามทัศนะของ Locke (2001) ที่กล่าวถึง การเก็บรวบรวมข้อมูล การตรวจสอบข้อมูล และการตรวจสอบความสัมพันธ์เชิงเหตุผล นักวิจัยควรมีคำถาม Who? What? Where? When? Why? How? and What Consequences? อยู่ในใจเสมอ ให้คำนึงถึง “ชุดของคำถาม” ที่เรียกว่า “6 C’s” ดังนี้ C1 - Context: เกิดขึ้นในบริบทเช่นไร? C2 - Conditions: เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขอะไร? จะเพิ่มขึ้นหรือลดลงภายใต้เงื่อนไขอะไร? C3 - Causes: เกิดจากสาเหตุอะไร? C4 - Covariance: การเปลี่ยนแปลงในหมวดหนึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในหมวดอื่นหรือไม่? C5 - Contingencies: ขึ้นกับสถานการณ์อะไร? และ C6 - Consequences: ผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้นคืออะไร

ผู้วิจัยจึงเห็นว่ากรอบแนวคิดของการวิจัยทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory Study) รูปแบบเชิงระบบตามทัศนะของ Strauss & Cabin (1998) และแนวคิดการเก็บรวบรวมข้อมูล การตรวจสอบข้อมูล และการตรวจสอบความสัมพันธ์เชิงเหตุผลตามทัศนะของ Locke (2001) ดังกล่าวข้างต้น เป็นแนวคิดที่สามารถจะนำมาใช้เป็นระเบียบวิธีวิจัยเพื่อหาคำตอบสำหรับคำถามที่ว่า ความ เป็นวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิถีส (นามสมมติ) ที่เป็นต้นแบบที่ดีนั้น มีลักษณะเป็นอย่างไร มีสาเหตุจากอะไร แล้วปรากฏการณ์ดังกล่าวส่งผลให้มีการใช้ยุทธศาสตร์หรือมีการกระทำ หรือมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างไร มีเงื่อนไขเชิงบริบทและเงื่อนไขสอดแทรกอะไรที่มีอิทธิพลต่อการ ใช้ยุทธศาสตร์หรือมีการกระทำ หรือมีปฏิสัมพันธ์กันเช่นนั้นก่อให้เกิดผลสืบเนื่องอะไรขึ้นมาได้ อันจะทำให้ได้องค์ความรู้ใหม่จากปรากฏการณ์จริงในโรงเรียนธรรมวิถีส (นามสมมติ) ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้หรือเป็นต้นแบบในการพัฒนาความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนแห่งอื่นให้บรรลุผลสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยมีคำถามการวิจัยและวัตถุประสงค์การวิจัยดังกล่าวข้างล่าง

1.2 คำถามการวิจัย

1.2.1 ปรากฏการณ์หลัก (Core Phenomenon) ของโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิถีส จากมุมมองของคนที่อยู่ในปรากฏการณ์ มีลักษณะอย่างไร มีสาเหตุหรือมีปัจจัยจากอะไร (Causal Conditions)

1.2.2 มียุทธศาสตร์ (Strategies) ที่โรงเรียนธรรมวิถีส ได้นำมาใช้จนเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีได้ โดยมีเงื่อนไขเชิงบริบทเฉพาะ (Contextual Conditions) และเงื่อนไขสอดแทรกทั่วไป (Intervening Conditions) อะไรที่มีผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์เหล่านั้น

1.2.3 ผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้นจากการใช้ยุทธศาสตร์เหล่านั้นที่แสดงถึงโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีมีอะไรบ้าง

1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้

1.3.1 เพื่อศึกษาปรากฏการณ์หลัก (Core Phenomenon) ของโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิถึ จากมุมมองของคนที่อยู่ในปรากฏการณ์ว่ามีลักษณะอย่างไร มีสาเหตุหรือมีปัจจัยจากอะไร (Causal Conditions)

1.3.2 เพื่อศึกษายุทธศาสตร์ (Strategies) ที่โรงเรียนธรรมวิถึ ได้นำมาใช้จนเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีได้ว่ามียุทธศาสตร์อะไรบ้าง โดยมีเงื่อนไขเชิงบริบทเฉพาะ (Contextual Conditions) และเงื่อนไขสอดแทรกทั่วไป (Intervening Conditions) อะไรที่มีผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์เหล่านั้น

1.3.3 เพื่อศึกษาผลสืบเนื่อง (Consequences) ที่เกิดขึ้นจากการใช้ยุทธศาสตร์ที่โรงเรียนธรรมวิถึได้เลือกนำมาใช้จนทำให้เป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีนั้นว่ามีอะไรบ้าง

1.4 ข้อตกลงเบื้องต้น

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเพื่อทำความเข้าใจและการให้คำอธิบายที่เป็นข้อสรุปเชิงทฤษฎี (Theoretical Generating) ในปรากฏการณ์โรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีด้วยวิธีการศึกษาทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory Study) ซึ่งเป็นการศึกษาจากมุมมองของคนที่อยู่ในปรากฏการณ์ แล้วนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์มาสร้างความคิดรวบยอด (Concept) และหาความเชื่อมโยงระหว่างความคิดรวบยอด เพื่อให้ได้ข้อสรุปเชิงทฤษฎีสำหรับการอธิบายและการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่ศึกษาว่า โรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีนั้น มีลักษณะอย่างไร ลักษณะเช่นนั้นมีสาเหตุจากอะไร มียุทธศาสตร์อะไรที่ถูกเลือกนำมาใช้ ภายใต้เงื่อนไขเชิงบริบทและเงื่อนไขที่เป็นตัวสอดแทรกอะไรที่ส่งผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์เหล่านั้น ผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้นจากการใช้ยุทธศาสตร์ที่เลือกนำมาใช้จนทำให้เป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีนั้นมีอะไรบ้าง ดังนั้นโรงเรียนที่เลือกศึกษาจึงมีลักษณะเฉพาะที่จะทำให้เกิดข้อมูลเพื่อนำไปสู่การสร้างทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory) ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตของการวิจัย โดยมุ่งศึกษาโรงเรียนธรรมวิถึ ซึ่งเป็นโรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยมีเงื่อนไขที่สำคัญ คือ เป็นโรงเรียนวิถีพุทธดีเด่นที่ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ได้รับยอมรับจากผู้ปกครอง ชุมชน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย รวมทั้งหน่วยงานต้นสังกัดได้ประกาศเกียรติคุณและให้การยกย่องชมเชยอย่างสม่ำเสมอ

1.5 ขอบเขตการวิจัย

1.5.1 โรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีที่ใช้ในการวิจัย คือ โรงเรียนธรรมวิถึ (นามสมมุติ) เป็นโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อให้ผลการวิจัยได้สามารถนำไปใช้เป็นตัวแบบเพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาโรงเรียนแห่งอื่นได้อย่างกว้างขวาง เพราะโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานมีกระจายอยู่ทั่วประเทศจำนวนมาก ซึ่งหลาย

โรงเรียนอาจจะยังต้องการองค์ความรู้ที่แสดงถึงความเป็นต้นแบบที่ดี เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาโรงเรียนของตนเอง

1.5.2 ระยะเวลาในการเก็บข้อมูลการวิจัย ภาคเรียนที่ 1 และภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2564

1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ

การวิจัยนี้มีนิยามศัพท์เฉพาะดังต่อไปนี้

1.6.1 โรงเรียนวิถีพุทธ หมายถึง โรงเรียนที่นำวิถีวัฒนธรรมของชาวไทยส่วนใหญ่แต่เดิมมา ที่มุ่งเน้นให้ผู้ศึกษาเข้าใจชีวิตแท้จริง และสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม โดยอาศัยระบบการศึกษาตามหลักพุทธธรรม 3 ประการ คือ ไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา มาใช้ในการฝึกอบรมให้ครอบคลุมการดำเนินชีวิตทุกด้าน สู่การพัฒนาที่สมบูรณ์ได้ ประยุกต์หลักธรรมมาใช้ในการพัฒนาบุคลากรและนักเรียน ให้มีคุณธรรม ผู้บริหาร ครู และบุคลากรปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ชุมชน ตามลักษณะแห่งปัญญาธรรม 4 ประการคือ 1. สัมปรีสังเสวะ การอยู่ใกล้คนดี ใกล้ผู้รู้ มีครู อาจารย์ดี มีข้อมูลที่ดี 2. สัทธัมมัสสวนะ การเอาใจใส่ศึกษา โดยมีหลักสูตรการเรียนการสอนที่ดี 3. โยนิโสมนสิการ มีกระบวนการคิดวิเคราะห์หาเหตุผลที่ดี และถุวิธี 4. ธัมมานุฉิมมปัตติ สามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม พร้อมทั้งพัฒนาอัตลักษณ์วิถีพุทธ 29 ประการ อย่างมีคุณภาพและเป็นรูปธรรม

1.6.2 ลักษณะของโรงเรียนวิถีพุทธ หมายถึง การจัดโรงเรียนให้มีบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ตามแนวทางโรงเรียนวิถีพุทธ การศึกษาตามแนวพุทธปรัชญาการศึกษาของโรงเรียนวิถีพุทธ คือ กระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ทั้งทางด้านความประพฤติ ศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อความเจริญงอกงามทุกขั้นตอนของชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การกิน อยู่ ดู ฟัง ในชีวิตประจำวันที่มีสติสัมปชัญญะคอยกำกับ เพื่อให้ผู้เรียนพัฒนาตน จนเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมให้เจริญสืบต่อไป

1.6.3 รูปแบบของโรงเรียนวิถีพุทธ หมายถึง การดำเนินการพัฒนาผู้เรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างบูรณาการ ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนา “การกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” คือ มีปัญญารู้เข้าใจในคุณค่าแท้ใช้กระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงหาปัญญา และมีวัฒนธรรมเมตตาเป็นฐานการดำเนินชีวิต โดยมีผู้บริหาร และคณะครูเป็นกัลยาณมิตร ช่วยกันพัฒนาดำเนินการจัดการศึกษาให้ผู้เรียนมีวิถีการทำงาน วิถีชีวิต วิถีการเรียนรู้ วิถีวัฒนธรรมต่าง ๆ ตามหลัก “ไตรสิกขา” ที่นำไปสู่ “ปัญญา” วิถีชีวิตที่ดีงามตามหลักไตรสิกขาทั้ง 3 ด้าน คือ ศีล สมาธิ ปัญญา

1.6.4 ศีล หมายถึงการสำรวมระงับกาย และวาจา ให้เรียบร้อยดี ไม่มีโทษ ความปกติ ความทรงอยู่อย่างเรียบร้อย ความรองรับ ยอด เย็นมีความปกติเป็นลักษณะ ความปกติด้วยความสามารถแห่งความทรงอยู่อย่างเรียบร้อยของกิริยาทางกายทางวาจาทางใจและด้วยความสามารถแห่งความเป็นฐานรองรับกุศลธรรมทั้งหลายเป็นลักษณะของศีล มีความสะอาดเป็นอาการปรากฏหรือโอดตปปะเป็นปทัฏฐานของศีลส่วนการขจัดเสียซึ่งความเป็นผู้ทุศีลเป็นกิจ และเป็นสมบัติหรือเรียกว่ากิจ สมบัติเป็นรสของศีลส่วนทริและโอดตปปะเป็นปทัฏฐานของศีลเป็นเหตุใกล้ของศีล

1.6.5 สมาธิ หมายถึง ความตั้งมั่นแห่งจิต ความสำรวมใจให้แน่วแน่เพื่อให้จิตใจสงบหรือเพื่อให้เกิดปัญญาเห็นแจ้ง การฝึกฝนทางจิตหลากหลายรูปแบบ ซึ่งเป้าหมายคือ ก่อให้เกิดการตระหนักรู้ตนเอง และจิตสำนึกต่อการทำงานความหมายในเชิงลักษณะผลของสมาธิ สมาธิ คือ อากาโรที่ใจตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียว อย่างต่อเนื่อง หรือ อากาโรที่ใจหยุดนิ่งแน่วแน่ ไม่ซัดส่ายไปมา เป็นอาการที่ใจสงบรวมเป็นหนึ่งแน่วแน่ มีแต่ความบริสุทธิ์ผ่องใส สว่างไสวผุดขึ้นในใจ จนกระทั่งสามารถเห็นความบริสุทธิ์นั้นด้วยใจตนเอง อันจะก่อให้เกิดทั้งกำลังใจ กำลังขวัญ กำลังปัญญา และความสุขแก่ผู้ปฏิบัติในเวลาเดียวกันความหมายในเชิงลักษณะการปฏิบัติสมาธิ กล่าวอีกนัยหนึ่งในเชิงลักษณะการปฏิบัติ สมาธิ แปลว่า ความตั้งมั่นของจิต หรือภาวะที่จิตแน่วแน่ต่อสิ่งที่กำหนด หรือการที่จิตกำหนดแน่วแน่อยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ไม่ฟุ้งซ่านสมาธิมีปรากฏในหลายศาสนา ซึ่งรวมถึง พุทธศาสนา ฮินดู และเต๋า และยังคงรวมถึงสิ่งที่ไม่เกี่ยวกับศาสนา เช่น โยคะ

1.6.6 ปัญญา หมายถึง ความรู้ หรือ ความเข้าใจ ทั้งรู้ในตน รู้ในงาน รู้ในตำรา และรู้ในคน ปัญญาหรือความรู้ันเกิดจากการศึกษาเล่าเรียนปัญญาหรือความรู้ันเกิดจากการคิดวิเคราะห์ ปัญญาหรือความรู้ันเกิดจากฝึกฝน หรือ ลงมือปฏิบัติ ความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่ได้ยินได้ฟังมา หรือที่เล่าเรียนมาและรับการถ่ายทอดศิลปะวิทยาการ ตลอดจนข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพการรับรู้ประสบการณ์และเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ อย่างถูกต้องตามเป็นจริงไม่บิดเบือน หรืออคติการคิดพินิจพิจารณาวิวินิจฉัยอย่างมีวิจารณ์ญาณสามารถนำความรู้ที่มีอยู่มาเชื่อมโยงมสร้างเป็นเครือข่ายความรู้ และสร้างเป็นความรู้ความคิดใหม่เพื่อใช้ในการแก้ปัญหาและสร้างสรรค์มีความรู้แจ้งเข้าถึงความจริงของโลกและชีวิต รู้เท่าทันกับธรรมดา หรือกับธรรมชาติทั้งหลาย ปัญญาคือความรู้รอบรู้, ความรู้ทั่ว หมายถึงความฉลาดเกิดแต่เรียนและคิดในศาสนาพุทธถือว่าปัญญาคือความรู้เข้าใจได้ในเหตุผล ปัญญาเป็นคุณธรรมทางจิตในการเข้าถึงความเป็นจริงในอุดมคติ

1.6.7 อัตลักษณ์วิถีพุทธ 29 ประการ หมายถึงความเป็นอัตลักษณ์ 29 ประการของความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ และเพื่อให้เป็นแนวทางการในพัฒนาให้เป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่สมบูรณ์แบบ และเป็นแนวทางต่อ ๆ ไป ได้กำหนดให้ 29 ประการสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ เป็นแนวทางของการประเมินถึงความเป็นไปได้ในแต่ละด้าน แบ่งเป็น 5 ด้าน แนวทางดำเนินการ 29 ประการสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ (รายละเอียดอยู่ในบทที่ 2)

1) **ด้านกายภาพ** โรงเรียนได้จัดสภาพแวดล้อมห้องเรียนและแหล่งเรียนรู้ที่ส่งเสริมลักษณะการพัฒนา ศีล สมาธิ ปัญญา โดยมี - พระพุทธรูป ที่เด่น เหมาะสม ที่ชวนให้ระลึกถึงพระรัตนตรัยอยู่เสมอที่หอประชุม - มีป้ายนิเทศ ต้นไม้คุณธรรม ที่เน้นให้นักเรียนได้ศึกษาพุทธธรรม

2) **ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีพุทธ** โรงเรียนจัดกิจกรรมวิถีชีวิตประจำวัน ประจำสัปดาห์ หรือในโอกาสต่าง ๆ เป็นภาพรวมทั้งโรงเรียน ที่ปฏิบัติบูรณาการทั้งศีล สมาธิ ปัญญา โดยเน้นมีวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมการกิน อยู่ ดู ฟัง ด้านสติสัมปชัญญะ เพื่อเป็นไปตามคุณค่าแท้ของการดำเนินชีวิต ได้จัดกิจกรรมดังนี้ - กิจกรรมสวดมนต์ไหว้พระก่อนเข้าเรียนและก่อนเลิกเรียนประจำวัน เพื่อใกล้ชิดกับศาสนา - กิจกรรมการปฏิญาณตนเป็นพุทธมานะ ซึ่งจัดขึ้นปีละครั้ง - กิจกรรมสวดมนต์ไหว้พระและอบรมจริยธรรมในวันศุกร์ของทุกสัปดาห์ - กิจกรรมการฝึกท้าวีสสนากรรมฐานจะจัดขึ้นในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา - กิจกรรมการอบรมธรรมะจากพระภิกษุ - กิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา

3) **ด้านการเรียนการสอน** สถานศึกษามีการจัดหลักสูตรสถานศึกษาเน้นการเรียนการสอนที่บูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียนผ่านกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างชัดเจน ต่อเนื่อง สม่่าเสมอ การจัดการเรียนรู้ให้บูรณาการสู่การปฏิบัติ โดยการนำความคิดของพุทธธรรมเป็นฐาน เชื่อมโยงการเรียนรู้สู่หลักธรรมในการพัฒนาตนเองและผู้อื่น กระบวนการเรียนรู้มีลักษณะ สอนให้รู้ ทาให้ดู อยู่ให้เห็น โดยให้ผู้เรียนมีพัฒนาการด้านร่างกาย (กายภาวนา) ด้านความประพฤติ (ศีลภาวนา) และด้านปัญญา (ปัญญาภาวนา) มุ่งให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะ กิน อยู่ ดี พัง เป็น ไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีเมตตา การกิน อยู่เป็น เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิตอยู่อย่างเหมาะสมเป็นไปตามคุณค่าแท้หรือการ ดูเป็น เอาประโยชน์ในการเรียนรู้เพิ่มพูนปัญญา

4) **ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์** สถานศึกษาส่งเสริมบรรยากาศใฝ่เรียนรู้ มีกัลยาณมิตรเคารพอ่อนน้อม ยิ้มแย้มแจ่มใส การมีเมตตากรุณาต่อกัน โดยครูเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน

5) **ด้านการบริหารจัดการ** สถานศึกษาแสวงหาความร่วมมือจากชุมชนโดยสร้างความเข้าใจวิธีการดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธ โดยจัดการศึกษาตามสภาพความพร้อม คำนึงภาพงดงามของโรงเรียนวิถีพุทธมาใช้พัฒนาผู้เรียน

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลของการวิจัยในครั้งนี้ จะเป็นประโยชน์ในเชิงวิชาการและการนำไปใช้ ดังนี้

1.7.1 ประโยชน์ในเชิงวิชาการ

การวิจัยนี้มุ่งหาคำตอบสำหรับคำถามการวิจัยที่สำคัญ ดังนี้ คือ (1) ปรากฎการณ์หลัก (Core Phenomenon) ของโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิถี จากมุมมองของคนที่อยู่ในปรากฏการณ์ มีลักษณะอย่างไร มีสาเหตุจากอะไร (Causal Conditions) (2) มียุทธศาสตร์ (Strategies) ที่โรงเรียนธรรมวิถี ได้นำมาใช้จนเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีได้ โดยมีเงื่อนไขเชิงบริบทเฉพาะ (Contextual Conditions) และเงื่อนไขสอดแทรกทั่วไป (Intervening Conditions) อะไรที่มีผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์เหล่านั้น (และ 3) ผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้นจากการใช้ยุทธศาสตร์เหล่านั้นที่แสดงถึงโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีมีอะไรบ้าง ซึ่งเป็นคำตอบสำหรับคำถามการวิจัยเชิงระบบ (Systematic Research Question) ของปัจจัยป้อนเข้า (Input) กระบวนการ (Process) และปัจจัยป้อนออก (Output) ที่สอดคล้องกับการจัดระบบตัวแปรในการวิจัยโมเดลสมการโครงสร้างที่ประกอบด้วย ปัจจัยภายนอก (Exogenous Variables) และปัจจัยภายใน (Endogenous Variables) ที่ประกอบด้วยตัวแปรคั่นกลาง และตัวแปรอิสระหรือตัวแปรตาม ดังนั้น ผลการวิจัยเชิงสำรวจ (Exploratory) ด้วยระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพจะเป็นแนวทางเพื่อการศึกษาหาคำตอบเชิงยืนยัน (Confirmation) ด้วยระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณได้

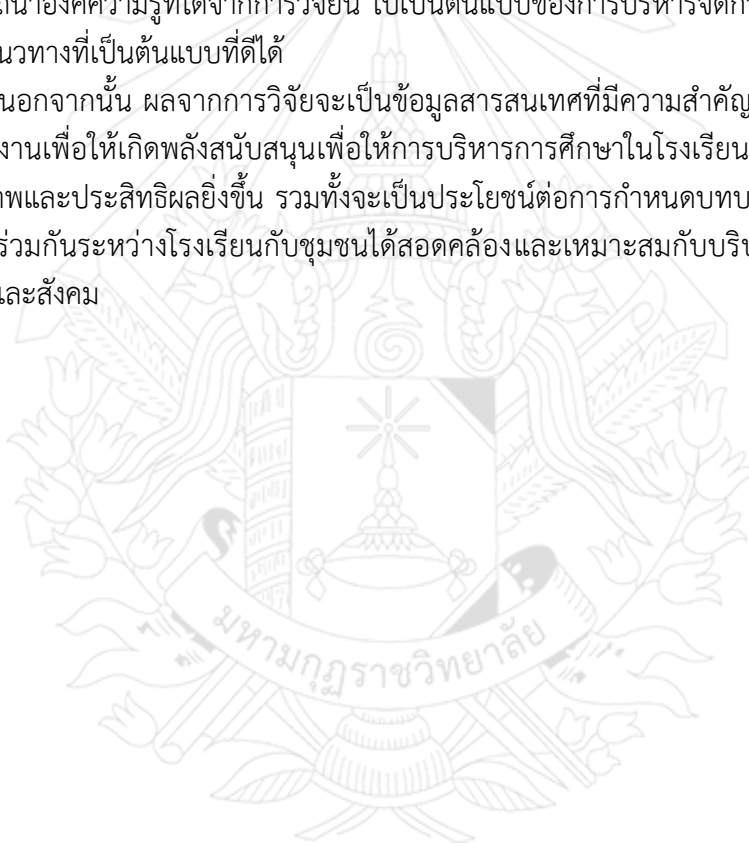
นอกจากนั้น องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยนี้ สามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานเพื่อการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ได้ด้วย โดยผู้วิจัยสามารถนำเอาองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยนี้ไปเผยแพร่ นำเสนอ และระดมสมองร่วมกับผู้ร่วมวิจัยเพื่อกำหนดแผนปฏิบัติการ (Action Plan) เพื่อพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธที่ดีการร่วมกันในสถานศึกษาได้ รวมทั้งสามารถนำองค์ความรู้ที่ได้ไปเป็นแนวในการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) ได้

โดยนำเอาองค์ความรู้ที่ได้ไปนำเสนอเป็นคู่มือเพื่อการศึกษาเรียนรู้ ทำความเข้าใจ ให้กับคณะครูในโรงเรียน เพื่อให้คณะครูเกิดความรู้ความเข้าใจถึงแนวการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดี จนสามารถจะนำไปปฏิบัติให้เกิดผลที่ดีขึ้นได้

1.7.2 ประโยชน์การนำไปใช้

ผลจากการศึกษาโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดี ด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อสร้างทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory) ครั้งนี้ จะทำให้ได้ข้อสรุปเชิงทฤษฎี (Theoretical Generating) ที่ทำให้ทราบว่า โรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีนั้น มีลักษณะอย่างไร ลักษณะเช่นนั้นมีสาเหตุจากอะไร มียุทธศาสตร์อะไรที่ถูกเลือกนำมาใช้ ภายใต้เงื่อนไขเชิงบริบทและเงื่อนไขที่เป็นตัวสอดแทรกอะไรที่ส่งผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์เหล่านั้น ผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้นจากการใช้ยุทธศาสตร์ที่เลือกนำมาใช้จนทำให้เป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีนั้นว่ามีอะไรบ้างนั้น โรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และโรงเรียนสังกัดอื่นที่มีความคล้ายคลึงกัน สามารถนำองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยนี้ ไปเป็นต้นแบบของการบริหารจัดการโรงเรียนของตนเองได้อย่างมีแนวทางที่เป็นต้นแบบที่ดีได้

นอกจากนั้น ผลจากการวิจัยจะเป็นข้อมูลสารสนเทศที่มีความสำคัญต่อการวางแผน และการดำเนินงานเพื่อให้เกิดพลังสนับสนุนเพื่อการบริหารการศึกษาในโรงเรียนวิถีพุทธเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลยิ่งขึ้น รวมทั้งจะเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดบทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชนได้สอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทและความต้องการของชุมชนและสังคม

บทที่ 2

เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “โรงเรียนวิถีพุทธที่มีผลปฏิบัติงานเป็นต้นแบบ : การศึกษาทฤษฎีฐานราก” นี้ ดังกล่าวในคำถามการวิจัยว่ามีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาปรากฏการณ์หลัก (Core Phenomenon) ของโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีจากมุมมองของคนที่อยู่ในปรากฏการณ์ มีลักษณะอย่างไร มีสาเหตุจากอะไร (Causal Conditions) มียุทธศาสตร์ (Strategies) ที่ได้นำมาใช้จนเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีได้ โดยมีเงื่อนไขเชิงบริบทเฉพาะ (Contextual Conditions) และเงื่อนไขสอดแทรกทั่วไป (Intervening Conditions) อะไรที่มีผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์เหล่านั้น รวมทั้งผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้นจากการใช้ยุทธศาสตร์เหล่านั้นที่แสดงถึงโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีมีอะไรบ้าง ซึ่งเพื่อให้การหาคำตอบสำหรับคำถามการวิจัยดังกล่าวเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ อย่างเป็นความกระจ่างในความเป็นมา ความหมาย ความสำคัญ และลักษณะ รวมทั้งหลักการ แนวคิด ทฤษฎี และแนวปฏิบัติ ผู้วิจัยขอเสนอผลการศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

2.1 หลักธรรมเพื่อคุณภาพและความสำเร็จในการทำวิจัย

ตามที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย ได้กำหนดปรัชญาของมหาวิทยาลัยไว้ว่าความเป็นเลิศทางวิชาการตามแนวพระพุทธศาสนา (Academic Excellence based on Buddhism) และเนื่องจากในงานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเกี่ยวกับโรงเรียนวิถีพุทธที่ใช้การวิจัยทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory Study) เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อนำเสนอองค์ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจริงสำหรับโรงเรียนทั่วไปศึกษาจากบุคคล กลุ่มบุคคล หรือทีมที่เกี่ยวกับโรงเรียนวิถีพุทธในการทำงานวิจัย เพราะในกระบวนการวิจัยเพื่อสร้างทฤษฎีฐานราก เน้นการเข้าถึงข้อมูล การเก็บข้อมูล การตีความข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลที่จะนำไปสู่การสร้างทฤษฎีที่เหมาะสมและต้องตรงกับปรากฏการณ์ทางสังคมอย่างแท้จริง ซึ่งจะนำไปสู่ความเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริงด้วยการทบทวนเพื่อตอบสนองต่อปรัชญาของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัยที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น จึงขอเสนอหลักธรรมที่จะเป็นข้อคิดเตือนใจเพื่อประกอบการการวิจัย ดังต่อไปนี้

2.1.1 สังคหวัตถุ 4

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) และ พระมหานพต สีทอง (2554) ได้กล่าวถึงสังคหวัตถุ 4 ประกอบด้วย 1) ทาน คือ การเผื่อแผ่ แบ่งปัน ให้ความช่วยเหลือสงเคราะห์ทั้งทางทุนทรัพย์ สิ่งของ ปัจจัยสี่ที่จำเป็น การให้คำ แนะนำ ให้ความรู้ศิลปวิทยาการ ความรู้ความสามารถที่เรามีอยู่ให้กับเพื่อนร่วมงาน 2) ปิยวาจา คือ การใช้คำพูดหรือวาจาที่ไพเราะ ชัดเจน ไม่พูดส่อเสียด ดูถูกดูแคลน พูดด้วยคำที่สุภาพนอบนวล จริงใจ การใช้ถ้อยคำ ที่แสดงถึงความเห็นอกเห็นใจ เข้าใจผู้อื่น 3) อัตถจริยา คือ การทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น ช่วยเหลือตามกำลังร่างกายที่ตนมีอยู่ ไม่ได้ถูกบังคับทำด้วยความเต็มใจที่จะช่วยเหลือผู้อื่น ขวนขวายช่วยทำกิจกรรมต่าง ๆ 4) สมานัตตตา คือ การเอาตัว

เข้าไปสมาน การวางตัวเสมอต้นเสมอปลาย หนักแน่น ให้ความเสมอภาคกับทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน ไม่เอารัดเอาเปรียบ ร่วมทุกข์ร่วมสุขช่วยเหลือเกื้อกูลกันแก้ปัญหา ช่วยกันคิดในทางสร้างสรรค์

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ใช้หลักของสังคหัตถุ 4 ดังกล่าวข้างต้น มาช่วยเป็นข้อคิดเตือนใจ เพื่อให้งานวิจัยนี้มีคุณภาพและประสบความสำเร็จ ดังนี้ 1) ทาน เมื่อผู้ร่วมงานวิจัยมีความเดือดร้อนในด้านใดได้ให้ความช่วยเหลือ มีความสามัคคี เป็นหนึ่งอันเดียวกัน 2) ปิยวาจา เมื่อมีความเดือดร้อนในการทำงาน ได้ให้ความช่วยเหลือด้วยการพูดให้กำลังใจ ให้คำแนะนำ ชี้แจงอย่างถูกต้องกับผู้ร่วมงานวิจัยด้วยความไพเราะน่าฟัง 3) อตถจริยา เมื่อต้องการความช่วยเหลือทางด้านร่างกาย ก็ให้ความสำคัญ ร่วมมือช่วยแก้ไขปัญหากลางในการทำงานร่วมกันด้วยความเต็มใจ 4) สมานัตตตา เมื่อเกิดปัญหาขึ้นในขณะร่วมทำงานได้เข้าไปช่วยในการแก้ไขปัญหา เพื่อให้เกิดความสำเร็จในงานวิจัยร่วมกันดังนั้น การนำหลักธรรมดังกล่าวมานี้มาช่วยเสริมหลักการทำให้วิจัยของผู้วิจัยให้เป็นด้วยความสามัคคี ให้กำลังใจและให้คำแนะนำ การช่วยเหลือเกื้อกูลกันซึ่งกันและกัน และความเสมอต้นเสมอปลาย จะส่งผลให้งานวิจัยนี้มีคุณภาพและประสบความสำเร็จ

2.1.2 พรหมวิหาร 4

วิกิพีเดีย. (2560) ได้ให้ความหมาย พรหมวิหาร 4 หรือ พรหมวิหารธรรม เป็นหลักธรรมประจำใจเพื่อให้ตนดำรงชีวิตได้อย่างประเสริฐและบริสุทธิ์เฉกเช่นพรหม เป็นแนวธรรมปฏิบัติของผู้ที่ผู้ปกครอง และการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ประกอบด้วยหลักปฏิบัติ 4 ประการ ได้แก่ 1) เมตตา คือ ความรักใคร่ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า 2) กรุณา คือ ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์ 3) มุทิตา คือ ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง ประกอบด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญอกงามยิ่งขึ้นไป 4) อุเบกขา คือ ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตาชั่ง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ เพราะเขารับผิดชอบตนได้ดีแล้ว เขาสมควรรับผิดชอบตนเอง หรือเขาควรได้รับผลอันสมกับมารับผิดชอบของตน

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ใช้หลักของพรหมวิหาร 4 ดังกล่าวข้างต้น มาช่วยเป็นข้อคิดเตือนใจ เพื่อให้งานวิจัยนี้มีคุณภาพและประสบความสำเร็จ ดังนี้ 1) เมตตา เมื่อผู้วิจัยทำงานวิจัยด้วยความปรารถนาให้งานวิจัยเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ผู้ที่ทำงานไปใช้ 2) กรุณา ผู้วิจัยทำงานวิจัยเพื่อให้ผู้ที่ร่วมในการวิจัยได้พัฒนานำผลการวิจัยไปปลดเปลื้องความทุกข์ความเดือดร้อน 3) มุทิตา ผู้วิจัยประสงค์เห็นความยินดีของตนที่ได้เห็นผู้อื่นได้ดีจากผลงานวิจัยที่สำเร็จพร้อมที่จะมีจิตใจผ่องใสเบิกบานกับผู้ที่ได้นำงานวิจัยไปประยุกต์ใช้ได้ 4) อุเบกขาผู้วิจัยวางใจเป็นกลางเมื่อหากไม่มีการนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ด้วยความไม่เข้าใจ หรือผู้ร่วมในงานวิจัยยังไม่เห็นความสำคัญในการทำวิจัยซึ่งจะนำมาซึ่งการพัฒนาในด้านต่าง ๆ

2.1.3 ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์

พระครูปลัดธรรมจริยวัฒน์. (2558). ได้กล่าวถึง ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน 4 อย่าง บ้างเรียกว่า หัวใจเศรษฐี อาจเรียกสั้น ๆ ว่า “อุ อา กะ สะ” หมายถึงธรรมที่เป็นไป

เพื่อประโยชน์ในปัจจุบันหลักธรรมอันอำนวยการประโยชน์สุขขั้นต้นเพื่อประโยชน์สุขสามัญที่มองเห็นกัน
 ในชาตินี้ ที่คนทั่วไปปรารถนา มี ทรัพย์ เกียรติ ไม้ตรี เป็นต้นอันสำเร็จได้ด้วยธรรม 4 ประการ ได้แก่
 1) อุฏฐานสัมปทา คือ ความถึงพร้อมด้วยความหมั่นเป็นธรรมะที่มุ่งสอนให้คนมีความขยันหมั่นเพียร
 ในการประกอบอาชีพการงานที่ สุจริต เมื่อได้ทรัพย์ที่ขอบประกอบด้วยธรรม ไม่ผิดศีลธรรม ไม่ผิด
 กฎหมาย ไม่เกียจคร้าน หนักก็เอาเบา ก็สู้ ตลอดถึงการหมั่นศึกษาหาความรู้ที่เกี่ยวข้องกับอาชีพการ
 งานของตนเองอยู่เสมอ เพื่อให้มีความชำนาญในกิจการงานที่ทำมากขึ้น อันจะเป็นผลให้
 ได้รับความเจริญก้าวหน้าในงานนั้น ๆ 2) อารักขสัมปทา คือความถึงพร้อมด้วยการรักษา” เมื่อมีความ
 ขยันหมั่นเพียรแสวงหาทรัพย์มาได้โดยทางที่สุจริตแล้ว ก็ต้องรู้จักรักษาทรัพย์สินที่หามาได้นั้นให้คงอยู่
 ไม่ให้สูญหาย ไม่ให้เสียหาย ยังมุ่งหมายถึงการหลีกเลี่ยงจากทั้ง หลายอันจะเป็นทางให้เสื่อมทรัพย์ เว้น
 จาก อันจะเป็นทางให้เสียทรัพย์ 3) กัลยาณมิตตตา คือ ความเป็นผู้มีมิตรที่การเลือกคบคน ให้รู้จัก
 เลือกคบแต่คนที่ดีมีศีลธรรม เพราะคนที่ดีมีศีลธรรมนั้นย่อมจะสามารถแนะนำเราในทางที่ดีที่ถูกที่ควร
 ไม่สร้างความเดือดร้อนให้ ช่วยเหลือเราได้เมื่อถึงคราวคับขัน ส่วนปาปมิตรหรือมิตรที่ไม่ดีนั้นย่อมจะชัก
 นำเราไปในทางที่ไม่ดี ชักชวนให้ทำในสิ่งที่ผิดศีลธรรมผิดกฎหมายบ้านเมือง เรื่องการเลือกคบคนนี้
 สำคัญมาก ท่านจึงสอนให้เลือกคบแต่คนดี ให้เลือกคบแต่มิตรที่ดี 4) สมชีวิตา คือความเป็นผู้ดำรงชีพ
 ดี ความเป็นผู้ดำรงชีพสมควร รู้จักใช้ชีวิตตามความเหมาะสม คือสมควรแก่ฐานะ ไม่ว่าจะมั่งคั่งหรือ
 เงินทองมากหรือน้อย ไม่ว่าจะมั่งคั่งหรือร่ำรวย การใช้จ่ายใช้สอยก็ให้เป็นไปตามสมควร
 การใช้จ่ายทรัพย์เพื่อดำรงชีวิตก็ให้เป็นไปตามความเหมาะสม ตามสมควรแก่ฐานะ ของตนเอง

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ใช้หลักของทฤษฎีมิกัดตะ ดังกล่าวข้างต้น มาช่วยเป็นข้อคิดเตือนใจ
 เพื่อให้งานวิจัยนี้มีคุณภาพและประสบความสำเร็จ ดังนี้ 1) อุฏฐานสัมปทา เมื่อผู้ร่วมงานวิจัยมีความ
 ขยันหมั่นเพียร ในการค้นคว้าทำงานวิจัยหมั่นต้นคว้า ทบทวนวรรณกรรม ศึกษาระเบียบวิธีวิจัยตาม
 หัวข้อวิจัยด้วยความมุ่งมั่น 2) อารักขสัมปทา เมื่อมีความขยันหมั่นเพียรแสวงหาทรัพย์มาได้โดยทางที่
 สุจริตแล้ว ก็ต้องรู้จักรักษาทรัพย์สินที่หามาได้นั้นให้คงอยู่ ไม่ให้สูญหาย ไม่ให้เสียหาย มาประกอบการ
 ทำงานวิจัยจนสำเร็จ 3) กัลยาณมิตตตา คือ ความเป็นผู้มีมิตรที่การเลือกคบคน ให้รู้จักเลือกคบแต่คน
 ที่ดีมีศีลธรรม เพราะคนที่ดีมีศีลธรรมนั้นย่อมจะสามารถแนะนำเราในทางที่ดีที่ถูกที่ควร เป็นที่ปรึกษา
 หาข้อมูลตามหัวข้องานวิจัย 4) สมชีวิตา คือความเป็นผู้ดำรงชีพดี ความเป็นผู้ดำรงชีพสมควร รู้จักใช้
 ชีวิตตามความเหมาะสม คือสมควรแก่ฐานะดำรงตนให้เหมาะสม เพื่อให้เกิดความสำเร็จในงานวิจัย
 ร่วมกันดังนั้น การนำหลักธรรมดังกล่าวมานี้มาช่วยเสริมหลักการทำวิจัยของผู้วิจัยให้เป็นด้วยความ
 สามัคคี ให้กำลังใจและให้คำแนะนำ การช่วยเหลือเกื้อกูลกันซึ่งกันและกัน และความเสมอต้นเสมอ
 ปลาย จะส่งผลให้งานวิจัยนี้มีคุณภาพและประสบความสำเร็จ

2.1.4 หลักสาราณียธรรม 6

สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (2560) แนะนำให้ใช้หลักสาราณียธรรม 6 ปฏิบัติงาน เสริมความ
 สามัคคีมีน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ผนึกกำลังให้เกิดขึ้นในองค์กรงานพระธรรมทูต แต่ผู้วิจัยเห็นสมควร
 นำมาปรับใช้กับงานวิจัยในครั้งนี้ซึ่งจะทำให้สามารถขยกระดับการทำงานของสมาชิกให้มีความเจริญ
 ยิ่งขึ้นในการวิจัยในเรื่องโรงเรียนวิถีพุทธต้องมีความอดทน ทำงานเป็นทีม สามัคคี เสียสละ และมั่นคง
 ในพระธรรมวินัย ในทางพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธเจ้าได้ตรัสหลักธรรมที่เป็นแนวทางในการ
 เสริมสร้างความสามัคคี และเห็นเหตุแห่งความดีงามไว้ คือ หลักสาราณียธรรม 6 ซึ่งเป็นหลักธรรมอัน

เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง เป็นหลักธรรมที่จะเสริมสร้างความรู้สึกที่ดีให้เกิดขึ้นต่อกันและกันอยู่เสมอ เป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างความสามัคคี มีน้ำหนึ่งใจเดียวกันให้เกิดขึ้นในองค์กร ประกอบด้วย 1. เมตตามโนกรรม 2. เมตตาวจีกรรม 3. เมตตาทกกรรม 4. สาธารณโภคี 5. สีสสามัญญาตา และ 6. ทิฏฐิสามัญญาตา ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ใช้หลักของสาธารณยธรรม 6 มาใช้ในการทำวิจัย เพราะเป็น หลักธรรมที่ช่วยให้เกิดความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เกื้อกูลกัน ไม่ทะเลาะวิวาทกัน อันจะเป็น สิ่งที่ก่อให้เกิดความรักความสามัคคีกันตลอดไป

2.1.5 อปริหานิยธรรม 7

พระครูปลัดธรรมจริยวัฒน์. (2558) ได้กล่าวถึง อปริหานิยธรรม 7 เป็นธรรมที่ไม่เป็นที่ตั้ง แห่งความเสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว สำหรับเหมาะสมกับองค์กรต่าง ๆ รวมทั้งโรงเรียน สถาบันการศึกษา เป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่เจ้าวัชชีทั้งหลาย ผู้ปกครองรัฐโดย ระบอบ สามัคคีธรรม (republic) หมายถึงธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว มีดังนี้ 1) หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ 2) พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อม เพรียงกันทำกิจที่พึงทำ 3) ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ อันขัดต่อหลักการเดิม ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้ (ตามหลักการเดิม) ถือปฏิบัติตามวัชชีธรรม ตามที่วางไว้เดิม 4) ท่านเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ในชนชาววัชชี เคารพนับถือท่านเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง 5) มรรคากุลสตรี กุลกุมารี ทั้งหลาย ให้อยู่ดีโดยมิถูกข่มเหงหรือดูคร่ำขึ้นใจ 6) เคารพสักการบูชาเจดีย์ (ปูชนียสถานและปูชนีย วัตถุ ตลอดถึงอนุสาวรีย์ต่าง ๆ) ของชาววัชชี (ประจำชาติ) ทั้งหลาย ทั้งภายในภายนอก ไม่ปล่อยให้ ธรรมิกพลีที่เคยให้เคยทำแก่เจดีย์เหล่านั้นเสื่อมทรมานไป 7) จัดให้ความอารักขาคุ้มครองป้องกันอันมิ ขอบธรรมแก่พระอรหันต์ทั้งหลาย (ในที่นี้กินความกว้างหมายถึงบรรพชิต ผู้ดำรงธรรมเป็นหลักของ ประชาชนทั่วไป) โดยตั้งใจว่า ขอพระอรหันต์ทั้งหลายที่ยังไม่ได้มาพึงมาสู่แคว้นที่มาแล้วพึงอยู่ในแคว้น โดยผาสุก ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ใช้หลักของอปริหานิยธรรม 7 เป็นธรรมมาใช้ในการทำวิจัย เพราะเห็นว่าเป็นหลักธรรมที่ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม แต่เป็นไปเพื่อความเจริญ

โดยสรุป หลักธรรมทั้ง 5 ประการดังกล่าวข้างต้นนี้ ผู้วิจัยได้นำมาใช้เป็นข้อคิดเตือนใจใน การทำงานตั้งแต่จุดเริ่มต้นของการวิจัยงานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเกี่ยวกับโรงเรียนวิถีพุทธที่ใช้การวิจัย ทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory Study) เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อนำเสนอ องค์ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้น จนถึงสิ้นสุดการวิจัย เพื่อให้การดำเนินงานวิจัยเป็นไปตามหลักการ แนวคิด และมีคุณภาพและบรรลุผลสำเร็จ และเพื่อตอบสนองต่อปรัชญาของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราช วิทยาลัยที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น โดยเชื่อว่าจะทำให้ได้ผลงานวิจัยที่มีคุณภาพและประสบผลสำเร็จ

2.2 การวิจัยทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory Study) : ระเบียบวิธีที่ใช้ในการวิจัย

เพื่อให้มีความเข้าใจในระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้ในการวิจัยนี้สอดคล้องตรงกัน ผู้วิจัยขอเสนอ แนวคิดการวิจัยทฤษฎีฐานรากที่เป็นผลจากการศึกษาของ วิโรจน์ สารรัตนะ (2561) ที่กล่าวถึงทัศนะ ของนักวิชาการต่าง ๆ ดังนี้

Creswell (2008) ให้ทัศนะว่า การวิจัยทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory Study) นั้นมี หลากหลายรูปแบบ แล้วแต่ใครจะยึดถือรูปแบบใด แต่อย่างไรก็ตาม สามารถจำแนกได้ 3 รูปแบบ ดังนี้ คือ 1) รูปแบบเชิงระบบของ Strauss and Corbin 2) รูปแบบเกิดขึ้นใหม่ของ Glaser และ

3) รูปแบบการสร้างของ Charmaz ในการเลือกใช้รูปแบบสามรูปแบบดังกล่าว Creswell กล่าวว่า มีข้อควรพิจารณาหลายประการ เช่น ต้องการเน้นกระบวนการเชิงระบบมากน้อยเพียงใด ต้องการกำหนดหมวดเพื่อการวิเคราะห์ข้อมูลหรือไม่ สถานะของนักวิจัยเป็นอย่างไร วิธีการที่ใช้ในการสรุปผลการวิจัยจะเป็นการตั้งคำถามทิ้งไว้หลวม ๆ หรือจะให้เป็นข้อสมมติฐานที่เฉพาะเจาะจง เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตาม Creswell ให้ความเห็นว่า *นักวิจัยหน้าใหม่ส่วนมากมักนิยมใช้รูปแบบเชิงระบบของ Strauss and Corbin* เนื่องจากมีความชัดเจนในกระบวนการทำวิจัย ดังนั้นในการวิจัยนี้ เนื่องจากผู้วิจัยได้กำหนดทำวิจัยโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยนี้เป็นครั้งแรก จึงถือเป็นนักวิจัยหน้าใหม่ จึงเลือกใช้ระเบียบวิธีวิจัยรูปแบบเชิงระบบของ Strauss and Corbin

แต่อย่างไรก็ตาม ในการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ เพื่อให้ผู้ศึกษางานวิจัยได้มีความเข้าใจตรงกันถึงหลักการ แนวคิด และแนวปฏิบัติของระเบียบวิธีการวิจัยนี้ ผู้วิจัยขอนำเอาข้อเขียนที่ วิโรจน์ สารรัตน์ (2561) เขียนไว้ในหนังสือชื่อ “การวิจัยทางการบริหารการศึกษา : แนวคิดและกรณีศึกษา” มานำเสนอไว้ ทั้งนี้ โดยได้รับอนุญาตจากผู้เขียนแล้ว มีรายละเอียดดังนี้

การวิจัยทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory Study) เป็นปฏิบัติการวิจัยเชิงคุณภาพอย่างเป็นระบบของการรวบรวมข้อมูล การจำแนกข้อมูลเป็นหมวด (Categories/Themes) และการเชื่อมโยงหมวดเหล่านั้น เพื่อนำเสนอทฤษฎี (Theory) ที่เป็นแนวคิดกว้าง ๆ สำหรับอธิบายกระบวนการของเหตุการณ์ (Events) กิจกรรม (Activities) การกระทำ (Actions) หรือปฏิสัมพันธ์ (Interactions) ในประเด็นที่วิจัย ดังนั้นทฤษฎีที่เป็นผลจากการวิจัยทฤษฎีฐานรากจึงเป็น “ทฤษฎีเชิงกระบวนการ” (Process Theory) ที่อธิบายถึงกระบวนการของเหตุการณ์ กิจกรรม การกระทำหรือปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น (Schwandt, 2001; Creswell, 2008)

การวิจัยทฤษฎีฐานราก ใช้เมื่อนักวิจัยต้องการทราบถึงทฤษฎีหรือคำอธิบายอย่างกว้าง ๆ ที่จะนำมาอธิบายกระบวนการนั้นได้อย่างเหมาะสมและอย่างสอดคล้องกับบริบท เพราะเป็นทฤษฎีที่ได้มาจากข้อมูลฐานราก ไม่ใช่ทฤษฎีที่หยิบยืมมาจากเอกสารตำรา เป็นทฤษฎีที่สอดคล้องกับสถานการณ์ กับการปฏิบัติจริง กับความรู้สึกนึกคิดของคนในที่ทำงาน และครอบคลุมถึงข้อเท็จจริงที่สลับซับซ้อน ซึ่งสามารถนำไปอ้างอิง (Generalizable) ได้ระดับหนึ่ง เป็นทฤษฎีในระดับกลาง (Middle Range Theory) แม้จะไม่เทียบเท่ากับทฤษฎีใหญ่ (Grand Theory) อื่น ๆ เช่น ทฤษฎีพฤติกรรมนิยมของ Skinner หรือทฤษฎีเกสโตลท์ของ Kohler เป็นต้น (Willis, 2007)

ความเป็นมา

การวิจัยทฤษฎีฐานราก เกิดขึ้นปลายทศวรรษ 1960 โดยนักสังคมวิทยา คือ Barney G. Glaser และ Anselm L. Strauss จากการศึกษาคนไข้ในศูนย์การแพทย์ของมหาวิทยาลัยแห่งแคลิฟอร์เนีย ซานฟรานซิสโก แล้วตีพิมพ์วิธีการวิจัยในหนังสือชื่อ The Discovery of Grounded Theory ซึ่งได้เป็นพื้นฐานแนวคิดของการวิจัยทฤษฎีฐานรากในปัจจุบัน โดยในหนังสือเล่มนั้น ได้ชี้ให้เห็นว่า ทฤษฎีทางสังคมวิทยาที่มีอยู่ ส่วนใหญ่เน้นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ในลักษณะที่เป็นการตรวจสอบหรือทดสอบทฤษฎีมากกว่าการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในลักษณะที่เป็นการค้นหาแนวคิดหรือตัวแปรหรือสมมติฐานจากข้อมูลในภาคสนามเพื่อนำเสนอเป็นทฤษฎีใหม่ และชี้ให้เห็นว่าทฤษฎีที่ได้จากข้อมูลในภาคสนามจะมีความสอดคล้องกับ

บริบทมากกว่า และจะนำไปใช้ได้ดีกว่าทฤษฎีที่มีมาก่อน (Glaser & Strauss, 1967 อ้างถึงใน Creswell, 2008)

เพื่อให้เข้าใจในความแตกต่างที่สำคัญของการวิจัยเชิงปริมาณกับการวิจัยเชิงคุณภาพ ในกรณีที่มีการวิจัยเชิงปริมาณมีจุดมุ่งหมายเพื่อทดสอบทฤษฎีอย่างไร และการวิจัยเชิงคุณภาพมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาทฤษฎีใหม่อย่างไร ผู้เขียนได้แสดงการใช้หลักการเชิงอุปมาน (Inductive) ในการวิจัยเชิงคุณภาพที่เริ่มต้นจากเก็บรวบรวม “ข้อมูล” จากหลากหลายแหล่ง เพื่อนำไปสู่ข้อสรุปเป็น “ทฤษฎี” และการใช้หลักการเชิงอนุมาน (Deductive) ในการวิจัยเชิงปริมาณที่เริ่มต้นจากการ “สร้างตัวแบบจากทฤษฎี” เพื่อนำไปใช้เป็นกรอบในการสร้างเครื่องมือและเก็บรวบรวม “ข้อมูลมาทดสอบตัวแบบทฤษฎี” นั้น ดังภาพประกอบ (ปรับจากแนวคิดของ Leedy & Ormrod, 2001)

ภาพที่ 2.1 เปรียบเทียบการใช้หลักการวิจัยเชิงคุณภาพกับหลักการวิจัยเชิงปริมาณ

สำหรับ Glaser และ Strauss ในระยะต่อมาแยกเป็นอิสระจากกัน Strauss ซึ่งมีพื้นฐานทางการวิจัยเชิงคุณภาพจากมหาวิทยาลัยแห่งชิคาโก สถาบันที่ให้ความสำคัญกับการวิจัยเชิงคุณภาพได้ร่วมกับ Juliet Corbin เสนอเทคนิคและวิธีการใหม่เพิ่มขึ้น เช่น การจัดหมวดหมู่ข้อมูล การคำนึงถึงเรื่องความตรง (Validity) และความเชื่อมั่น (Reliability) เป็นต้น ส่วน Glaser ซึ่งมีพื้นฐานการวิจัยเชิงปริมาณจากมหาวิทยาลัยโคลัมเบีย แต่สนใจการพัฒนาทฤษฎีด้วยข้อมูลเชิงปริมาณและข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้วิพากษ์เทคนิคและวิธีการของ Strauss ที่ใช้ในการจัดหมวดหมู่ข้อมูลและกำหนดกรอบแนวคิดไว้ล่วงหน้าว่าจะไม่ก่อให้เกิดทฤษฎีขึ้นได้ และให้ความเห็นว่า การวิจัยทฤษฎีฐานรากควรเน้นการอธิบายถึงการกระทำอย่างเป็นธรรมชาติมากกว่าการกำหนดเป็นกรอบแนวคิดที่ชัดเจนหรือการเชื่อมโยงประเภทข้อมูลเพื่อก่อให้เกิดทฤษฎี ประเด็นโต้แย้งดังกล่าวได้ก่อให้เกิดคำถามจากนักวิจัยอื่น ๆ ขึ้นว่า การวิจัยทฤษฎีฐานรากจริง ๆ เป็นอย่างไร โดยเฉพาะคำถามจาก Charmaz (2000) ที่ได้เสนอวิธีการใหม่ เรียกว่าวิธีการสร้าง (Constructivist Method) โดยให้ทัศนะว่า วิธีการทั้งของ Glaser และ Strauss นั้น มีความเป็นระบบเกินไป เห็นว่าการวิจัยทฤษฎีฐานรากควรจะเน้นวิธีการที่ยืดหยุ่น เน้นความหมายที่ได้รับจากผู้อยู่ในสถานการณ์ การยอมรับบทบาทของผู้วิจัยและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย และควรเป็นการขยายองค์ความรู้เชิงปรัชญามากกว่าทัศนะเชิงปริมาณ

รูปแบบการวิจัยทฤษฎีฐานราก

Creswell (2008) ให้ทัศนะว่า รูปแบบการวิจัยทฤษฎีฐานรากนั้นมีหลากหลาย แล้วแต่ใครจะยึดถือรูปแบบใด แต่อย่างไรก็ตาม สามารถจำแนกได้ 3 รูปแบบดังนี้ คือ 1) รูปแบบเชิงระบบของ Strauss and Corbin 2) รูปแบบเกิดขึ้นใหม่ของ Glaser และ 3) รูปแบบการสร้างของ Charmaz ดังจะกล่าวถึงแต่ละรูปแบบดังนี้

1) รูปแบบเชิงระบบของ Strauss and Corbin รูปแบบเชิงระบบของ Strauss and Corbin (1990, 1998) เป็นรูปแบบที่พัฒนาเพิ่มขึ้นจากแนวคิดที่ Strauss and Glaser ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มการวิจัยทฤษฎีฐานรากได้พัฒนาขึ้นในปี 1967 เป็นรูปแบบที่นำไปใช้อย่างแพร่หลายทางการศึกษา ที่เน้นการวิเคราะห์ข้อมูลในขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

- **การเปิดรหัส (Open Coding)** เป็นการนำเอาข้อมูลที่รวบรวมได้จากแหล่งต่าง ๆ เช่น การสัมภาษณ์ การสังเกต การบันทึก อนุทิน และการสนทนากลุ่ม เป็นต้น มาจำแนกเป็น “หมวด” (Category/Theme) รวมกันให้เป็นกลุ่มที่มีความหมาย (Meaningful Groups) โดยทั่วไปประกอบด้วย “หมวดหลักและหมวดย่อย” (Core Categories & Subcategories) ในขั้นตอนนี้ นักวิจัยจะสามารถกำหนดหมวดหลักและหมวดย่อยได้หลายหมวดหลักและหลายหมวดย่อย ในระดับหมวดย่อยอาจประกอบด้วย “คุณลักษณะ” (Attributes Or Characteristics) ด้วยก็ได้ ดังตัวอย่างการเปิดรหัส “บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษา” ในตารางที่ 2.1

ตารางที่ 2.1 ตัวอย่างการเปิดรหัส “บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษา”

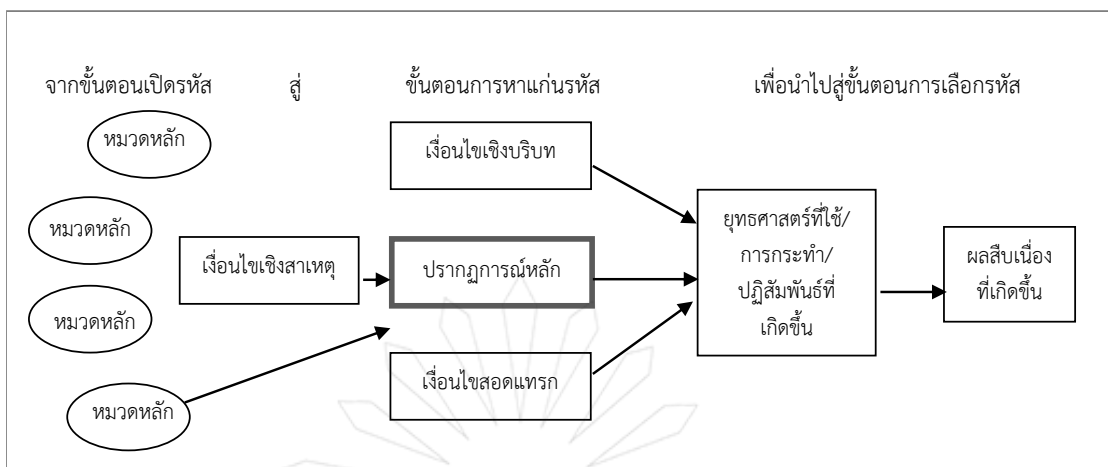
หมวด (categories)	แหล่งข้อมูล (sources)
บทบาทเชิงวิชาการ(หมวดหลัก) <ul style="list-style-type: none"> ● เป็นต้นแบบ(หมวดย่อย) <ul style="list-style-type: none"> - รู้สึกในงาน(หมวดย่อยๆ – คุณลักษณะ) - ปฏิบัติเป็น - มีผลงานที่ยอมรับ ● พัฒนาการเรียนรู้แก่เรียน 	1, 3,7,9,10,11,13,16,18,19,23, M, F 7,12,15,16,18,19,22,25,26, O, F 6,8,9,11,15,17,19,21,25,28,29, M, F 4,6,8,13,14,16,19,25,27,30,36, J, M 5,10,12,14,16,17,19, M
บทบาทความสัมพันธ์บุคคล <ul style="list-style-type: none"> ● ทำงานเป็นทีม ● พัฒนาเครือข่าย 	8,9,12,13,15,17,18,19, F, J 9,12,15,24,26,31,35,36, M, J, O
บทบาทความเป็นผู้นำ <ul style="list-style-type: none"> ● กระตุ้นส่งเสริม ● ทำทนายให้กำลังใจ 	18, 19, 24, 26, 27, 33, M, J 14, 15, 18,19,22,25,29,34,36, J, O

จากตารางที่ 2.1 มีข้อสังเกตว่า การจัด “ข้อมูล” รวมกันเป็นกลุ่มที่มีความหมายนั้น ระบบคิดและการดำเนินงานของนักวิจัย จะเริ่มต้นที่ข้อมูลดิบ (Raw Data) ที่รวบรวมได้จากแหล่งต่าง ๆ เช่น การสัมภาษณ์ การสังเกต การบันทึก อนุทิน และการสนทนากลุ่ม เป็นต้น แล้วนำข้อมูลดิบนั้น

ซึ่งส่วนใหญ่เป็นบันทึกข้อความมาค้นหาประเด็นเพื่อกำหนดเป็นหมวดย่อยในระดับที่เป็นคุณลักษณะ (Attributes or Characteristics) บางครั้งเรียกว่าตัวบ่งชี้ (Indicators) เมื่อได้คุณลักษณะหรือตัวบ่งชี้เพียงพอแล้วก็นำเอาคุณลักษณะหรือตัวบ่งชี้ที่เข้าพวกเดียวกันมากำหนดเป็นหมวดย่อยในระดับที่เป็นรหัส (Code) บางตำราเรียกมโนทัศน์ (Concepts) เมื่อได้รหัสหรือมโนทัศน์เพียงพอก็จัดรหัสหรือมโนทัศน์ที่เข้าพวกเดียวกันมากำหนดเป็นหมวดหลักในระดับที่เป็นหมวด (Category/Theme)

ระบบคิดและระบบการทำงานเช่นนี้ เป็นไปตามหลักการเชิงอุปมาน (Inductive) ของการวิจัยเชิงคุณภาพ (จากลักษณะเฉพาะไปสู่ลักษณะทั่วไป) โดยเริ่มจากการลงภาคสนามเพื่อให้ได้ข้อมูลดิบที่จะนำไปสู่กระบวนการตามลำดับดังนี้ “ข้อมูลดิบ - คุณลักษณะ/ตัวบ่งชี้ - รหัส/มโนทัศน์ - หมวด” หากหลาย ๆ “หมวด” จัดให้เชื่อมโยงกันก็จะเป็น “ข้อเสนอเชิงทฤษฎี” ที่ได้จากการวิจัย ซึ่งตรงข้ามกับหลักการเชิงอนุมาน (Deductive) ของการวิจัยเชิงปริมาณ (จากลักษณะทั่วไปสู่ลักษณะเฉพาะ) ที่เริ่มจากการศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องทั้งทฤษฎีและงานวิจัยเพื่อกำหนด “ตัวแปร/ปัจจัย/องค์ประกอบหลัก - ตัวแปร/ปัจจัย/องค์ประกอบย่อย - คุณลักษณะ/ตัวบ่งชี้” ในลักษณะที่เชื่อมโยงกันเป็น “กรอบแนวคิดเชิงทฤษฎี” ที่จะนำไปทดสอบกับข้อมูลเชิงประจักษ์ที่เก็บจากกลุ่มตัวอย่างของประชากรที่ศึกษา (เห็นได้จากทฤษฎีการวิจัย Structural Equation Model: SEM)

- **การหาแก่นของรหัส (Axial Coding)** เป็นการเลือก (Select) หมวดหลัก จากหมวดใดหมวดหนึ่งที่กำหนดได้ในขั้นตอนการเปิดรหัส (One Open Coding Category) เพื่อกำหนดให้เป็น “ปรากฏการณ์หลัก” (Core Phenomenon) ของ “กระบวนการ” ในเรื่องที่วิจัย จากนั้นเป็นการกำหนดความสัมพันธ์ของหมวดหลักอื่นที่เหลือเข้ากับปรากฏการณ์หลักที่กำหนดนั้น โดยหมวดหลักอื่นเหล่านั้น บางหมวดเป็นเงื่อนไขเชิงสาเหตุ (Causal Conditions) ที่ส่งผลต่อปรากฏการณ์หลัก บางหมวดเป็นยุทธศาสตร์ (Strategies) ที่นำมาใช้ หรือเป็นการกระทำ (Action) หรือมีปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ที่เกิดขึ้น อันเป็นผลจากปรากฏการณ์หลักนั้น บางหมวดเป็นเงื่อนไขเชิงสถานการณ์ที่มีอิทธิพลต่อการใช้ยุทธศาสตร์/การกระทำ/ปฏิสัมพันธ์ โดยจำแนกออกเป็นเงื่อนไขเชิงบริบท (Contextual Conditions) ที่มีความเฉพาะ และเงื่อนไขสอดแทรก (Intervening Conditions) ที่มีลักษณะกว้างขึ้น และบางหมวดเป็นผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้น (Consequences) จากการใช้ยุทธศาสตร์/การกระทำ/ปฏิสัมพันธ์ ท้ายสุดจะได้ “รูปแบบความสัมพันธ์เชิงเหตุผลหรือแผนภาพของทฤษฎี” (Development of a Logic Paradigm or a Visual Picture of the Theory Generated) เป็นรูปแบบความสัมพันธ์เชิงเหตุผล (Logic) ระหว่างเงื่อนไขเชิงสาเหตุ ปรากฏการณ์หลัก ยุทธศาสตร์เงื่อนไขเชิงบริบทเงื่อนไขสอดแทรก และผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้น ซึ่งถือเป็น “รูปแบบเชิงทฤษฎี” (Theoretical Model) ดังแสดงในภาพที่ 2.2

ภาพที่ 2.2 รูปแบบความสัมพันธ์เชิงเหตุผลหรือแผนภาพของทฤษฎี -รูปแบบเชิงทฤษฎี

- การเลือกรหัส (Selective Coding) และการพัฒนารูปแบบความสัมพันธ์เชิงเหตุผลหรือแผนภาพของทฤษฎี (Development of a Logic Paradigm or a Visual Picture of the Theory Generated) เป็นการ “เขียนทฤษฎี” จากรูปแบบความสัมพันธ์เชิงเหตุผลหรือแผนภาพของทฤษฎี หรือรูปแบบความสัมพันธ์เชิงเหตุผลระหว่างเงื่อนไขเชิงสาเหตุ ปรากฏการณ์หลัก ยุทธศาสตร์/การกระทำ/ปฏิสัมพันธ์ เงื่อนไขเชิงบริบท เงื่อนไขสอดแทรก และผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้น ที่จัดทำได้ในขั้นตอนการหาแก่นของรหัส (Axial Coding) เป็นการเขียนทฤษฎีในลักษณะที่อธิบายถึง “กระบวนการ” ในประเด็นการวิจัย โดยใช้เทคนิค Story Line และใช้บันทึกส่วนตัว (Personal Memos) ที่บันทึกไว้เป็นข้อมูลประกอบการเขียน โดยนักวิจัยจะต้องตรวจสอบความสัมพันธ์เชิงเหตุผล (Logic) ระหว่างเงื่อนไขเชิงสาเหตุ ปรากฏการณ์หลัก ยุทธศาสตร์/การกระทำ/ปฏิสัมพันธ์ เงื่อนไขเชิงบริบท เงื่อนไขสอดแทรก และผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาด้วย ซึ่งการดำเนินงานตามขั้นตอนดังกล่าว จะทำให้ได้ “ทฤษฎี” (Theory) ที่เกิดจากรูปแบบความสัมพันธ์เชิงเหตุผลหรือแผนภาพของทฤษฎีที่มีความชัดเจน (Explicit)

2) รูปแบบเกิดขึ้นใหม่ของ Glaser ดังกล่าวแล้วว่า Glaser ได้ร่วมงานวิจัยกับ Strauss ช่วงทศวรรษ 1960 และร่วมกันเขียนหนังสือชื่อ The Discovery of Grounded Theory แต่ในระยะต่อมาได้แยกเป็นอิสระจากกัน ได้เสนอแนวคิดเชิงวิพากษ์ต่อรูปแบบการวิจัยทฤษฎีฐานรากของ Strauss ว่า เน้นความเป็นระบบ กฎเกณฑ์ การปฏิบัติที่ยึดกรอบแนวคิดในการจำแนกหมวด (Categories) และมีแนวโน้มที่จะเป็นการตรวจสอบหรือทดสอบทฤษฎีมากกว่าการก่อให้เกิดทฤษฎี ดังนั้น จึงได้เสนอแนวคิดของเขาว่า ควรให้ทฤษฎีเกิดขึ้นมาจากข้อมูลอย่างเป็นธรรมชาติมากกว่า การกำหนดเป็นรูปแบบความสัมพันธ์เชิงเหตุผลก่อน ความเป็นทฤษฎีฐานรากอยู่ที่ตัวข้อมูลที่ไม่ควรนำเอาไปจัดเป็นหมวด ๆ หากจะกำหนดเป็นหมวด ๆ ควรกลั่นกรองให้มีน้อยเท่าที่จะน้อยได้ วัตถุประสงค์ในการวิจัยก็เพื่อให้ นักวิจัยได้อธิบายถึง “กระบวนการพื้นฐานทางสังคม” (Basic Social Process) อธิบายเหตุการณ์หนึ่งเปรียบเทียบกับอีกเหตุการณ์หนึ่ง (Incident) หรือเหตุการณ์หนึ่งกับหมวดหนึ่ง (Category) และหมวดหนึ่งกับอีกหมวดหนึ่ง เพื่อนำเสนอทฤษฎีที่เกิดขึ้นใหม่ โดยอภิปรายถึงความสัมพันธ์กันของหมวด (Categories) ต่าง ๆ โดยไม่ต้องอาศัยรูปแบบความสัมพันธ์เชิง

เหตุผล ทฤษฎีที่เกิดขึ้นใหม่นั้นควรเป็นไปตาม 4 เกณฑ์ คือ เข้าได้กับสถานการณ์จริง (Fit) ตามการมองเห็นของนักวิจัย นักปฏิบัติ และผู้มีส่วนร่วมในปรากฏการณ์ สามารถที่จะนำไปใช้อย่างได้ผล (Work) ตรงกับประเด็นหรือกับปัญหา (Relevance) และสามารถปรับเปลี่ยนได้ (Modifiability) หากพบข้อมูลใหม่เพิ่มเติม

3) **รูปแบบการสร้างของ Charmaz** เป็นรูปแบบที่ให้ความสำคัญมากขึ้นกับความเป็นเชิงคุณภาพและการเป็นนักวิจัยหลังยุคทันสมัย (Postmodern Researchers) ที่ให้ความสำคัญกับวิธีการ (Methods) ซึ่งโดยภาพรวม รูปแบบนี้เน้นไปที่ความหมาย (Meanings) ที่ได้รับจากผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย ให้ความสำคัญไปที่ทัศนคติ (Views) ค่านิยม (Values) ความเชื่อ (Beliefs) ข้อสันนิษฐาน (Assumptions) ความรู้สึก (Feeling) และอุดมการณ์ (Ideologies) จากแต่ละบุคคลมากกว่าการรวบรวมข้อเท็จจริงและคำอธิบายการกระทำ อะไรก็ตามที่จะทำให้ประสบการณ์มีพลังหรือพรัอง เช่น นิยามที่ซับซ้อนหรือไม่ชัดเจน รูปแบบความสัมพันธ์เชิงเหตุผล เป็นต้น ไม่ควรให้มีชั้นในทฤษฎีฐานราก ควรนำเอารหัสอื่นที่ชัดเจนกว่า (Active Code) มาเป็นแนวคิดเพื่อเกาะติดประสบการณ์ของแต่ละบุคคล และในกระบวนการวิจัยทฤษฎีฐานรากไม่ควรทำให้บทบาทของนักวิจัยลดลง นักวิจัยสามารถทำการตัดสินใจเกี่ยวกับ “หมวด” (Categories) ได้ตลอดระยะเวลาของการทำวิจัย นักวิจัยจะมีคำถามที่ชัดเจนในตนเองเพื่อการเก็บข้อมูล พร้อมกับมีแนวคิดทางสังคมวิทยาหรือแนวคิดเชิงทฤษฎีติดตัวลงไปเพื่อให้มีความไวเชิงทฤษฎี (Theoretical Sensitivity) ในทุกขั้นตอนของการวิจัย นักวิจัยสามารถจะนำเอาค่านิยม ประสบการณ์ และการให้ความสำคัญ (Priorities) ของตนมาใช้ได้ และข้อสรุปของทฤษฎีที่พัฒนาขึ้นจะมีลักษณะเป็นเชิงเสนอแนะ (Suggestive) ยังไม่สมบูรณ์ (Incomplete) และยังไม่ข้อพิสูจน์ลงตัว (Inconclusive)

ในการนำแนวคิดของรูปแบบนี้ไปใช้ นักวิจัยจะอธิบายถึงความรู้สึกของแต่ละบุคคลถึงประสบการณ์ที่มีต่อปรากฏการณ์หรือกระบวนการที่ศึกษา จะกล่าวถึงความเชื่อและค่านิยมของนักวิจัยเอง ละเว้นการกำหนดหมวด (Categories) ไว้ล่วงหน้า เขียนคำพรรณนาเป็นเชิงอธิบาย (Explanatory) ยืดยาว (Discursive) และเป็นเชิงสอบสวน (Probing) ถึงข้อสันนิษฐานและความหมายที่ได้รับจากบุคคลในปรากฏการณ์ที่ศึกษา

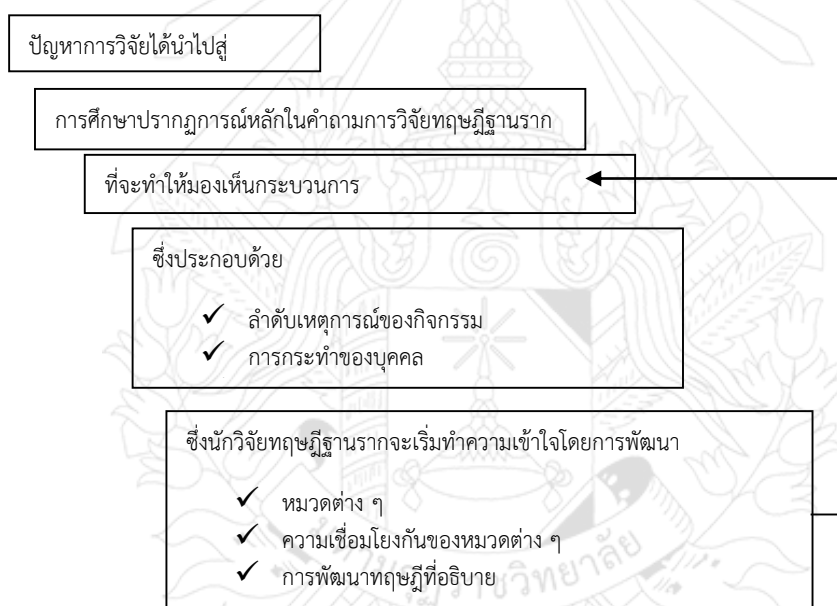
การเลือกใช้รูปแบบ

Creswell (2008) กล่าวว่า การเลือกใช้รูปแบบสามรูปแบบดังกล่าวข้างต้น มีข้อควรพิจารณาหลายประการ เช่น ต้องการเน้นกระบวนการเชิงระบบมากน้อยเพียงใด ต้องการกำหนดหมวดเพื่อการวิเคราะห์ข้อมูลหรือไม่ สถานะของนักวิจัยเป็นอย่างไร วิธีการที่ใช้ในการสรุปผลการวิจัยจะเป็นการตั้งคำถามทิ้งไว้หลวม ๆ หรือจะให้ป็นข้อสมมติฐานที่เฉพาะเจาะจง เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตาม Creswell ให้ความเห็นว่า *นักวิจัยหน้าใหม่ส่วนมากมักนิยมใช้รูปแบบเชิงระบบของ Strauss and Corbin* เนื่องจากมีความชัดเจนในกระบวนการทำวิจัย แต่ก็มีข้อเตือนใจว่า รูปแบบนี้อาจจะทำให้ผูกพันกับ “หมวด” ต่าง ๆ ที่จำแนกได้ก่อนล่วงหน้า และอาจจะทำให้ขาดความลึกในกรอบแนวคิดและนอกจากนั้น ทุกรูปแบบต่างมีการใช้ภาษาที่แตกต่างกันที่นักวิชาการบางคนอาจยังไม่ชัดเจน จึงจำเป็นจะต้องมีการให้นิยามที่รอบคอบและชัดเจนขึ้น ขณะเดียวกันก็เกิดทัศนคติใหม่อื่น ๆ ขึ้นมาอีกอย่างต่อเนื่อง

ลักษณะสำคัญ

การวิจัยทฤษฎีฐานรากสามารถจะรวมแนวคิดสำคัญของทั้งสามรูปแบบเข้าด้วยกันได้ เป็น 6 ลักษณะสำคัญที่นักวิจัยทฤษฎีฐานรากได้ใช้เพื่อการออกแบบงานวิจัย ดังนี้ (Creswell, 2008)

1) เป็นวิธีการเชิงกระบวนการ (Process Approach) เนื่องจากสังคมเป็นเรื่องของผู้คนที่ มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน เป็นปฏิสัมพันธ์ที่นักวิจัยทฤษฎีฐานรากต้องการทำความเข้าใจถึงกระบวนการของ ผู้คนเหล่านั้นกับหัวข้อการวิจัยที่กำหนด ดังนั้น กระบวนการในการวิจัยทฤษฎีฐานรากจึงหมายถึง ลำดับเหตุการณ์ของการกระทำและการมีปฏิสัมพันธ์กันของบุคคลและเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อ การวิจัย (หัวข้อการวิจัยอาจเป็นเรื่อง การป้องกันโรคเอดส์ การประเมินผลสัมฤทธิ์ของนักเรียน การ ให้คำปรึกษาของอาจารย์ที่ปรึกษากับนักเรียน เป็นต้น) ซึ่งจากหัวข้อการวิจัยนั้น นักวิจัยสามารถ จำแนกและกำหนดการกระทำและการมีปฏิสัมพันธ์ของบุคคลออกเป็น “หมวด” (Categories) ได้ หลายหมวด ซึ่งคำว่า “หมวด” นี้ ในนิยามของการวิจัยทฤษฎีฐานรากหมายถึง แก่น หัวข้อ หรือ ใจความ (Themes) ของสารสนเทศที่นักวิจัยกำหนดจากข้อมูลเพื่อใช้ทำความเข้าใจถึงกระบวนการ ใดกระบวนการหนึ่งซึ่งจากที่กล่าวมา แสดงวิธีการเชิงกระบวนการได้ดังภาพที่ 2.3

ภาพที่ 2.3 วิธีการเชิงกระบวนการในการวิจัยทฤษฎีฐานราก

2) เป็นการเลือกตัวอย่างเชิงทฤษฎี (Theoretical Sampling) ในการเลือกตัวอย่างบุคคล เพื่อการสัมภาษณ์หรือการสังเกต หรืออื่น ๆ เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยทฤษฎีฐานรากนั้น จะแตกต่างจากการวิจัยเชิงคุณภาพอื่น ๆ เป็นการเลือกตัวอย่างเชิงทฤษฎี (Theoretical Sampling) โดยมุ่งไปที่บุคคลที่จะทำให้ได้ข้อมูลที่จะก่อให้เกิดทฤษฎีเป็นสำคัญ เช่น ในการศึกษากระบวนการ เลือกเพื่อการเรียนต่อในโรงเรียน บุคคลที่จะให้ข้อมูลได้ดีที่สุด คือ นักเรียนและผู้ปกครอง สำหรับ บุคคลอื่น เช่น ผู้บริหาร ครูผู้สอน จะมีความสำคัญรองลงไป ดังนั้น ในการวิจัยเรื่องนี้ นักวิจัยจะ เริ่มต้นเก็บข้อมูลจากนักเรียนและผู้ปกครองก่อนเป็นลำดับแรก

การรวบรวมข้อมูล นักวิจัยอาจใช้วิธีการสังเกต การสนทนา การสัมภาษณ์ การบันทึก
 สาธารณะ บันทึกประจำวัน หรืออนุทินของผู้ให้ข้อมูล รวมทั้งบันทึกความเห็นส่วนตัวของผู้วิจัยเอง
 (Personal Reflections) ซึ่งในบรรดาวิธีการเหล่านั้น นักวิจัยทฤษฎีฐานรากจะให้ความสำคัญกับ
 “การสัมภาษณ์” ที่จะช่วยให้ได้ข้อเท็จจริงจากผู้ให้ข้อมูลได้ดีกว่า

นอกจากนั้น ในการรวบรวมข้อมูลเพื่อก่อให้เกิดทฤษฎีนั้น อาจนำแนวคิดเกี่ยวกับ
 กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลจากรูปแบบเกิดขึ้นใหม่ของ Glaser มาใช้ได้ เรียกว่า “วิธีการย้อนไป
 มา” (zigzag approach) เป็นกระบวนการที่นักวิจัยได้รวบรวมข้อมูล และมีการวิเคราะห์ข้อมูล
 ในทันที ไม่รอจนกว่าจะรวบรวมข้อมูลได้ทั้งหมด ซึ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลในลักษณะนี้จะทำให้เกิด
 การตัดสินใจได้ว่า จะเก็บข้อมูลอะไรอีก จากใครอีก ซึ่งจะทำให้มีการกลั่นกรองและปรับแก้ “หมวด”
 (Categories) ที่กำหนดเป็นระยะ ๆ ย้อนกลับไปกลับมา จนเห็นว่าถึง “จุดอิ่มตัว” (Saturation) ที่ไม่
 มีข้อมูลใหม่เพิ่มขึ้นอีก หรือไม่มีใครจะให้ข้อมูลนั้นเพิ่มเติมอีก ซึ่งกระบวนการดังกล่าว แสดงให้เห็นดัง
 ภาพที่ 2.4

ภาพที่ 2.4 กระบวนการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการย้อนไปมา (zigzag approach)

การเก็บรวบรวมข้อมูล การตรวจสอบข้อมูล และการตรวจสอบความสัมพันธ์เชิงเหตุผลนั้น
 นักวิจัยควรมีคำถาม Who? What? Where? When? Why? How? and What Consequences?
 อยู่ในใจเสมอให้คำนึงถึง “ชุดของคำถาม” ที่เรียกว่า “6 C’s” ดังนี้ (Locke, 2001)

C1 - Context: เกิดขึ้นในบริบทเช่นไร?

C2 - Conditions: เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขอะไร? จะเพิ่มขึ้นหรือลดลงภายใต้เงื่อนไขอะไร?

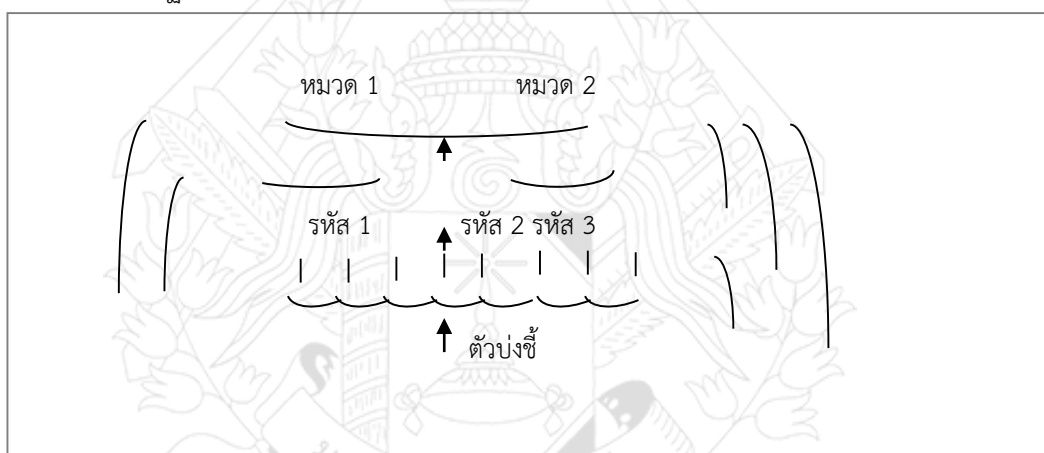
C3 - Causes: เกิดจากสาเหตุอะไร?

C4 - Covariance: การเปลี่ยนแปลงในหมวดหนึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในหมวดอื่นหรือไม่?

C5 - Contingencies: ขึ้นกับสถานการณ์อะไร?

C6 - Consequences: ผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้นคืออะไร

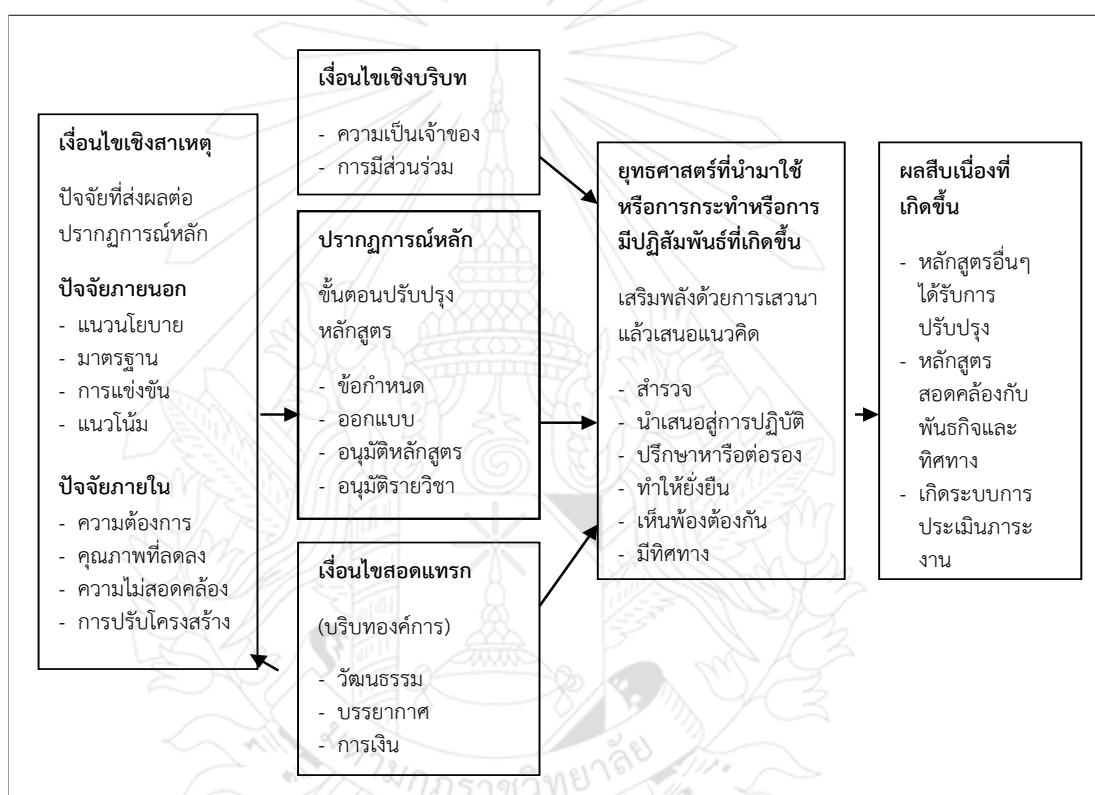
3) เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเปรียบเทียบอย่างต่อเนื่อง (Constant Comparative Data Analysis) ในการวิจัยทฤษฎีฐานราก นักวิจัยจะเกี่ยวข้องในกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล การจัดการทำกับข้อมูลเพื่อจำแนกเป็นหมวด ๆ การเก็บสารสนเทศเพิ่มเติม และการเปรียบเทียบสารสนเทศใหม่ที่ได้กับ “หมวดต่าง ๆ” ที่กำลังเกิดขึ้น เป็นกระบวนการพัฒนา “หมวด” ที่เป็นปฏิบัติการเชิงเปรียบเทียบอย่างต่อเนื่อง (Constant Comparison) ซึ่งถือเป็นกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงอุปมาน (Inductive) จากกรณีเฉพาะให้เป็นกรณีทั่วๆไป (From Specific to Broad) เป็นการเปรียบเทียบข้อมูลระหว่างเหตุการณ์กับเหตุการณ์ (Incidents) เหตุการณ์กับหมวด (Categories) และหมวดกับหมวด โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ได้ “หมวด” ที่มีฐานราก (Ground) จากข้อมูลที่ได้มาในลักษณะเป็นตัวบ่งชี้ (Indicators) ที่ได้มาจากหลากหลายแหล่ง แล้วนำมาจัดกลุ่ม (Grouping) เป็นรหัส (Codes) ได้หลายรหัส (เช่น รหัส 1 - รหัส 2 - รหัส 3 เป็นต้น) โดยกระบวนการเปรียบเทียบนี้ นักวิจัยจะต้องเปรียบเทียบตัวบ่งชี้กับตัวบ่งชี้ รหัสกับรหัส และหมวดกับหมวดอย่างต่อเนื่องตลอดระยะเวลาของการวิจัย ทั้งนี้เพื่อขจัดการมีมากเกินไป (Redundancy) โดยนักวิจัยจะมีคำถามอยู่ในใจเสมอ ดังนี้ 1) ข้อมูลที่ศึกษาคืออะไร 2) หมวดอะไรหรือคุณลักษณะอะไรของหมวดอะไรที่เหตุการณ์นี้บ่งถึง 3) อะไรที่เกิดขึ้นจริงจากข้อมูลที่ได้มา 4) อะไรที่เป็นกระบวนการเชิงจิตวิทยาสังคมพื้นฐานหรือกระบวนการโครงสร้างทางสังคมที่เห็นได้จากการกระทำ ดังภาพที่ 2.5

ภาพที่ 2.5 กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเปรียบเทียบอย่างต่อเนื่อง

4) มีหมวดหลัก 1 หมวด (A Core Category) ในบรรดาหมวดต่าง ๆ ที่กำหนดได้จากข้อมูลที่รวบรวมมา นักวิจัยจะเลือกหมวดหลัก 1 หมวด (A Core Category) เป็นปรากฏการณ์หลักสำหรับเสนอทฤษฎีฐานราก นั่นคือ หลังจากกำหนดหมวดได้จำนวนหนึ่ง (8-10 หมวด ขึ้นกับฐานข้อมูลที่ได้มา) นักวิจัยจะเลือกหมวดหลัก 1 หมวดเพื่อเป็นพื้นฐานในการเขียนทฤษฎี โดยมีปัจจัยหลายประการที่เกี่ยวข้องกับการเลือก เช่น ความสัมพันธ์กับหมวดอื่น ความถี่ในการเกิดขึ้น การถึงจุดอิ่มตัวไวและง่าย และมีความชัดเจนที่จะพัฒนาเป็นทฤษฎี เป็นต้น อย่างไรก็ตาม มีเกณฑ์ที่ Strauss and Corbin ได้กำหนดไว้มีดังนี้ 1) จะต้องเป็นหมวดหลักหรือศูนย์กลาง (Core/Central Category) ที่หมวดอื่น ๆ สามารถมีความสัมพันธ์ด้วย 2) แสดงขึ้นบ่อยครั้งจากข้อมูลที่ได้มา มีตัวบ่งชี้ที่ต่างชี้ถึงหมวดนั้น 3) การอธิบายที่เกี่ยวข้องความสัมพันธ์ของหมวดต่าง ๆ มีความสัมพันธ์เชิงเหตุผลและคง

เส้นคงวา 5) ชื่อหรือวลีที่ใช้อธิบายหมวดหลักนั้นควรมีความเป็นนามธรรมเพียงพอ (Sufficiently Abstract) 6) คำอธิบายยังคงยึดถือได้อยู่ แม้เงื่อนไขแปรเปลี่ยนไป หรือแม้ปรากฏการณ์ที่แสดงออก จะมีอะไรบางอย่างแตกต่างไปจากเดิม เพื่อความชัดเจนศึกษาได้จากกรณี “การพัฒนารูปแบบเชิงทฤษฎีขั้นตอนการปรับปรุงหลักสูตร” ที่กำหนด “ขั้นตอนการปรับปรุงหลักสูตร” เป็น “หมวดหลัก” ที่ประกอบด้วยหมวดย่อยอื่น ๆ คือ การกำหนดให้มีการปรับปรุงหลักสูตร การออกแบบหลักสูตร การอนุมัติหลักสูตร และการอนุมัติรายวิชา นอกจากนั้น จากรูปแบบเชิงทฤษฎีได้แสดงให้เห็นถึงเงื่อนไขเชิงสาเหตุ เงื่อนไขที่ส่งผลต่อ “หมวดหลัก” เงื่อนไขเชิงบริบท และเงื่อนไขสอดแทรก (ในที่นี้กำหนดเป็นบริบทองค์การ) ที่ส่งผลต่อยุทธศาสตร์/การกระทำ/ปฏิสัมพันธ์ รวมทั้งผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้นจากการใช้ยุทธศาสตร์/การกระทำ/ปฏิสัมพันธ์ นั้น ดังแสดงในภาพที่ 2.6

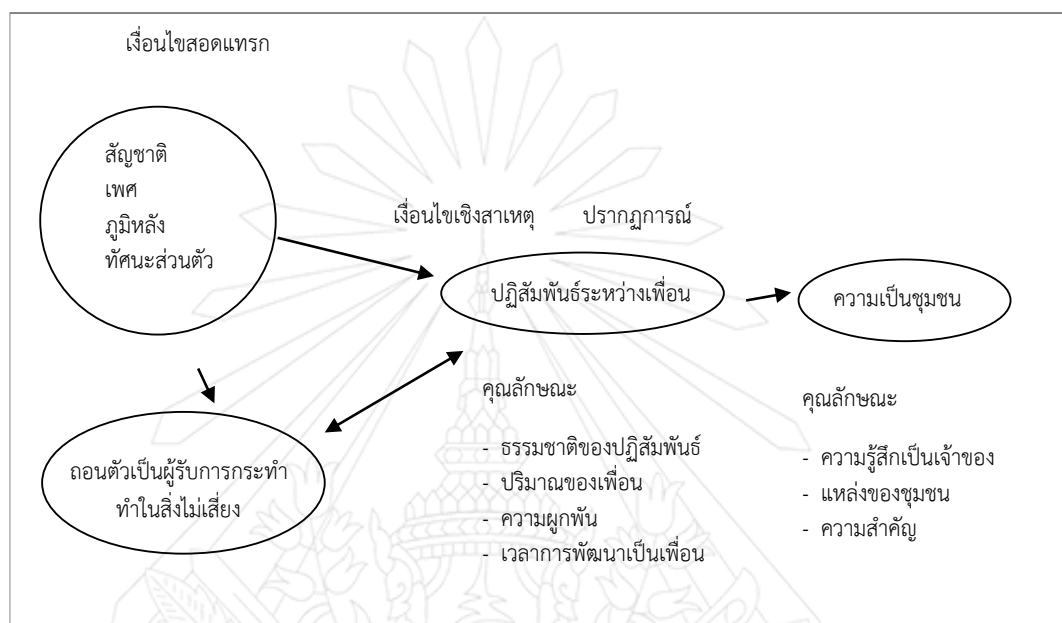

ภาพที่ 2.6 กรณีตัวอย่างการพัฒนาแบบเชิงทฤษฎีที่กำหนดให้ “ขั้นตอนการปรับปรุงหลักสูตร” เป็น “หมวดหลัก”

5) การก่อให้เกิดทฤษฎี (Theory Generation) กระบวนการวิจัยทุกขั้นตอนจะนำไปสู่การก่อให้เกิดทฤษฎี จากฐานข้อมูลที่นักวิจัยรวบรวมมาได้ โดย “ทฤษฎี” จากการวิจัยทฤษฎีฐานรากนี้ จะเป็นการอธิบายอย่างกว้าง ๆ ต่อ “กระบวนการ” ในหัวข้อที่วิจัย โดยทฤษฎีจากการวิจัยทฤษฎีฐานราก มีแนวทางการนำเสนอที่เป็นไปได้ 3 แนวทาง คือ

- เป็นรูปแบบความสัมพันธ์เชิงเหตุผลหรือแผนภาพของทฤษฎี (Development of a Logic Paradigm or a Visual Coding Paradigm) เป็นการนำเสนอตามทัศนะของ Strauss ดังกล่าวมาแล้วตอนต้น

- เป็นสมมติฐานหรือข้อเสนอเชิงทฤษฎี (Theoretical Hypotheses/Propositions) หลังการนำเสนอเป็นรูปแบบความสัมพันธ์เชิงเหตุผลหรือแผนภาพของทฤษฎีแล้ว มีลักษณะเป็นข้อความที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของ “หมวด” ต่าง ๆ ดังกรณีตัวอย่างการวิจัยเรื่อง “A Model of Ethnic Minority Students Process of Community Building” ของ Brown (1993 อ้างถึงใน Creswell, 2008) ดังภาพที่ 2.7

ภาพที่ 2.7 การนำเสนอทฤษฎีเป็นรูปแบบความสัมพันธ์เชิงเหตุผลหรือแผนภาพของทฤษฎีก่อนนำเสนอเป็นสมมติฐานหรือข้อเสนอเชิงทฤษฎีที่เป็นข้อความ ตามทัศนะของ Brown

หลังจากนำเสนอรูปแบบความสัมพันธ์เชิงเหตุผลหรือแผนภาพของทฤษฎีดังกล่าว Brown ได้นำเสนอสมมติฐานหรือข้อเสนอเชิงทฤษฎี (Theoretical Hypotheses/Propositions) เป็นข้อความที่สอดคล้องกับรูปแบบด้วย ดังนี้ 1) ปฏิสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนมีอิทธิพลต่อความเป็นชุมชนยิ่งมีเวลาอยู่กับกลุ่มเพื่อนมาก ความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนจะมากขึ้น ยิ่งมีเวลาอยู่เพียงลำพังมาก ก็จรรู้สึกโดดเดี่ยวและแปลกแยกมากขึ้น 2) ยิ่งมีเวลาอยู่ในสถาบันและมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนในที่พักมาก ก็ยิ่งมีความรู้สึกเป็นเจ้าของมากขึ้น 3) การมีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็งในกลุ่มเล็กภายในสถาบัน เช่น ที่พัก กลุ่มเสนา ทิมกีฬา สโมสร เป็นต้น เป็นสิ่งที่เสริมสร้างความรู้สึกเป็นชุมชน

- เป็นเรื่องเล่าเชิงบรรยาย (Narrative Form/Descriptive Story) ต้องอาศัยทักษะการเขียนของนักวิจัย ในการที่จะเรียบเรียงข้อมูลแล้วนำเสนอให้เห็นถึง “กระบวนการ” จากความสัมพันธ์ของ “หมวด” ต่าง ๆ ที่ค้นพบ ซึ่งแน่นอนว่า การเขียนนั้นจะไม่ใช่เป็นครั้งเดียวจบ จะต้องมีการปรับแก้ (Refinement) หลายครั้งหลายหน

ทฤษฎี (Theory) ที่ได้จากกระบวนการวิจัยทฤษฎีฐานราก ควรได้รับการตรวจสอบความตรง (Validation) ซึ่ง Creswell (2008) Willis (2007) Locke (2001) Leedy and Ormrod (2001) ต่างมีทัศนะตรงกันว่า เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยทฤษฎีฐานรากที่สำคัญ ซึ่งอาจกระทำได้ดังนี้ เช่น

1) การตรวจสอบจากผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยในลักษณะที่เรียกว่า Member Checks และ 2) การนำไปเปรียบเทียบกับทฤษฎีที่ศึกษาค้นคว้าเป็นวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในบทที่ 2 ว่าสอดคล้องหรือแย้งกันหรือไม่ อย่างไร เป็นต้น

6) มีการบันทึกของนักวิจัย (Memos) โดยตลอดระยะเวลาของการวิจัย นักวิจัยจะต้องบันทึกข้อมูล ให้ความคิด ความเห็น รวมทั้งความสังหรณ์ใจที่มีต่อข้อมูล และต่อ “หมวด” ที่จำแนกไว้ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการได้แนวคิดที่จะเก็บข้อมูลเพิ่มเติม หรือกำหนดแหล่งข้อมูลใหม่หรือไม่ อย่างไร ตลอดจนการปรับข้อมูลเพื่อมิให้เกิดสภาพ “ภูเขาข้อมูล” (Mountains of Data) นอกจากนี้ ยังใช้เป็นเครื่องมือที่จะได้เสวนากันเกี่ยวกับทฤษฎีที่จะก่อให้เกิดขึ้น อย่างไรก็ตาม ในการวิจัยทฤษฎีฐานรากมักจะไม่นำเอา “บันทึก” นี้ มาเป็นส่วนหนึ่งของรายงานการวิจัยด้วย

เกณฑ์ใช้ประเมินการวิจัยทฤษฎีฐานราก

เกณฑ์ใช้ในการประเมินการวิจัยทฤษฎีฐานรากในที่นี้ ข้อ 1-4 อ้างอิงจากเกณฑ์ของ Glaser (1978, 1992) ข้อ 5-10 อ้างอิงจากเกณฑ์ของ Strauss and Corbin (1990, 1998) ในลักษณะที่เป็นคำถาม ดังนี้

- 1) มีความเชื่อมโยงกันอย่างไรเห็นได้ชัดหรือไม่ระหว่าง “หมวด” ต่าง ๆ กับข้อมูล
- 2) ทฤษฎีนั้นมีประโยชน์ต่อการอธิบายกระบวนการที่วิจัยได้ดีหรือไม่ หรือทฤษฎีนั้นใช้งานไม่ได้หรือไม่
- 3) ทฤษฎีนั้นได้อธิบายถึงความเกี่ยวพันของปัญหาที่เกิดขึ้นจริงกับกระบวนการที่ได้หรือไม่
- 4) ทฤษฎีนั้นได้รับการปรับเปลี่ยนหรือไม่ เมื่อมีเงื่อนไขเปลี่ยนแปลงไปหรือเมื่อมีการรวบรวมข้อมูลใหม่เพิ่มเติม
- 5) รูปแบบเชิงทฤษฎีได้รับการพัฒนาขึ้นหรือไม่ มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการ การกระทำ หรือการมีปฏิสัมพันธ์หรือไม่
- 6) มีปรากฏการณ์ศูนย์กลางหรือปรากฏการณ์หลักเป็นหัวใจสำคัญของรูปแบบหรือไม่
- 7) รูปแบบเชิงทฤษฎีนั้นเกิดขึ้นจากกระบวนการเปิดรหัส การหาแก่นของรหัส การเลือกรหัส และการพัฒนารูปแบบความสัมพันธ์เชิงเหตุผลหรือแผนภาพของทฤษฎีหรือไม่
- 8) นักวิจัยได้ตรวจสอบย้อนกลับไปมาของ “หมวด” ต่าง ๆ ในการวิจัยหรือไม่
- 9) นักวิจัยได้รวบรวมข้อมูลอย่างหลากหลายและกว้างขวางเพื่อให้เกิดความมั่นใจในความอึดตัวของข้อมูลหรือไม่
- 10) นักวิจัยได้ตรวจสอบความตรงของทฤษฎีนั้นโดยการตรวจสอบกับข้อมูล การตรวจสอบการสนับสนุนหรือการแย้งกันกับทฤษฎีที่ได้จากศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง หรือการตรวจสอบจากผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยหรือไม่

2.3 ความเข้าใจเกี่ยวกับโรงเรียนวิถีพุทธ

ในตอนนี้จะนำเสนอเนื้อหาในประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนวิถีพุทธมากล่าวถึง เพื่อเป็นการทำความเข้าใจในเบื้องต้นว่าโรงเรียนวิถีพุทธมีความหมาย มีความเป็นมา มีความสำคัญ มีลักษณะ และมีรูปแบบอย่างไร อันจะทำให้ผู้วิจัยมีความรู้ความเข้าใจลักษณะที่เรียกว่ามีความไวในเชิงทฤษฎี (Theoretical Sensitivity) อันจะเป็นประโยชน์ในช่วงลงภาคสนามเก็บรวบรวมข้อมูลจาก

วิธีการสังเกต การสนทนา การสัมภาษณ์ การบันทึกสาธิต การบันทึกประจำวัน หรืออนุทินของผู้ให้ข้อมูล รวมทั้งบันทึกความเห็นส่วนตัวของผู้วิจัยเอง (Personal Reflections) และจะเป็นประโยชน์ต่อการตัดสินใจในการเก็บรวบรวมข้อมูลในรูปแบบ “วิธีการย้อนไปมา” (zigzag approach) ซึ่งเป็นกระบวนการที่นักวิจัยได้รวบรวมข้อมูล และมีการวิเคราะห์ข้อมูลในทันที ไม่รอจนกว่าจะรวบรวมข้อมูลได้ทั้งหมด ซึ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลในลักษณะนี้จะทำให้เกิดการตัดสินใจได้ว่า จะเก็บข้อมูลอะไรอีก จากใครอีก ซึ่งจะทำให้มีการกลั่นกรองและปรับแก้ “หมวด” (Categories) ที่กำหนดเป็นระยะ ๆ ย้อนกลับไปกลับมา จนเห็นว่าถึง “จุดอิ่มตัว” (Saturation) ที่ไม่มีข้อมูลใหม่เพิ่มขึ้นอีก หรือไม่มีใครจะให้ข้อมูลนั้นเพิ่มเติมอีก

นอกจากนั้น ยังจะเป็นประโยชน์ต่อการตั้งข้อคำถามเพื่อการวิจัยว่า Who? What? Where? When? Why? How? and What Consequences? อยู่ในใจเสมอ โดยเฉพาะชุดของคำถาม 6C's ดังนี้ C1 - Context: เกิดขึ้นในบริบทเช่นไร? C2 - Conditions: เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขอะไร? จะเพิ่มขึ้นหรือลดลงภายใต้เงื่อนไขอะไร? C3 - Causes: เกิดจากสาเหตุอะไร? C4 - Covariance: การเปลี่ยนแปลงในหมวดหนึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในหมวดอื่นหรือไม่? C5 - Contingencies: ขึ้นกับสถานการณ์อะไร? C6 - Consequences: ผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้นคืออะไร โดยมีหัวข้อที่จะกล่าวถึงตามลำดับดังนี้

2.3.1 ความหมาย

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร งานวิจัย บทความ สื่อออนไลน์ทั้งหน่วยงานของทางราชการ เอกชน สื่อมวลชนมีผู้กล่าวถึงความหมายของโรงเรียนวิถีพุทธ ดังนี้

ถวิล อรัญเวศ (2560) กล่าวถึงความหมายของโรงเรียนวิถีพุทธ ว่าเป็นโรงเรียนทั่วไปที่ได้นำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการและการพัฒนาผู้เรียนอย่างเป็นระบบ และต่อเนื่อง โดยเน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญาอย่างบูรณาการ โดยมีเรียนรู้ผ่านการพัฒนา “การกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” มีปัญญารู้เข้าใจในคุณค่าแท้ใช้กระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงปัญญา และมีวัฒนธรรมเมตตา เป็นฐานการดำเนินชีวิต โดยมีผู้บริหารและคณะครูเป็นกัลยาณมิตรการพัฒนา คอยพัฒนาศิษย์ให้เป็นคนดีอยู่เสมอ

สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา (2563) กล่าวถึงความหมายของโรงเรียนวิถีพุทธ ในหลักสูตรวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้บริหารและครูว่า โรงเรียนวิถีพุทธ หมายถึง โรงเรียนในวิถีแห่งปัญญา ที่พัฒนาอย่างบูรณาการในระบบแห่งไตรสิกขา สู่วิถีความเป็นพุทธ ผู้เข้าถึงธรรม ซึ่งทำให้เป็นอิสระ โดยมีชีวิตที่ดี เจริญองงามมีความสุข จริงแท้และอยู่ร่วมสังคมอย่างสร้างสรรค์เกื้อกูล สามารถนำโลกไปในวิถีที่ถูกต้อง /วิถีแห่งธรรม

ไพรัช สู่แสนสุข และ บรรณเจตพร สู่แสนสุข (2558) กล่าวถึงความหมายของโรงเรียนวิถีพุทธ ว่าหมายถึงโรงเรียนระบบปกติทั่วไปที่นำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้ หรือประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเด็กโดย เน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา อย่างบูรณาการ ทั้งได้ให้ความหมายของรูปแบบโรงเรียนวิถีพุทธ จุดเน้น โรงเรียนวิถีพุทธดำเนินการพัฒนาผู้เรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา พัฒนาคบคู่ไปทั้งร่างกาย จิตใจ และสติปัญญาอย่างบูรณาการ เด็กได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนา “การกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น ” คือ มีปัญญารู้เข้าใจในทางคุณค่าแท้ ใช้กระบวนการทางวัฒนธรรม

แสวงปัญญา และมีวัฒนธรรมเมตตา เป็นฐานการดำเนินชีวิตโดยมีผู้บริหารและคณะครูเป็น กัลยาณมิตรการพัฒนา

ประกาศนียบัตร (2558) กล่าวว่าโรงเรียนวิถิปุทธโรงเรียนวิถิปุทธ หมายถึง โรงเรียนในระบบที่เป็นของรัฐหรือเอกชนที่นำหลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนามาใช้หรือประยุกต์ใช้ในการ บริหารและการพัฒนาผู้เรียนอย่างบูรณาการเป็นองค์รวม คือ พัฒนาศีล (กาย สังคม) พัฒนาสมาธิ (จิต) และพัฒนาปัญญา โดยได้รับความร่วมมือและการสนับสนุนอย่างใกล้ชิดจากวัด และบ้าน หรือ ชุมชน

วิกิพีเดีย (2562) กล่าวว่าโรงเรียนวิถิปุทธ (อังกฤษ: Buddhist Oriented Schools) หมายถึงโรงเรียนในระบบปกติทุกระดับ ภายใต้การกำกับของกระทรวงศึกษาธิการ ที่เน้นการนำ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามหลักไตรสิกขามาบูรณาการประยุกต์ใช้ในการบริหาร และการ พัฒนาผู้เรียนในภาพรวมของสถานศึกษา โดยเน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา ผ่าน กระบวนการทางวัฒนธรรม แสวงหาปัญญา และมีเมตตา เพื่อมุ่งเน้นพัฒนาผู้เรียนให้สอดคล้องกับ จุดเน้นการพัฒนาของประเทศ

นิภา แยมวจี (2562) กล่าวว่าโรงเรียนวิถิปุทธ หมายถึง โรงเรียนระบบปกติทั่วไปที่นำ หลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้ หรือประยุกต์ใช้ในการบริหารและการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของ สถานศึกษา โรงเรียนวิถิปุทธคือ โรงเรียนระบบปกติทั่วไปที่นำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้ หรือ ประยุกต์ใช้ในการบริหารและการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา เน้นกรอบการพัฒนาตามหลัก ไตรสิกขา อย่างบูรณาการ

อังคณา เรือนแก้ว (2558) กล่าวว่า โรงเรียนวิถิปุทธเป็นความหวังที่จะพลิกฟื้นสังคมไทย กลับสู่ความดีงามเหมือนอดีต หมายถึง โรงเรียนระบบปกติทั่วไปที่นำหลักธรรมพระพุทธศาสนา มา ใช้ หรือประยุกต์หรือประยุกต์มาใช้ในการบริหารและการพัฒนา ผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษาเน้น บูรณาการตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เรียนรู้การพัฒนา “การกิน อยู่ ดูฟังเป็น” มี ปัญญา เข้าใจในคุณค่าแท้

รัตน์ สมิต (2558) ได้ให้ความหมายของโรงเรียนวิถิปุทธในใบนำเสนองานเรื่อง “การสร้าง ความตระหนักในโรงเรียนวิถิปุทธ” โดยได้แบ่งแยกคำอธิบายไว้ดังนี้

การสร้าง ความตระหนักในโรงเรียนวิถิปุทธ คำว่า “ วิถิ ” หมายถึง ถนน สาย แนว ทาง คำ ว่า “ ชีวิต ” หมายถึง ธรรมชาติชนิดหนึ่งซึ่งประกอบด้วย ชั้น 5 ที่ดำเนินไปตามกฎของ ธรรมชาติ อันมีพลังแห่งกรรมเป็นตัวกำหนดทิศทาง คำว่า “ วิถิชีวิต ” หมายถึง แนวทางการดำเนินชีวิต หรือแบบ แผนการปฏิบัติของมนุษย์ในเรื่องการทำกิจกรรม ต่าง ๆ ในแต่ละวัน ตามสภาพของสังคมนั้น ๆ ดังนั้น คำว่า วิถิปุทธ จึงหมายถึง การดำเนินชีวิตแบบผู้รู้ ตามหลักธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า รวมความ แล้วความหมายของโรงเรียนวิถิปุทธ คือโรงเรียนระบบปกติทั่วไปที่นำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้ หรือประยุกต์ใช้ในการบริหารและการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา เน้นกรอบการพัฒนาตาม หลักไตรสิกขา อย่างบูรณาการ

นอกจากนี้ยังได้ให้ความหมายของโรงเรียนวิถิปุทธขยายออกไปถึงหลักไตรสิกขาอัน ประกอบด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างบูรณาการปัญญา อย่างบูรณาการผ่านการพัฒนา “การกิน อยู่

ดู ฟัง เป็น” คือ มีปัญญาเข้าใจในทางคุณค่าแท้โดยใช้กระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงปัญญา และมีวัฒนธรรมเมตตา เป็นฐานการดำเนินชีวิตโดยมีผู้บริหารและคณะครูเป็นกัลยาณมิตรการพัฒนา

ให้ความหมายของศีล หมายถึง (พฤติกรรม) มีกิริยามารยาท กิน อยู่ ดู ฟัง เป็นรู้จักพิจารณาเลือกเสพสิ่งบริโภค และสื่อต่าง ๆ ให้เกิดประโยชน์ด้วยปัญญารู้จักความพอดี พอประมาณ ในการแสวงหา บริโภค สะสมสิ่งต่าง ๆ ปฏิบัติตามระเบียบ กฎเกณฑ์ภายนอกที่ถูกต้องเพื่อให้เกิดวินัย ในตนเองไม่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่นโดยมีศีล 5 เป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตมีชีวิตที่สัมพันธ์ด้วยดี กับบุคคล ครอบครัว ชุมชน สังคมและสิ่งแวดล้อม

ให้ความหมายของสมาธิ หมายถึง มีความตั้งมั่น เข้มแข็ง มุ่งมั่นทำดี ด้วยจิตใจกล้าหาญ อดทน สู้สิ่งยาก ขยันหมั่นเพียร ไม่ย่อท้อสามารถฟันฝ่าอุปสรรคผ่านความยากลำบากไปได้ ฟังตนเอง ได้มีความกตัญญูรู้คุณ มีจิตใจเมตตา กรุณาโอบอ้อมอารีมีน้ำใจ ละอายชั่วกลัวบาป ซื่อสัตย์ รับผิดชอบ กล้ารับผิดชอบ เกิดจิตที่เป็นบุญกุศลอย่างสม่ำเสมอมีความสุข ความร่าเริง เบิกบาน มองโลก ในแง่ดี มีกำลังใจ เกิดแรงบันดาลใจในการเรียนรู้ ในการร่วมกิจกรรมงานต่าง ๆ

ให้ความหมายของปัญญา หมายถึง มีศรัทธาเลื่อมใสและมีความเข้าใจในพระรัตนตรัย ใน กฎแห่งกรรม และในหลักบาปบุญคุณโทษมีทักษะและอุปนิสัยในการเรียนรู้ที่ดี จูงใจ ใฝ่รู้ รู้จักการ ค้นคว้า การจดบันทึกให้เกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง การคิดวิเคราะห์ประมวลผล สามารถ นำเสนอถ่ายทอดได้ทั้งแบบกลุ่มและรายบุคคลมีทักษะชีวิตเท่าทันต่อสิ่งเร้าภายนอก และกิเลสภายใน ตนสามารถแก้ปัญหาชีวิตได้ สามารถนำหลักธรรมไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตได้มีฐาน ชีวิตที่ดีมีทัศนคติที่ดีต่อการปฏิบัติธรรม เกิดปัญญาเข้าใจในสังขารในชาติได้ตามวุฒิภาวะของตน สามารถต่อยอดพัฒนาไปสู่การปฏิบัติธรรมให้เกิดความเจริญงอกงามในธรรมที่สูงยิ่งขึ้นไป

บุญศรี พานะจิตต์ (2560) ได้ให้ความหมายของโรงเรียนวิถีพุทธไว้ตามมติมหาเถรสมาคม สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม มติที่ เรื่อง ส่งเสริมและสนับสนุนโรงเรียนวิถีพุทธ ในการประชุมมหาเถรสมาคมว่า “กระทรวงศึกษาธิการได้มีโครงการโรงเรียนวิถีพุทธซึ่งหมายถึงโรงเรียนระบบปกติ ทั่วไป แต่เน้นการนำหลักธรรมของพระพุทธศาสนาประยุกต์ใช้ในการบริหารและการพัฒนาผู้เรียน โดยรวมของสถานศึกษา เน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการ ผู้เรียนได้เรียนรู้และ พัฒนาชีวิตโดยผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรม แสวงหาปัญญาและมีเมตตาเป็นฐานการดำเนินชีวิต โรงเรียนวิถีพุทธจึงเป็นโรงเรียนที่นำวิถีวัฒนธรรมของชาวไทยส่วนใหญ่แต่เดิมมา ที่มุ่งเน้นให้ผู้ศึกษา เข้าใจชีวิตแท้จริง และสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม โดยอาศัยระบบการศึกษาตาม หลักพุทธธรรม 3 ประการ คือ ไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา มาใช้ในการฝึกอบรมให้ครอบคลุม การดำเนินชีวิตทุกด้าน สู่การพัฒนาที่สมบูรณ์ได้ หากเจ้าคณะพระสังฆาธิการให้การสนับสนุน โรงเรียนวิถีพุทธในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านวิชาการ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ และให้ความร่วมมือจัด กิจกรรมของโรงเรียน เป็นต้น ก็จะเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติ บ้านเมือง ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการดำรงชีวิต โดยส่วนรวมของประชาชน”

เทิดศักดิ์ บุญรินทร์ (2554) ได้ให้ความหมายของโรงเรียนวิถีพุทธว่าเป็นโรงเรียนรูปแบบ ใหม่ ที่จะช่วยผลักดันให้เด็กและเยาวชนไทยสามารถพัฒนาตามศักยภาพ เป็นคนดี คนเก่ง และสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข เป็นแนวทางปฏิรูปโดยแท้ที่ยึดหลักไตรสิกขา เป็นองค์รวม เป้าหมายในการพัฒนาทรัพยากรบุคคลให้เรียนรู้ตลอดชีวิต ประสานประโยชน์ให้สังคม ลักษณะ

โรงเรียนวิถีพุทธ เน้นการจัดสภาพทุก ๆ ด้านเพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนพัฒนาตนเองตามหลักพุทธธรรม อย่างบูรณาการ ส่งเสริมให้เกิดความเจริญงอกงาม ตามลักษณะแห่งปัญญาธรรม 4 ประการคือ 1. สัมปยุตสังเสวะ การอยู่ใกล้คนดี ใกล้ผู้รู้ มีครู อาจารย์ดี มีข้อมูลที่ดี 2. สัทธัมมัสสวนะ การเอาใจใส่ ศึกษา โดยมีหลักสูตรการเรียนการสอนที่ดี 3. โยนิโสมนสิการ มีกระบวนการคิดวิเคราะห์หาเหตุผลที่ดี และถูกวิธี 4. ธัมมานุธัมมปัตติ สามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม

ความหมายของโรงเรียนวิถีพุทธจากทัศนะของบุคคลต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยขอสรุปว่า โรงเรียนวิถีพุทธ หมายถึง โรงเรียนที่นำวิถีวัฒนธรรมของชาวไทยส่วนใหญ่แต่เดิมา ที่มุ่งเน้นให้ผู้ศึกษาเข้าใจชีวิตแท้จริง และสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม โดยอาศัยระบบการศึกษาตามหลักพุทธธรรม 3 ประการ คือ ไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา มาใช้ในการฝึกอบรมให้ครอบคลุมการดำเนินชีวิตทุกด้าน ส่งเสริมพัฒนาที่สมบูรณ์ได้ ประยุกต์หลักธรรมมาใช้ในการพัฒนาบุคลากรและนักเรียน ให้มีคุณธรรม ผู้บริหาร ครู และบุคลากรปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ชุมชน ตามลักษณะแห่งปัญญาธรรม 4 ประการคือ 1. สัมปยุตสังเสวะ การอยู่ใกล้คนดี ใกล้ผู้รู้ มีครู อาจารย์ดี มีข้อมูลที่ดี 2. สัทธัมมัสสวนะ การเอาใจใส่ศึกษา โดยมีหลักสูตรการเรียนการสอนที่ดี 3. โยนิโสมนสิการ มีกระบวนการคิดวิเคราะห์หาเหตุผลที่ดี และถูกวิธี 4. ธัมมานุธัมมปัตติ สามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม พร้อมทั้งพัฒนาอัตลักษณ์วิถีพุทธ 29 ประการ อย่างมีคุณภาพและเป็นรูปธรรม

2.3.2 ความเป็นมา

กระทรวงศึกษาธิการ (2561) ได้กล่าวถึงวิวัฒนาการของการศึกษาแนวพุทธและความ เป็นมาของโรงเรียนวิถีพุทธว่า การศึกษาแนวพุทธในสมัยก่อนการเรียนรู้ของคนไทยอยู่ใกล้ชิดพุทธ ศาสนาอย่างมาก เพราะอาศัยวัดเป็นสถานที่เรียนมีพระเป็นผู้สอน หรือเรียนรู้ตามสำนักวิชาชีพต่าง ๆ การเรียนจะเน้นเรียนรู้เพื่อรู้หนังสือ เรียนวิชาชีพ รวมทั้งบวชเรียนเพื่อศึกษาพระธรรมวินัย และ พัฒนาตนเองตามหลักพุทธศาสนา และปรากฏชัดในปี พ.ศ. 2418 ที่รัชกาลที่ 5 ทรงอาราธนาให้ พระสงฆ์สอนหนังสือไทยในพระอารามหลวงทุกอาราม ซึ่งเมื่อแรกตั้งกระทรวงธรรมการในปี พ.ศ. 2435 ก็ยังคงมีลักษณะการเรียนเช่นเดียวกับในอดีต การเปลี่ยนแปลงที่น่าจะมีส่วนสำคัญให้ การศึกษาห่างวัดและพระ เมื่อมีการกระจายโรงเรียนไปทั่วราชอาณาจักร และผู้สอนเปลี่ยนเป็น “ครู” ในปี พ.ศ.2454 แล้วสภาพการเรียนรู้ของคนไทยที่ยิ่งห่างไกลพระพุทธศาสนาตลอดมาจน รัชกาลที่ 7 ทรงมีพระราชดำริว่าการศึกษาไม่ควรแยกไปจากวัด จึงโปรดเกล้าให้เปลี่ยนชื่อจาก กระทรวงศึกษาธิการเป็นกระทรวงธรรมการแทน โดยให้มีหน้าที่ดูแลทั้งการจัดการศึกษาและการ ศาสนา การปรับเปลี่ยนอาจช่วยให้การศึกษาชำเลื่องมองพุทธศาสนาอยู่บ้าง แต่สภาพปัญหา มา ปรากฏชัดในเหตุผลของการเกิดโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในปี พ.ศ.2501 ที่ระบุว่า รัฐเน้นพุทธ ศึกษาลงถึง 90% แต่ให้ความสำคัญกับจริยศึกษาเพียง 5% อีก 5% ที่หายไปน่าจะเป็นสัดส่วนของหัตถ ศึกษ ซึ่งสะท้อนว่า การจัดการศึกษาของเราเน้นเนื้อหาวิชาการเพิ่มขึ้น ๆ และให้เรื่องคุณธรรม จริยธรรมหรือคุณลักษณะที่พึงประสงค์ต่าง ๆ สอดแทรกและบูรณาการอยู่ในการเรียนเนื้อหาวิชาการ ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับระดับความใส่ใจและการมุ่งเน้นของโรงเรียนเป็นสำคัญ แต่ด้วยสภาพปัญหาและ วิกฤตการณ์คุณธรรมของคนในสังคมไทย จึงมีข้อเสนอให้นำหลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนามาใช้ อย่างจริงจังในโรงเรียน

โรงเรียนวิถีพุทธเกิดขึ้นในปลายปี 2545 เป็น 1 ใน 5 ของโครงการโรงเรียนรูปแบบใหม่ ของกระทรวงศึกษาธิการ (โครงการโรงเรียนรูปแบบใหม่ 5 รูปแบบ ได้แก่ โรงเรียนในกำกับของรัฐ โรงเรียนวิถีพุทธ โรงเรียนสองภาษา โรงเรียนใช้ ICT เพื่อการเรียนรู้ และโครงการนำร่องสรรหา พัฒนา และส่งเสริมผู้มีความสามารถพิเศษด้านต่าง ๆ) การศึกษาแนวพุทธอยู่คู่กับสังคมไทยตลอดมา เมื่อริเริ่มโครงการโรงเรียนวิถีพุทธได้ศึกษาแนวทางของ 3 โรงเรียนที่ได้ใช้แนวพุทธเป็นหลักในการจัดการศึกษา ประกอบด้วย โรงเรียนทอสี โรงเรียนรุ่งอรุณ โรงเรียนอนุบาลหนูน้อย(ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนสยามสามไตร) และได้เชิญบุคลากรทั้งสามโรงเรียนมาร่วมเป็นคณะกรรมการ มีพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) เป็นประธาน รวมเรียกชื่อโรงเรียนจัดการศึกษาแนวพุทธว่า “โรงเรียนวิถีพุทธ” นับแต่นั้นมา ก่อเกิดเป็นโครงการโรงเรียนวิถีพุทธในปลายปี พ.ศ.2545 และมุ่งมั่นดำเนินการต่อเนื่อง มาจนถึงปัจจุบัน (สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา (สนก.), 2561)

บุญศรี พานะจิตต์ (2560) กล่าวว่า การศึกษาเพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ความเป็นมา เนื่องจากการประชุมเรื่องหลักสูตรใหม่ เด็กไทยพัฒนา เสนอให้มีการนำหลักธรรมคำสอน พระพุทธศาสนา มาบูรณาการการบริหารจัดการในโรงเรียนกระทรวงศึกษาธิการจึงเริ่มรับสมัคร โรงเรียนที่สนใจ และจัดให้มีการประชุมพิเศษ เพื่อให้ผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอนได้เข้าใจแนวทางการ ดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานมีความสนใจให้มี "ผู้รับผิดชอบโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ" จึงได้รับสมัครโรงเรียนวิถีพุทธ ทำงานภายใต้ คำปรึกษาของพระเถระผู้ใหญ่ อาทิ พระพรหมคุณาภรณ์ ญาณเวศกวัน พระพรหมบัณฑิต อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระเทพวิสุทธิกวี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช วิทยาลัย อีกทั้งมหาเถรสมาคมมีมติให้พระสังฆาธิการสนับสนุนการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธการ ดำเนินงานด้านการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ในโรงเรียนสังกัด สนับสนุนโครงการโดยงบประมาณ ของสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ผลโครงการโรงเรียนวิถีพุทธเชิงคุณภาพมีดังนี้ 1. พระภิกษุ สงฆ์ มหาเถรสมาคม กรมการศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มหาวิทยาลัยสงฆ์ และ องค์การภาคเอกชนหลายแห่งเช่นมูลนิธิโรงเรียนรุ่งอรุณ กลุ่มกัลยาณมิตรเพื่อการเสริมสร้างเครือข่าย วิถีพุทธ สำนักงานเครือข่ายองค์กรงดเหล้า ฯลฯ ให้การสนับสนุนโรงเรียนวิถีพุทธ เพราะเห็นว่า เป็น ทางรอดของสังคมไทย 2. ผู้รับผิดชอบโรงเรียนวิถีพุทธ ระดับเขตพื้นที่การศึกษา 225 เขต เกิดการ ตื่นตัวที่จะเยี่ยมเยียน นิเทศ โรงเรียนวิถีพุทธ เพื่อให้โรงเรียนสามารถนำหลักพุทธธรรมไปใช้ในการ บริหารจัดการในโรงเรียนทั้งระบบ 3. ผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอน ตระหนักถึงความสำคัญ เริ่มปรับ ตัวนำหลักพุทธธรรมเข้าไปใช้ในการบริหารจัดการทั้งระบบโรงเรียน รวมทั้งในการดำเนินชีวิตตนเอง ลด ละ เลิก อบายมุข 4. นักเรียนได้เรียนรู้ และเริ่มปรับตัว นำหลักพุทธธรรมไปปฏิบัติในวิถีชีวิต โดย เน้นการกิน อยู่ ดู ฟัง เป็นตามหลักไตรสิกขา เป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุข นักเรียนมีมารยาท เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่รู้จัก บาป บุญ คุณ โทษ และช่วยกับสืบสานประเพณี วัฒนธรรมของท้องถิ่น 5. ผู้ปกครอง ชุมชน ชื่นชมยินดีให้การสนับสนุนงานของโรงเรียนมากขึ้น 6.เกิดความสมานฉันท์ ของ บ้าน วัด โรงเรียน (บ ว ร) นำสู่ความสงบ และสันติสุขของสังคม

2.3.3 ความสำคัญ

มีผู้กล่าวถึงความสำคัญของโรงเรียนวิถีพุทธดังนี้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2550) กล่าวถึงความสำคัญของโรงเรียนวิถิปุทธ ว่า “เดี๋ยวนี้เราได้้นักเสพ มากกว่านักรศึกษา ทั้งที่เป็นเพียงนักรเสพ แต่เรียกตัวเป็นนักรศึกษาถ้าไม่ได้เป็นนักรศึกษาจริง ก็ควรบอกมาว่าฉันเป็นแค่่นักเสพเรื่องนี้ต้องแยกให้ดี มิฉะนั้นจะเป็นอันตรายมากยุคนี้มีสภาพอย่างที่ว่านั้น การที่เรียกยุคของพวกเราว่าเป็น “บริโศคนิยม” ก็ซัด คือ นิยมบริโศค หมายความว่าเห็นแก่กิน ก็คือเป็นนักรเสพนั่นแหละเมื่อเป็นนักรเสพแล้วจะไปเรียกเป็นนักรศึกษาได้อย่างไร นักรเสพกับนักรศึกษานั้นคนละพวก ถ้าเป็นนักรเสพก็ไม่ใช่นักรศึกษาถ้าเป็นนักรศึกษาก็ต้องใช้ตาหูจมูก ลิ้น เพื่อเรียนรู้อือใช้หาปัญญา และหาทางสร้าสรค์ประโยชน์เวลานี้ ทั้งที่ใช้ตาหูเพียงแค่หาสิ่งบารุงบารือ ก็เรียกกันไปว่านักรศึกษา ปรากฏว่าได้สัมผัสเกี่ยวข้องกับประสบกการณ์ต่าง ๆ ทางตาหูจมูก ลิ้น มากมาย แต่ไม่เคยศึกษาเลย ได้แต่เสพอย่างเดียวขออย่าว่าเรื่องนี้สำคัญมาก อินทริยสังวรนี้เป็นข้อปฏิบัติเดี๋ยวนี้เราได้้นักเสพ มากกว่านักรศึกษา ทั้งที่เป็นเพียงนักรเสพ แต่เรียกตัวเป็นนักรศึกษาถ้าไม่ได้เป็นนักรศึกษาจริง ก็ควรบอกมาว่าฉันเป็นแค่่นักเสพเรื่องนี้ต้องแยกให้ดี มิฉะนั้นจะเป็นอันตรายมากยุคนี้มีสภาพอย่างที่ว่านั้น การที่เรียกยุคของพวกเราว่าเป็น “บริโศคนิยม” ก็ซัด คือ นิยมบริโศค หมายความว่าเห็นแก่กิน ก็คือเป็นนักรเสพนั่นแหละเมื่อเป็นนักรเสพแล้วจะไปเรียกเป็นนักรศึกษาได้อย่างไร นักรเสพกับนักรศึกษานั้นคนละพวก ถ้าเป็นนักรเสพก็ไม่ใช่นักรศึกษาถ้าเป็นนักรศึกษาก็ต้องใช้ตาหูจมูก ลิ้น เพื่อเรียนรู้อือใช้หาปัญญา และหาทางสร้าสรค์ประโยชน์เวลานี้ ทั้งที่ใช้ตาหูเพียงแค่หาสิ่งบารุงบารือ ก็เรียกกันไปว่านักรศึกษา ปรากฏว่าได้สัมผัสเกี่ยวข้องกับประสบกการณ์ต่าง ๆ ทางตาหูจมูก ลิ้น มากมาย แต่ไม่เคยศึกษาเลย ได้แต่เสพอย่างเดียวขออย่าว่าเรื่องนี้สำคัญมาก อินทริยสังวรนี้เป็นข้อปฏิบัติ”

พระณรงค์เดช อธิมุตฺโต (2561) ให้ความสำคัญของโรงเรียนวิถิปุทธว่า “ในสมัยก่อนการเรียนรู้อือของคนไทยอยู่ใกล้ชีวิตพุทธศาสนาอย่างมาก เพราะอาศัยวัดเป็นสถานที่เรียนมีพระเป็นผู้สอนหรือเรียนรู้อือตามสำนักวิชาชีพต่าง ๆ การเรียนจะเน้นเรียนรู้อือเพื่อรู้หนังสือ เรียนวิชาชีพ รวมทั้งบวชเรียนเพื่อศึกษาพระธรรมวินัย และพัฒนาตนเองตามหลักพุทธศาสนา และปรากฏชัดในปี พ.ศ. 2418 ที่รัชกาลที่ 5 ทรงอาราธนาให้พระสงฆ์สอนหนังสือไทยในพระอารามหลวงทุกอาราม ซึ่งเมื่อแรกตั้งกระทรวงธรรมการในปี พ.ศ. 2435 ก็ยังคงมีลักษณะการเรียนเช่นเดียวกับในอดีตการเปลี่ยนแปลงที่น่าจะมีส่วนสำคัญให้การศึกษาห่างวัดและพระ เมื่อมีการกระจายโรงเรียนไปทั่วราชอาณาจักร และผู้สอนเปลี่ยนเป็น “ครู” ในปี พ.ศ. 2454 แล้วสภาพการเรียนรู้อือของคนไทยที่ยิ่งห่างไกลพระพุทธศาสนาตลอดมาจนรัชกาลที่ 7 ทรงมีพระราชดำริว่าการศึกษาไม่ควรแยกไปจากวัด จึงโปรดเกล้าให้เปลี่ยนชื่อจากกระทรวงศึกษาธิการเป็นกระทรวงธรรมการแทน โดยให้มีหน้าที่ดูแลทั้งการจัดการศึกษาและการศาสนา ผมคิดว่าการปรับเปลี่ยนอาจช่วยให้การศึกษาชำเลื่องมองพุทธศาสนาอยู่บ้าง แต่สภาพปัญหาปรากฏชัดในเหตุผลของการเกิดโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในปี พ.ศ. 2501 ที่ระบุว่า รัฐเน้นพุทธิศึกษาถึง 90% แต่ให้ความสำคัญกับจริยศึกษาเพียง 5% ผมคิดว่าอีก 5% ที่หายไปน่าจะเป็นสัดส่วนของหัตถศึกษา ซึ่งสะท้อนว่า การจัดการศึกษาของเราเน้นเนื้อหาวิชาการเพิ่มขึ้น ๆ และให้เรื่องคุณธรรมจริยธรรมหรือคุณลักษณะที่พึงประสงค์ต่าง ๆ สอดแทรกและบูรณาการอยู่ในการเรียนเนื้อหาวิชาการ ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับระดับความใส่ใจและการมุ่งเน้นของโรงเรียนเป็นสำคัญ แต่ด้วยสภาพปัญหาและวิกฤติการณ์คุณธรรมของคนในสังคมไทย จึงมีข้อเสนอให้นำหลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนามาใช้อย่างจริงจังในโรงเรียน ก่อเกิดเป็นโครงการโรงเรียนวิถิปุทธในปลายปี

พ.ศ. 2545 และมุ่งมั่นดำเนินการต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน) โรงเรียนวิถิปุทธ (หรือ พุทธธรรมประยุกต์) เป็นอีกหนึ่งแนวทางการเรียนการสอนที่จะช่วยผลักดันให้เด็กสามารถพัฒนาตามศักยภาพ เป็นคนดี คนเก่งของสังคม และสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข

สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา (2563) กล่าวถึง พลนฯ นายกรัฐมนตรี พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร ที่ให้ความสำคัญของโรงเรียนวิถิปุทธ โดยให้เกียรติเป็นประธาน ที่ประชุมได้หารือถึงโรงเรียนที่จัดการศึกษาเพื่อสนองตอบความสามารถที่แตกต่างกันของบุคคล เพื่อนำพาเด็กและเยาวชนไทยก้าวทันความเปลี่ยนแปลงของโลกอย่างไร้ขีดจำกัดโรงเรียนวิถิปุทธเป็นหนึ่งในโรงเรียนรูปแบบใหม่ ที่จะช่วยผลักดันให้เด็กและเยาวชนไทยสามารถพัฒนาตามศักยภาพ เป็นคนดี คนเก่งของสังคม และสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข โดยได้ศึกษาแนวทางของ 3 โรงเรียนที่ได้ใช้แนวพุทธเป็นหลักในการจัดการศึกษา ประกอบด้วย โรงเรียนทอสี โรงเรียนรุ่งอรุณ โรงเรียนอนุบาลหนูน้อย (ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนสยามสามไตร) และได้เชิญบุคลากรทั้งสามโรงเรียนมาร่วมเป็นคณะทำงาน มีพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) เป็นประธาน รวมเรียกชื่อโรงเรียนจัดการศึกษาแนวพุทธว่า “โรงเรียนวิถิปุทธ”

วิกานดา จันทประดิษฐ (2561) กล่าวถึงพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2546 ที่ได้กล่าวว่า กระทรวงศึกษาธิการมีภารกิจหลักในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ซึ่งได้ตระหนักถึงความสำคัญกับโรงเรียนวิถิปุทธด้วยของไทยในยุคการปฏิรูปการศึกษาได้ให้ความสำคัญกับโรงเรียนวิถิปุทธด้วยการศึกษาด้านคุณธรรมจริยธรรมการพัฒนาการจัดการศึกษาและพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ด้านการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน อันจะทำให้เด็กสามารถพัฒนาได้เต็มศักยภาพและสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข ตลอดจนสามารถช่วยเหลือสังคมได้และสามารถใช้ความรู้ที่ได้ศึกษา นำไปพัฒนาเป็นเครื่องมือในการประกอบอาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพและส่งเสริมให้เด็กได้รับการพัฒนาความรู้มีคุณธรรมจริยธรรมตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 6 ที่มุ่งเน้นพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายจิตใจ สติปัญญา มีความรู้และคุณธรรมจริยธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข และการจัดการศึกษาของไทยในยุคการปฏิรูปการศึกษาได้ให้ความสำคัญทางด้านคุณธรรมมากยิ่งขึ้น หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 และ พ.ร.บ.การศึกษาชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดให้จัดทำหลักสูตรการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจสติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมแห่งความเป็นไทยในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข และจากสภาพสังคมไทยในปัจจุบันมีสภาพปัญหามากมายหลายปัญหาซึ่งเป็นปัญหาที่สำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาส่วนใหญ่มักจะเกิดกับกลุ่มของเยาวชนอันเป็นกำลังหลักของชาติ ส่วนในเรื่องของคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งกลุ่มเยาวชนได้ละเลยเป็นอันมาก ความสำคัญ ในเรื่องการปลูกฝังค่านิยมในเรื่องคุณธรรม จริยธรรม ให้กับเยาวชน ดังนั้นทางกระทรวงศึกษาธิการจึงได้มีนโยบายที่จะปลูกฝัง พัฒนาคุณธรรม จริยธรรมให้กับนักเรียนในสถานศึกษา โดยที่มีการประกาศใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานในวิชาพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งยังส่งเสริมให้โรงเรียนและสถานศึกษาได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการและพัฒนาผู้เรียนในสถานศึกษาโดยการเน้นกรอบของการพัฒนาตามหลัก

“ไตรสิกขา” (ศีล สมาธิ ปัญญา) อย่างบูรณาการ เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และพัฒนาชีวิตโดยผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงหาปัญญาและมีเมตตาเป็นฐานในการดำเนินชีวิต และพัฒนาชีวิตในทุกด้านสู่การพัฒนาที่สมบูรณ์ และสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข อันเป็นหัวใจของการจัดการการศึกษา คือ เก่ง ดี และมีความสุข ดังนั้นเพื่อเป็นการสนองตอบต่อนโยบายและจุดมุ่งหมายของกระทรวงศึกษาธิการ ทางกลุ่มบริหารวิชาการ และกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมโรงเรียนเพิ่มวิทยาจึงได้จัดโครงการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนในสถานศึกษาสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธเพื่อสร้างค่านิยมและพัฒนาระดับคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนและผู้เรียนให้มีความเจริญขึ้น

อำนวยการ มีราคา (2562) ให้ความสำคัญของโรงเรียนวิถีพุทธจากการศึกษาสภาพปัญหาเกี่ยวกับการจัดการศึกษาในโรงเรียน สรุปได้ว่า โรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ มีความสำคัญ คือ โรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ มีจุดเน้น คือเป็นโรงเรียนที่ดำเนินการพัฒนาผู้เรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างบูรณาการ ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนา การกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น โดยนำหลักพุทธธรรมหรือองค์ความรู้ที่เป็นคำสอนในพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษาของสถานศึกษา โดยมีจุดเน้นที่สำคัญ คือ การนำหลักธรรมมาใช้ในระบบการพัฒนาผู้เรียนเพื่อให้เกิดกัลยาณมิตรที่ดีตามหลักไตรสิกขา

ภูเวียง วงศ์แสงเดือน (2559) ได้กล่าวถึงโรงเรียนวิถีพุทธในประชาคมอาเซียน โดยให้ความสำคัญของโรงเรียนวิถีพุทธดังนี้ โรงเรียนวิถีพุทธในประชาคมอาเซียนนั้นสามารถมองได้ 2 ประเด็นใหญ่ ประเด็นที่ 1 ประเทศที่นับถือพุทธศาสนาในประชาคมอาเซียนโดยพุทธศาสนาในประชาคมอาเซียน ได้แก่ เวียดนาม : ส่วนใหญ่ชาวเวียดนามนับถือพุทธศาสนานิกายมหายาน ประเทศไทย : นับถือศาสนาพุทธเถรวาท เมียนมาร์ : นับถือพุทธศาสนานิกายเถรวาท กัมพูชา : นับถือพุทธศาสนาเถรวาทซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติ ส่วนลาว : นับถือพุทธศาสนาและสิงคโปร์มีการนับถือพุทธศาสนาและศาสนาอื่นร่วมกัน ประเทศเหล่านี้ที่นับถือพุทธศาสนานั้นย่อมที่จะส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนให้เอื้อต่อการปฏิบัติตนให้เป็นไปตามข้อปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนซึ่งจะทำให้สามารถที่จะผลักดันให้โรงเรียนของแต่ละประเทศได้เกิดการจัดการเรียนการสอนและยกระดับของโรงเรียนในประเทศของตนเองให้เป็นโรงเรียนวิถีพุทธเหมือนกับประเทศไทย ประเด็นที่ 2 การเผยแผ่พุทธศาสนาในประเทศอาเซียนค่อนข้างทำได้ยากลำบากเพราะการขยายตัวของพุทธศาสนานั้นจำเป็นต้องให้ผู้ที่สนใจหรือต้องการศึกษาในหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนาเข้ามาสัมผัสและเห็นผลได้ด้วยตนเอง การเทศน์ การสอนของพระภิกษุสงฆ์ หรือผู้ที่เผยแผ่เป็นหนทางหนึ่งของการส่งเสริมการเผยแผ่พุทธศาสนาอันจะนำมาซึ่งการพัฒนาโรงเรียนให้เป็นโรงเรียนวิถีพุทธในอนาคต สรุปได้ว่าโรงเรียนวิถีพุทธในประชาคมอาเซียนนั้นมีแนวโน้มในทิศทางที่ต้องพัฒนาโดยเน้นการจัดการเรียนการสอนในกรอบของการศึกษาเพราะเสาหลักสำคัญของประชาคมอาเซียนอีกเสาหลักหนึ่งที่สำคัญคือเสาหลักสังคมและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียนการเผยแผ่พุทธศาสนาอันจะก่อให้เกิดโรงเรียนวิถีพุทธของแต่ละประเทศนั้นจึงขึ้นอยู่กับ การเผยแผ่พุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนของประเทศที่นับถือพุทธศาสนาในประชาคมอาเซียนเป็นหัวใจหลักของการเกิดโรงเรียนวิถีพุทธในประชาคมอาเซียน

กล่าวโดยสรุป โรงเรียนวิถีพุทธมีความสำคัญ เนื่องด้วยสภาพปัญหาและวิกฤตการณ์คุณธรรมของคนในสังคมไทย เดียวนี้เราได้ นักเสพ มากกว่านักศึกษา การที่เรียกยุคของพวกเราว่าเป็น

“บริโภคนิยม” ก็ขัด คือ นิยมบริโภค หมายความว่าเห็นแก่กิน ใช้ตาหูเพียงแค่หาสิ่งบำรุงบำเรอ สภาพการเรียนรู้ของคนไทยที่ยิ่งห่างไกลพระพุทธศาสนาตลอดมาจนแยกไปจากวัด เพื่อนำพาเด็กและเยาวชนไทยก้าวทันความเปลี่ยนแปลงของโลกอย่างไร้ขีดจำกัดโรงเรียนวิถีพุทธเป็นหนึ่งในโรงเรียนรูปแบบใหม่ ที่จะช่วยผลักดันให้เด็กและเยาวชนไทยสามารถพัฒนาตามศักยภาพ เป็นคนดี คนเก่งของสังคม และสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขด้วยการศึกษาด้านคุณธรรมจริยธรรมการพัฒนาการจัดการศึกษาและพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ด้านการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน อันจะทำให้เด็กสามารถพัฒนาได้เต็มศักยภาพและสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข ให้เด็กสามารถพัฒนาได้เต็มศักยภาพและสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข ตลอดจนสามารถช่วยเหลือสังคมได้และสามารถใช้ความรู้ที่ได้ศึกษา นำไปพัฒนาเป็นเครื่องมือในการประกอบอาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพและส่งเสริมให้เด็กได้รับการพัฒนาความรู้มีคุณธรรมจริยธรรมพัฒนาผู้เรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างบูรณาการ ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนา การกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น จึงมีข้อเสนอให้นำหลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนามาใช้อย่างจริงจังในโรงเรียนวิถีพุทธซึ่งในประชาคมอาเซียนนั้นมีแนวโน้มในทิศทางที่ต้องพัฒนาโดยเน้นการจัดการเรียนการสอนในกรอบของการศึกษาเพราะเสาหลักสำคัญของประชาคมอาเซียนอีกเสาหลักหนึ่งที่สำคัญคือเสาหลักสังคมและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน

2.3.4 ลักษณะ

พระณรงค์เดช อธิมุตโตม (2561) กล่าวถึงลักษณะของโรงเรียนวิถีพุทธว่า เป็นการจัดการโรงเรียนให้เข้าลักษณะของโรงเรียนวิถีพุทธด้วยวิธีการจัดบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ตามแนวทางโรงเรียนวิถีพุทธ การศึกษาตามแนวพุทธปรัชญาการศึกษาของโรงเรียนวิถีพุทธ คือ กระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ทั้งทางด้านความประพฤติ ศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อความเจริญงอกงามทุกชั้นตอนของชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การกิน อยู่ ดู ฟัง ในชีวิตประจำวันที่มีสติสัมปชัญญะคอยกำกับ เพื่อให้ผู้เรียนพัฒนาตนจนเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมให้เจริญสืบต่อไป และเนื่องจากพุทธศาสนามีหลักการพัฒนามนุษย์ทุกคนมีศักยภาพที่จะฝึกฝนและพัฒนาตนได้ ประกอบกับวิเคราะห์ผู้เรียนว่ามีสติปัญญา อุปนิสัย ความพร้อม และภูมิหลังที่แตกต่างกัน การพัฒนาจึงเน้นที่ตัวผู้เรียนแต่ละคนเป็นสำคัญ

โรงเรียนวิถีพุทธเน้นการจัดสภาพทุก ๆ ด้านเพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนพัฒนาตามหลักธรรมอย่างบูรณาการที่ส่งเสริมให้เกิดความเจริญงอกงามตามลักษณะแห่ง**ปัญญาวุฒิธรรม** 4 ประการ คือ 1) สัมปยุตสังสวะ หมายถึง การอยู่ใกล้คนดี ใกล้ผู้มี ครู อาจารย์ดี มีข้อมูล มีสื่อที่ดี 2) สัทธัมมัสสวนะ หมายถึง เอาใจใส่ศึกษาโดยมีหลักสูตรการเรียนการสอนที่ดี 3) โยนิโสมนสิการ หมายถึง มีกระบวนการคิดวิเคราะห์ พิจารณาเหตุผลที่ดีและถูกวิธี และ 4) ธัมมานุธัมมปฏิบัติ หมายถึง ความสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตได้ถูกต้องเหมาะสม ดังนี้

1. **ด้านกายภาพ** โรงเรียนได้จัดสภาพแวดล้อมห้องเรียนและแหล่งเรียนรู้ที่ส่งเสริมลักษณะการพัฒนา ศีล สมาธิ ปัญญา โดยมี - พระพุทธรูป ที่เด่น เหมาะสม ที่ชวนให้ระลึกถึงพระรัตนตรัยอยู่เสมอที่หอประชุม - มีป้ายนิเทศ ต้นไม้คุณธรรม ที่เน้นให้นักเรียนได้ศึกษาพุทธธรรม

2. **ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีพุทธ** โรงเรียนจัดกิจกรรมวิถีชีวิตประจำวัน ประจำสัปดาห์ หรือในโอกาสต่าง ๆ เป็นภาพรวมทั้งโรงเรียน ที่ปฏิบัติบูรณาการทั้งศีล สมาธิ ปัญญา โดยเน้นมีวิถี

ชีวิตหรือวัฒนธรรมการกิน อยู่ ดู ฟัง ด้านสติสัมปชัญญะ เพื่อเป็นไปตามคุณค่าแท้ของการดำเนินชีวิต ได้จัดกิจกรรมดังนี้ - กิจกรรมสวดมนต์ไหว้พระก่อนเข้าเรียนและก่อนเลิกเรียนประจำวัน เพื่อใกล้ชิดกับศาสนา - กิจกรรมการปฏิญาณตนเป็นพุทธมานกะ ซึ่งจัดขึ้นปีละครั้ง - กิจกรรมสวดมนต์ไหว้พระและอบรมจริยธรรมในวันศุกร์ของทุกสัปดาห์ - กิจกรรมการฝึกทาวิปัสสนากรรมฐานจะจัดขึ้นในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา - กิจกรรมการอบรมธรรมะจากพระภิกษุ - กิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา

3. ด้านการเรียนการสอน สถานศึกษามีการจัดหลักสูตรสถานศึกษาเน้นการเรียนการสอนที่บูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียนผ่านกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างชัดเจน ต่อเนื่อง สม่่าเสมอ การจัดการเรียนรู้ให้บูรณาการสู่การปฏิบัติ โดยการนำความคิดของพุทธธรรมเป็นฐาน เชื่อมโยงการเรียนรู้สู่หลักธรรมในการพัฒนาตนเองและผู้อื่น กระบวนการเรียนรู้มีลักษณะ สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น โดยให้ผู้เรียนมีพัฒนาการด้านร่างกาย (กายภาวนา) ด้านความประพฤติ (ศีลภาวนา) และด้านปัญญา (ปัญญาภาวนา) มุ่งให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะ กิน อยู่ ดี ฟัง เป็น ไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีเมตตา การกิน อยู่เป็น เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิตอยู่อย่างเหมาะสมเป็นไปตามคุณค่าแท้หรือการ ดูเป็น เอาประโยชน์ในการเรียนรู้เพิ่มพูนปัญญา

4. ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ สถานศึกษาส่งเสริมบรรยากาศใฝ่เรียนรู้ มีกัลยาณมิตรเคารพอ่อนน้อม ยิ้มแย้มแจ่มใส การมีเมตตากรุณาต่อกัน โดยครูเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน

5. ด้านการบริหารจัดการ สถานศึกษาแสวงหาความร่วมมือจากชุมชนโดยสร้างความเข้าใจวิธีการดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธ โดยจัดการศึกษาตามสภาพความพร้อม คำนึงสภาพดงามของโรงเรียนวิถีพุทธมาใช้พัฒนาผู้เรียน ดังนี้

1) หลักสูตรสถานศึกษา 1. สอดแทรก เพิ่มเติมพุทธธรรมในวิสัยทัศน์ คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน 2. เพิ่มเติมคุณธรรมจริยธรรมในผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง 3. มีการบูรณาการพุทธธรรมในการจัดการเรียนรู้แต่ละกลุ่มสาระ 4. สอดแทรกความรู้ และการปฏิบัติจริงในการเรียนรู้ทุกกลุ่มสาระ กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนโดยการบูรณาการไตรสิกขาเข้าในชีวิตประจำวัน

2) ผู้สอน 1. เป็นตัวอย่างที่ดีของลักษณะ สอนให้รู้ ให้ทำดู อยู่ให้เป็น อย่างสม่าเสมอ 2. เป็นกัลยาณมิตรกับผู้เรียน มีเมตตาธรรม อ่อนโยน อดทน อดกลั้นและเสริมสร้างขวัญกำลังใจแก่ผู้เรียนเสมอ ความเป็นอัตลักษณ์ 29 ประการของความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ และเพื่อให้เป็นแนวทางการในพัฒนาให้เป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่สมบูรณ์แบบ และเป็นแนวทางต่อ ๆ ไป ได้กำหนดให้ 29 ประการสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ เป็นแนวทางของการประเมินถึงความเป็นไปได้ในแต่ละด้าน แนวทางดำเนินการ 29 ประการสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ ประกอบด้วย (สำนักพัฒนาวัตกรรมการจัดการศึกษา, 2563)

ด้านกายภาพ 7 ประการ

1. มีป้ายโรงเรียนวิถีพุทธ
2. มีพระพุทธรูปหน้าโรงเรียน
3. มีพระพุทธรูปประจำห้องเรียน
4. มีพระพุทธรูปสุภาพจิต วาฑะธรรม พระราชดำรัสติดตามที่ต่าง ๆ

5. มีความสะอาด สงบ ร่มรื่น
6. มีห้องพระพุทธรูปศาสนาหรือลานธรรม
7. ไม่มีสิ่งเสพติด เหล้า บุหรี่ 100%

ด้านการเรียนการสอน 5 ประการ

1. บริหารจิต เจริญปัญญา ก่อนเข้าเรียน เข้า บ่าย ทั้งครู และ นักเรียน
2. บูรณาการวิถีพุทธ ทุกกลุ่มสาระ และในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
3. ครู พานักเรียนทำโครงการคุณธรรม กิจกรรมจิตอาสาสัปดาห์ละ 1 ครั้ง
4. ครู ผู้บริหาร และ นักเรียน ทุกคน ไปปฏิบัติศาสนกิจที่วัดเดือนละ 1 ครั้ง มีวัดเป็นแหล่งเรียนรู้
5. ครู ผู้บริหาร และ นักเรียนทุกคน เข้าค่ายปฏิบัติธรรมอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง

ด้านพฤติกรรม ครู ผู้บริหารโรงเรียนและนักเรียน 5 ประการ

1. รักษาศีล 5
2. ยิ้มง่าย ไหว้สวย กราบงาม
3. ก่อนรับประทานอาหารจะมีการพิจารณาอาหารรับประทานอาหาร ไม่ดั่ง ไม่หก ไม่เหลือ
4. ประหยัด ออม ถนอมใช้ เงิน และ สิ่งของ
5. มีนิสัยใฝ่รู้ สู้อภัย

ด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ 8 ประการ

1. ไม่มีอาหารขยะขายในโรงเรียน
2. ไม่ดุด่า นักเรียน
3. ชื่นชมคุณความดี หน้าเสาธงทุกวัน
4. โสมรุมเพื่อสะท้อนความรู้สึก เช่นความรู้สึกที่ได้ทำความดี
5. ครู ผู้บริหาร และนักเรียน มีสมุดบันทึกความดี
6. ครู ผู้บริหาร และนักเรียน สอบได้ธรรมศึกษาตรีเป็นอย่างน้อย
7. บริหารจิต เจริญปัญญา ก่อนการประชุมทุกครั้ง
8. มีพระมาสอนอย่างสม่ำเสมอ

ด้านกิจกรรมประจำวันพระ 4 ประการ

1. ใส่เสื้อขาวทุกคน
2. ทำบุญใส่บาตร ฟังเทศน์
3. รับประทานอาหารมังสวิรัตินมื่อกลางวัน
4. สวดมนต์แปล

โรงเรียนวิถีพุทธจัดทำหลักสูตร ขึ้นมาจำนวน 5 หลักสูตรคือ

1. นักเรียนวิถีพุทธ
2. พัฒนาครูบุคลากรวิถีพุทธ
3. ปฏิบัติธรรมบุคลากรวิถีพุทธ
4. พัฒนาเครือข่ายวิถีพุทธ

5. พัฒนาผู้บริหารวิถีพุทธ

โดยสรุป ลักษณะของโรงเรียนวิถีพุทธ หมายถึง การจัดโรงเรียนให้มีบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ตามแนวทางโรงเรียนวิถีพุทธ การศึกษาตามแนวพุทธปรัชญาการศึกษาของโรงเรียนวิถีพุทธ คือ กระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ทั้งทางด้านความประพฤติ ศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อความเจริญงอกงามทุกขั้นตอนของชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การกิน อยู่ ดู ฟัง ในชีวิตประจำวันที่มีสติสัมปชัญญะคอยกำกับ เพื่อให้ผู้เรียนพัฒนาตน จนเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมให้เจริญสืบต่อไป

2.3.5 รูปแบบของโรงเรียนวิถีพุทธ

โรงเรียนวิถีพุทธดำเนินการพัฒนาผู้เรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างบูรณาการ ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนา “การกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” คือ มีปัญญารู้เข้าใจในคุณค่าแท้ ใช้กระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงหาปัญญา และมีวัฒนธรรมเมตตาเป็นฐานการดำเนินชีวิต โดยมีผู้บริหาร และคณะครูเป็นกัลยาณมิตร ช่วยกันพัฒนาดำเนินการจัดการศึกษาให้ผู้เรียนมีวิถีการทำงานวิถีชีวิต วิถีการเรียนรู้ วิถีวัฒนธรรมต่าง ๆ ตามหลัก “ไตรสิกขา” ที่นำไปสู่ “ปัญญา” วิถีชีวิตที่ดั่งงามตามหลักไตรสิกขาทั้ง 3 ด้าน คือ ศีล สมาธิ ปัญญา

ศีล (พฤติกรรม)

1. มีกิริยามารยาท กิน อยู่ ดู ฟัง เป็น
2. รู้จักพิจารณาเลือกเสพสิ่งบริโภค และสื่อต่าง ๆ ให้เกิดประโยชน์ด้วยปัญญา
3. รู้จักความพอดี พอประมาณ ในการแสวงหา บริโภค สะสมสิ่งต่าง ๆ
4. ปฏิบัติตามระเบียบ กฎเกณฑ์ภายนอกที่ถูกต้องเพื่อให้เกิดวินัยในตนเอง
5. ไม่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่นโดยมีศีล 5 เป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต
6. มีชีวิตที่สัมพันธ์ด้วยดีกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน สังคมและสิ่งแวดล้อม

สมาธิ (จิตใจ)

1. มีสมรรถภาพที่ดี คือ มีสมาธิ มีความตั้งมั่น เข้มแข็ง มุ่งมั่นทำดี ด้วยจิตใจกล้าหาญอดทน สู้สิ่งยาก ขยันหมั่นเพียร ไม่ย่อท้อสามารถฟันฝ่าอุปสรรคผ่านความยากลำบากไปได้ ฟุ้งตนเองได้
2. มีคุณภาวะ คือ มีความกตัญญูรู้คุณ มีจิตใจเมตตา กรุณาโอบอ้อมอารีมีน้ำใจ ละอายชั่วกลัวบาป ซื่อสัตย์ รับผิดชอบ กล้ารับผิดชอบ เกิดจิตที่เป็นบุญกุศลอย่างสม่ำเสมอ
3. มีสุขภาวะที่ดี คือ มีความสุข ความร่าเริง เบิกบาน มองโลกในแง่ดี มีกำลังใจ เกิดแรงบันดาลใจในการเรียนรู้ ในการร่วมกิจกรรมงานต่าง ๆ

ปัญญา

1. มีศรัทธาเลื่อมใสและมีความเข้าใจในพระรัตนตรัย ในกฎแห่งกรรม และในหลักบาปบุญคุณโทษ
2. มีทักษะและอุปนิสัยในการเรียนรู้ที่ดี จูงใจ ใฝ่รู้ รู้จักการค้นคว้า การจดบันทึกให้เกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง การคิดวิเคราะห์ประมวลผล สามารถนำเสนอถ่ายทอดได้ทั้งแบบกลุ่มและรายบุคคล

3. มีทักษะชีวิตเท่าทันต่อสิ่งเร้าภายนอก และกิเลสภายในตนสามารถแก้ปัญหาชีวิตได้ สามารถนำหลักธรรมไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตได้มีฐานชีวิตที่ดีมีทัศนคติที่ดีต่อการปฏิบัติธรรม เกิดปัญญาเข้าใจในสังขารในชีวิต

4. ได้ตามวุฒิภาวะของตน สามารถต่อยอดพัฒนาไปสู่การปฏิบัติธรรมให้เกิดความเจริญงอกงามในธรรมที่สูงยิ่งขึ้นไป

กล่าวโดยสรุป รูปแบบของโรงเรียนวิถีพุทธ เป็นการดำเนินการพัฒนาผู้เรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างบูรณาการ ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนา “การกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” คือ มีปัญญารู้เข้าใจในคุณค่าแท้ใช้กระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงหาปัญญา และมีวัฒนธรรมเมตตาเป็นฐานการดำเนินชีวิต โดยมีผู้บริหาร และคณะครูเป็นกัลยาณมิตร ช่วยกันพัฒนาดำเนินการจัดการศึกษาให้ผู้เรียนมีวิถีการทำงาน วิถีชีวิต วิถีการเรียนรู้ วิถีวัฒนธรรมต่าง ๆ ตามหลัก “ไตรสิกขา” ที่นำไปสู่ “ปัญญา” วิถีชีวิตที่ดีงามตามหลักไตรสิกขาทั้ง 3 ด้าน คือ ศีล สมาธิ ปัญญา

2.3.6 กรณีศึกษาโรงเรียนวิถีพุทธต้นแบบบางแห่ง

การนำเอาโรงเรียนวิถีพุทธที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นต้นแบบบางแห่งมากล่าวถึงในที่นี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อแสดงให้เห็นว่า มีโรงเรียนที่มีพัฒนาของความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธแล้วจำนวนหนึ่ง แต่ข้อมูลอธิบายความเป็นวิถีพุทธยังขาดความชัดเจนในรูปแบบความสัมพันธ์เชิงเหตุผลหรือแผนภาพของทฤษฎี หรือรูปแบบความสัมพันธ์เชิงเหตุผลระหว่างเงื่อนไขเชิงสาเหตุ ปรัชญาการณหลัก ยุทธศาสตร์/การกระทำ/ปฏิสัมพันธ์ เงื่อนไขเชิงบริบท เงื่อนไขสอดแทรก และผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้นตามแนวทางที่ผู้วิจัยได้ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ และเพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานเพื่อการอ้างอิงเปรียบเทียบผลจากการวิจัยในช่วงของการอภิปรายผลการวิจัย

กรณีศึกษาโรงเรียนวิถีพุทธต้นแบบบางแห่ง

การนำเอาโรงเรียนวิถีพุทธที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นต้นแบบบางแห่งมากล่าวถึงในที่นี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อแสดงให้เห็นว่า มีโรงเรียนที่มีพัฒนาของความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธแล้วจำนวนหนึ่ง แต่ข้อมูลอธิบายความเป็นวิถีพุทธยังขาดความชัดเจนในรูปแบบความสัมพันธ์เชิงเหตุผลหรือแผนภาพของทฤษฎี โรงเรียนทอสี เริ่มก่อตั้งจากระดับอนุบาลตั้งแต่ปี พ.ศ. 2533 คุณบุบผาสวัสดิ์ รัชชตาตะนันท์ (ครูอ๋อน) ครูใหญ่ผู้ก่อตั้งโรงเรียนทอสี โดยได้รับการสนับสนุนทุก ๆ ด้านจากครอบครัว โดยเฉพาะจากบิดามารดา (คุณคุณุช และ คุณทอสี สวัสดิ์-ชูโต) และจากพี่ชายและพี่สาว (คุณสงกรานต์และคุณศรีวรา อิศระ) แนวคิดการจัดการศึกษาเน้นการเตรียมความพร้อมของเด็ก ให้เด็กได้เรียนรู้อย่างสนุกและมีความสุข เป็นการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ ความรู้ทางวิชาการไม่ได้เป็นเป้าหมายสำคัญที่สุดโรงเรียนทอสีได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดีจากเครือข่ายกัลยาณมิตรที่มีความรู้ มีประสบการณ์ด้านการศึกษา ซึ่งโรงเรียนทอสีมีความสำนึกในบุญคุณในความเอื้อเฟื้อช่วยเหลือเป็นอย่างดีโดยตลอด โดยเฉพาะคุณหญิงวนิดา พูนศิริวงศ์ คุณหญิงหม่อมหลวงอนงค์ นิลอุบล อาจารย์หม่อมคุณุช บริพัตร ณ อยุธยา อาจารย์อารี สันทรวี ครูอนินทิตา โปชะกฤษณะ แห่งโรงเรียนอนุบาลหนูน้อย และหม่อมหลวงผกาภรณ์ เกษมศรี และมูลนิธิชมรมไทย-อิสราเอลจากที่ได้มีโอกาสศึกษาและปฏิบัติธรรมภายใต้การอบรมสั่งสอนของพระอาจารย์ชยสาโร ก็พบว่าพุทธศาสนามีบทบาทโดยตรงในการพัฒนาการศึกษา การพัฒนาวิถีชีวิตที่เป็นบุญเป็นกุศล และเมื่อผู้บริหารและครูได้ปฏิบัติธรรมต่อเนื่องมากขึ้น ๆ ก็เห็นชัดว่าการศึกษาและการดำเนินชีวิตเป็นเรื่องเดียวกัน การศึกษา

ไม่ใช่เป็นไปเพียงเพื่อหาความรู้ทางวิชาการ หรือแสวงหาทักษะเพื่อประกอบอาชีพหารายได้เลี้ยงตน และครอบครัว แต่ควรเป็นไปเพื่อพัฒนาชีวิตที่ดีงามเพื่อสร้างประโยชน์ตน ประโยชน์ครอบครัว ชุมชน และสังคม การปฏิบัติธรรมทำให้เข้าใจว่า การศึกษาที่ถูกต้องและแท้จริงต้องเริ่มต้นที่การพัฒนาตนเอง ชาวพุทธต้องเป็นนักศึกษาชีวิตมีเป้าหมายชีวิตที่ชัดเจนที่เป็นบุญเป็นกุศล โดยมีความเชื่อมั่นว่าพุทธศาสนามีหลักการและวิธีการพัฒนามนุษย์ที่สมบูรณ์แบบ (บุบผาสวัสดิ์ รัชชตาตะนันท์, 2559)

โรงเรียนรุ่งอรุณ

โรงเรียนรุ่งอรุณ เป็นองค์กรไม่แสวงหาผลกำไร (Not for Profit Organization) ภายใต้ มูลนิธิโรงเรียนรุ่งอรุณ ก่อตั้งและได้รับการรับรองจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนในปี พ.ศ. 2540 ซึ่งเป็นช่วงเวลาแห่งการปฏิรูปการศึกษาของสังคมไทยในยุคแรก จากคุณูปการทาง ความคิดของ รศ.ประภาภัทร นิยม ผู้ก่อตั้ง และปูชนียบุคคลสำคัญในวงการการศึกษาของไทย เช่น ศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี ศาสตราจารย์กิติคุณสุนทร อมรวิวัฒน์ ศาสตราจารย์พิเศษ ดร. เอกวิทย์ ณ ถลาง พร้อมทั้งนักการศึกษาและปราชญ์ชาวบ้าน อีกหลายต่อหลายท่าน ฯลฯ โดยได้รับการ สนับสนุนจากพ่อแม่ ครอบครัวไทยในยุคหนึ่งที่มุ่งมั่นแสวงหาทางแก้ไขปัญหาการศึกษาของชาติ พันธมิตรทั้งปวงจึงประสานความคิดและความตั้งใจอย่างแท้จริง ด้วยศรัทธาในการเรียนรู้ของมนุษย์ที่ ไม่มีขีดจำกัด บนแนวคิดทางการศึกษาไทยที่มีรากฐานมาจากภูมิปัญญาสำคัญของสังคมไทย คือ หลัก พุทธธรรม ซึ่งสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้อธิบายขยายความโดยละเอียดลึกซึ้งสู่ ความหมายของการพัฒนาการเรียนรู้ของชีวิตมนุษย์ตามหลักของไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อ บ่มเพาะเมล็ดพันธุ์ความดีงามของเยาวชนให้หยั่งรากและเติบโตยั่งยืน เพื่อก้าวสู่การเป็นมนุษย์ที่ สมบูรณ์

บนพื้นที่สีเขียวประมาณ 50 ไร่ บริเวณชานเมืองเขตบางขุนเทียน โรงเรียนรุ่งอรุณจึงถือ กำเนิดขึ้นภายใต้ สภาพแวดล้อมของโรงเรียนที่เป็นธรรมชาติ เอื้อต่อการเรียนรู้ เด็ก ๆ เรียนรู้ใน สภาพแวดล้อมของอาคารเรียนและห้องเรียนที่โปร่งโล่ง การจัดชั้นเรียนให้เป็นบ้านแห่งการเรียนรู้ที่ อบอุ่น มีบึงน้ำใหญ่อยู่กลางโรงเรียน สะพานไม้ทอดยาวเป็นทางเดินเลียบริบอบึง ห้อมล้อมด้วยสวน ป่าที่เป็นห้องเรียนธรรมชาติ ซึ่งมีเรื่องราวที่มีเสน่ห์มากมาย ชวนให้น่าค้นหา โดยจัดการเรียนการสอน ตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาล 1 - ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ปัจจุบันมีนักเรียนจำนวน 1,400 คน (พฤษภาคม 2562) และแบ่งการทำงานเป็น 3 ส่วนย่อย ดังนี้ **โรงเรียนเล็ก** ระดับอนุบาล 1 - อนุบาล 3 **โรงเรียน ประถม** ระดับประถม 1 - ประถม 6 **โรงเรียนมัธยม** ระดับมัธยม 1 - มัธยม 6

โรงเรียนรุ่งอรุณ จัดการศึกษาแบบองค์รวม (Holistic Learning) บูรณาการการเรียนรู้สู่ ชีวิต ด้วยกระบวนการเรียนรู้ไปบนกิจวัตรประจำวัน บ่มเพาะลักษณะนิสัยที่ดีในวิถีของการรู้ อยู่ รู้กิน และรู้ประมาณตนอย่างพอเหมาะพอดี การเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติ การเรียนรู้จากสถานการณ์ จริงในสังคม จนเข้าถึงคุณค่าที่แท้จริงของทุกสิ่งที่เรียน มีความรู้ความเข้าใจอย่างเชื่อมโยงตนเอง สังคมและโลก ประยุกต์ใช้ความรู้สร้างสรรค์ ขยายศักยภาพและสร้างดุลยภาพแห่งมนุษย์ที่ สมบูรณ์ การเรียนรู้ตามแนวทางของวิถีสันติธรรมเป็นวิถีชีวิตแห่งการเรียนรู้ที่ครู นักเรียน พ่อแม่ เรียนรู้ และเติบโตร่วมกัน มีชุมชนที่มีกัลยาณมิตรคอยโอบล้อม ทุกคนเป็นผู้เรียนรู้ เป็นตัวอย่างในการฝึกฝน ตนเอง จนเป็นที่พึงของตนเองและผู้อื่นได้ (ประภาภัทร นิยม, 2562)

โรงเรียนสยามสามไตร

โรงเรียนสยามสามไตร ในปีพุทธศักราช 2523 เริ่มก่อตั้งโรงเรียนอนุบาลหนูน้อย โดย ศาสตราจารย์นายแพทย์อุดม โปะชะกฤษณะ และคุณหญิงมัทนี โปะชะกฤษณะ สู่ระบบการศึกษาแนว พุทธในปี 2542 พุทธศักราช 2546 เริ่มขยายการศึกษาสู่ระดับประถมศึกษาในชื่อ “บ้านพุทธประถม” และวางหลักสูตรเน้นวางรากฐาน 3 วิถี วัชชัดเจน คือ วิถีไทย วิถีธรรมชาติ และวิถีพุทธ อันเป็น แนวทางและรูปแบบที่ทรงคุณค่า สร้างเด็กไทยให้ดำรงความเป็นไทย รักษาโลกธรรมชาติ สืบต่อ พระพุทธศาสนาต่อไปสู่รุ่นลูกหลานและในปี พุทธศักราช 2550 โครงการก่อสร้าง ”โรงเรียนสยาม สามไตร” สำเร็จด้วยทุนบุญสนับสนุนจากผู้ปกครอง บุพการี ญาติมิตร ออกแบบงานสถาปัตยกรรม โดยศิลปินแห่งชาติ ดร.สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา พัฒนาหลักสูตรให้เกิดผลต่อเด็กเป็นรูปธรรมชัดเจน ในแนววิถีชีวิต “คงแก่เล่น คงแก่เรียน คงแก่การทำงาน การเข้าสังคม” ให้เกิดผลสมจริงในทุก ระดับชั้น โรงเรียนประถมศึกษาใหม่ บนผืนดินเดิม เปิดเรียนเป็นทางการด้วยชื่ออันเป็นมงคล สมบูรณ์ ด้วยความหมาย “โรงเรียนสยามสามไตร” จาก ท่านสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ใน ระดับเด็กเล็ก อนุบาล ถึงประถมศึกษาปีที่ 6 พร้อมกับการพัฒนา ผู้บริหารน้อย และคุณครูรุ่นใหม่ ตามนโยบายเชิงอุดมคติต่อไป

สยามสามไตร โรงเรียนเดิมคืออนุบาลหนูน้อยและบ้านพุทธประถมเป็นโรงเรียนเอกชนได้ ดำเนินแนวทางองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยมีพระพรหมคุณาภรณ์เป็นประธานของการจัด การศึกษาแนวพุทธมาตั้งแต่ปี 2539 เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของระบบการศึกษาแนวพุทธที่เกิดขึ้นใน ประเทศถึง 20,000 โรงเรียนข้อมูลของทางราชการที่ได้รับการจดทะเบียนกับกระทรวงศึกษาธิการ โรงเรียนวิถีพุทธ มีการอบรมเสวนากับผู้บริหารโรงเรียนวิถีพุทธในการตั้งชื่อสยามสามไตรหมายความว่ามีความสามารถในการฝึกตัวให้อยู่ในแนวทางสามไตร คือ ไตรรัตน์ ไตรลักษณ์และไตรสิกขาเพื่อ สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตไปสู่จุดหมาย คติพจน์โรงเรียนสยามสามไตร คือ ผืนกระแสดโลกได้ คือ การดำเนินตามรอยพระพุทธบาท และ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดย ศาสตราจารย์นายแพทย์ อุดม โปะชะกฤษณะ บุพการีของโรงเรียน หลักสูตร - แนวทางการจัดการศึกษา ระบบการศึกษาแนว พุทธ และหลักสูตรพื้นฐานตรงตามกระทรวงศึกษาธิการ เปิดสอนระดับเด็กเล็ก - อนุบาล - ประถม - มัธยม อายุตั้งแต่ 1.6 - 15 ปี (โรงเรียนสยามสามไตร, 2560)

2.4 คำสอนหรือคำคมเพื่อการพัฒนาวิถีพุทธในสถานศึกษา

การนำคำสอนหรือคำคมเพื่อการพัฒนาวิถีพุทธในสถานศึกษามากกล่าวถึงในที่นี้ เพราะ ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินงานเพื่อความ เป็นโรงเรียนวิถีพุทธ ที่จะช่วยให้ ผู้วิจัยมีความไวเชิงทฤษฎีในช่วงลงภาคสนามเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลได้จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น หรือที่ปรากฏให้เห็นนั้น สอดคล้องกับคำสอนหรือคำคมใดบ้าง อันจะทำให้การแสวงหาคำตอบในการ วิจัยมีความกระจ่าง ชัดเจน และครอบคลุม มากขึ้นได้ ดังนี้

1) เขาสอน- ก็ฟัง เขาทำ-ก็ดู เรียนรู้-แล้วปฏิบัติ..ลงท้าย “กลายเป็นสัตว์บุรุษ” -แต่ถ้า- เขา สอน-ก็ไม่จำ เขาทำ-ก็ไม่ดู เรียนรู้-ก็ไม่ปฏิบัติ..ลงท้าย “กลายเป็นควาย” -สมเด็จพระอริยวงศาคต ญาณ (อัมพร อัมพโร) สมเด็จพระสังฆราช- สืบค้นจาก <https://bit.ly/35tKrY1>

2) “ทุกชีวิต มีเวลาจำกัด อย่างมาก...ไม่เกินร้อยปี ก็จะต้องละร่างนี้ ละโลกนี้ไป อย่าผัดวันประกันพรุ่ง...ที่จะทำความดี”. -สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก- สืบค้นจาก <https://bit.ly/38JmbDa>

3) โยมกลัวสิ่งใด? ..ต้องเรียนรู้กับสิ่งนั้น ทุกข์สิ่งใด?...ต้องเรียนรู้กับทุกข์สิ่งนั้น ทนอะไร? ไม่ได้..ให้ทนให้ได้ แล้วโยมจะพ้น ถ้าโยม..จะหนีอย่างเดียว โยมไม่ได้ธรรมหรอกจะ...เท่ากับว่า...โยมนั้นหนีครูบาอาจารย์ - หลวงปู่โต - สืบค้นจาก <https://bit.ly/2M2PEOV>

4) ไปเตือนร้อนอะไรกับคนนินทา ใครนินทาเราไม่ได้ยินไม่ใส่ใจ...ก็สบาย...คนนินทานะเป็นยาชูกำลัง...ที่จะเตือนตัวเอง...เขาดีดีกว่าเขาชม จะได้รับรู้ตัว ถ้าเราเป็นอย่างนั้นจะได้ปรับปรุง เราจะไปโกรธเขาทำไม ถ้าไปโกรธเขาก็เรียกว่าเราแพ้ตัวเอง - หลวงปู่ท่อน ญาณธโร - สืบค้นจาก <https://bit.ly/36IBoTb>

5) ถ้าชี้เกียดด้วย โง่ด้วย จะปล่อยปลาไหลก็ร้อยตัว ก็ไม่มีทางจะไหลสิ้น -พระพยอม กัลยาโณ- สืบค้นจาก <https://bit.ly/2PtJwBm>

6) ผู้มีกุศลในใจ คือมีบุญในใจ หนักแน่น ใครด่าว่าตีเตียน ก็ไม่เสียใจ ไม่โกรธ ไม่เกลียด เพราะว่า...ใจมีบุญเป็นเครื่องอยู่ ตรงกันข้ามกับใจ ที่มีกิเลสเป็นเครื่องอยู่ กิเลสอยู่ในใจใคร ก็มีแต่ ปันจิตใจ ให้เตือนร้อนวุ่นวาย - หลวงปู่เหรียญ วรลาโภ - สืบค้นจาก <https://bit.ly/2r32Dsw>

7) คนที่จิตยังไม่สูงเต็มที่ เมื่อเขาด่าว่า อะไรก็มักเก็บไปคิด คนเราโดยมากสำคัญตน ว่าเป็นคนฉลาดแต่ชอบกลืนกินอารมณ์ที่ชั่ว.- ท่านพ่อลี ธมฺมธโร - สืบค้นจาก <https://bit.ly/2RXswF1>

8) ถ้าเรามีญาณหยั่งรู้ ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นในชีวิตเรา ไม่มีเรื่องบังเอิญเลย -หลวงปู่ดู่ พรหมปัญโญ-สืบค้นจาก <https://bit.ly/2ErAYo0>

9) “มนุษย์ที่ไม่มีการฝึก เป็นสัตว์ที่แย่ที่สุดกว่าสัตว์ใด ๆ ทั้งสิ้น” มนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐ ด้วยการฝึก ถ้าไม่ฝึกหาประเสริฐไม่ มนุษย์ที่ไม่มีการฝึกเป็นสัตว์ที่แย่กว่าสัตว์ใด ๆ ทั้งสิ้น อันนี้เป็นหลักพระศาสนา เพราะฉะนั้นจึงมีพระพุทธพจน์ว่า ทันทโต เสฏฺฐิโน มนุสฺเสสุ แปลว่าในหมู่มนุษย์ผู้ที่ฝึกแล้วประเสริฐ -พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) - สืบค้นจาก <https://bit.ly/2S6458m>

10) คนมีธรรม มีใจอ่านเก่ง จำเก่ง พูดเก่ง แต่ต้องนำธรรมไป ปรับปรุงแก้ไข ความคิด การพูดและการกระทำของตนให้ดีขึ้น - หลวงตาบัว ญาณสัมปันโน - สืบค้นจาก <https://bit.ly/2rSEvsZ>

11) “จงพากันมีสติคอยระวังตัว อย่าให้เป็นคนประเภทโบลานเปล่า ๆ ...เรียนเปล่า และตายทั้งเปล่า...ไม่มีธรรมอันเป็นสมบัติของตัวอย่างแท้จริง ...ติดตัวบ้างเลย... -หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต- สืบค้นจาก <https://bit.ly/2YTpWBD>

12) อะไรที่ทำไปแล้ว นึกถึงเมื่อใด แล้วสบายใจ นั่นคือบุญ ส่วนอะไรที่ทำไปแล้วนึกถึงเมื่อใด เกิดความไม่สบายใจ นั่นคือบาป. -พุทธทาสภิกขุ- สืบค้นจาก <https://bit.ly/2rSFN7j>

13) “อะไรที่ติงามให้รีบทำเสีย อย่าผัดวันประกันพรุ่ง เมื่อโอกาสที่ทำได้ผ่านพ้นไป จะไม่มีโอกาสเช่นนี้อีก” -สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก- สืบค้นจาก <https://bit.ly/38KPkOq>

14) คนมี...ขันติ ดูสวยสด...งามหยดย้อย คนมี..สติ ย่อมเรียบริ้อย..ดูงามยิ่ง คนมี..สมาธิ จะเกิดอะไร...ใจก็นิ่ง คนมี ...ธรรมะจริง เพียงเข้าใจ...ใจก็เย็น -พระมหาบุญส่ง เรื่องวิเศษ- สืบค้นจาก <https://bit.ly/2ErXnGM>

15) คนเรานั้นมีชีวิตที่เจริญงอกงามได้ ก็ต้องมีการฝึกตน คนไหนไม่ฝึกตนก็เจริญยาก คนที่เจริญ จะเอาอะไรต่ออะไร มาเป็นเครื่องฝึกตนหมด เจอสถานการณ์ใหม่เจออะไรใหม่ ๆ มองว่าจะได้โอกาสฝึกตน เจอทุกข์เจอปัญหา ก็คือแบบฝึกหัดในการฝึกตัวเองนั่นเอง -พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต)- สืบค้นจาก <https://bit.ly/2M1LBLO>

16) “อย่าทำให้ชีวิตเคร่งเครียดมากเกินไป จนกลายเป็นภาระ” -อาหารดาบส- สืบค้นจาก <https://bit.ly/2PrKWw8>

17) “ถ้าเรา..ฝากความหวังในความสุข ในความมั่นคง ของชีวิตไว้กับ “คนใดคนหนึ่ง” เรา ก็ต้องทุกข์กับ “ความไม่แน่นอน” ของคนคนนั้น -ชยสาโรภิกขุ- สืบค้นจาก <https://bit.ly/34wfnA>

18) ลักษณะการปฏิบัติต้องฝึก ต้องฝึกกิเลส ฝึกใจของตัวเอง ช่มจิตเจ้าของ ทำความอดทนให้มากขึ้น มันจึงเป็นการปฏิบัติทวนกระแส น้ำ -หลวงปู่ชา สุภทโท- สืบค้นจาก <https://bit.ly/35sEJPz>

19) ธรรมสอนให้รู้เท่า และปล่อยวางความผูกพัน ความผูกพันนั้นพาให้โลกเป็นทุกข์กัน มากน้อย ถ้าความผูกพันในใจไม่มี ก็ไม่เป็นทุกข์ ธรรมท่านจึงสอนให้รู้เท่า และปล่อยวางความผูกพัน อันเป็นตัวการให้ทุกข์ ทั้งหลายเกิด -หลวงตามหาบัว ญาณสัมปันโน- สืบค้นจาก <https://bit.ly/34tyNuS>

20) “คนที่เสียสละทุกอย่าง จะได้ทุกอย่าง แต่คนที่คิดว่าตัวเองมีทุกอย่าง คือ คนที่ยากจนที่สุด” -พระเจ้าพิมพิสาร- สืบค้นจาก <https://bit.ly/2YZEzmL>

2.5 ความหมายของศีล สมาธิ และปัญญา

2.5.1 ความหมายของศีล

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (2563) กล่าวถึง “ศีล” มาจากคำภาษาสันสกฤตว่า ศีล (อ่านว่า สี-ละ) เขียน ศ ศาลา และคำภาษาบาลีว่า สีล (อ่านว่า สี-ละ) แปลว่า ประกติ หมายถึง ความปรกติของ กายและวาจา. ลักษณะที่เป็นปรกติของกายและวาจาคือการไม่ประพฤติดิฉิต ใ้กายและวาจา เบียดเบียนผู้อื่น ทำความเดือดร้อนให้ผู้อื่น. การรักษากายวาจาให้เป็นปรกติขั้นพื้นฐานในทาง พระพุทธศาสนา มี 5 ข้อ ซึ่งเป็นสิ่งที่ทุกคนควรยึดถือปฏิบัติให้เป็นปรกติ ได้แก่ ไม่ทำร้ายเช่นฆ่าหรือ ทำให้ชีวิตของผู้อื่นดับสูญไป. ไม่ลักทรัพย์สินข้าวของของผู้อื่น. ไม่ประพฤติดิฉิตทางกามกับสามีภรรยา ของผู้อื่น หรือผู้ที่พ่อแม่ผู้ปกครองไม่อนุญาต. และไม่เสพสุรายาเมา ยาเสพติดทุกชนิด. ส่วนการรักษา วาจาให้เป็นปรกติ หมายถึงการไม่พูดเท็จ พูดหลอกลวง บ่นน้ำเป็นตัว หรือพูดจาให้ร้ายผู้อื่น ถ้าทุกคนรักษาศีล 5 คือปฏิบัติกายวาจาให้เป็นปรกติเพียงขั้นพื้นฐาน 5 ข้อนี้ได้ ก็จะทำให้ตนเองและสังคม เป็นสุขด้วย

พระเทพคุณาภรณ์ (โสภณ โสภณจิตโต ป.ธ. 9) เจ้าอาวาสวัดเทวราชกุญชร วรวิหาร รอง เจ้าคณะภาค 14 (2563) กล่าวถึง “ศีล” ว่า หมายถึง การสำรวมระวังกาย และวาจา ให้เรียบร้อยดี ไม่มีโทษ กล่าวคือ เจตนางดเว้นจากความประพฤติดิฉิตที่เป็นการเบียดเบียนตนเอง และผู้อื่นให้ เดือดร้อนเสียหายศีล นั้นคู่กับ ธรรม ศีลเป็นข้อห้าม ส่วนธรรมเป็นข้อปฏิบัติ ดังเช่นเบญจศีล คือ ศีล 5 เป็นข้อห้ามประพฤติดิฉิตอันเป็นการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น 5 ข้อ สำหรับฆราวาสผู้ครอง เรือน ได้แก่ห้ามฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ห้ามลักฉ้อหรือคดโกง ห้ามประพฤติดิฉิตในกามห้ามพูดปด ห้ามเสพสุรา

และสิ่งเสพติดมีนเมาให้โทษเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เบญจกัลยาณธรรม คือ ข้อปฏิบัติอันเป็นคุณธรรมของคนดี 5 ข้อ ตรงกันข้ามกับความประพฤตินิดีได้แก่ ความเป็นผู้มีเมตตากรุณาธรรมต่อผู้อื่น ไม่คิดประหัตถ์ประหารกันการให้ทานและการประกอบสัมมาอาชีวะ ความมีสันโดษในคู่ครองของตน การกล่าวแต่ความจริง การมีสติสัมปชัญญะ รู้ผิดชอบชั่วดี รู้บาป-บุญ คุณ-โทษ รู้ทางเจริญทางเสื่อม แห่งชีวิตตามที่เป็นจริง อาณิสสของการรักษาศีล คือ ความสำรวมระวังกาย และวาจาให้เรียบร้อยดี ไม่มีโทษ พระพุทธเจ้าได้ตรัสอาณิสสของศีล มีเป็นต้นว่า ผู้มีศีล ถึงพร้อมด้วยศีล ย่อมเจริญด้วยโภคทรัพย์ มีความไม่ประมาทเป็นเหตุ กิตติศัพท์อันงามของผู้มีศีล ผู้ถึงพร้อมด้วยศีล ย่อมพ้นขจรไป ผู้มีศีล ถึงพร้อมด้วยศีล จะเข้าสู่บริษัทหรือสมาคมใด ๆ ก็ตาม ย่อมเป็นผู้องอาจ ไม่เคอะเขินเข้าไป ผู้มีศีล ถึงพร้อมด้วยศีล เป็นผู้ไม่หลงทำกาลกิริยา คือไม่หลงตาย ผู้มีศีล ผู้ถึงพร้อมด้วยศีล เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ส่วนผู้ประพฤตินิดีศีล ย่อมได้รับผลตรงกันข้าม กล่าวคือ ชีวิตย่อมหาความเจริญและสันติสุขแท้จริงมิได้ ย่อมนับวันแต่จะถึงความเสื่อมแห่งชีวิต และย่อมได้ประสบแต่ความทุกข์เดือดร้อนเพราะผลแต่อกุศลกรรมที่ตนประพฤตินิดีศีล นิดีธรรมนั้น มากน้อยตามความหนักเบาแห่งบาปอกุศลที่ตนกระทำผิดศีล เพราะเหตุนี้ บัณฑิตผู้รู้ ผู้มีสติปัญญาอันเห็นชอบ จึงเป็นผู้มีศีล และรักษาศีลให้บริสุทธิ์อยู่เสมอ ย่อมเจริญด้วยโภคทรัพย์ กิตติศัพท์อันงามย่อมพ้นขจรไป จะเข้าสู่บริษัทหรือสมาคมใด ๆ ย่อมเป็นผู้องอาจ เป็นผู้ไม่หลงทำกาลกิริยา คือ ไม่หลงตาย ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ได้ไว้

พระพุทธโฆษาจารย์ (2562) กล่าวถึง “ศีล” ว่า ในปัญหาเรื่องศีลอะไรชื่อว่าศีลหมายถึงธรรมทั้งหลายมีเจตนามีเจตนาเป็นต้นของบุคคลผู้ดเว้นจากปาณาติบาตเป็นต้นอยู่ก็ดี ของบุคคลผู้บำเพ็ญวัตตปฏิบัติอยู่ที่ชื่อว่าศีลอะไรชื่อว่าศีล เจตนาชื่อว่าศีล เจตสิกชื่อว่าศีล สังวรชื่อว่าศีล การไม่ล่วงละเมิดชื่อว่าศีล ในศีลเหล่านั้น คำว่าเจตนาชื่อว่าศีลได้แก่เจตนาของผู้ดเว้นจากบาปธรรมมีปาณาติบาตเป็นต้นอยู่หรือเจตนาของผู้กำลังบำเพ็ญวัตตปฏิบัติอยู่ ส่วนเจตสิกชื่อว่าศีลได้แก่วิริติเจตสิกของบุคคลผู้ดเว้นจากบาปธรรมมีปาณาติบาตเป็นต้นอีกประการหนึ่งเจตนาชื่อว่าศีลได้แก่เจตนาในกรรมบถ 7 ดวงของบุคคลผู้ละอยู่ซึ่งบาปธรรมทั้งหลายมีปาณาติบาตเป็นต้นได้แก่กุศลธรรมทั้งหลายคือความไม่โลภ ความไม่พยาบาท ความเห็นชอบสังวรในคำว่าศีลพึงทราบโดยประการ 5 อย่าง คือ ปาติโมกขสังวร สติสังวร ญาณสังวร ชั้นดีสังวร วิริยะสังวร ในสังวร 5 อย่างนั้นสังวรนี้คือบุคคลเป็นผู้เข้าถึงแล้วเข้าถึงพร้อมแล้วด้วยความสังวรปาติโมกข์คือภิกษุยอมรักษาซึ่งอินทริย์คือจักขุยอมถึงซึ่งความสังวรในอินทริย์คือจักขุชื่อว่าสังวรนี้คือพระพุทธเจ้าทรงตรัสตอบปัญหาแก่อชิตมานพว่า อชิตะ กระแสกิลเสสเหล่าใดในโลกมีสติเป็นเครื่องกั้นซึ่งกระแสเหล่านั้นกระแสเหล่านั้นพึงตัดให้เด็ดขาดได้ด้วยปัญญา ส่วนชื่อว่าญาณสังวรแม้การเสพปัจจัยก็ถึงซึ่งอันรวมลงในญาณสังวรนี้ด้วย ส่วนชั้นดีสังวรนั้นได้มาด้วยเป็นผู้อดทนต่อความหนาวเป็นผู้อดทนต่อความร้อน ชั้นดีสังวรคือไม่ให้กามวิตกซึ่งเกิดขึ้นแล้วตั้งอยู่ภายใน ส่วนวิริยะสังวรคืออาชีวปาริสุทธิคือความบริสุทธิ์แห่งอาชีพ ดังนั้นการงดเว้นจากวัตตที่ประจวบชั่วของเหล่ากุลบุตรผู้กลัวบาปทั้งหมดที่กล่าวมานี้คือความหมายของสังวรศีล การไม่ล่วงละเมิดชื่อว่าศีลได้แก่การไม่ล่วงละเมิดที่เป็นไปทางกายและเป็นไปทางวาจาของบุคคลผู้สมาทานศีลแล้ว การไม่ล่วงละเมิดชื่อว่าศีล 2 ประการ ประการแรก ที่ชื่อว่าศีลเพราะศีลคือความปกติ ความทรงอยู่อย่างเรียบร้อยหมายความว่าความเป็นผู้มีกิริยาทางกายไม่เกะกะด้วยอำนาจความปกติอีกอย่างคือความเรียบร้อย หมายความว่าภาวะที่สามารถเป็นฐานรองรับกุศลธรรมทั้งหลาย

ศีล ความหมายแห่งศีลศัพท์ หมายความว่า ยอด หมายความว่า เย็น สรูปศีล หมายความว่า ความปกติ ความทรงอยู่อย่างเรียบร้อย ความรองรับ ยอด เย็น เพื่อความเข้าใจในความหมายของศีลให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ในปัญหาข้อที่ว่า อะไรเป็นลักษณะ เป็นรส เป็นอาการปรากฏและเป็นปทัชฐานของศีลดังนี้ แม้ศีลนั้นถึงจะต่างกันโดยประเภทเป็นอันมาก ก็มีความปกติเป็นลักษณะ ความปกติด้วยความสามารถแห่งความทรงอยู่อย่างเรียบร้อยของกิริยาทางกายทางวาจาทางใจและด้วยความสามารถแห่งความเป็นฐานรองรับกุศลธรรมทั้งหลายเป็นลักษณะของศีล ส่วนการจัดเสียซึ่งความเป็นผู้ทุศีล หรือคุณคือความหาโทษมิได้ ท่านเรียกว่า เป็นรสของศีลเมื่อกกล่าวโดยอรรถ หมายความว่าถึงเป็นกิจ และเป็นสมบัติหรือเรียกว่ากิจ สมบัติเป็นรสของศีล ศีลนั้นมีความสะอาดเป็นอาการปรากฏ หิริโอตตปปะเป็นปทัชฐานของศีล เมื่อนำมากล่าวรวมกันได้ว่า ศีลนั้นมีความสะอาดคือความสะอาดกายความสะอาดวาจาความสะอาดใจ เป็นอาการปรากฏโดยสภาวะอันสะอาด ย่อมถึงภาวะอันจะพึงถือเอาได้ ส่วนหิริและโอตตปปะเป็นปทัชฐานของศีลเป็นเหตุใกล้ของศีลเป็นความจริง เพราะเมื่อมีหิริและโอตตปปะมีอยู่ ศีลจึงเกิดขึ้นและดำรงอยู่ เมื่อหิริและโอตตปปะไม่มีศีลย่อมเกิดขึ้นไม่ได้ ตั้งอยู่ไม่ได้เลย

โดยสรุป ศีล หมายถึง การสำรวมระวังกาย และวาจา ให้เรียบร้อยดี ไม่มีโทษ ความปกติ ความทรงอยู่อย่างเรียบร้อย ความรองรับ ยอด เย็นมีความปกติเป็นลักษณะ ความปกติด้วยความสามารถแห่งความทรงอยู่อย่างเรียบร้อยของกิริยาทางกายทางวาจาทางใจและด้วยความสามารถแห่งความเป็นฐานรองรับกุศลธรรมทั้งหลายเป็นลักษณะของศีล มีความสะอาดเป็นอาการปรากฏหิริโอตตปปะเป็นปทัชฐานของศีลส่วนการจัดเสียซึ่งความเป็นผู้ทุศีลเป็นกิจ และเป็นสมบัติหรือเรียกว่ากิจ สมบัติเป็นรสของศีลส่วนหิริและโอตตปปะเป็นปทัชฐานของศีลเป็นเหตุใกล้ของศีล

2.5.2 ความหมายของสมาธิ

พจนานุกรมแปล ไทย-ไทย ราชบัณฑิตยสถาน (2563) กล่าวถึงความหมายของสมาธิว่า หมายถึง สมาธิ[สะมาธิ] น. ความตั้งมั่นแห่งจิต ความสำรวมใจให้แน่วแน่เพื่อให้จิตใจสงบหรือเพื่อให้เกิดปัญญาเห็นแจ้ง

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (2563) กล่าวถึงความหมายของสมาธิว่า หมายถึง สมาธิ เป็นคำมาจากภาษาบาลีสันสกฤตแปลความได้ว่า คือการฝึกฝนทางจิตหลากหลายรูปแบบ ซึ่งเป้าหมายคือ ก่อให้เกิดการตระหนักรู้ตนเอง และจิตสำนึกต่อการทำงาน การทำสมาธิโดยทั่วไปมักเป็นการฝึกหัดส่วนบุคคล ยกเว้นในบางกรณีเช่น การสวดมนต์ ผู้ฝึกสมาธิส่วนใหญ่ มักจดจ่อกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง อาจเป็นลมหายใจ การเพ่งวัตถุต่าง ๆ หรือแม้แต่การจดจ่อกับกิจกรรมที่กระทำ การทำสมาธิ มักเกี่ยวกับการปลุกฝังความรู้สึกหรือความเชื่อมั่นภายใน อาจจะเป็นการตั้งเป้าหมาย หรือ อาจหมายถึงการเชื่อมโยงกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างเฉพาะเจาะจงก็ได้ การมีจิตใจที่เข้มแข็ง รู้จักไตร่ตรองความคิดให้ถูกต้อง

รูปแบบการฝึกสมาธินั้นมากมายและมีความหลากหลาย คนทั่วไปอาจจะเข้าใจคำว่า "สมาธิ" ในบริบทที่แตกต่างกัน การทำสมาธินั้นมีมาตั้งแต่โบราณและ การฝึกฝนสืบทอดต่อกันมา จนกลายเป็นองค์ประกอบของประเพณีทางศาสนา ในประเพณีจิตวิญญาณตะวันออก เช่น ศาสนาฮินดู และ พุทธศาสนา แม้ในประเทศแถบตะวันตกบางแห่งก็เช่นกัน ในปี 2007 การศึกษาของรัฐบาล

สหรัฐพบว่าเกือบ 9.4% ของผู้ใหญ่ (มากกว่า 20 ล้านคน) มีการฝึกสมาธิภายใน 12 เดือนที่ผ่านมา เพิ่มขึ้นจาก 7.6% (มากกว่า 15 ล้านคน) ในปี 2002 ตั้งแต่ปี 1960, การทำสมาธิได้รับการเพิ่มจุดเน้นของการวิจัยทางวิทยาศาสตร์ การทำสมาธิมีปรากฏในหลายศาสนา ซึ่งรวมถึง พุทธศาสนา ฮินดู และเต๋า และยังคงรวมถึงสิ่งที่ไม่เกี่ยวกับศาสนา เช่น โยคะวิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี

Dmc.tv (2563) กล่าวถึงความหมายของสมาธิว่า หมายถึง เมื่อกล่าวถึงสมาธิ ต้องเข้าใจในเบื้องต้นว่า สมาธิมิใช่เรื่องของฤชชีไพร หรือมิใช่เป็นเรื่องที่ประพฤติปฏิบัติได้เฉพาะผู้ที่เป็นนักบวชเท่านั้น แต่สมาธิเป็นเรื่องของการฝึกฝนอบรมจิตใจ และเป็นการพัฒนาจิตใจให้มีความมั่นคงตั้งมั่น และทำให้มีคุณภาพทางจิตใจที่ดีขึ้น ซึ่งในทางพระพุทธานั้น สมาธิสามารถประพฤติปฏิบัติได้ ทั้งเพื่อประโยชน์ต่อความมีชีวิตที่อยู่เป็นสุขในเพศภาวะของผู้ที่ยังครองเรือน และยังเป็น การปฏิบัติเพื่อนำไปสู่ความหลุดพ้นสำหรับผู้ที่เป็นนักบวชอีกด้วย แต่อย่างไรก็ตาม สมาธิ ถือเป็นเรื่องสากล กล่าวคือ มิใช่เฉพาะพุทธศาสนิกชนเท่านั้นที่จะสามารถปฏิบัติสมาธิได้ แม้ผู้ที่นับถือศาสนาอื่นก็สามารถปฏิบัติสมาธิได้เช่นเดียวกัน ทั้งนี้ การฝึกสมาธิจะเน้นให้ความสำคัญของการลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง เพราะนอกจากจะทำให้ผู้ปฏิบัติเห็นผลด้วยตนเองแล้ว หากมีข้อสงสัยในเชิงปฏิบัติ ก็สามารถที่จะสอบถามจากผู้รู้ผู้ชำนาญได้อย่างตรงเป้าหมาย หรือตรงต่อประสบการณ์ที่ตนเองได้ปฏิบัติมา และถึงแม้จะมีการอธิบายรายละเอียดความรู้ของสมาธิในเชิงทฤษฎี แต่กระนั้นก็มีอาจที่จะละเลยสมาธิในเชิงปฏิบัติได้ความหมายของสมาธิ การอธิบายความหมายของสมาธิ สามารถอธิบายได้ทั้งในเชิงลักษณะผลของสมาธิที่เกิดขึ้น และอธิบายในลักษณะในเชิงการปฏิบัติ เช่น สมาธิ คือ ความสงบสบาย และความรู้สึกเป็นสุขอย่างยิ่งที่มนุษย์สามารถสร้างขึ้นได้ด้วยตนเอง เป็นสิ่งที่พระพุทธานกำหนดเอาไว้เป็นข้อควรปฏิบัติ เพื่อการดำรงชีวิตประจำวันอย่างเป็นสุข ไม่ประมาท เต็มไปด้วยสติสัมปชัญญะ และปัญญา อันเป็นเรื่องไม่เหลือวิสัย ทุกคนสามารถปฏิบัติได้ง่าย ๆ ความหมายในเชิงลักษณะผลของสมาธิ สมาธิ คือ อาการที่ใจตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียว อย่างต่อเนื่อง หรือ อาการที่ใจหยุดนิ่งแน่วแน่มิใช่ดสายไปมา เป็นอาการที่ใจสงบรวมเป็นหนึ่งแน่วแน่มิแต่ความบริสุทธิ์ผ่องใสสว่างไสวผุดขึ้นในใจ จนกระทั่งสามารถเห็นความบริสุทธิ์นั้นด้วยใจตนเอง อันจะก่อให้เกิดทั้งกำลังใจกำลังขวัญ กำลังปัญญา และความสุขแก่ผู้ปฏิบัติในเวลาเดียวกัน ความหมายในเชิงลักษณะการปฏิบัติสมาธิ กล่าวอีกนัยหนึ่งในเชิงลักษณะการปฏิบัติ สมาธิ แปลว่า ความตั้งมั่นของจิต หรือภาวะที่จิตแน่วแน่มิใช่ดสิ่งที่กำหนด หรือการที่จิตกำหนดแน่วแน่มิใช่ดอยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง มิใช่ฟุ้งซ่าน ความหมายในเชิงเพื่อให้เข้าถึงพระธรรมกาย พระเดชพระคุณพระเทพญาณมหามุนี (หลวงพ่อดมฺชโย) ได้ให้ความหมายของการทำสมาธิภาวนาในเชิงของการปฏิบัติว่า การทำสมาธิก็คือการทำใจของเราให้หยุดนิ่ง อยู่ภายในกลางกายของเรา กล่าวคือ การดึงใจกลับเข้ามาสู่ภายใน อยู่กับเนื้อกับตัวของเรา ในอารมณ์ที่สบายเป็นการดึงใจที่ชดสายไป ในอารมณ์ต่าง ๆ ในความคิดต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องครอบครัว ธุรกิจการงาน การศึกษาเล่าเรียน เรื่องสนุกสนานเฮฮา หรือเรื่องอะไรที่นอกเหนือจากนี้ก็ตาม ดึงกลับมาไว้อยู่กับตัวของเราให้มามีอารมณ์เดียว ใจเดียว ซึ่งท่านได้อ้างอิงถึงพระเดชพระคุณหลวงปู่วัดปากน้ำภาษีเจริญ พระมงคลเทพมุนี (สด จนทสโร) ซึ่งได้เคยอธิบายเรื่องการทำสมาธิว่า คือการทำให้ความเห็น ความจำ ความคิด ความรู้ รวมหยุดเป็นจุดเดียว หรือให้รวมหยุดเป็นจุดเดียวในอารมณ์ที่สบายที่กลางกายของเรา ซึ่งวิธีที่จะทำให้เกิดสมาธิเพื่อการเข้าถึงธรรมกายก็คือฝึกใจให้หยุดให้ นิ่งอยู่ภายใน

บ้านจอมยุทธ (2563) กล่าวถึงความหมายของสมาธิว่า หมายถึง สมาธิ ความหมายของคำ
 ว่านั้นสมาธิ สามารถอธิบายได้ทั้งในเชิงลักษณะผลของสมาธิที่เกิดขึ้นและอธิบายในลักษณะในเชิงการ
 ปฏิบัติความหมายในเชิงลักษณะผลของสมาธิสมาธิ คือ อาการที่ใจตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียวอย่าง
 ต่อเนื่อง หรือ อาการที่ใจหยุดนิ่งแน่วแน่ สงบรวมเป็นหนึ่ง มีแต่ความบริสุทธิ์ผ่องใส สว่างไสวมืดขึ้นใน
 ใจ จนกระทั่งสามารถเห็นความบริสุทธิ์นั้นด้วยใจตนเอง 2.ความหมายในเชิงลักษณะการปฏิบัติสมาธิ
 สมาธิ แปลว่า ความตั้งมั่นของจิต หรือภาวะที่จิตแน่วแน่ต่อสิ่งที่กำหนด หรือการที่จิตกำหนดแน่วแน่
 อยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ไม่ฟุ้งซ่าน การฝึกสมาธิ (เริ่มต้น) ง่าย ๆ ก่อนที่เราจะฝึกสมาธินั้น ต้องหา
 ความหมายของคำว่า "สมาธิ" ก่อนว่า สมาธิคืออะไร? สมาธิเกิดจากอะไร? สมาธิคือการที่มีจิตมุ่งอยู่
 ในอารมณ์ ๆ เดียว สมานนั้นมีการฝึกกันเรื่อยมา ตั้งแต่ครั้งโบราณกาล สัมมาสมาธิ เป็นสมาธิที่ชี้แนะให้
 เกิดปัญญาในการพิจารณาสภาวะที่จะเกิดขึ้นในธรรมชาติ พุดง่าย ๆ คือในตัวเรา เราจะรู้ได้ว่า เราได้
 สมาธิจากอะไร? การที่จิตจะตั้งมั่นนั้นเกิดขึ้นจากการเจริญสติ การเจริญสติก็คือการรู้ รู้ตัว รู้รอบ นี้
 เป็นบทสำคัญที่สุด เพราะอยู่ในพุทธศาสนา จึงสอนไว้ในเรื่องมหาสติปัฏฐาน 4 ให้เรามีสติ รู้เรื่อง กาย
 เวทนา จิต ธรรม นี่เป็นเรื่องเบื้องต้นเราต้องทำความรู้เนื้อรู้ตัวกับตัวเองก่อน โดยการเริ่มมาศึกษา
 ตัวเอง โดยทำความรู้เนื้อรู้ตัว และทำสติให้เจริญเกี่ยวกับกาย เวทนา จิต ธรรม เริ่มต้นจาก กาย เมื่อ
 เราอยู่กับกาย ให้เริ่มต้นจากลมหายใจ ระลึกได้ รู้ได้ว่ามีลมหายใจอยู่ เพราะฉะนั้น วิธีแรกก็คือมีสติ
 กำหนดอยู่ที่ลมหายใจ เป็นอนุสติ 1 ใน 10 ที่สำคัญมาก การกำหนดลมหายใจถือว่าเป็นกรรมฐานที่
 มีผลดีที่สุดใน 40 วิธี มีคุณมาก อันตรายที่เกิดขึ้นน้อยที่สุด อันตรายที่เกิดจากการวิปลาสน้อยมาก
 การนั่งสมาธิ ไม่จำเป็นต้องมานั่งหลับหลับสนิท อยู่ที่ต้องมีสติกับอากัปกริยาทั้ง 4 ไม่ว่าจะ ยืน เดิน นั่ง
 นอน มีสติตามดูตามรู้ตลอด นี่คือการเจริญสติ เมื่อสติตั้งมั่น สมาธิก็เกิด อย่างเช่น เวลาที่เราทำงาน
 เราทำงานด้วยความตั้งใจตลอด ทำไปโดยที่ไม่ต้องสนใจคนรอบข้าง ใครเรียกก็แทบไม่ได้ยิน นั่นแหละ
 สมาธิเกิดขึ้นแล้ว ไม่ใช่สมาธิต้องมานั่งหลับตา แยกตัวออกจากสังคม ไม่ใช่อย่างนั้น นี่เป็นขั้น
 พื้นฐาน เป็นการทำความคุ้นเคยกับการใช้ชีวิตประจำวัน คือการกำกับสติตลอด เมื่อเราทำอย่างนี้มากขึ้น
 ความละเอียดก็จะมากขึ้น สติมีมากขึ้น สมาธิก็จะมากขึ้นตามไปด้วย ทุกวันนี้เราไม่ได้ทำตรงนี้ให้
 มากขึ้น เราต้องการให้เกิดสมาธิ เพื่อให้เกิดผล ตรงนี้มันเป็นผล มันไม่ถูก เหมือนเราปลูกต้นไม้ เรารด
 น้ำ ให้ปุ๋ย ส่วนจะออกผลหรือไม่ ไม่ต้องไปสนใจ ทำให้ดีที่สุด ตั้งใจ ทำด้วยความจริงใจ จับจด จับจ้อง
 แล้วผลมันจะเกิดขึ้นเอง

โดยสรุป สมาธิ หมายถึง ความตั้งมั่นแห่งจิต ความสำรวมใจให้แน่วแน่เพื่อให้จิตใจสงบหรือ
 เพื่อให้เกิดปัญญาเห็นแจ้ง การฝึกฝนทางจิตหลากหลายรูปแบบ ซึ่งเป้าหมายคือ ก่อให้เกิดการ
 ตระหนักรู้ตนเอง และจิตสำนึกต่อการทำงานความหมายในเชิงลักษณะผลของสมาธิ สมาธิ คือ อาการ
 ที่ใจตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียว อย่างต่อเนื่อง หรือ อาการที่ใจหยุดนิ่งแน่วแน่ ไม่ซัดส่ายไปมา เป็น
 อาการที่ใจสงบรวมเป็นหนึ่งแน่วแน่ มีแต่ความบริสุทธิ์ผ่องใส สว่างไสวมืดขึ้นในใจ จนกระทั่งสามารถ
 เห็นความบริสุทธิ์นั้นด้วยใจตนเอง อันจะก่อให้เกิดทั้งกำลังใจ กำลังขวัญ กำลังปัญญา และความสุข
 แก่ผู้ปฏิบัติในเวลาเดียวกันความหมายในเชิงลักษณะการปฏิบัติสมาธิ กล่าวอีกนัยหนึ่งในเชิงลักษณะ
 การปฏิบัติ สมาธิ แปลว่า ความตั้งมั่นของจิต หรือภาวะที่จิตแน่วแน่ต่อสิ่งที่กำหนด หรือการที่จิต
 กำหนดแน่วแน่อยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ไม่ฟุ้งซ่านสมาธิมีปรากฏในหลายศาสนา ซึ่งรวมถึง พุทธศาสนา
 ฮินดู และเต๋า และยังคงรวมถึงสิ่งที่ไม่เกี่ยวกับศาสนา เช่น โยคะ

2.5.3 ความหมายของปัญญา

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (2563) กล่าวถึงความหมายของปัญญาว่า หมายถึง ปัญญา (บาลี: ปัญญา) แปลว่า ความรอบรู้, ความรู้ทั่ว หมายถึงความฉลาดเกิดแต่เรียนและคิดในศาสนาพุทธถือว่า ปัญญาคือความรู้เข้าใจได้ในเหตุผล ดีชั่ว คุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ เป็นต้น ในทางวิปัสสนาคือ ความรอบรู้ในกองสังขารตามความเป็นจริงส่วนปรัชญาตะวันตกถือว่าปัญญาเป็นคุณธรรมทางจิตในการเข้าถึงความเป็นจริงในอุดมคติ

พจนานุกรมไทย (2563) กล่าวถึงความหมายของปัญญาว่า หมายถึง ความหมายของคำว่า ปัญญา หมายถึง น. ความรอบรู้, ความรู้ทั่ว, ความฉลาดเกิดแต่เรียนและคิด, เช่นคนมีปัญญา หมดปัญญา

พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ (2563) กล่าวถึงความหมายของปัญญาว่า หมายถึง ปัญญาความรู้ทั่ว ปรีชาหยั่งรู้เหตุผลความรู้เข้าใจชัดเจน, ความรู้เข้าใจหยั่งแยกได้ในเหตุผล ดีชั่ว คุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ เป็นต้น และรู้ที่จะจัดแจง จัดสรร จัดการ, ความรอบรู้ในกองสังขาร มองเห็นตามความเป็นจริง

Siam Room Mate (2563) กล่าวว่า ปัญญา คือ ความรู้ หรือ ความเข้าใจ ทั้งรู้ในตน รู้ในงาน รู้ในตำรา และรู้ในคน อันเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการดำรงชีพในชีวิตประจำวันปัญญา 3 ประการ 1. สุตมยปัญญา คือ ปัญญาหรือความรู้อันเกิดจากการศึกษาเล่าเรียน 2. จินตามยปัญญา คือ ปัญญาหรือความรู้อันเกิดจากการคิดวิเคราะห์ 3. ภาวนามยปัญญา คือ ปัญญาหรือความรู้อันเกิดจากฝึกฝน หรือ ลงมือปฏิบัติ

อรรถาธิบายเพิ่มเติม ปัญญา 3 ประการ

1. สุตมยปัญญา : ปัญญาหรือความรู้อันเกิดจากการศึกษาเล่าเรียน กล่าวคือ สุตมยปัญญา ถือเป็นการเข้าถึงซึ่งปัญญาในระดับเบื้องต้น ด้วยการศึกษาล่าเรียนด้วยตนเองในด้านต่าง ๆ ทั้งการอ่านตำราด้วยตนเอง และการสดับรับฟังจากคณาจารย์ รวมถึงการศึกษาล่าเรียนจากสื่ออื่นที่เข้าถึงได้

2. จินตามยปัญญา : ปัญญาหรือความรู้อันเกิดจากการคิดวิเคราะห์ กล่าวคือ จินตามยปัญญา เป็นการได้มาซึ่งปัญญาชั้นกลางโดยใช้พื้นฐานปัญญาที่ได้รับจากการศึกษาล่าเรียนในชั้นสุตมยปัญญา คือ การนำองค์ความรู้ที่ได้จากตำราเรียน หรือ จากคณาจารย์ผู้สอนมาคิดวิเคราะห์ หาเหตุ หาผล หาข้อเท็จจริงอันที่จะเป็นไปได้ โดยไร้ซึ่งอคติโน้มเอียงในตำรา และผู้สอน โดยให้ยึดหลักธรรมที่เรียกว่า กาลามสูตร 10 ประการซึ่งกาลามสูตร 10 ประการ คือ พึงอย่าเพราะฟังตามกันมา อย่าเชื่อเพราะถือปฏิบัติสืบ ๆ กันมา อย่าเชื่อเพราะการเล่าลือ อย่าเชื่อเพราะอ่านในตำรา อย่าเชื่อเพราะเพราะคิดด้วยตนเอง อย่าเชื่อเพราะการคาดเดา อย่าเชื่อเพราะมีเหตุผลประกอบ อย่าเชื่อเพราะมีทฤษฎีที่คนอื่นกล่าวไว้ อย่าเชื่อเพราะรูปปล้ำกษณ์ อย่าเชื่อเพราะเขาเป็นครูเรา หรือใช้หลักธรรมอื่นที่เป็นพื้นฐานสำคัญของปัญญา คือ โยนิโสมนัสสิกการเมื่อคิดวิเคราะห์ตามประเด็นใดประเด็นหนึ่งที่เราสนใจในมูลเหตุต่าง ๆ ด้วยการใช้หลักกาลามสูตร 10 ประการ และโยนิโสมนัสสิกการย่อมจะเกิดปัญญารู้แจ้งหรือได้ข้อเท็จจริงในสิ่งนั้น ว่าเป็นจริงหรือเป็นเท็จประการใด

3. ภาวนามยปัญญา : ปัญญาหรือความรู้อันเกิดจากฝึกฝน หรือ ลงมือปฏิบัติ กล่าวคือ หมายถึง จินตามยปัญญา เป็นการได้มาซึ่งปัญญาระดับสุดท้าย โดยใช้องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา

เล่าเรียน และคิดวิเคราะห์จนได้ข้อเท็จจริงในสิ่งนั้น แล้วนำแนวทางเหล่านั้นมาใช้ในการปฏิบัติจริง ทั้งในชีวิตประจำวันของคฤหัสถ์ และการปฏิบัติธรรมของภิกษุสรูปลักษณะปัญญาทั้ง 3 ประการ

ปัญญา 3 ประการ ถือเป็นขั้นตอนหรือกระบวนการที่ได้มาซึ่งปัญญา หรือ ความรู้อันเป็นจริง มิใช่รู้เท็จ เพราะความเขลา หรือ เชื่อในตำราหรือที่เขาพูดปัญญานั้น ถือเป็นสิ่งสำคัญของการดำเนินชีวิต เพราะปัญญาถือเป็นอาวุธประเภทหนึ่งที่มีทั้งคุณ และโทษ หากผู้มีปัญญาที่ไม่แท้จริง คือ มีปัญญาด้วยความหลงผิด เชื่อผิด ย่อมที่จะเป็นอาวุธทำร้ายผู้ใช้ปัญญานั้นได้เช่นกัน แต่หากเป็นผู้มีปัญญาที่รู้แจ้งด้วยตน มิใช่เพียงเพราะความรู้ในตำรา หรือ เพราะเขาพูดมา ย่อมที่จะก่อประโยชน์ให้แก่ผู้ใช้ ทั้งในปัจจุบัน และภายภาคหน้า

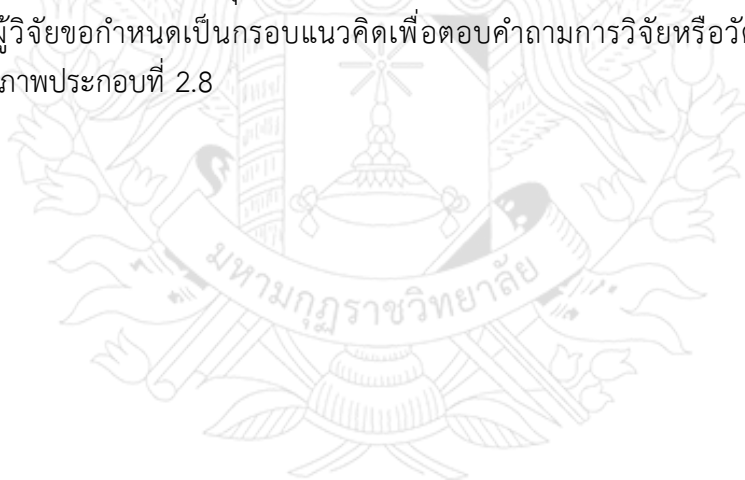
พระมหาจักรพันธ์ จกุกวโร (2563) กล่าวถึงความหมายของปัญญาในรูปของปัญญาศึกษา ซึ่งในด้านปัญญาศึกษาคือศึกษาในเรื่องปัญญา พัฒนาด้านปัญญา ในการพัฒนาด้านปัญญานี้จะมีการพัฒนาอยู่หลายระดับ เช่นความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่ได้ยินได้ฟังมา หรือที่เล่าเรียนมาและรับการถ่ายทอดศิลปะวิทยาการ ตลอดจนข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพการรับรู้ประสบการณ์ และเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ อย่างถูกต้องตามเป็นจริง ไม่บิดเบือน หรืออคติด้วยความรัก ความชัง และเพราะความกลัวการคิดพินิจพิจารณาวิจฉัยอย่างมีวิจารณ์ญาณ ด้วยการใช้อุปมาที่บริสุทธิ์อิสระไม่ถูกกิเลส เช่น ความอยากได้ผลประโยชน์ และความเกลียดชังเข้าครอบงำการรู้จักมอง รู้จักคิด มีหลักการคิด มีวิธีคิดที่จะเข้าถึงความจริง และได้คุณประโยชน์ มีโยนิโสมนสิการ อย่างที่เรียกว่ามองเป็น คิดเป็น เช่น รู้จักวิเคราะห์ แยกแยะ สืบสาวหาเหตุปัจจัยของสิ่งเกิดขึ้น ดำรงตั้งอยู่และแปรเปลี่ยนสภาวะไปการรู้จักจัดการ ดำเนินการ ทำกิจให้สำเร็จ ฉลาดในวิธีการที่จะนำไปสู่จุดหมายมีความสามารถในการแสวงหา เลือกรัดจัดสรรประมวลความรู้ คิดได้ชัดเจน และสามารถนำความรู้ที่มีอยู่มาเชื่อมโยงมสร่างเป็นเครือข่ายความรู้และสร้างเป็นความรู้ความคิดใหม่เพื่อใช้ในการแก้ปัญหาและสร้างสรรค์มีความรู้แจ้งเข้าถึงความจริงของโลกและชีวิต รู้เท่าทันกับธรรมดา หรือกับธรรมชาติทั้งหลาย ที่ทำให้วางใจถูกต้องต่อทุกสิ่งทุกอย่าง สามารถแก้ปัญหาชีวิต ขจัดความทุกข์ในจิตใจของตนเองได้ หลุดพ้นจากความยึดติดในสิ่งทั้งหลาย จิตไม่ถูกบีบคั้นครอบงำกระทบกระทั่งด้วยความผันผวนปรวนแปรของสิ่งต่าง ๆ หลุดพ้นเป็นอิสระ อยู่เหนือกระแสโลกหากกล่าวโดยสรุปแล้ว ปัญญา 2 ด้านที่สำคัญ คือปัญญาเข้าถึงความจริงแห่งธรรมดาของธรรมชาติและปัญญาที่สามารถใช้ความรู้ที่จัดตั้งวางระบบแบบแผนของการดำเนินชีวิตได้ และสังคมของมนุษย์ได้ประโยชน์สูงสุดจากความจริงนั้น

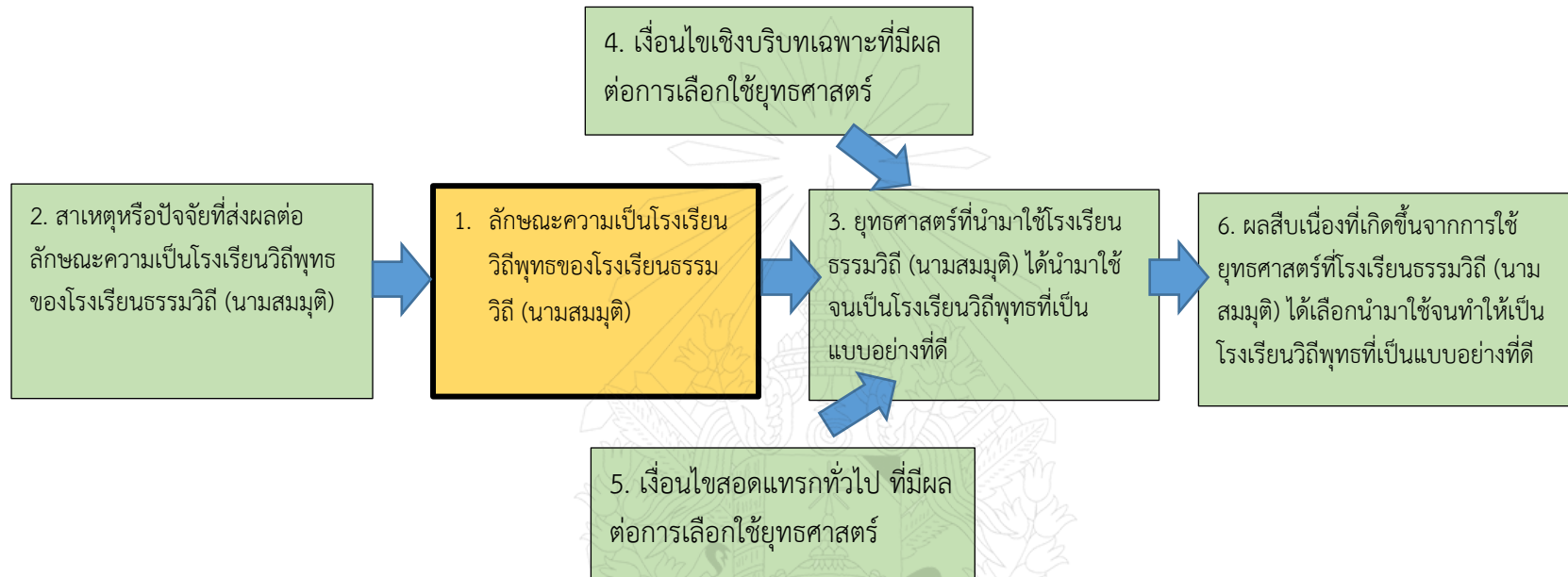
โดยสรุป ปัญญา หมายถึง ความรู้ หรือ ความเข้าใจ ทั้งรู้ในตน รู้ในงาน รู้ในตำรา และรู้ในคนปัญญาหรือความรู้อันเกิดจากการศึกษาเล่าเรียนปัญญาหรือความรู้อันเกิดจากการคิดวิเคราะห์ ปัญญาหรือความรู้อันเกิดจากฝึกฝน หรือ ลงมือปฏิบัติ ความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่ได้ยินได้ฟังมา หรือที่เล่าเรียนมาและรับการถ่ายทอดศิลปะวิทยาการ ตลอดจนข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพการรับรู้ประสบการณ์และเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ อย่างถูกต้องตามเป็นจริงไม่บิดเบือน หรืออคติการคิดพินิจพิจารณาวิจฉัยอย่างมีวิจารณ์ญาณสามารถนำความรู้ที่มีอยู่มาเชื่อมโยงมสร่างเป็นเครือข่ายความรู้และสร้างเป็นความรู้ความคิดใหม่เพื่อใช้ในการแก้ปัญหาและสร้างสรรค์มีความรู้แจ้งเข้าถึงความจริงของโลกและชีวิต รู้เท่าทันกับธรรมดา หรือกับธรรมชาติทั้งหลาย ปัญญาคือความรอบรู้, ความรู้ทั่ว หมายถึงความฉลาดเกิดแต่เรียนและคิดในศาสนาพุทธถือว่าปัญญาคือความรู้เข้าใจได้ในเหตุผล ปัญญาเป็นคุณธรรมทางจิตในการเข้าถึงความเป็นจริงในอุตมคติ

2.6 กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากกรอบแนวคิดของการวิจัยทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory Study) รูปแบบเชิงระบบตามทัศนะของ Strauss & Cabin (1998) และแนวคิดการเก็บรวบรวมข้อมูล การตรวจสอบข้อมูล และการตรวจสอบความสัมพันธ์เชิงเหตุผลตามทัศนะของ Locke (2001) ที่นำมาใช้เป็นระเบียบวิธีวิจัยเพื่อหาคำตอบสำหรับคำถามการวิจัยที่กำหนดว่า 1) ปรากฏการณ์หลัก (Core Phenomenon) ของความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิถึ จากมุมมองของคนที่อยู่ในปรากฏการณ์ มีลักษณะอย่างไร มีสาเหตุหรือมีปัจจัยจากอะไร (Causal Conditions) 2) มียุทธศาสตร์ (Strategies) ที่โรงเรียนธรรมวิถึ ได้นำมาใช้จนเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีได้ โดยมีเงื่อนไขเชิงบริบทเฉพาะ (Contextual Conditions) และเงื่อนไขสอดแทรกทั่วไป (Intervening Conditions) อะไรที่มีผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์เหล่านั้น 3) ผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้นจากการใช้ยุทธศาสตร์เหล่านั้นที่แสดงถึงความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีมีอะไรบ้าง และจากวัตถุประสงค์การวิจัยที่กำหนดว่า 1) เพื่อศึกษาปรากฏการณ์หลัก (Core Phenomenon) ของความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิถึ จากมุมมองของคนที่อยู่ในปรากฏการณ์ว่ามีลักษณะอย่างไร มีสาเหตุหรือมีปัจจัยจากอะไร (Causal Conditions) 2) เพื่อศึกษายุทธศาสตร์ (Strategies) ที่โรงเรียนธรรมวิถึ ได้นำมาใช้จนเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีได้ว่ามียุทธศาสตร์อะไรบ้าง โดยมีเงื่อนไขเชิงบริบทเฉพาะ (Contextual Conditions) และเงื่อนไขสอดแทรกทั่วไป (Intervening Conditions) อะไรที่มีผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์เหล่านั้น 3) เพื่อศึกษาผลสืบเนื่อง (Consequences) ที่เกิดขึ้นจากการใช้ยุทธศาสตร์ที่โรงเรียนธรรมวิถึ ได้เลือกนำมาใช้จนทำให้เป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีขึ้นว่ามีอะไรบ้าง

ผู้วิจัยขอกำหนดเป็นกรอบแนวคิดเพื่อตอบคำถามการวิจัยหรือวัตถุประสงค์การวิจัยดังกล่าว ดังภาพประกอบที่ 2.8

ภาพที่ 2.8 รูปแบบความสัมพันธ์เชิงเหตุผลขององค์ประกอบที่แสดงถึงความเป็นโรงเรียนวิถึพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิถึ : กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

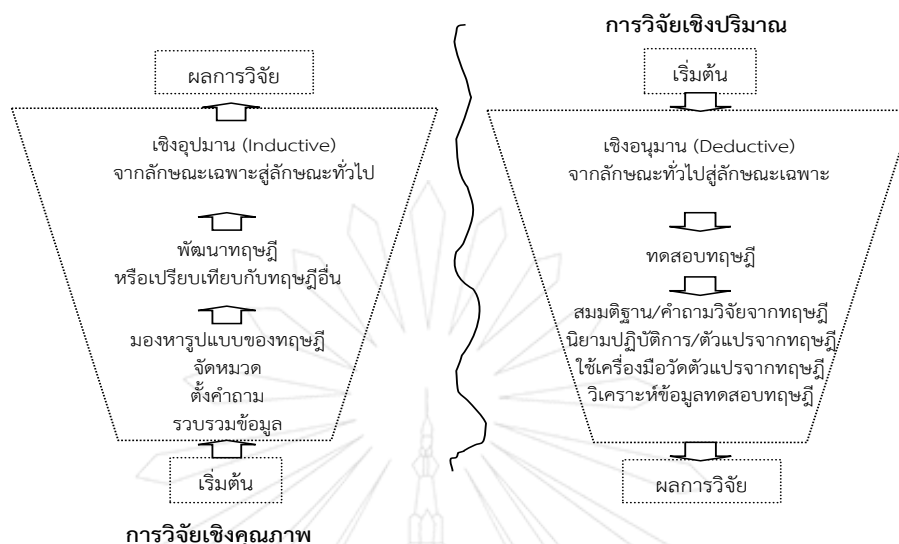
การวิจัยทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory Study) เป็นปฏิบัติการวิจัยเชิงคุณภาพอย่างเป็นระบบของการรวบรวมข้อมูล การจำแนกข้อมูลเป็นหมวด (Categories/Themes) และการเชื่อมโยงหมวดเหล่านั้น เพื่อนำเสนอทฤษฎี (Theory) ที่เป็นแนวคิดกว้าง ๆ สำหรับอธิบายกระบวนการของเหตุการณ์ (Events) กิจกรรม (Activities) การกระทำ (Actions) หรือปฏิสัมพันธ์ (Interactions) ในประเด็นที่วิจัย ดังนั้นทฤษฎีที่เป็นผลจากการวิจัยทฤษฎีฐานรากจึงเป็น “ทฤษฎีเชิงกระบวนการ” (Process Theory) ที่อธิบายถึงกระบวนการของเหตุการณ์ กิจกรรม การกระทำหรือปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น (Schwandt, 2001; Creswell, 2008 อ้างถึงใน วิโรจน์ สารรัตน์, 2561)

การวิจัยทฤษฎีฐานราก ใช้เมื่อนักวิจัยต้องการทราบถึงทฤษฎีหรือคำอธิบายอย่างกว้าง ๆ ที่จะนำมาอธิบายกระบวนการนั้นได้อย่างเหมาะสมและอย่างสอดคล้องกับบริบท เพราะเป็นทฤษฎีที่ได้มาจากข้อมูลฐานราก ไม่ใช่ทฤษฎีที่หยิบยืมมาจากเอกสารตำรา เป็นทฤษฎีที่สอดคล้องกับสถานการณ์ กับการปฏิบัติจริง กับความรู้สึกนึกคิดของคนในที่ทำงาน และครอบคลุมถึงข้อเท็จจริงที่สลับซับซ้อน ซึ่งสามารถนำไปอ้างอิง (Generalizable) ได้ระดับหนึ่ง เป็นทฤษฎีในระดับกลาง (Middle Range Theory) แม้จะไม่เทียบเท่ากับทฤษฎีใหญ่ (Grand Theory) อื่น ๆ เช่น ทฤษฎีพฤติกรรมนิยมของ Skinner หรือทฤษฎีเกสโตลท์ของ Kohler เป็นต้น (Willis, 2007 อ้างถึงใน วิโรจน์ สารรัตน์, 2561)

การวิจัยทฤษฎีฐานราก เกิดขึ้นปลายทศวรรษ 1960 โดยนักสังคมวิทยา คือ Barney G. Glaser และ Anselm L. Strauss จากการศึกษาคนไข้ในศูนย์การแพทย์ของมหาวิทยาลัยแห่งแคลิฟอร์เนีย ซานฟรานซิสโก แล้วตีพิมพ์วิธีการวิจัยในหนังสือชื่อ The Discovery of Grounded Theory ซึ่งได้เป็นพื้นฐานแนวคิดของการวิจัยทฤษฎีฐานรากในปัจจุบัน โดยในหนังสือเล่มนั้น ได้ชี้ให้เห็นว่า ทฤษฎีทางสังคมวิทยาที่มีอยู่ ส่วนใหญ่เน้นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ในลักษณะที่เป็นการตรวจสอบหรือทดสอบทฤษฎีมากกว่าการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในลักษณะที่เป็นการค้นหาแนวคิดหรือตัวแปรหรือสมมติฐานจากข้อมูลในภาคสนามเพื่อนำเสนอเป็นทฤษฎีใหม่ และชี้ให้เห็นว่าทฤษฎีที่ได้จากข้อมูลในภาคสนามจะมีความสอดคล้องกับบริบทมากกว่า และจะนำไปใช้ได้ดีกว่าทฤษฎีที่มีมาก่อน (Glaser & Strauss, 1967 อ้างถึงใน วิโรจน์ สารรัตน์, 2561)

การวิจัยเชิงคุณภาพแตกต่างจากการวิจัยเชิงปริมาณ ในกรณีที่การวิจัยเชิงปริมาณมีจุดมุ่งหมายเพื่อทดสอบทฤษฎี ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาทฤษฎีใหม่ โดยพิจารณาจากการใช้หลักการเชิงอุปมาน (Inductive) ในการวิจัยเชิงคุณภาพที่เริ่มต้นจากเก็บรวบรวม “ข้อมูล” จากหลากหลายแหล่ง เพื่อนำไปสู่ข้อสรุปเป็น “ทฤษฎี” และการใช้หลักการเชิงอนุมาน (Deductive) ในการวิจัยเชิงปริมาณที่เริ่มต้นจากการ “สร้างตัวแบบจากทฤษฎี” เพื่อนำไปใช้เป็น

กรอบในการสร้างเครื่องมือและเก็บรวบรวม “ข้อมูลมาทดสอบตัวแบบทฤษฎี” ดังภาพที่ 3.1 (ปรับจากแนวคิดของ Leedy & Ormrod, 2001 อ้างถึงใน วิโรจน์ สารรัตน์, 2561)

ภาพที่ 3.1 เปรียบเทียบการใช้หลักการวิจัยเชิงคุณภาพกับหลักการวิจัยเชิงปริมาณ

การวิจัยทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory Study) มีหลากหลายรูปแบบ แล้วแต่ใครจะยึดถือรูปแบบใด แต่อย่างไรก็ตาม สามารถจำแนกได้ 3 รูปแบบดังนี้ คือ 1) รูปแบบเชิงระบบของ Strauss and Corbin 2) รูปแบบเกิดขึ้นใหม่ของ Glaser และ 3) รูปแบบการสร้างของ Charmaz (Creswell, 2008 อ้างถึงใน วิโรจน์ สารรัตน์, 2561) ในการเลือกใช้สามรูปแบบดังกล่าว Creswell กล่าวว่า มีข้อควรพิจารณาหลายประการ เช่น ต้องการเน้นกระบวนการเชิงระบบมากน้อยเพียงใด ต้องการกำหนดหมวดเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลหรือไม่ สถานะของนักวิจัยเป็นอย่างไร วิธีการที่ใช้ในการสรุปผลการวิจัยจะเป็นการตั้งคำถามทิ้งไว้หลวม ๆ หรือจะให้ เป็นข้อสมมติฐานที่เฉพาะเจาะจง เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตาม Creswell ให้ความเห็นว่า นักวิจัยหน้าใหม่ส่วนมากมักนิยมใช้รูปแบบเชิงระบบของ Strauss and Corbin เนื่องจากมีความชัดเจนในกระบวนการทำวิจัย ดังนั้น ในการวิจัยนี้ เนื่องจากผู้วิจัยได้กำหนดทำวิจัยโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยนี้เป็นครั้งแรก จึงถือเป็นนักวิจัยหน้าใหม่ จึงเลือกใช้ระเบียบวิธีวิจัยรูปแบบเชิงระบบของ Strauss and Corbin ดังมีวิธีดำเนินการวิจัยดังกล่าวถึงตามลำดับ ดังนี้

3.1 การเลือกพื้นที่ในการศึกษาและกำหนดใช้นามสมมุติ (Selection of Study Area and Define the Use of Alias)

การเลือกพื้นที่ศึกษา เป็นขั้นตอนที่สำคัญมากต่อการได้มาซึ่งข้อมูลที่ตรงและเพียงพอสำหรับการอธิบายปรากฏการณ์ที่ต้องการศึกษา ดังนั้น การเลือกพื้นที่ศึกษาจึงได้กระทำอย่างรอบคอบ มีหลักการที่สำคัญ คือ ต้องเป็นพื้นที่ที่สอดคล้องและตรงตามคำถาม วัตถุประสงค์ และกรอบแนวคิดในการวิจัย ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้กระบวนการสืบเสาะหาข้อมูลเพื่อให้ได้โรงเรียนที่มีความโดดเด่นเป็นพิเศษในด้านการพัฒนาเพื่อความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ โดยรวบรวมข้อมูล

โรงเรียนที่มีการพัฒนาตามรูปแบบของโรงเรียนวิถีพุทธหมด 1,221 โรงเรียนที่ปรับปรุงตามอัตลักษณ์ของโรงเรียนวิถีพุทธแนวทางการดำเนินงานตามแนวทางของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษา สังกัดกระทรวงศึกษาธิการที่ได้ประกาศ สื่อสารสร้างความเข้าใจ จัดทำสื่อประกอบเรื่อง แนวทางดำเนินการ 29 ประการสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ ให้ผู้เกี่ยวข้อง เช่น ศึกษานิเทศก์ ผู้รับผิดชอบโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ ของทุก สพป. สพม. ผู้บริหารโรงเรียน ครู นักเรียน พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนได้รับทราบนำมาพัฒนาอัตลักษณ์แล้วสมัครเข้าร่วมโครงการ โดยประสานงานกับ สพป. สพม. คัดเลือกโรงเรียนตัวอย่าง ที่สามารถดำเนินการได้ และ สพป. สพม. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประกาศรายชื่อ ยกย่อง มอบเกียรติบัตรและรางวัลเพื่อเป็นขวัญกำลังใจแก่โรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ จัดทำแนวทางการประเมินตนเองของโรงเรียน โดยผ่าน website **ผิดพลาด! การอ้างอิงไฮเปอร์ลิงก์ไม่ถูกต้อง** ผู้วิจัยได้คัดเลือกโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำที่มีพื้นที่ใกล้เคียงเพื่อความสะดวกในการเข้าไปศึกษาการดำเนินงาน และเลือกโรงเรียนที่ผ่านการคัดเลือกตรวจสอบของเจ้าหน้าที่ที่ดูแลความถูกต้องของแนวทางโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำทั้งหมดทั่วประเทศและประกาศให้ได้รับรางวัลจากหน่วยงานตรวจสอบ ในที่สุด ได้กำหนดพื้นที่ศึกษาเป็นโรงเรียนธรรมวิถี (นามสมมุติ)

ในการวิจัย ผู้วิจัยกำหนดใช้ชื่อโรงเรียนและชื่อสถานที่ที่เกี่ยวข้องเป็นนามสมมุติ และใช้ชื่อของบุคคลผู้ให้ข้อมูลเป็นตามตำแหน่งหรือตามบทบาท ไม่กล่าวถึงชื่อจริง ทั้งนี้เพื่อเป็นการปกป้องผู้ให้ข้อมูลสามารถให้ข้อมูลที่เป็นรายละเอียดที่ศึกษาได้อย่างเชื่อใจและเต็มใจ รวมทั้งผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์และแปลความหมายของข้อมูลได้อย่างมีเสรีภาพตามมาตรฐานทางวิชาการ

3.2 การเตรียมการและการเข้าสู่พื้นที่ศึกษา (Preparation and Entry into the Study Area)

โรงเรียนธรรมวิถี (นามสมมุติ) คือ โรงเรียนที่ผู้วิจัยได้เลือกตามเกณฑ์และเงื่อนไขที่เป็นการเลือกเชิงทฤษฎีดังกล่าวข้างต้น เป็นโรงเรียนที่ตั้งอยู่โรงเรียนธรรมวิถี (นามสมมุติ) การเตรียมการในระยะเริ่มแรก มีดังนี้

3.2.1 การสร้างแนวคำถามเพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูล (Creating a Line of Interview Questions) เป็นแบบปลายเปิด (Open-Ended Form) เพื่อใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) เป็นรายบุคคลเป็นหลัก หรือในการสนทนากลุ่มเป้าหมาย (Focused Group Discussion) โดยยึดคำถาม วัตถุประสงค์ และกรอบความคิดพื้นฐานในการวิจัยเป็นแนวทางในการกำหนดประเด็นคำถาม ดังนี้

-ปรากฏการณ์หลัก (Core Phenomenon) ของการพัฒนาเพื่อความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธจนได้รับการยอมรับว่าดีเด่นของโรงเรียนธรรมวิถี (นามสมมุติ) มีลักษณะอย่างไร (Characteristics) มีสาเหตุจากอะไร (Causal Conditions)

-ยุทธศาสตร์หรือกลยุทธ์ (Strategies) ที่โรงเรียนธรรมวิถี (นามสมมุติ) ได้นำมาใช้จนเป็นโรงเรียนปฏิบัติการเพื่อความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธดีเด่นมีอะไร มีเงื่อนไขเชิงบริบทเฉพาะ (Contextual Conditions) และเงื่อนไขสอดแทรกทั่วไป (Intervening Conditions) อะไร ที่มีผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์เหล่านั้น

-ผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้น (Consequences) จากการใช้ยุทธศาสตร์เหล่านั้นมีอะไรบ้าง แนวคำถาม (Guideline) ดังกล่าว ผู้วิจัยกำหนดให้มีการตรวจสอบคุณภาพ โดยจะนำไปทดลองใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้บริหารและครูผู้สอน จำนวน 5 คน ในโรงเรียนแห่งอื่นที่ไม่ใช่โรงเรียนธรรมวิถีสอน (นามสมมุติ) หากพบว่า ผู้บริหารและครูผู้สอนทั้ง 5 คน ต่างเข้าใจความหมายในแนวคำถาม (Guideline) นั้นตรงกัน ก็สามารถนำไปใช้เป็นข้อคำถามเพื่อการวิจัยในภาคสนามจริงได้ แต่หากยังมีความไม่ชัดเจน คลุมเครือ ไม่เข้าใจในบางประเด็นก็จะปรับแก้ไข

3.2.2 การพัฒนาตัวเองของผู้วิจัยเพื่อเป็นเครื่องมือในการวิจัยที่มีประสิทธิภาพ
 ทั้งนี้เนื่องจากการวิจัยที่ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research Methodology) และใช้แนวทางการศึกษาเชิงปรากฏการณ์นิยม (Phenomenology) ที่เป็นทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory) นี้ ผู้วิจัยถือว่า “ผู้วิจัยเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่สำคัญ” ดังนั้น จึงได้เตรียมความพร้อมด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎี นโยบาย และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเพื่อความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธจนเป็นโรงเรียนดีเด่นในด้านนี้ ทั้งโดยการศึกษาเอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องนำเสนอไว้ในบทที่ 2 และโดยศึกษาเพิ่มเติม การพูดคุยสนทนากับผู้รู้ทางวิชาการหรือนักปฏิบัติ เพื่อให้สามารถจะลงภาคสนามเก็บรวบรวมข้อมูลได้อย่างมั่นใจ สามารถที่จะตีความหรือแปลความในปรากฏการณ์ที่พบปะหรือที่ได้พูดคุยได้อย่างมีความไวทางทฤษฎี (Theoretical Sensitivity)

นอกจากนั้น ผู้วิจัยยังได้เข้ารับการฝึกอบรมเพื่อเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเทคนิคการเก็บข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ และอบรมการใช้โปรแกรม Atlas/Ti ซึ่งเป็นโปรแกรมเพื่อช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากโรงเรียนธรรมวิถีสอน (นามสมมุติ)

3.2.3 การเตรียมและทดลองฝึกใช้อุปกรณ์ต่าง ๆ ที่จำเป็นใช้ในการเก็บข้อมูลภาคสนาม เช่น เครื่องคอมพิวเตอร์ขนาดเล็กพร้อมอุปกรณ์ เครื่องบันทึกภาพเคลื่อนไหว เครื่องบันทึกเสียงแถบบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป และสิ่งอำนวยความสะดวกในการปฏิบัติงาน รวมทั้งของที่ระลึกสำหรับผู้ให้ข้อมูลหลักซึ่งเป็นสิ่งของที่มีราคาไม่มาก เพื่อแสดงความขอบคุณผู้มีส่วนสำคัญในการให้ข้อมูลในพื้นที่ศึกษา

3.2.4 การขออนุญาตโรงเรียนเพื่อดำเนินการวิจัย เพื่อให้การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่การศึกษาเป็นไปด้วยความเรียบร้อยราบรื่น และเป็นไปตามแบบแผนในระบบราชการ ผู้วิจัยได้ขอหนังสือราชการจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน เพื่อขออนุญาตดำเนินการวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูลจากบุคลากรฝ่ายต่าง ๆ จากโรงเรียนธรรมวิถีสอน (นามสมมุติ) สำหรับตัวผู้วิจัย ได้ทำความเข้าใจกับทางโรงเรียนด้วยตนเอง โดยแสดงตนอย่างเปิดเผยว่าเป็นผู้วิจัยที่มีความสนใจการบริหารกิจการของโรงเรียนแห่งนี้ และขอเข้าไปร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน และชุมชนอย่างเป็นทางการ รวมทั้งการสร้างมิติสัมพันธ์ในหลายรูปแบบ เพื่อก่อให้เกิดความคุ้นเคยและความไว้วางใจกัน ในระหว่างผู้วิจัยและผู้ให้ข้อมูลหลัก

3.2.5 การแนะนำตัวเองและสร้างความสัมพันธ์ การเข้าไปในพื้นที่ศึกษานั้น ผู้วิจัยได้แนะนำตนเองให้บุคลากรในโรงเรียนและชุมชนเพื่อให้ทราบประวัติส่วนตัวโดยจัดทำแผ่นพับที่มีรายละเอียดพอสังเขป และแนะนำตัวต่อที่ประชุมรวมทั้งได้แจ้งวัตถุประสงค์การทำวิจัยเกี่ยวกับเรื่อง

การพัฒนาเพื่อความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธจนเป็นโรงเรียนดีเด่นในด้านนี้ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่จะนำไปศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และนำเสนอเป็นข้อสรุปเชิงทฤษฎีต่อไป

หลังจากนั้นจึงสร้างความสัมพันธ์ (Rapport) โดยการทำความรู้จักและผูกมิตรกับบุคลากรในโรงเรียนและชุมชนให้มากยิ่งขึ้น โดยเข้าร่วมประชุมของบุคลากรในโรงเรียน การประชุมผู้ปกครองนักเรียน และเข้าประชุมร่วมกับชุมชน เพื่อให้บุคลากรในโรงเรียนและคนในชุมชนมีความรู้สึกเหมือนผู้วิจัยเป็นสมาชิกคนหนึ่งของโรงเรียน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกัน รวมทั้งได้สร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีจากการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น รับฟังความคิดเห็นจากบุคลากรในโรงเรียนและชุมชนอย่างกว้างขวางอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้คณะครูและคนในชุมชนเกิดความไว้วางใจและยอมรับผู้วิจัย

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ถือโอกาสเรียนรู้โครงสร้างทางสังคมทั้งในโรงเรียนและชุมชนจากทัศนคติของบุคลากรในโรงเรียนและคนในชุมชน ซึ่งวิธีการสร้างความสัมพันธ์ (Rapport) นี้ ผู้วิจัยได้นำมาใช้ระยะแรกในพื้นที่ที่ศึกษาจนกระทั่งมั่นใจว่าผู้เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้อำนวยการโรงเรียน คณะครู คณะกรรมการสถานศึกษา นักเรียน ผู้ปกครองนักเรียน และผู้นำชุมชน เป็นต้น มีความรู้สึกที่ผู้วิจัยเป็นคนที่มีความสนิทสนมคุ้นเคยกันเป็นอย่างดี พร้อมทั้งจะร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ในโรงเรียนและชุมชน

3.2.6 การศึกษาข้อมูลทางกายภาพ เริ่มจากลักษณะทางกายภาพของโรงเรียนและชุมชน โดยได้ขอความร่วมมือจากครูที่เป็นคนในพื้นที่ที่อาศัยอยู่ในชุมชนและรู้จักคุ้นเคยกับคนในชุมชน รวมทั้งเป็นผู้ที่มีความรู้เรื่องชุมชนและโรงเรียนเป็นอย่างดีเป็นผู้นำทางแก่ผู้วิจัยในการสำรวจข้อมูลโรงเรียน และชุมชน ซึ่งทำให้ผู้วิจัยทราบรายละเอียดของโรงเรียนและชุมชน ที่เป็นข้อมูลพื้นฐานที่แสดงถึงสภาพทั่วไปของพื้นที่ที่ศึกษา คือ ที่ตั้งของชุมชนสถานที่สำคัญในชุมชน เส้นทางคมนาคม แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ เส้นทางติดต่อกับชุมชนอื่น รวมถึงลักษณะทางกายภาพของโรงเรียน แผนผังแสดงที่ตั้งของโรงเรียน รายละเอียดที่ตั้งอาคารเรียน อาคารประกอบ บ้านพักครู เส้นทางเข้าออกโรงเรียน และรายละเอียดอื่น ๆ ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจความสัมพันธ์ของชุมชนและโรงเรียนชัดเจนมากขึ้น นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับชุมชนและโรงเรียน มีการพบปะสนทนาอย่างไม่เป็นทางการกับบุคลากรในโรงเรียนและคนในชุมชน และผู้วิจัยได้นำมาพิจารณาเพื่อหาความสัมพันธ์ของการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งเป็นรายละเอียดที่ทำให้ได้ข้อมูลที่ต้องการศึกษาครอบคลุม ครบถ้วน ตามประเด็นของการวิจัย

3.3 การเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักและการรวบรวมข้อมูล (Selection of the Key Informant and Data Collection)

การเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก หรือ ตัวอย่างบุคคลเพื่อการสัมภาษณ์หรือการสังเกต หรืออื่น ๆ เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยทฤษฎีฐานรากนั้นจะแตกต่างจากการวิจัยเชิงคุณภาพอื่น ๆ เป็นการเลือกตัวอย่างเชิงทฤษฎี (Theoretical Sampling) (Strauss & Corbin, 1998 อ้างถึงใน วิโรจน์ สารรัตน์, 2561) โดยมุ่งไปที่บุคคลที่จะทำให้ได้ข้อมูลที่จะก่อให้เกิดทฤษฎีเป็นสำคัญ เช่น หากผู้วิจัยเห็นว่าบุคคลที่จะให้ข้อมูลได้ดีที่สุด คือ นักเรียนและผู้ปกครอง สำหรับบุคคลอื่น เช่น ผู้บริหาร ครูผู้สอน จะมีความสำคัญรองลงไป ดังนั้น ในการวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยจะเริ่มต้นเก็บข้อมูลจากนักเรียนและผู้ปกครองก่อนเป็นลำดับแรก เป็นต้น

การรวบรวมข้อมูล ใช้หลากหลายวิธี เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกต การสนทนา กลุ่มเป้าหมาย การบันทึกสาธารณะ บันทึกประจำวัน หรืออนุทินของผู้ให้ข้อมูล รวมทั้งบันทึกความเห็นส่วนตัวของผู้วิจัยเอง (Personal Reflections) ซึ่งในบรรดาวิธีการเหล่านั้น ผู้วิจัยทฤษฎีฐานรากจะให้ความสำคัญกับ “การสัมภาษณ์” ที่จะช่วยให้ได้ข้อเท็จจริงจากผู้ให้ข้อมูลได้ดีกว่า (Strauss & Corbin, 1998 อ้างถึงใน วิโรจน์ สารรัตน์, 2561)

นอกจากนั้น ในการรวบรวมข้อมูลเพื่อก่อให้เกิดทฤษฎีนั้น ได้นำแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลจากรูปแบบเกิดขึ้นใหม่ของ Glaser มาใช้ได้ เรียกว่า “วิธีการย้อนไปมา” (Zigzag Approach) เป็นกระบวนการที่นักวิจัยได้รวบรวมข้อมูล และมีการวิเคราะห์ข้อมูลในทันที ไม่รอจนกว่าจะรวบรวมข้อมูลได้ทั้งหมด ซึ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลในลักษณะนี้ทำให้เกิดการตัดสินใจได้ว่า จะเก็บข้อมูลอะไรอีก จากใครอีก ซึ่งจะทำให้มีการกลั่นกรองและปรับแก้ “หมวด” (Categories) ที่กำหนดเป็นระยะ ๆ ย้อนกลับไปกลับมา จนเห็นว่าถึง “จุดอิ่มตัว” (Saturation) ที่ไม่มีข้อมูลใหม่เพิ่มขึ้นอีก หรือไม่มีใครจะให้ข้อมูลนั้นเพิ่มเติมอีก ซึ่งกระบวนการดังกล่าว แสดงให้เห็นดังภาพที่ 3.2

ภาพที่ 3.2 กระบวนการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการย้อนไปมา (Zigzag Approach)

โดยหลักการดังกล่าวข้างต้น ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการไปพร้อม ๆ กับการสังเกตปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องด้วย ในระหว่างการเก็บรวบรวมข้อมูลนี้ ผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น เพื่อให้ได้ร่างของมโนทัศน์ (Concept) ในเรื่องที่ต้องการศึกษา แล้วจัดหมวดหมู่ (Categorize) มโนทัศน์ต่าง ๆ เพื่อให้ทราบถึงปรากฏการณ์ของเรื่องที่วิจัยตามคำถาม วัตถุประสงค์ และกรอบความคิดพื้นฐานในการวิจัยที่กำหนด ดังนี้

-ปรากฏการณ์หลัก (Core Phenomenon) ของการพัฒนาเพื่อความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ จนได้รับการยอมรับว่าดีเด่นของโรงเรียนธรรมวิถีสยาม (นามสมมุติ) มีลักษณะอย่างไร (Characteristics) มีสาเหตุจากอะไร (Causal Conditions)

-ยุทธศาสตร์หรือกลยุทธ์ (Strategies) ที่โรงเรียนธรรมวิถีสยาม (นามสมมุติ) ได้นำมาใช้จนเป็นโรงเรียนปฏิบัติการโรงเรียนธรรมวิถีสยาม (นามสมมุติ) ดีเด่นมีอะไร มีเงื่อนไขเชิงบริบทเฉพาะ

(Contextual Conditions) และเงื่อนไขสอดแทรกทั่วไป (Intervening Conditions) อะไร ที่มีผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์เหล่านั้น

-ผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้น (Consequences) จากการใช้ยุทธศาสตร์เหล่านั้นมีอะไรบ้าง การดำเนินการในแนวดังกล่าวนี้ จะช่วยให้ทราบได้ว่า ยังต้องการข้อมูลจากแหล่งใดหรือจากใครอีก เพื่อนำมาใช้ในการปรับเปลี่ยนหรือยืนยันข้อสรุปที่ได้ในครั้งแรกนี้

จากนั้น ผู้วิจัยจึงเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักเพื่อสัมภาษณ์เป็นรายต่อไป โดยเชื่อว่าจะเป็นผู้ให้ข้อมูลที่แตกต่างไปจากมิติ (Dimensions) และคุณสมบัติ (Properties) ของกลุ่มมโนทัศน์ที่ได้รับที่ผ่านมา เช่นเดียวกับการเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักเพื่อสัมภาษณ์เชิงลึกรายต่อ ๆ ไป ผู้วิจัยเลือกโดยคำนึงถึงการได้รับข้อมูลที่เพิ่มพูนขึ้นที่แตกต่างจากมโนทัศน์ที่เคยได้รับมา

การเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักในลักษณะเช่นนี้ ดำเนินการต่อไปเรื่อย ๆ เมื่อผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลแล้ว และมีความมั่นใจว่าข้อมูลที่ได้รับเหมือน ๆ เดิม ไม่มีอะไรใหม่ รวมทั้งแบบแผนของมโนทัศน์ที่เกิดขึ้นนั้นซ้ำ ๆ กัน เห็นได้ว่าเป็นแบบแผนที่ค่อนข้างลงตัว แม้ว่าจะสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักรายอื่น ๆ ต่อไป ก็เห็นว่าจะไม่ได้ข้อมูลใหม่หรือแบบแผนใหม่เพิ่มเติมอีก ถือได้ว่ามีความอิ่มตัว (Saturation) ผู้วิจัยก็จะหยุดการเลือกหาผู้ให้ข้อมูลหลักเพื่อสัมภาษณ์เชิงลึกหรือการสนทนากลุ่มเป้าหมายอีก

สำหรับผู้ให้ข้อมูลหลักนั้น ผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางเลือกไว้อย่างกว้าง ๆ เป็นกลุ่มคนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ของการวิจัยครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 10 กลุ่ม จำนวน 40 ราย ดังนี้

- 1) ผู้อำนวยการโรงเรียน และรองผู้อำนวยการโรงเรียน 2 ราย
- 2) ครูผู้สอนในโรงเรียน 8 ราย
- 3) นักเรียน ผู้นำนักเรียน และนักเรียนดีเด่น 8 ราย
- 4) กรรมการสถานศึกษา ประกอบด้วย ประธานกรรมการ กรรมการซึ่งเป็นตัวแทนผู้ปกครอง และผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ราย
- 5) ผู้ปกครองนักเรียน ประกอบ ผู้ปกครองซึ่งมีบุตรหลานเรียนอยู่ในโรงเรียน 5 ราย
- 6) คนในชุมชน ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชนที่มีอาวุโส และผู้นำกลุ่มพัฒนาในชุมชน 5 ราย
- 7) ผู้อำนวยการโรงเรียนที่ใกล้เคียง 1 ราย
- 8) ผู้อำนวยการและรองผู้อำนวยการของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาที่เกี่ยวข้อง 2 ราย
- 9) ผู้ให้กรณีศึกษา ได้แก่ หัวหน้ากลุ่มนิเทศ ติดตาม และประเมินผลการจัดการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา 2 ราย
- 10) ผู้มาศึกษาดูงาน ได้แก่ ตัวแทน คณะครูและผู้บริหาร จากโรงเรียนต่าง ๆ ที่เคยมาศึกษาดูงาน 2 ราย

เพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วนสมบูรณ์และเชื่อถือได้ ผู้วิจัยใช้เวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นเวลายาวนานและต่อเนื่อง โดยมีการสังเกตภาคสนามอย่างจริงจัง และใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) คือ ใช้แหล่งที่มาของข้อมูลหลากหลายแหล่ง ผู้วิจัยเป็นผู้ศึกษาข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกด้วยตนเอง โดยใช้เครื่องบันทึกเสียงในระหว่างสัมภาษณ์ แล้วนำมาถอดข้อความอย่างละเอียดคำต่อคำ เพื่อจัดหมวดหมู่และวิเคราะห์อย่างเป็นระบบต่อไป

นอกจากนั้น ผู้วิจัยจะมีการบันทึก (Memos) ของผู้วิจัยด้วย โดยตลอดระยะเวลาของการวิจัย ผู้วิจัยจะบันทึกข้อมูล ให้ความคิด ความเห็น รวมทั้งความสังหรณ์ใจที่มีต่อข้อมูล และต่อ “หมวด” ที่จำแนกไว้ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการได้แนวคิดที่จะเก็บข้อมูลเพิ่มเติม หรือกำหนดแหล่งข้อมูลใหม่หรือไม่อย่างไร ตลอดจนการปรับข้อมูลเพื่อมิให้เกิดสภาพ “ภูเขาข้อมูล” (Mountains of Data) นอกจากนี้ ยังใช้เป็นเครื่องมือที่จะได้เสวนากันเกี่ยวกับทฤษฎีที่จะก่อให้เกิดขึ้น อย่างไรก็ตาม ในการวิจัยทฤษฎีฐานรากนี้จะไม่นำเอา “บันทึก” นี้ มาเป็นส่วนหนึ่งของรายงานการวิจัยด้วย

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูลในภาคสนาม (Data Collection in the Field)

การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม เน้นให้มีความยืดหยุ่นและสามารถเปลี่ยนแปลงได้ในระหว่างที่ศึกษา การสัมภาษณ์มีบทบาทสำคัญมากในการเก็บรวบรวมข้อมูล ต้องใช้การสังเกต การใช้เอกสาร และบันทึกเสียงประกอบในการตอบคำถามด้วย เพื่อให้ข้อมูลที่ได้เป็นมุมมองและเป็นปากเป็นเสียงของคนที่กำลังศึกษา (Strauss & Corbin, 1998 อ้างถึงใน วิโรจน์ สารรัตน์, 2561) ดังนั้น เพื่อให้ได้ข้อมูลอย่างละเอียดและครบถ้วนตามคำถามการวิจัยและวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผู้วิจัยจึงใช้วิธีการหลักในการศึกษาและรวบรวมข้อมูล ดังนี้

3.4.1 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview)

ในการดำเนินการสัมภาษณ์ระดับลึก ใช้แนวคำถาม (Guideline) ที่สร้างขึ้นเป็นแบบปลายเปิด (Open-Ended Form) ตามคำถาม วัตถุประสงค์ และกรอบความคิดพื้นฐานในการวิจัย ดังนี้ 1) ปรากฏการณ์หลัก (Core Phenomenon) ของการพัฒนาโรงเรียนธรรมวิถีสืบ (นามสมมุติ) จนได้รับการยอมรับว่าดีเด่นของโรงเรียนธรรมวิถีสืบ (นามสมมุติ) มีลักษณะอย่างไร (Characteristics) มีสาเหตุจากอะไร (Causal Conditions) 2) ยุทธศาสตร์หรือกลยุทธ์ (Strategies) ที่โรงเรียนธรรมวิถีสืบ (นามสมมุติ) ได้นำมาใช้จนเป็นโรงเรียนปฏิบัติการโรงเรียนธรรมวิถีสืบ (นามสมมุติ) ดีเด่นมีอะไร มีเงื่อนไขเชิงบริบทเฉพาะ (Contextual Conditions) และเงื่อนไขสอดแทรกทั่วไป (Intervening Conditions) อะไร ที่มีผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์เหล่านั้น และ 3) ผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้น (Consequences) จากการใช้ยุทธศาสตร์เหล่านั้นมีอะไรบ้าง ถือเป็นสัมภาษณ์ที่ได้เตรียมการไว้ล่วงหน้า และอาจจะมีประเด็นอื่นเพิ่มเติมในระหว่างการสัมภาษณ์ เพื่อให้การเข้าถึงปรากฏการณ์เป็นไปอย่างเปิดกว้าง ไม่ยึดติดอยู่กับแนวคิดใดแนวคิดหนึ่ง หรือแนวคิดที่ผู้วิจัยมีไว้ล่วงหน้าเท่านั้น

นอกจากนั้น ยังคำนึงถึงการตั้งคำถามเพื่อการสัมภาษณ์ตามทัศนะของ Locke (2001) ที่กล่าวถึง การเก็บรวบรวมข้อมูล การตรวจสอบข้อมูล และการตรวจสอบความสัมพันธ์เชิงเหตุผล ว่า นักวิจัยควรมีคำถาม Who? What? Where? When? Why? How? and What Consequences? อยู่ในใจเสมอให้คำนึงถึง “ชุดของคำถาม” ที่เรียกว่า “6 C’s” ดังนี้

- C1 - Context: เกิดขึ้นในบริบทเช่นไร?
- C2 - Conditions: เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขอะไร? จะเพิ่มขึ้นหรือลดลงภายใต้เงื่อนไขอะไร?
- C3 - Causes: เกิดจากสาเหตุอะไร?
- C4 - Covariance: การเปลี่ยนแปลงในหมวดหนึ่งส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงในหมวดอื่นหรือไม่?

หรือไม่?

-C5 - Contingencies: ขึ้นกับสถานการณ์อะไร?

-C6 - Consequences: ผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้นคืออะไร

คำถามเพื่อการสัมภาษณ์เชิงลึก จึงเป็นการถามในสิ่งที่ปรากฏการณ์จริง เช่น ถามเกี่ยวกับภูมิหลังความรู้ความเข้าใจ ประสบการณ์หรือพฤติกรรม เพื่อค้นหาข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ สามารถเชื่อมโยงการสัมภาษณ์เพื่อเข้าสู่ประเด็นที่ต้องการอย่างลึกซึ้งได้ สามารถตรวจสอบความเข้าใจให้ตรงกันระหว่างผู้สัมภาษณ์กับผู้ให้สัมภาษณ์ และผู้ถูกสัมภาษณ์ยังสามารถลำดับเหตุการณ์ที่ประสบและถ่ายทอดจากทัศนะของตนเองได้ นอกจากนี้ผู้สัมภาษณ์ยังสามารถสังเกตพฤติกรรมต่าง ๆ เช่น สีหน้า ท่าทาง แววตา น้ำเสียงและความรู้สึกของผู้ให้สัมภาษณ์ สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นประโยชน์สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลของผู้วิจัยทั้งสิ้น

การสัมภาษณ์แต่ละครั้งมีช่วงเวลาไม่เท่ากันโดยทั่วไปจะใช้เวลาประมาณ 30-90 นาที หรือในบางกรณีมีการขอยุติหลาย ๆ ครั้ง ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับเครื่องมือและประสบการณ์ที่ผู้ให้ข้อมูลหลักต้องการถ่ายทอดให้กับผู้วิจัย ซึ่งผู้วิจัยเป็นผู้สัมภาษณ์ด้วยตัวเองเป็นส่วนใหญ่ รวมทั้งไม่มีการชี้แนะทั้งทางตรงและทางอ้อม เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลหลักตอบไปในแนวทางที่ผู้วิจัยต้องการ ผู้วิจัยทำการตรวจสอบความเข้าใจให้ตรงกันกับผู้ให้ข้อมูลหลัก และสรุปประเด็นตามแนวคำถาม (Guideline) เป็นระยะ ๆ พร้อมทั้งสังเกตพฤติกรรมในการให้ข้อมูลของผู้ให้ข้อมูลหลักไปพร้อมกัน เพื่อใช้ประกอบการวิเคราะห์ข้อมูลของผู้วิจัย สำหรับกรอบที่ใช้เป็นแนวคำถามหลักเพื่อให้ได้ข้อสรุปเชิงทฤษฎี

3.4.2 การจัดสนทนากลุ่มเป้าหมาย (Focused Group Discussion)

การเก็บข้อมูลโดยการจัดสนทนากลุ่มเป้าหมายเพื่อทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงทัศนคติ ความคิด การมีมุมมอง และมูลเหตุจูงใจของผู้ที่เราต้องการศึกษา กลุ่มสนทนาแต่ละกลุ่มประกอบด้วยผู้เข้าร่วมสนทนาจำนวน 5-8 คน ซึ่งได้รับเชิญมาพูดคุยเกี่ยวกับเรื่องที่ผู้วิจัยต้องการศึกษา โดยในการดำเนินการมีผู้นำการสนทนาเป็นผู้จุดประเด็นการสนทนาในหัวข้อต่าง ๆ และกระตุ้นให้ผู้ร่วมสนทนาพูดคุยอย่างอิสระและเป็นกันเองมากที่สุด

โดยทั่วไปผู้ที่ได้รับเชิญมาร่วมสนทนาในแต่ละกลุ่มจะมีประสบการณ์และภูมิหลังที่คล้ายคลึงกัน เพื่อให้ผู้ร่วมสนทนาที่มีความสบายใจที่จะพูดคุยและแสดงทัศนะของตนเองได้อย่างเต็มที่ ทั้งนี้บรรยากาศของการจัดสนทนากลุ่มจะต่างจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ตรงที่การจัดสนทนากลุ่มจะอาศัยบรรยากาศและพลวัตของกลุ่มช่วยกระตุ้นให้บางคนที่อาจแสดงความคิดเห็นได้ยากสามารถแสดงทัศนะของตนเองได้ดีกว่าการสัมภาษณ์แบบตัวต่อตัว นอกจากนี้จุดประสงค์ของการจัดสนทนากลุ่มจะแตกต่างไปจากการสัมภาษณ์เชิงลึก เช่น ข้อมูลที่ได้รับจากการจัดสนทนากลุ่มจะไม่เน้นที่ประวัติส่วนตัวหรือรายละเอียดของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับกับผู้สนทนาแต่ละคน แต่จะเน้นถึงการมีมุมมอง ทัศนคติ และความคิดเห็นที่ผู้ร่วมสนทนาที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ข้อมูลจากการจัดสนทนากลุ่มและจากการสัมภาษณ์เชิงลึกจะสามารถนำมาประกอบกัน เพื่อให้เกิดความเข้าใจในเรื่องที่ต้องการศึกษาได้อย่างสมบูรณ์

แนวทางในการคัดเลือกสมาชิกเพื่อเข้าร่วมในการจัดสนทนากลุ่มเป้าหมายที่ถือว่าเป็นบุคคลที่สามารถให้คำตอบในการศึกษาได้ตรงกับวัตถุประสงค์ของการศึกษามากที่สุด ผู้วิจัยได้แบ่งการจัดสนทนากลุ่มออกเป็น 2 กลุ่มแยกกัน เพื่อให้สมาชิกผู้ร่วมสนทนาแต่ละกลุ่มมีภูมิหลังและคุณลักษณะบางประการคล้ายคลึงกัน คือ กลุ่มคณะครูที่ปฏิบัติงานในโรงเรียน จำนวน 7 คน และ

กลุ่มที่อยู่นอกโรงเรียน ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้นำกลุ่มพัฒนา ตัวแทนผู้ปกครอง และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอื่น ๆ จำนวน 8 คน การสนทนาทั้งสองกลุ่มจัดขึ้นที่โรงเรียนธรรมวิถิ (นามสมมุติ) แต่ละกลุ่มใช้เวลาประมาณ 3 ชั่วโมง ผลการจัดสนทนากลุ่มเป้าหมายทำให้ผู้วิจัยสามารถศึกษาถึงความคิดและทัศนะของคนในแต่ละกลุ่มได้อย่างลึกซึ้ง และนำข้อมูลที่ได้จากแต่ละกลุ่มมาเปรียบเทียบกับข้อสรุปที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อหาความคล้ายคลึง หรือความแตกต่างที่เกิดขึ้นในการเก็บรวบรวมข้อมูลตามวิธีการดังกล่าวข้างต้น

3.4.3 การสังเกตและจดบันทึก (Observation and Field-Note)

การเก็บข้อมูลด้วยการสังเกตและจดบันทึกเป็นการเฝ้าดูสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น อย่างมีจุดมุ่งหมายตามที่กำหนดไว้ เพื่อพิจารณาหาความสัมพันธ์ของสิ่งที่เกิดขึ้นกับสิ่งอื่น ๆ สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพนี้ ใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) ในระยะแรกของการเข้าสู่พื้นที่ คือ การสำรวจโรงเรียนและชุมชน ซึ่งเป็นการสังเกตโดยตรง (Direct Observation) หลังจากนั้นจึงใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation)

อย่างไรก็ตาม การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมมากกว่าการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยในการสังเกตจะไม่เพียงแต่ยึดประเด็นคำถามและวัตถุประสงค์ของการวิจัยเป็นหลักในการสังเกตเท่านั้น แต่ยังสามารถนำหลักการสังเกตมาใช้เป็นกรอบในการสังเกตและจดบันทึกอีกด้วย โดยทำการสังเกตเพื่อรวบรวมข้อมูลไปใช้ประกอบการสัมภาษณ์เชิงลึก ดังนี้

-สังเกตบริบทของโรงเรียน เช่น ที่ตั้ง สภาพแวดล้อมภายใน และภายนอกของโรงเรียน ชุมชนรอบโรงเรียน ทรัพยากรของโรงเรียน การบริหารจัดการ การจัดการเรียนการสอนและการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนที่เกี่ยวกับการพัฒนาเพื่อความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธจนได้เป็นโรงเรียนดีเด่นในด้านนี้

-สังเกตบรรทัดฐานทางสังคมของโรงเรียน เช่น วิถีประชา จารีต ประเพณีกฎเกณฑ์ระเบียบและแนวปฏิบัติการมีส่วนร่วมของชุมชนและท้องถิ่น

-สังเกตวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตในโรงเรียนและชุมชน โดยสังเกตจากกิจวัตรประจำวัน ที่เกี่ยวกับการพัฒนาเพื่อความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธจนได้เป็นโรงเรียนดีเด่นในด้านนี้

-สังเกตแบบแผนการดำรงชีวิตของผู้บริหาร ครู ผู้นำชุมชนและผู้เกี่ยวข้องที่มีบทบาทเกี่ยวกับการพัฒนาเพื่อความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธจนได้เป็นโรงเรียนดีเด่นในด้านนี้

ข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการศึกษาโดยใช้การสังเกตนี้ ผู้วิจัยจดบันทึกและบันทึกภาพไว้เพื่อนำไปใช้ประกอบการรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก การจัดสนทนากลุ่มเป้าหมายและการศึกษาเอกสาร เพื่อเป็นการตรวจสอบข้อมูลเรื่องเดียวกันที่มีการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างหลากหลายวิธี (Theoretical Triangulation)

3.4.4 การวิเคราะห์เอกสาร (Document Analysis)

การวิเคราะห์เอกสาร เป็นการเก็บข้อมูลอีกวิธีหนึ่ง นอกเหนือไปจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การจัดสนทนากลุ่มเป้าหมาย การสังเกต และการจดบันทึก ซึ่งเป็นวิธีการหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลที่เป็นเอกสาร ทั้งที่เป็นปรากฏการณ์ที่ต้องการศึกษา สภาพแวดล้อม และบริบททางสังคมที่ปรากฏการณ์นั้นเกิดขึ้น

ข้อมูลเอกสารดังกล่าวมีหลายประเภท เช่น เอกสาร สมุดบันทึกรายงานการประชุม สถิติ และข้อมูลหลักฐานอื่น ๆ ที่มีอยู่ตามปกติ ข้อมูลเอกสารที่นำมาศึกษาและวิเคราะห์เป็นเอกสารชั้นต้น และเอกสารชั้นรอง สำหรับเอกสารชั้นต้น (Primary Document) หมายถึง เอกสารที่เป็นข้อมูลหรือหลักฐานที่เป็นต้นฉบับ ส่วนเอกสารชั้นรอง (Secondary Documents) หมายถึง ข้อมูลหลักฐานที่มีผู้รวบรวมไว้แล้ว ซึ่งผู้วิจัยให้ความสำคัญกับเอกสารชั้นต้นเป็นลำดับแรก เพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือในการวิเคราะห์เอกสาร

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์เนื้อหาในเอกสารตามรายการที่ระบุข้างล่าง เพื่อหาข้อมูลตามคำถามวัตถุประสงค์ และกรอบความคิดพื้นฐานในการวิจัย ดังนี้

1) ปรากฏการณ์หลัก (Core Phenomenon) ของการพัฒนาเพื่อความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ จนได้รับการยอมรับว่าดีเด่นของโรงเรียนธรรมวิถิ (นามสมมุติ) มีลักษณะอย่างไร (Characteristics) มีสาเหตุจากอะไร (Causal Conditions)

2) ยุทธศาสตร์หรือกลยุทธ์ (Strategies) ที่โรงเรียนธรรมวิถิ (นามสมมุติ) ได้นำมาใช้จนเป็นโรงเรียนปฏิบัติการโรงเรียนธรรมวิถิ (นามสมมุติ) ดีเด่นมีอะไร มีเงื่อนไขเชิงบริบทเฉพาะ (Contextual Conditions) และเงื่อนไขสอดแทรกทั่วไป (Intervening Conditions) อะไร ที่มีผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์เหล่านั้น และ

3) ผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้น (Consequences) จากการใช้ยุทธศาสตร์เหล่านั้นมีอะไรบ้าง

แล้วบันทึกข้อมูลลงในแบบฟอร์มของการวิเคราะห์เอกสาร และมีการตรวจสอบยืนยันความถูกต้องของข้อมูลแต่ละประเด็นจากเอกสารหลายฉบับ รวมทั้งได้ใช้ผลการวิเคราะห์จากเอกสารต่าง ๆ นี้ ควบคู่ไปกับข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้ด้วยวิธีอื่น เพื่อช่วยให้เกิดความเข้าใจปรากฏการณ์ที่ศึกษาได้ชัดเจน ถูกต้องขึ้น ซึ่งเอกสารต่าง ๆ เป็นของทางราชการ เช่น

- สมุดหมายเหตุรายวัน
- เอกสารอัตสำเนา ธรรมนูญโรงเรียน
- สมุดบันทึกการประชุมของโรงเรียน
- เอกสารอัตสำเนารายงานผลการดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการประจำปี
- เอกสารอัตสำเนา โครงการส่งเสริมการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา
- เอกสารอัตสำเนา แผนนิเทศติดตามประเมินผลของโรงเรียน
- เอกสารอัตสำเนาเอกสารเกี่ยวกับขอบข่ายงานและแนวทางปฏิบัติงานบริหารโรงเรียน
- เอกสารอัตสำเนา รายงานการประชุมคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน
- เอกสารอัตสำเนา แผนพัฒนาโรงเรียน ระยะ 5 ปี (2550-2554)
- เอกสารอัตสำเนารายงานการประเมินคุณภาพภายนอก
- เอกสารอัตสำเนาประวัติของหมู่บ้าน
- เอกสารการประชุมเครือข่ายผู้ปกครองนักเรียน
- เอกสารสรุปผลงานดีเด่นของโรงเรียนได้รับคัดเลือกให้ได้รับรางวัลต่าง ๆ จากการพัฒนาเพื่อความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ จนได้เป็นโรงเรียนดีเด่นในด้านนี้
- เอกสารบันทึกการตรวจราชการและการตรวจเยี่ยม
- อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

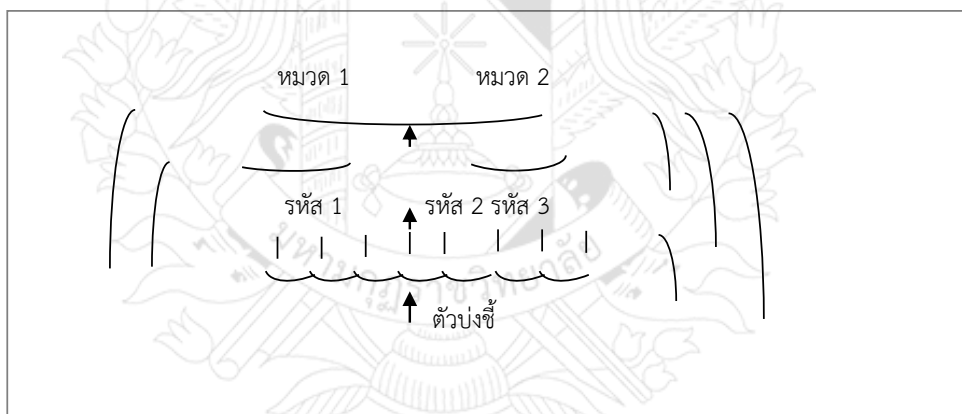
3.5 การวิเคราะห์ข้อมูลและการประมวลผล (Data Analysis and Processing)

ในการวิจัยทฤษฎีฐานรากนี้ ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเปรียบเทียบอย่างต่อเนื่อง (Constant Comparative Data Analysis) โดยผู้วิจัยจะเกี่ยวข้องในกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล การจัดกระทำกับข้อมูลเพื่อจำแนกเป็นหมวด ๆ การเก็บสารสนเทศเพิ่มเติม และการเปรียบเทียบสารสนเทศใหม่ที่ได้กับ “หมวดต่าง ๆ” ที่กำลังเกิดขึ้น เป็นกระบวนการพัฒนา “หมวด” ที่เป็นปฏิบัติการเชิงเปรียบเทียบอย่างต่อเนื่อง (Constant Comparison) ซึ่งถือเป็นกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงอุปมาน (Inductive) จากกรณีเฉพาะให้เป็นกรณีทั่วไป (From Specific to Broad) เป็นการเปรียบเทียบข้อมูลระหว่างเหตุการณ์กับเหตุการณ์ (Incidents) เหตุการณ์กับหมวด (Categories) และหมวดกับหมวด โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ได้ “หมวด” ที่มีฐานราก (Ground) จากข้อมูลที่ได้มาในลักษณะเป็นตัวบ่งชี้ (Indicators) ที่ได้มาจากหลากหลายแหล่ง แล้วนำมาจัดกลุ่ม (Grouping) เป็นรหัส (Codes) ได้หลายรหัส (เช่น รหัส 1 - รหัส 2 - รหัส 3 เป็นต้น) โดยกระบวนการเปรียบเทียบนี้ ผู้วิจัยจะเปรียบเทียบตัวบ่งชี้กับตัวบ่งชี้ รหัสกับรหัส และหมวดกับหมวด อย่างต่อเนื่องตลอดระยะเวลาของการวิจัย ทั้งนี้เพื่อขจัดการมีมากเกินไป (Redundancy) โดยผู้วิจัยจะมีคำถามอยู่ในใจเสมอ ดังนี้

- 1) ข้อมูลที่ศึกษาคืออะไร
- 2) หมวดอะไรหรือคุณลักษณะอะไรของหมวดอะไรที่เหตุการณ์นี้บ่งถึง
- 3) อะไรที่เกิดขึ้นจริงจากข้อมูลที่ได้มา
- 4) อะไรที่เป็นกระบวนการเชิงจิตวิทยาสังคมพื้นฐานหรือกระบวนการโครงสร้างทางสังคม

ที่เห็นได้จากการกระทำ

ดังภาพที่ 3.3

ภาพที่ 3.3 กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเปรียบเทียบอย่างต่อเนื่อง

ในบรรดาหมวดต่าง ๆ ที่กำหนดได้จากข้อมูลที่รวบรวมมา ผู้วิจัยจะเลือกหมวดหลัก 1 หมวด (A Core Category) เป็นปรากฏการณ์หลักสำหรับเสนอทฤษฎีฐานราก นั่นคือ หลังจากกำหนดหมวดได้จำนวนหนึ่ง (8-10 หมวด ขึ้นกับฐานข้อมูลที่ได้มา) นักวิจัยจะเลือกหมวดหลัก 1 หมวดเพื่อเป็นพื้นฐานในการเขียนทฤษฎี โดยมีปัจจัยหลายประการที่เกี่ยวข้องกับการเลือก เช่น ความสัมพันธ์กับหมวดอื่น ความถี่ในการเกิดขึ้น การถึงจุดอิ่มตัวไวและง่าย และมีความชัดเจนที่จะพัฒนาเป็นทฤษฎี เป็นต้น อย่างไรก็ตาม มีเกณฑ์ที่ Strauss and Corbin ได้กำหนดไว้ดังนี้

- 1) จะต้องเป็นหมวดหลักหรือศูนย์กลาง (Core/Central Category) ที่หมวดอื่น ๆ สามารถมีความสัมพันธ์ด้วย
- 2) แสดงขึ้นบ่อยครั้งจากข้อมูลที่ได้มา
- 3) มีตัวบ่งชี้ที่ต่างชี้ถึงหมวดนั้น
- 4) การอธิบายที่เกี่ยวข้องความสัมพันธ์ของหมวดต่าง ๆ มีความสัมพันธ์เชิงเหตุผลและคงเส้นคงวา
- 5) ชื่อหรือวลีที่ใช้อธิบายหมวดหลักนั้นควรมีความเป็นนามธรรมเพียงพอ (Sufficiently Abstract)
- 6) คำอธิบายยังคงยึดถือได้อยู่ แม้เงื่อนไขแปรเปลี่ยนไป หรือแม้ปรากฏการณ์ที่แสดงออกดูจะมีอะไรบางอย่างแตกต่างไปจากเดิม

การวิเคราะห์ข้อมูลเริ่มขึ้นเมื่อผู้วิจัยกำหนดประเภทของข้อมูลให้ได้ก่อน จากนั้นข้อมูลที่ได้มาก็จะแผ่กระจายไปตามแต่ละประเภทของข้อมูล เพื่อหาข้อขัดแย้งที่จะนำไปสู่การแก้ไขประเภทของข้อมูลต่อไป การสลับกันไปมาระหว่างการเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลซึ่งกระทำอย่างต่อเนื่องในลักษณะนี้ เรียกว่า “วิธีการเปรียบเทียบแบบคงที่” สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลจะมี 3 ขั้นตอน (Strauss & Corbin, 1998 อ้างถึงใน วิโรจน์ สารรัตนะ, 2561) ดังนี้

1. การเปิดรหัส (Open Coding) เป็นการนำเอาข้อมูลที่รวบรวมได้จากแหล่งต่าง ๆ เช่น การสัมภาษณ์ การสังเกต การบันทึก อนุทิน และการสนทนากลุ่มเป้าหมาย เป็นต้น มาจำแนกเป็น “หมวด” (Category/Theme) รวมกันให้เป็นกลุ่มที่มีความหมาย (Meaningful Groups) โดยทั่วไปประกอบด้วย “หมวดหลักและหมวดย่อย” (Core Categories & Subcategories) ในขั้นตอนนี้ นักวิจัยจะสามารถกำหนดหมวดหลักและหมวดย่อยได้หลายหมวดหลักและหลายหมวดย่อย ในระดับหมวดย่อยอาจประกอบด้วย “คุณลักษณะ” (Attributes Or Characteristics) ด้วยก็ได้ ดังตัวอย่างการเปิดรหัส “บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษา” ในตารางที่ 3.1

ตารางที่ 3.1 ตัวอย่างการเปิดรหัส “บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษา”

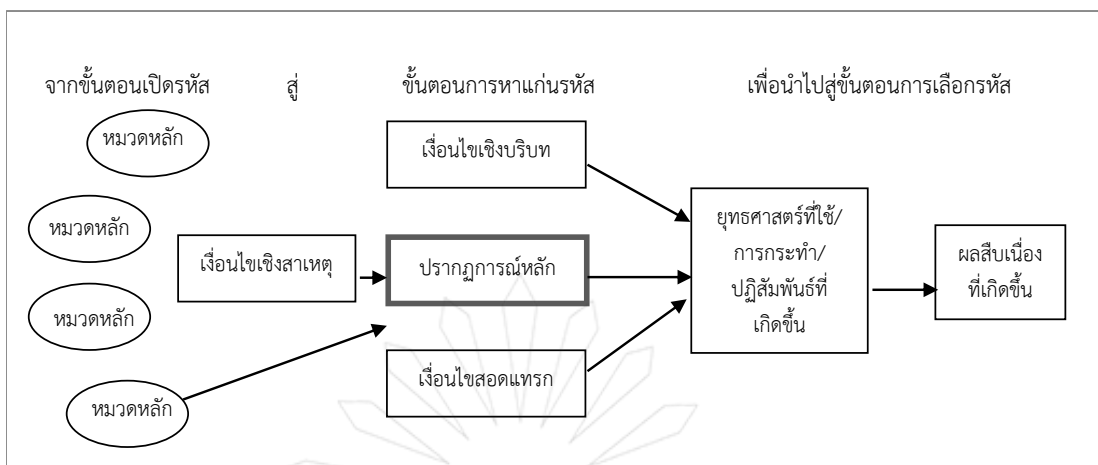
หมวด (categories)	แหล่งข้อมูล (sources)
บทบาทเชิงวิชาการ(หมวดหลัก) <ul style="list-style-type: none"> ● เป็นต้นแบบ(หมวดย่อย) <ul style="list-style-type: none"> - รู้ลึกในงาน(หมวดย่อยๆ – คุณลักษณะ) - ปฏิบัติเป็น - มีผลงานที่ยอมรับ ● พัฒนาการเรียนรู้นักเรียน 	1, 3,7,9,10,11,13,16,18,19,23, M, F 7,12,15,16,18,19,22,25,26, O, F 6,8,9,11,15,17,19,21,25,28,29, M, F 4,6,8,13,14,16,19,25,27,30,36, J, M 5,10,12,14,16,17,19, M
บทบาทความสัมพันธ์บุคคล <ul style="list-style-type: none"> ● ทำงานเป็นทีม ● พัฒนาเครือข่าย 	8,9,12,13,15,17,18,19, F, J 9,12,15,24,26,31,35,36, M, J, O
บทบาทความเป็นผู้นำ <ul style="list-style-type: none"> ● กระตุ้นส่งเสริม ● ทำทนายให้กำลังใจ 	18, 19, 24, 26, 27, 33, M, J 14, 15, 18,19,22,25,29,34,36, J, O

สัญลักษณ์แหล่งข้อมูล
 # การสัมภาษณ์
 M การบันทึก
 O การสังเกต
 J อนุทิน
 F การสนทนากลุ่ม

การจัด “ข้อมูล” รวมกันเป็นกลุ่มที่มีความหมายนั้น ระบบคิดและการดำเนินงานของนักวิจัย จะเริ่มต้นที่ข้อมูลดิบ (Raw Data) ที่รวบรวมได้จากแหล่งต่าง ๆ เช่น การสัมภาษณ์ การสังเกต การบันทึก อนุทิน และการสนทนากลุ่มเป้าหมาย เป็นต้น แล้วนำข้อมูลดิบนั้น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นบันทึกข้อความมาค้นหาประเด็นเพื่อกำหนดเป็นหมวดย่อยในระดับที่เป็นคุณลักษณะ (Attributes or Characteristics) บางครั้งเรียกว่าตัวบ่งชี้ (Indicators) เมื่อได้คุณลักษณะหรือตัวบ่งชี้เพียงพอแล้วก็นำเอาคุณลักษณะหรือตัวบ่งชี้ที่เข้าพวกเดียวกันมากำหนดเป็นหมวดย่อยในระดับที่เป็นรหัส (Code) บางตำราเรียกมโนทัศน์ (Concepts) เมื่อได้รหัสหรือมโนทัศน์เพียงพอก็จัดรหัสหรือมโนทัศน์ที่เข้าพวกเดียวกันมากำหนดเป็นหมวดหลักในระดับที่เป็นหมวด (Category/Theme)

ระบบคิดและระบบการทำงานเช่นนี้ เป็นไปตามหลักการเชิงอุปมาน (Inductive) ของการวิจัยเชิงคุณภาพ (จากลักษณะเฉพาะไปสู่ลักษณะทั่วไป) โดยเริ่มจากการลงภาคสนามเพื่อให้ได้ข้อมูลดิบที่จะนำไปสู่กระบวนการตามลำดับดังนี้ “ข้อมูลดิบ - คุณลักษณะ/ตัวบ่งชี้ - รหัส/มโนทัศน์ - หมวด” หากหลาย ๆ “หมวด” จัดให้เชื่อมโยงกันก็จะเป็น “ข้อเสนอเชิงทฤษฎี” ที่ได้จากการวิจัย ซึ่งตรงข้ามกับหลักการเชิงอนุมาน (Deductive) ของการวิจัยเชิงปริมาณ (จากลักษณะทั่วไปสู่ลักษณะเฉพาะ) ที่เริ่มจากการศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องทั้งทฤษฎีและงานวิจัยเพื่อกำหนด “ตัวแปร/ปัจจัย/องค์ประกอบหลัก - ตัวแปร/ปัจจัย/องค์ประกอบย่อย - คุณลักษณะ/ตัวบ่งชี้” ในลักษณะที่เชื่อมโยงกันเป็น “กรอบแนวคิดเชิงทฤษฎี” ที่จะนำไปทดสอบกับข้อมูลเชิงประจักษ์ที่เก็บจากกลุ่มตัวอย่างของประชากรที่ศึกษา (เห็นได้จากการวิจัย Structural Equation Model: SEM)

2. การหาแก่นของรหัส (Axial Coding) เป็นการเลือก (Select) หมวดหลัก จากหมวดใดหมวดหนึ่งที่กำหนดได้ในขั้นตอนการเปิดรหัส (One Open Coding Category) เพื่อกำหนดให้เป็น “ปรากฏการณ์หลัก” (Core Phenomenon) ของ “กระบวนการ” ในเรื่องที่วิจัย จากนั้นเป็นการกำหนดความสัมพันธ์ของหมวดหลักอื่นที่เหลือเข้ากับปรากฏการณ์หลักที่กำหนดนั้น โดยหมวดหลักอื่นเหล่านั้น บางหมวดเป็นเงื่อนไขเชิงสาเหตุ (Causal Conditions) ที่ส่งผลต่อปรากฏการณ์หลัก บางหมวดเป็นยุทธศาสตร์ (Strategies) ที่นำมาใช้ หรือเป็นการกระทำ (Action) หรือมีปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ที่เกิดขึ้น อันเป็นผลจากปรากฏการณ์หลักนั้น บางหมวดเป็นเงื่อนไขเชิงสถานการณ์ที่มีอิทธิพลต่อการใช้ยุทธศาสตร์/การกระทำ/ปฏิสัมพันธ์ โดยจำแนกออกเป็นเงื่อนไขเชิงบริบท (Contextual Conditions) ที่มีความเฉพาะ และเงื่อนไขสอดแทรก (Intervening Conditions) ที่มีลักษณะกว้างขึ้น และบางหมวดเป็นผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้น (Consequences) จากการใช้ยุทธศาสตร์/การกระทำ/ปฏิสัมพันธ์ ท้ายสุดจะได้ “รูปแบบความสัมพันธ์เชิงเหตุผลหรือแผนภาพของทฤษฎี” (Development of a Logic Paradigm or a Visual Picture of the Theory Generated) เป็นรูปแบบความสัมพันธ์เชิงเหตุผล (Logic) ระหว่างเงื่อนไขเชิงสาเหตุ ปรากฏการณ์หลัก ยุทธศาสตร์เงื่อนไขเชิงบริบทเงื่อนไขสอดแทรก และผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้น ซึ่งถือเป็น “รูปแบบเชิงทฤษฎี” (Theoretical Model) ดังแสดงในภาพที่ 3.4

ภาพที่ 3.4 รูปแบบความสัมพันธ์เชิงเหตุผลหรือแผนภาพของทฤษฎี -รูปแบบเชิงทฤษฎี

3. การเลือกรหัส (Selective Coding) และการพัฒนารูปแบบความสัมพันธ์เชิงเหตุผลหรือแผนภาพของทฤษฎี (Development of a Logic Paradigm or a Visual Picture of the Theory Generated) เป็นการ “เขียนทฤษฎี” จากรูปแบบความสัมพันธ์เชิงเหตุผลหรือแผนภาพของทฤษฎี หรือรูปแบบความสัมพันธ์เชิงเหตุผลระหว่างเงื่อนไขเชิงสาเหตุ ปรากฏการณ์หลัก ยุทธศาสตร์/การกระทำ/ปฏิสัมพันธ์ เงื่อนไขเชิงบริบท เงื่อนไขสอดแทรก และผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้น ที่จัดทำได้ในขั้นตอนการหาแก่นของรหัส (Axial Coding) เป็นการเขียนทฤษฎีในลักษณะที่อธิบายถึง “กระบวนการ” ในประเด็นการวิจัย โดยใช้เทคนิค Story Line และใช้บันทึกส่วนตัว (Personal Memos) ที่บันทึกไว้เป็นข้อมูลประกอบการเขียน โดยนักวิจัยจะต้องตรวจสอบความสัมพันธ์เชิงเหตุผล (Logic) ระหว่างเงื่อนไขเชิงสาเหตุ ปรากฏการณ์หลัก ยุทธศาสตร์/การกระทำ/ปฏิสัมพันธ์ เงื่อนไขเชิงบริบท เงื่อนไขสอดแทรก และผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาด้วย ซึ่งการดำเนินงานตามขั้นตอนดังกล่าว จะทำให้ได้ “ทฤษฎี” (Theory) ที่เกิดจากรูปแบบความสัมพันธ์เชิงเหตุผลหรือแผนภาพของทฤษฎีที่มีความชัดเจน (Explicit)

สำหรับแบบสอบถาม ซึ่งเป็นเครื่องมือช่วยในการจัดเรียงข้อมูล แยกแยะ และจัดกลุ่มข้อมูลตามคุณสมบัติ (Properties) ของมโนทัศน์ (Concept) ที่ผู้วิจัยได้กำหนดรหัสข้อมูล (Code Word) ไว้ ซึ่งช่วยให้ผู้วิจัยสามารถกรองเอาแก่นแท้ของข้อมูลออกจากข้อมูลที่ได้มาจากพื้นที่ที่ศึกษา ซึ่งมีรายละเอียดปลีกย่อยบางอย่างที่ไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่ผู้วิจัยต้องการศึกษา และจะทำให้สามารถนำข้อมูลที่ผ่านการกลั่นกรองแล้ว มาใช้ในการจัดหมวดหมู่ของข้อมูล ตีความหมายข้อมูล สร้างมโนทัศน์เชิงทฤษฎี (Theoretical Coding) และสร้างข้อสรุปเชิงทฤษฎีจากฐานราก (Grounded Theory) ได้ การที่ผู้วิจัยได้นำโปรแกรมคอมพิวเตอร์มาใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นประโยชน์ในการวิจัย 2 ประการ ดังนี้

1) ใช้เรียบเรียงข้อมูลให้ง่ายต่อการให้ความหมายข้อมูล โดยการให้หมายเลขบรรทัดแยกข้อมูลที่ได้จากการศึกษา เพื่อผู้วิจัยได้ตีความข้อมูล และให้ความหมายข้อมูล หรือให้รหัสข้อมูล (Code Word) ได้ง่ายขึ้น เนื่องจากข้อมูลที่พิมพ์และกำหนดหมายเลขบรรทัดไว้แล้ว เป็นตัวพิมพ์ที่ช่วยให้อ่านง่ายและมีหมายเลขบรรทัดกำกับ

2) หลังจากลงทะเบียนรหัสข้อมูล (Code Word) เสร็จสิ้นแล้ว จึงใช้โปรแกรมแยกแยะและจัดกลุ่มข้อมูลตามรหัสข้อมูล ข้อมูลที่จัดกลุ่มแล้วถูกพิมพ์ออกมา เพื่อผู้วิจัยสามารถรวบรวมข้อมูลที่อยู่ในกลุ่มความหมายเดียวกัน (Category) ไว้ในที่เดียวกัน ซึ่งทำให้การวิเคราะห์และแปลความหมายของข้อมูลได้สะดวกยิ่งขึ้น

3.6 การก่อให้เกิดทฤษฎีหรือการนำเสนอทฤษฎี (Theory Generation or Presentation of the Theory)

ในการวิจัยเชิงทฤษฎีฐานราก กระบวนการวิจัยทุกขั้นตอนจะนำไปสู่การก่อให้เกิดทฤษฎีหรือการนำเสนอทฤษฎี (Theory Generation or Presentation of the Theory) จากฐานข้อมูลที่ผู้วิจัยรวบรวมมาได้ โดยทฤษฎีจากการวิจัยทฤษฎีฐานรากนี้ จะเป็นการอธิบายอย่างกว้าง ๆ ต่อ “กระบวนการ” ในหัวข้อที่วิจัย

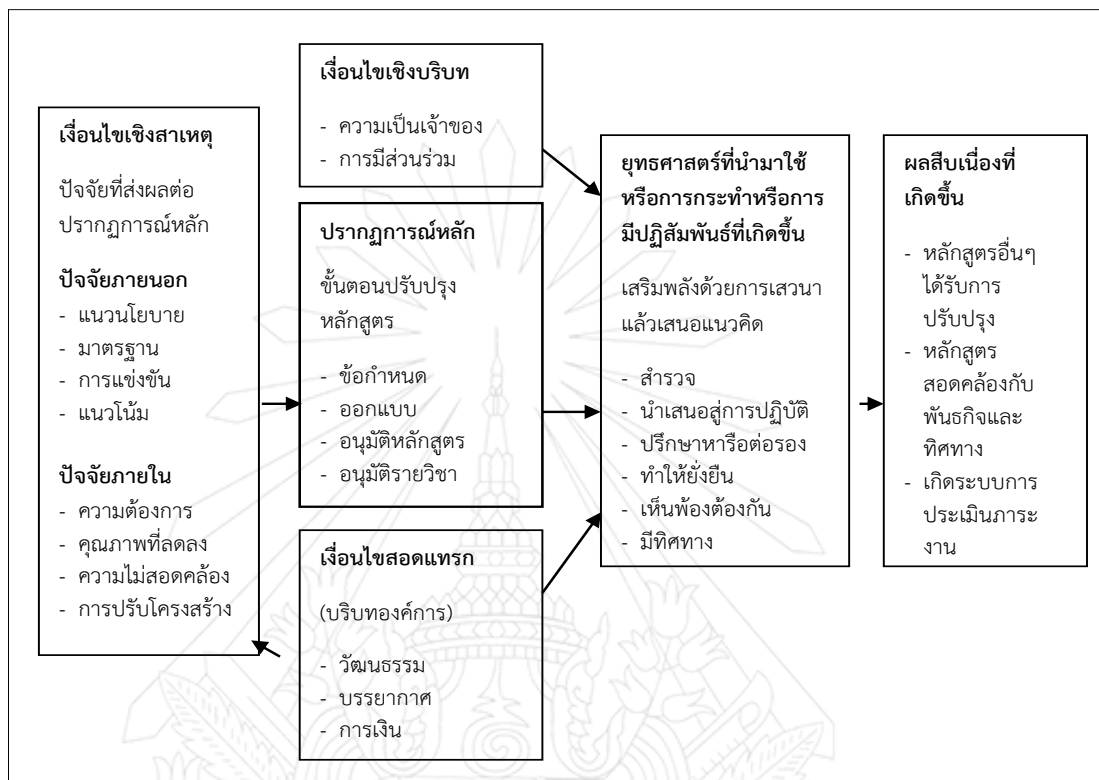
ทั้งนี้เนื่องจากทฤษฎีที่ได้จากการวิจัยทฤษฎีฐานราก เป็นการวิจัยที่ได้จากวิธีการเชิงกระบวนการ (Process Approach) เนื่องจากสังคมเป็นเรื่องของผู้คนที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน เป็นปฏิสัมพันธ์ที่นักวิจัยทฤษฎีฐานรากต้องการทำความเข้าใจถึงกระบวนการของผู้คนเหล่านั้นกับหัวข้อการวิจัยที่กำหนด ดังนั้น กระบวนการในการวิจัยทฤษฎีฐานรากจึงหมายถึงลำดับเหตุการณ์ของการกระทำและการมีปฏิสัมพันธ์กันของบุคคลและเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อการวิจัย ซึ่งจากหัวข้อการวิจัยนั้น นักวิจัยสามารถจำแนกและกำหนดการกระทำและการมีปฏิสัมพันธ์ของบุคคลออกเป็น “หมวด” (Categories) ได้หลายหมวด ซึ่งคำว่า “หมวด” นี้ ในนิยามของการวิจัยทฤษฎีฐานราก หมายถึง แก่น หัวข้อ หรือใจความ (Themes) ของสารสนเทศที่นักวิจัยกำหนดจากข้อมูลเพื่อใช้ทำความเข้าใจถึงกระบวนการใดกระบวนการหนึ่ง ซึ่งมีแนวทางการก่อให้เกิดทฤษฎีหรือการนำเสนอทฤษฎี (Theory Generation or Presentation of the Theory) ที่เป็นไปได้ 3 แนวทาง คือ

- เป็นรูปแบบความสัมพันธ์เชิงเหตุผลหรือแผนภาพของทฤษฎี (Development of a Logic Paradigm or a Visual Coding Paradigm)
- เป็นสมมติฐานหรือข้อเสนอเชิงทฤษฎี (Theoretical Hypotheses/Propositions) หลังการนำเสนอเป็นรูปแบบความสัมพันธ์เชิงเหตุผลหรือแผนภาพของทฤษฎีแล้ว มีลักษณะเป็นข้อความที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของ “หมวด” ต่าง ๆ
- เป็นเรื่องเล่าเชิงบรรยาย (Narrative Form/Descriptive Story) ซึ่งต้องอาศัยทักษะการเขียนของนักวิจัย ในการที่จะเรียบเรียงข้อมูลแล้วนำเสนอให้เห็นถึง “กระบวนการ” จากความสัมพันธ์ของ “หมวด” ต่าง ๆ ที่ค้นพบ ซึ่งแน่นอนว่า การเขียนนั้นจะไม่ใช่เป็นครั้งเดียวจบ จะต้องมีการปรับแก้ (Refinement) หลายครั้งหลายหน

ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยเลือกใช้แนวทางการนำเสนอที่ 1 คือ รูปแบบความสัมพันธ์เชิงเหตุผลหรือแผนภาพของทฤษฎี (Development of a Logic Paradigm or a Visual Coding Paradigm) ตามตัวอย่าง “การพัฒนาารูปแบบเชิงทฤษฎีขั้นตอนการปรับปรุงหลักสูตร” ที่นำมาแสดงภาพประกอบข้างล่าง ที่กำหนด “ขั้นตอนการปรับปรุงหลักสูตร” เป็น “หมวดหลัก” ที่ประกอบด้วยหมวดย่อยอื่น ๆ คือ การกำหนดให้มีการปรับปรุงหลักสูตร การออกแบบหลักสูตร การอนุมัติหลักสูตร และการอนุมัติรายวิชา นอกจากนี้ จากรูปแบบเชิงทฤษฎีได้แสดงให้เห็นถึงเงื่อนไขเชิงสาเหตุ เงื่อนไขที่ส่งผลต่อ

“หมวดหลัก” เจื่อนไซเชิงบริบท และเจื่อนไซสอดแทรก (ในที่นี้กำหนดเป็นบริบทองค์การ) ที่ส่งผลต่อ ยุทธศาสตร์/การกระทำ/ปฏิสัมพันธ์ รวมทั้งผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้นจากการใช้ยุทธศาสตร์/การกระทำ/ปฏิสัมพันธ์ นั้น ดังแสดงในภาพที่ 3.5

ภาพที่ 3.5 ตัวอย่างการพัฒนารูปแบบเชิงทฤษฎีที่กำหนดให้ “ขั้นตอนการปรับปรุงหลักสูตร” เป็น “หมวดหลัก”

3.7 การตรวจสอบความตรงของทฤษฎีที่นำเสนอ (Verification of the Validity of the Theory Presented)

ทฤษฎี (Theory) ที่ได้จากกระบวนการวิจัยทฤษฎีฐานรากครั้งนี้ จะได้รับการตรวจสอบความตรง (Validation) ตามที่เสนอของ Creswell (2008); Willis (2007); Locke (2001); Leedy and Ormrod (2001) ดังนี้ คือ

- 1) การตรวจสอบจากผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยในลักษณะที่เรียกว่า Member Checks
- 2) การนำไปเปรียบเทียบกับทฤษฎีที่ศึกษาค้นคว้าเป็นวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในบทที่ 2 ว่า สอดคล้องหรือแย้งกันหรือไม่ อย่างไร เป็นต้น

นอกจากนั้น ผู้วิจัยจะประเมินความตรงของทฤษฎีที่เกิดขึ้น โดยใช้เกณฑ์ใช้ในการประเมินการวิจัยทฤษฎีฐานรากดังกล่าวถึงข้างล่าง โดยข้อ 1-4 อ้างอิงจากเกณฑ์ของ Glaser (1978, 1992) อ้างถึงใน วิโรจน์ สารรัตน์, 2561) ข้อ 5-10 อ้างอิงจากเกณฑ์ของ Strauss and Corbin (1990, 1998) อ้างถึงใน วิโรจน์ สารรัตน์, 2561) ในลักษณะที่เป็นคำถาม ดังนี้

- 1) มีความเชื่อมโยงกันอย่างไรเห็นได้ชัดหรือไม่ระหว่าง “หมวด” ต่าง ๆ กับข้อมูล

- 2) ทฤษฎีนั้นมีประโยชน์ต่อการอธิบายกระบวนการที่วิจัยได้ดีหรือไม่ หรือทฤษฎีนั้นใช้งานได้หรือไม่
- 3) ทฤษฎีนั้นได้อธิบายถึงความสัมพันธ์ของปัญหาที่เกิดขึ้นจริงกับกระบวนการที่ได้หรือไม่
- 4) ทฤษฎีนั้นได้รับการปรับเปลี่ยนหรือไม่ เมื่อมีเงื่อนไขเปลี่ยนแปลงไปหรือเมื่อมีการรวบรวมข้อมูลใหม่เพิ่มเติม
- 5) รูปแบบเชิงทฤษฎีได้รับการพัฒนาขึ้นหรือไม่ มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการ การกระทำ หรือการมีปฏิสัมพันธ์หรือไม่
- 6) มีปรากฏการณ์ศูนย์กลางหรือปรากฏการณ์หลักเป็นหัวใจสำคัญของรูปแบบหรือไม่
- 7) รูปแบบเชิงทฤษฎีนั้นเกิดขึ้นจากกระบวนการเปิดรหัส การหาแก่นของรหัส การเลือกรหัส และการพัฒนารูปแบบความสัมพันธ์เชิงเหตุผลหรือแผนภาพของทฤษฎีหรือไม่
- 8) นักวิจัยได้ตรวจสอบย้อนกลับไปมาของ “หมวด” ต่าง ๆ ในการวิจัยหรือไม่
- 9) นักวิจัยได้รวบรวมข้อมูลอย่างหลากหลายและกว้างขวางเพื่อให้เกิดความมั่นใจในความอึดตัวของข้อมูลหรือไม่
- 10) นักวิจัยได้ตรวจสอบความตรงของทฤษฎีนั้นโดยการตรวจสอบกับข้อมูล การตรวจสอบการสนับสนุนหรือการแย้งกันกับทฤษฎีที่ได้จากศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง หรือการตรวจสอบจากผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยหรือไม่

3.8 การนำเสนอผลการวิจัย (Research Presentation)

หลังจากการวิเคราะห์ข้อมูลเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยได้นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลมานำเสนอตามคำถาม วัตถุประสงค์ และกรอบความคิดพื้นฐานในการวิจัย ดังนี้

- 1) ปรากฏการณ์หลัก (Core Phenomenon) ของการพัฒนาเพื่อความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ จนได้รับการยอมรับว่าดีเด่นของโรงเรียนธรรมวิถีนามสมมุติ มีลักษณะอย่างไร (Characteristics) มีสาเหตุจากอะไร (Causal Conditions)
- 2) ยุทธศาสตร์หรือกลยุทธ์ (Strategies) ที่โรงเรียนธรรมวิถีนามสมมุติ นำมาใช้จนเป็นโรงเรียนปฏิบัติการณ์เพื่อความดีเด่นของโรงเรียนวิถีพุทธดีเด่นมีอะไร มีเงื่อนไขเชิงบริบทเฉพาะ (Contextual Conditions) และเงื่อนไขสอดแทรกทั่วไป (Intervening Conditions) อะไร ที่มีผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์เหล่านั้น และ
- 3) ผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้น (Consequences) จากการใช้ยุทธศาสตร์เหล่านั้นมีอะไรบ้าง โดยแยกเป็นบทตามลำดับ ดังนี้
  1. บทที่ 1 บทนำ
  2. บทที่ 2 บรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
  3. บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย
  4. บทที่ 4 บริบทชุมชนและโรงเรียน
  5. บทที่ 5 การนำเสนอทฤษฎี (ลักษณะและสาเหตุของปรากฏการณ์หลัก ยุทธศาสตร์ที่ใช้เงื่อนไขเชิงบริบทเฉพาะ และเงื่อนไขสอดแทรกทั่วไปที่มีผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์ และ ผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้นจากการใช้ยุทธศาสตร์)

6. บทที่ 6 สรุปผลการศึกษา ข้อเสนอเชิงทฤษฎี และข้อเสนอแนะ

3.9 ระยะเวลาในการวิจัย (Research Period)

ตารางที่ 3.2 แสดงกิจกรรมและช่วงเวลาดำเนินงานวิจัย

กิจกรรม	ช่วงเวลา (เดือน)
1. การเตรียมการและการเข้าสู่พื้นที่ศึกษา (Preparation and Entry into the Study Area) - การสร้างแนวคำถามเพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูล (Creating a Line of Interview Questions) - การพัฒนาตัวเองของผู้วิจัยเพื่อเป็นเครื่องมือในการวิจัยที่มีประสิทธิภาพ - การเตรียมและทดลองฝึกใช้อุปกรณ์ต่าง ๆ ที่จำเป็นใช้ในการเก็บข้อมูลภาคสนาม - การขออนุญาตโรงเรียนเพื่อดำเนินการวิจัย - การแนะนำตัวเองและสร้างความสัมพันธ์ - การศึกษาข้อมูลทางกายภาพ	มิถุนายน - กรกฎาคม 2564
2. การเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักและการรวบรวมข้อมูล (Selection of the Key Informant and Data Collection)	สิงหาคม 2564
3. การเก็บรวบรวมข้อมูลในภาคสนาม (Data Collection in the Field) - การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) - การจัดสนทนากลุ่มเป้าหมาย (Focused Group Discussion) - การสังเกตและจดบันทึก (Observation and Field-Note) - การวิเคราะห์เอกสาร (Document Analysis)	กันยายน - ธันวาคม 2564
4. การวิเคราะห์ข้อมูลและการประมวลผล (Data Analysis and Processing) - การเปิดรหัส (Open Coding) - การหาแก่นของรหัส (Axial Coding) - การเลือกรหัส (Selective Coding) และการพัฒนารูปแบบความสัมพันธ์เชิงเหตุผลหรือแผนภาพของทฤษฎี (Development of a Logic Paradigm or a Visual Picture of the Theory Generated)	มกราคม - มีนาคม 2565
5. การก่อให้เกิดทฤษฎีหรือการนำเสนอทฤษฎี (Theory Generation or Presentation of the Theory)	เมษายน 2565
6. การตรวจสอบความตรงของทฤษฎีที่นำเสนอ (Verification of the Validity of the Theory Presented)	พฤษภาคม 2565
7. การนำเสนอผลการวิจัย (Research Presentation)	สิงหาคม 2565

บทที่ 4

บริบทของชุมชนและโรงเรียน

ผู้วิจัยได้ศึกษาบริบทของชุมชนและโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นพื้นที่ที่เลือกศึกษาในครั้งนี้โดยการศึกษานี้ในหลากหลายรูปแบบ ได้แก่ การวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้อง การสังเกตสภาพจริง การพบปะสนทนาที่ไม่เป็นทางการกับบุคลากรทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียน การสัมภาษณ์ระดับลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลัก และการจัดสนทนากลุ่ม ทั้งนี้เพื่อให้ได้รับข้อมูลพื้นฐานของชุมชนและโรงเรียนวิถีพุทธอย่างเพียงพอ ซึ่งจะช่วยให้เกิดความเข้าใจภาพรวมที่สามารถอธิบายหรือตีความ ปรัชญาการณที่เกิดขึ้นในการเป็นโรงเรียนวิถีพุทธได้ถูกต้องและชัดเจนยิ่งขึ้น

ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับชุมชน ประกอบด้วย ที่ตั้งและสภาพทั่วไป ลักษณะทางภูมิศาสตร์ การคมนาคมและสาธารณูปโภค การประกอบอาชีพ ระบบการปกครองแลการเมือง ระบบการศึกษา สถานที่สำคัญ วัฒนธรรม ประวัติความเป็นมา และบทสรุปเกี่ยวกับชุมชน

ข้อมูลพื้นฐานของโรงเรียน ประกอบด้วย ที่ตั้งและสภาพทั่วไป ครูและบุคลากรทางการศึกษา แผนผังแสดงที่ตั้ง อาคาร และบริเวณโรงเรียน สภาพการดำเนินงานและโครงสร้างการบริหารงานโรงเรียน หลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน การบริหารงบประมาณ การประกันคุณภาพการศึกษา ประวัติโรงเรียน และผลงานที่ภาคภูมิใจของโรงเรียน ซึ่งมีรายละเอียดข้อมูลจากการศึกษาปรากฏการณ์ต่าง ๆ ดังกล่าว ดังต่อไปนี้ตามลำดับ

4.1 ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน

4.1.1 ที่ตั้งและสภาพทั่วไป

จังหวัดนครพุทธ (นามสมมุติ) เป็นจังหวัดหนึ่งตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครระยะทางประมาณ 445 ตารางกิโลเมตร โดยทางรถยนต์ มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 10,886 ตารางกิโลเมตร เป็นจังหวัดที่มีขนาดพื้นที่ใหญ่เป็นอันดับที่ 6 ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และมีประชากรทั้งสิ้น 1,802,872 คน ซึ่งประชากรในจังหวัดส่วนใหญ่จะตั้งถิ่นฐานและอาศัยตามชนบท

สำหรับอำเภอพระวินัย (นามสมมุติ) ซึ่งมีพื้นที่ปกครองของโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ ที่ใช้พื้นที่ในการวิจัยครั้งนี้ โรงเรียนอยู่ก่อนถึงตัวอำเภอพระวินัยเป็นระยะทาง 12 กิโลเมตร โดยทางรถยนต์ ไปตามทางหลวงแผ่นดิน 2 (ถนนมิตรภาพ) เข้าสู่โรงเรียนธรรมวิถี (นามสมมุติ) สามารถไปมาได้ทุุกฤดูกาล

4.1.2 ลักษณะทางภูมิศาสตร์

ลักษณะทางภูมิประเทศของจังหวัดนครพุทธ พื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบสูง มีพื้นที่สูงต่ำสลับเป็นลูกคลื่น ทางทิศตะวันตกสูงมาก เพราะมีแนวเขาภูกระดึงและเพชรบูรณ์ สำหรับทางทิศตะวันออกและทิศตะวันออกเฉียงใต้ มีลักษณะสูงต่ำ มีที่ราบลุ่มแถบลุ่มน้ำ

4.1.4 การประกอบอาชีพ

จังหวัดนครพทุท มีประชากรในชนบทจำนวน 1,320,061 คน คิดเป็นร้อยละ 75.8 ของประชากรทั้งจังหวัด โดยมีครอบครัวที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ประมาณร้อยละ 55.27 ของครอบครัวทั้งหมด มีพื้นที่การเกษตร 4,369,043 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 64.19 ของพื้นที่จังหวัด โดยอยู่ในเขตชลประทาน 757,542 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 13.14 ของพื้นที่การเกษตร หรือร้อยละ 8 ของพื้นที่จังหวัด จำนวนคนทำงานภาคการเกษตร 324,879 คน โดยแยกเป็น 3 ด้าน คือ 1) ด้านกสิกรรม ด้านพืช พืชเศรษฐกิจที่ทำรายได้หลักให้แก่เกษตรกรในจังหวัดพอเพียง ได้แก่ ข้าว อ้อยโรงงาน มันสำปะหลัง และ ถั่วเหลือง 2) ด้านปศุสัตว์ สัตว์เศรษฐกิจที่สำคัญ คือ โคเนื้อ โคนม และ การเลี้ยงสุกร 3) ด้านการประมง มีผู้เลี้ยงปลาจำนวน 43,484 ราย แยกเป็นเลี้ยงในบ่อดิน 66,038 บ่อ จำนวน 42,040 ราย เลี้ยงในกระชัง 2,548 กระชัง จำนวน 187 ราย เลี้ยงในบ่อซีเมนต์ 1,385 บ่อ จำนวน 1,185 ราย เลี้ยงในนาข้าว 72 แปลง จำนวน 72 ราย และมีผู้เลี้ยงจระเข้ จำนวน 31 ราย จำนวนจระเข้ที่เลี้ยง 2,142 ตัว

จังหวัดนครพทุท มีความหลากหลายในการประกอบอาชีพของประชาชน ศูนย์กลางธุรกิจของจังหวัด ซึ่งเป็นแหล่งค้าขาย การบริการ และแหล่งบันเทิง จะมีความหนาแน่นมากในเขตเทศบาล มีสถานที่ราชการ สถานประกอบการธุรกิจต่าง ๆ เช่น หน่วยงานราชการระดับจังหวัด สถาบันการเงิน ศูนย์การค้าชั้นนำ โรงแรมขนาดใหญ่ สถานีขนส่งผู้โดยสารรถยนต์ และรถไฟ สนามบินนานาชาติ โรงงานอุตสาหกรรม ภัตตาคาร และสถานบันเทิงทั้งกลางวัน และกลางคืน เป็นต้น

อำเภอพระวินัย มีผู้ประกอบอาชีพทางการเกษตรเป็นส่วนมากรายได้จากภาคการเกษตรจึงมีมาก และมีบางตำบลมีอาชีพเสริมเพิ่มรายได้เช่นอาชีพทอผ้า แปรรูปผลิตภัณฑ์เกษตร เจียนในพลอย อาชีพบริการการท่องเที่ยวล่องแพ อาชีพมอเตอร์ไซด์รับจ้าง และอาชีพรถรับส่งนักเรียน เศรษฐกิจของอำเภอยังพึ่งพาภาคเกษตรเป็นหลักมีความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจกับภูมิภาคอื่น การผลิตสินค้าปฐม ได้แก่ ข้าว อ้อย พืชผัก และปศุสัตว์ เช่น ไก่เนื้อ สุกรขุน ปลานิลในกระชังมีการส่งสินค้าออกไปยังพื้นที่ข้างเคียงและภูมิภาคอื่น ๆ และมีการนำเข้าสินค้าทั้งอุปโภคบริโภค เครื่องจักรเครื่องยนต์ทางการเกษตรจำนวนมาก

ตำบลศีลธรรม มีพื้นที่ส่วนใหญ่ ร้อยละ 60 สภาพพื้นที่เป็นที่ราบ มีความลาดชัน 0 - 1 % สลับกระจายบริเวณราบเรียบ ร้อยละ 40 มีความลาดชัน 0 - 2 % และมีลำห้วยส่วนใหญ่กระจายอยู่ในพื้นที่ใกล้แนวเขตตำบลได้แก่ ด้านตะวันตกและตะวันตกเฉียงเหนือมีลำน้ำเชิญและมีหนองน้ำธรรมชาติกระจายอยู่ในพื้นที่ตำบลอีกหลายแห่ง ซึ่งส่วนใหญ่มีสภาพตื้นเขิน มีวัชพืชปกคลุม ไม่สามารถกักเก็บน้ำได้

4.1.5 ระบบการปกครองและการเมือง

จังหวัดนครพทุท มีประชากรทั้งสิ้น 1,802,872 คน แบ่งเขตพื้นที่ปกครองออกเป็น 26 อำเภอ 199 ตำบล 2331 หมู่บ้าน การปกครองท้องถิ่น จำนวนทั้งสิ้น 225 แห่ง แบ่งออกเป็น องค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง เทศบาลนคร 1 แห่ง เทศบาลเมือง 6 แห่ง เทศบาลตำบล 77 แห่ง และ องค์การบริหารส่วนตำบล 140 แห่ง มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จำนวน 10 คน สมาชิกสภาจังหวัด จำนวน 42 คน และมีหน่วยงานราชการที่ขึ้นตรงต่อส่วนกลางและส่วนภูมิภาค

อำเภอพระวินัย มีประชากรทั้งสิ้น 93,574 คน แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 10 ตำบล 149 หมู่บ้าน 18,754 ครัวเรือน การปกครองท้องถิ่น จำนวนทั้งสิ้น 13 แห่ง แบ่งออกเป็น เทศบาลตำบล 8 แห่ง และ องค์การบริหารส่วนตำบล 5 แห่ง ส่วนราชการอำเภอ ได้แก่ ศูนย์การศึกษาจากระบบและตามอัธยาศัย สำนักงานที่ดิน สำนักงานการเกษตรอำเภอ สำนักงานสาธารณสุข พัฒนาชุมชน สำนักส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น สถานีตำรวจภูธร และหน่วยประสานงานส่วนราชการอื่น

ตำบลศีลธรรม แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 13 หมู่บ้าน 1,631 ครัวเรือน และมีประชากร 6,685 คน มีองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นหน่วยปกครองท้องถิ่น รวมทั้งมีหน่วยงานย่อยราชการ ส่วนกลาง หน่วยงานย่อยของราชการส่วนภูมิภาค และเครือข่ายพัฒนาภาคเอกชน เป็นเครือข่ายประสานงานการบริหารและการพัฒนาประจำอยู่ในพื้นที่ตำบลและหมู่บ้าน

4.1.6 ระบบการศึกษา

จังหวัดนครพทุธ มีหน่วยงานทางการศึกษา จำนวน 9 สังกัด มีสถานศึกษา จำนวน 1,747 แห่ง ผู้บริหาร จำนวน 1,999 คน ครูผู้สอน จำนวน 20,507 คน จำนวนนักเรียน/นักศึกษา จำนวน 409,459 คน สำหรับหน่วยงานทางการศึกษา 9 สังกัด ดังนี้ 1) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) 1,071 แห่ง 2) สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน (สช.) 129 แห่ง 3) กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น 454 แห่ง 4) สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ 26 แห่ง 5) สถาบันการพลศึกษา 1 แห่ง 6) สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน (สป.) 8) สำนักงานคณะกรรมการอาชีวศึกษา 28 แห่ง ซึ่งในส่วนสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ได้แบ่งเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดขอนแก่น ดังนี้ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1-4 จำนวน 983 แห่ง สำนักงานพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25 จำนวน 84 แห่ง และสำนักบริหารการการศึกษาพิเศษ จำนวน 4 แห่ง

อำเภอพระวินัย มีสถานศึกษา ดังนี้ 1) ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 27 แห่ง 2) อนุบาลเอกชน 4 แห่ง 3) โรงเรียนระดับประถมศึกษา 63 แห่ง 4) โรงเรียนมัธยมศึกษา 3 แห่ง 5) ศูนย์การเรียนรู้ประจำตำบล 10 แห่ง 6) โรงเรียนปริยัติธรรม 3 แห่ง 7) วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยี 1 แห่ง 8) วิทยาลัยเทคนิค 1 แห่ง ซึ่งหน่วยงานทางการศึกษา รับผิดชอบ ดังนี้ 1) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) 2) สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน (สช.) 3) กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น 4) สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ 5) สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน (สป.) 6) สำนักงานคณะกรรมการอาชีวศึกษา

ตำบลศีลธรรม มีสถานศึกษา ดังนี้ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 3 แห่ง โรงเรียนประถมศึกษาและโรงเรียนขยายโอกาส 6 แห่ง โรงเรียนมัธยมศึกษา 1 แห่ง และที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน 13 แห่ง โรงเรียนธรรมวิถี (นามสมมุติ) ปัจจุบันเปิดสอนระดับอนุบาลจนถึงมัธยมศึกษาตอนต้น มีนักเรียนจำนวน 311 คน

ภาพที่ 4.2 ตำบลศีลธรรม อำเภอพระวินัย จังหวัดนครปฐม

4.1.7 ที่ตั้งและสภาพทั่วไป

จังหวัดนครปฐม เป็นจังหวัดหนึ่งตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศ อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครระยะทางประมาณ 445 ตารางกิโลเมตร โดยทางรถยนต์ มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 10,886 ตารางกิโลเมตร เป็นจังหวัดที่มีขนาดพื้นที่ใหญ่เป็นอันดับที่ 6 ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และมีประชากรทั้งสิ้น 1,802,872 คน ซึ่งประชากรในจังหวัดส่วนใหญ่จะตั้งถิ่นฐานและอาศัยตามชนบท

สำหรับอำเภอพระวินัย ซึ่งมีพื้นที่ปกครองของโรงเรียนวิถียุทธชั้นนำ ที่ใช้พื้นที่ในการวิจัยครั้งนี้ ตั้งอยู่ด้านทิศเหนือของจังหวัดพอเพียง ส่วนโรงเรียนอยู่ห่างจากตัวอำเภอเป็นระยะทาง 12 กิโลเมตร โดยทางรถยนต์ ไปตามทางหลวงแผ่นดิน 2 (ถนนมิตรภาพ) เข้าสู่โรงเรียนธรรมวิถิ (นามสมมุติ) สามารถไปมาได้ทุกฤดูกาล ตั้งอยู่ในพื้นที่อำเภอพระวินัย เดิมชื่อ “สุขาภิบาล” โดยได้จัดตั้งเป็นสุขาภิบาล ตามประกาศกระทรวงมหาดไทย และประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 79 ตอนที่ 111 ลงวันที่ 18 ธันวาคม 2505 ต่อมาได้รับการเปลี่ยนแปลงฐานะจากสุขาภิบาล เป็นเทศบาลตำบล ตามพระราชบัญญัติเปลี่ยนแปลงฐานะสุขาภิบาลเป็นเทศบาลตำบล พ.ศ. 2542 และประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 116 ตอนที่ 9 ก ลงวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2542 มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 25 พฤษภาคม 2542 ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของจังหวัดขอนแก่น ห่างจากที่ตั้งจังหวัดขอนแก่น ประมาณ 12 กิโลเมตร ตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2 (ถนนมิตรภาพ) และตั้งอยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร ประมาณ 433 กิโลเมตร ปัจจุบันมี นายกเทศมนตรีตำบล และประธานเทศบาลตำบลบริหารงานข้อมูลพื้นฐานของเทศบาลตำบลศีลธรรม

ที่ตั้งและอาณาเขตของเทศบาลตำบลศีลธรรม เทศบาลตำบลศีลธรรม จัดตั้งเป็นเทศบาลตำบล ตามพระราชบัญญัติเปลี่ยนแปลงฐานะสุขาภิบาลเป็นเทศบาลตำบล ตามประกาศกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ 25 เดือนพฤษภาคม พ.ศ.2542 ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของจังหวัดขอนแก่น สำนักงานตั้งอยู่เลขที่ 438 หมู่ที่ 18 ตำบลศีลธรรม อำเภอพระวินัย จังหวัดนครปฐม ห่างจากที่ตั้งจังหวัดขอนแก่นประมาณ 12 กิโลเมตร ตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2 (ถนนมิตรภาพ) มีพื้นที่ประมาณ 8 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 5,000 ไร่ โดยมีอาณาเขตดังต่อไปนี้

ด้านทิศเหนือ ตั้งแต่หลักเขตที่ 1 ซึ่งตั้งอยู่ริมลำน้ำฝ่งใต้ ตรังริมถนนซอยลำชีปากตะวันตก เลียบริมน้ำฝ่งใต้ไปทางทิศตะวันออก ถึงหลักเขตที่ 2 ซึ่งตั้งอยู่ห่างจากทางรถไฟสายนครราชสีมา – หนองคาย 150 เมตร

ด้านทิศตะวันออก จากหลักเขตที่ 2 เป็นเส้นขนานกับทางรถไฟสายนครราชสีมา – หนองคาย ไปทางทิศใต้ ถึงหลักเขตที่ 3 ซึ่งตั้งอยู่ริมถนนอนามัยปากใต้

ด้านทิศใต้ จากหลักเขตที่ 3 เลียบตามริมถนนอนามัยปากใต้ทางทิศตะวันตก ถึงหลักเขตที่ 4 ซึ่งตั้งอยู่ริมถนนเจนจบทิศปากตะวันออก จากหลักเขตที่ 4 เลียบตามริมถนนเจนจบทิศตะวันออก ไปทางทิศใต้ ถึงหลักเขตที่ 5 ซึ่งตั้งอยู่ตรงแนวริมถนนซอยแก่งฟ้าปากใต้ จากหลักเขตที่ 5 เป็นเส้นตรงไปทางตะวันตก ถึงปากถนนซอยแก่งฟ้าปากใต้แล้วเลียบตามริมถนนซอยแก่งฟ้าปากทิศใต้ไปทางทิศตะวันตก ถึงหลักเขตที่ 6 ซึ่งตั้งอยู่ห่างจากริมลำน้ำชีฝ่งตะวันออก 120 เมตร จากหลักเขตที่ 6 เป็นเส้นตรงไปทางทิศใต้ ถึงหลักเขตที่ 7 ซึ่งตั้งอยู่ ห่างจากริมถนนซอยแก่งฟ้าปากใต้ตามแนวเส้นตั้งฉาก 280 เมตร จากหลักเขตที่ 7 เป็นเส้นตรงไปทางทิศตะวันตก ถึงหลักเขตที่ 8 ซึ่งตั้งอยู่ห่างจากหลักเขตที่ 7 ตามแนวเส้นตั้งฉาก 300 เมตร

ด้านทิศตะวันตก จากหลักเขตที่ 8 เป็นเส้นตรงไปทางทิศเหนือ ถึงหลักเขตที่ 9 ซึ่งตั้งอยู่ห่างจากหลักเขตที่ 8 ระยะ 560 เมตร และห่างจากริมลำน้ำชีฝ่งตะวันตก 150 เมตร จากหลักเขตที่ 9 เป็นเส้นตรงไปทางทิศตะวันออก ถึงหลักเขตที่ 10 ซึ่งตั้งอยู่ริมลำน้ำชีฝ่งตะวันออก ตรังริมถนนบำรุงวิทยาปากเหนือ จากหลักเขตที่ 10 เลียบตามลำน้ำชีฝ่งตะวันออกไปทางทิศเหนือ จนบรรจบหลักเขตที่ 1

4.1.8 สถานที่สำคัญ

จังหวัดนครพนม เป็นจังหวัดที่อยู่ใจกลางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีพรมแดนติดกับหลายจังหวัด จึงเป็นศูนย์กลางของทุกอย่าง มีสิ่งอำนวยความสะดวก ความเจริญครบครัน และมีสถานที่สำคัญที่เป็นแหล่งธรรมชาติ วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณสถาน สถาปัตยกรรม อีกมากมาย ที่ตั้งระดับโลก คือการค้นพบไดโนเสาร์ ที่มีอายุประมาณ 120-130 ล้านปี จัดแสดงที่พิพิธภัณฑ์ไดโนเสาร์ สถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่เด่นของจังหวัด ได้แก่ บางแสน 2 และหาดจอมทอง เขื่อนอุบลรัตน์ อุทยานแห่งชาติภูเก้า-ภูพานคำ บึงแก่นนคร บึงทุ่งสร้าง บึงหนองโคตร ถ้ำค้างคาว หินช้างสี สวนสัตว์ เป็นต้น ในด้านวัฒนธรรม โบราณสถาน สถาปัตยกรรม ที่สำคัญ ได้แก่ พระธาตุขามแก่น พระมหาธาตุแก่นนคร (วัดหนองแวง) ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง ปราสาทเป็ยน้อย วัดถ้ำผาเก็ง วัดถ้ำผาน้ำทิพย์ วัดไชยศรี วัดทุ่งเศรษฐี วัดป่าธรรมอุทยาน วัดป่าคำห้วยซ่าง วัดสระบัวแก้ว สิมอีสาน (วัดป่าแสงอรุณ) ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม โฮมมูนมัง เป็นต้น สถานที่สะท้อนวิถีชีวิตของชาวบ้าน ได้แก่ หมู่บ้านลุงจาง และหมู่บ้านเต่า นอกจากนี้จังหวัดพอเพียง ยังมีสถานที่ทางประวัติศาสตร์ที่ศึกษาค้น ได้แก่ เมืองโบราณโนนเมือง และปราสาทภูประภาชัย เป็นต้น

4.1.9 วัฒนธรรม

จังหวัดนครพนม ประชากรส่วนใหญ่สามารถพูดได้ทั้งภาษาพื้นบ้านและภาษาไทยกลาง มีขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และการละเล่นพื้นเมืองที่สำคัญที่นิยมปฏิบัติสืบทอดกันมา แต่โบราณจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ งานเทศกาลไหว้พระธาตุขามแก่น จัดขึ้นเป็นประจำทุกปีในวันเพ็ญเดือนหก (วันขึ้น 15 ค่ำเดือน 6) ณ วัดเจติยภูมิ เป็นงานเฉลิมฉลองพระธาตุเพื่อให้ประชาชนได้สักการะ

พระธาตุคู่บ้านคู่เมือง **งานศิวะราตรีปูชนียาลัย ปราสาทเป็อยน้อย** เป็นปราสาทหินที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในภาคอีสานตอนบน และทุกวันเพ็ญ เดือน 5 ของทุกปี กำหนดให้เป็นวันบวงสรวงปราสาท **งานสงกรานต์ประภาย** จัดขึ้นที่ปราสาทคู่ประภายหรือภูบ้านนาคำน้อย โบราณสถานแบบขอม สร้างด้วยศิลาแลงและหินทราย รูปแบบสถาปัตยกรรมเป็นแบบ อโรคยาศาล ในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (พ.ศ. 1720-1780) งานสงกรานต์จัดขึ้นทุกปีอย่างต่อเนื่องตั้งแต่สมัยปู่ย่าตายาย กำหนดวันคือ วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 พิธีกรรมของงานสงกรานต์ประภายมีการผสมผสานความเชื่อเรื่องการนับถือผีและความศรัทธาในพุทธศาสนาแบบเถรวาท **งานเทศกาลไหมและประเพณีผูกเสี่ยวและงานกาชาด** หรือที่นิยมเรียกกันว่า "งานไหม" หรือ "งานเทศกาลไหม" จัดขึ้นครั้งแรกเมื่อปี 2522 ประเพณีผูกเสี่ยว เป็นประเพณีดั้งเดิมของคนกลุ่มวัฒนธรรมไทยลาว หรือชาวอีสานมาแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน คำว่า "เสี่ยว" หมายถึง เพื่อนรัก เพื่อนตาย เพื่อนร่วมชะตาชีวิต ร่วมทุกข์ร่วมสุข ถือเสมือนมีชีวิตเดียวกัน คู่เสี่ยวจะติดต่อกันมาหาสู่และช่วยเหลือเกื้อกูลกันอยู่ตลอดเวลา คนที่จะเป็นคู่เสี่ยวจะต้องเป็นชายกับชาย หญิงกับหญิง ซึ่งสนิทสนมกัน รสนิยมคล้ายกัน เกิดปีเดียวกัน มีบุคลิกคล้ายกัน จัดขึ้นในช่วงปลายเดือนพฤศจิกายน ถึงต้นเดือนธันวาคม การออกร้านกาชาด การจัดนิทรรศการของส่วนราชการ และการประกวดนางงามไหม เป็นต้น **เทศกาลดอกคูณเสียงแคน สูดยอดสงกรานต์อีสานและถนนข้าวเหนียว** จัดในเดือนเมษายน ระหว่างวันที่ 13-15 เมษายนของทุกปี บริเวณบึงแก่นนคร จัดมาตั้งแต่ปี 2531 ได้พัฒนาอย่างต่อเนื่องมาตามลำดับจนปัจจุบัน **การพ่อนเตี้ย** เคยนิยมเล่นในช่วงตรุษสงกรานต์ ในหมู่คนอีสาน โดยหนุ่มสาวจะจับคู่กันพ่อนเตี้ย มีหมอแคนเป็นผู้เป่าให้จังหวะ ท่าพ่อนยิ่งแปลกมากเท่าใด ก็จะยิ่งเรียกความสนใจจากคนดูได้มากเท่านั้น ปัจจุบันนี้จะมีก็แต่ผู้เฒ่าผู้แก่ที่พ่อนเตี้ยได้ **ประเพณีบุญกุ่มข้าวใหญ่** หรือบุญคูณลาน เป็นประเพณีทำบุญที่ชาวนาเก็บเกี่ยวข้าวแล้วจะนำมานวดที่ลานนวดข้าว ก่อนนำข้าวไปเก็บในยุ้งฉาง ทำบุญเพื่อร่วมบูชาแม่โพสพ โดยนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ โยงด้ายสายสิญจน์รอบกองข้าว ถวายอาหารบิณฑบาต เลี้ยงญาติมิตร พระสงฆ์อนุโมทนา ประพรมน้ำพระพุทธมนต์ผู้ร่วมพิธีตลอดจนประพรมลานข้าว วัว ควาย เจ้าของนา เพื่อเป็นสิริมงคล โดยจัดงานแห่ปราสาทข้าว หรือบุญกุ่มข้าวใหญ่ ในเดือนมกราคมของทุกปี ได้ยึดถือคติในการให้ และประเพณี วัฒนธรรมขนบธรรมเนียม “ไทอีสาน” ตามฮีตสิบสองคองสิบสี่ ส่วนประชากรกลุ่มอื่นที่นับถือศาสนาคริสต์ อิสลาม พราหมณ์ ฮินดู และซิกข์ ก็มีวันสำคัญและพิธีกรรมตามความเชื่อของศาสนา นั้น ๆ

สำหรับประชากรในอำเภอพระวินัย ประชากรส่วนใหญ่สามารถพูดภาษาพื้นบ้านอีสาน มีขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม เหมือนประชากรทั่วไปของจังหวัดนี้ มีศิลปะการเล่นที่เป็นเอกลักษณ์เด่น เช่น หมอลำกลอน หมอลำเพลิน หมอลำหมู่ หมอลำประยุกต์ (หมอลำซิ่ง) ในด้านการนับถือศาสนา ในพื้นที่อำเภอน้ำพองจะมีวัดและสำนักสงฆ์กระจายอยู่ทุกหมู่บ้าน ประชาชนส่วนใหญ่นิยมทำบุญตักบาตรทุกวัน และทำบุญตามประเพณี ซึ่งความเชื่อที่เป็นการผสมผสานกันระหว่างศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ ส่วนประชากรที่อยู่ในพื้นที่ตำบลพอติ ก็มีลักษณะของการดำเนินชีวิตไม่แตกต่างกัน รวมทั้งโรงเรียนธรรมโรงเรียนธรรมวิถิ (นามสมมุติ) ซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษาก็มีลักษณะวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อ เช่นเดียวกันดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

4.1.10 ประวัติความเป็นมา

จังหวัดนครพนม เป็นเมืองที่มีประวัติความเป็นมายาวนาน ประมาณพุทธศตวรรษที่ 19 วัฒนธรรมล้านช้างแถบลุ่มแม่น้ำโขง พร้อมทั้งผู้คนเชื้อสายลาว ได้แผ่อิทธิพลมากมกล้นวัฒนธรรม ขอม ในเขตจังหวัดจันทบุรี คนในยุคนี้จึงสืบทอดวัฒนธรรมล้านช้างทั้งทางด้านศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ตลอดจนถึงตัวหนังสือ สมัยที่อาณาจักรล้านช้างรุ่งเรือง อยู่ นั้น ในเขตจังหวัดมีเมืองที่จัดการปกครองแบบหัวเมืองลาว ขึ้นต่อเวียงจันทน์อยู่เมืองเดียวคือ เมือง ภูเวียงหัวเมืองลาวแต่เดิมกว้างขวางมาก ครอบคลุมบริเวณอาณาจักรหลวงพระบางด้านเหนือรวมทั้ง สิบสองปันนาญูไท หัวพันทั้งห้าทั้งหก ตอนใต้ของประเทศจีน อาณาจักรเวียงจันทน์รวมมาถึงภาค อีสานตอนบน อาณาจักรจำปาศักดิ์จรดอาณาจักรเวียดนาม รวมทั้งอาณาจักรเขมร ประชากรในจังหวัด มาจากเผ่าพันธุ์เดียวกันเป็นส่วนใหญ่ คนในพื้นที่เป็นชาวพื้นเมืองเดิมในสมัยก่อนประวัติศาสตร์คาบ เกี่ยวกับสมัยประวัติศาสตร์ มีร่องรอยทางโบราณคดีปรากฏ เช่น ชุมชนโบราณโนนนกทาบ้านนาดี ตำบลกุดธาตุ กิ่งอำเภอหนองน้ำคำ และที่โนนเมืองบ้านนาโพธิ์ อำเภอชุมแพมีอายุอยู่ ประมาณ 3000 ปีเศษ ต่อมาในสมัย และสมัยลพบุรีได้พบโครงกระดูก และเครื่องมือเครื่องใช้ของ มนุษย์ในยุคสมัยนั้นไม่ทราบว่าเป็นเผ่าพันธุ์หรือชาติพันธุ์ใดแน่นอน เพราะดินแดนที่ราบสูงกว้างใหญ่ มีชนชาติโบราณเข้ามาอาศัยอยู่มาแล้วเช่นชุมชนบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี พื้นที่เดิมเคยอยู่ใน อำนาจการปกครองของขอมมาก่อน มีโบราณสถานศาสนสถานของศาสนาพราหมณ์ปรากฏอยู่ทั่วไป จากนั้นจึงตกอยู่ใต้อำนาจการปกครอง ของอาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์ จำปาศักดิ์ ประชาชนลาวได้ อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ในดินแดนที่ราบสูงการอพยพของประชากรปรากฏชัดยิ่งขึ้น ในสมัยธนบุรี และต้นสมัยรัตนโกสินทร์ การอพยพของประชากรเข้ามาตั้งถิ่นฐานบ้านเมืองอยู่ในเขตจังหวัด แบ่งเป็นเส้นทางใหญ่ได้สามทางคือ 1) อพยพมาจากแขวงหลวงพระบาง ได้เข้ามาทางจังหวัด เพชรบูรณ์ จังหวัดเลย เข้ามาตั้งถิ่นฐานในเขต อำเภอภูผาม่าน อำเภอชุมแพ และอำเภอสีชมพู สำเนียงภาษาพูดเหมือนกับชาวหลวงพระบางใช้วรรณยุกต์จัดว่าเป็นส่วนใหญ่ 2) อพยพมาจากแขวง เวียงจันทน์ เนื่องจากหลีกเลี่ยงสงครามและถูกต้อนมาอันเนื่องจากการสงคราม เข้ามาทางจังหวัด หนองคาย จังหวัดหนองบัวลำภูเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเขต อำเภอภูเวียง อำเภอสีชมพู อำเภอชุมแพ และ อำเภอหนองเรือ สำเนียงภาษาใช้วรรณยุกต์ตรีเป็นส่วนมาก 3) อพยพมาจากแขวงจำปาศักดิ์ เมื่อขอม สิ้นอำนาจการปกครองดินแดนที่ราบสูงโคราชแล้วชาวลาวก็ได้เริ่มอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นจำนวน มากยิ่งขึ้น โดยมาอยู่ที่เมืองท่า ซึ่งเป็นชุมชนขนาดใหญ่ ปัจจุบันอยู่ในเขต อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัด ร้อยเอ็ด แล้วจึงอพยพขึ้นมาตามลำน้ำชี มาตั้งบ้านเรือนเป็นชุมชนกระจายในพื้นที่ส่วนใหญ่ของ จังหวัด ในเขตอำเภอเมือง อำเภอน้ำพอง อำเภอบ้านไผ่ อำเภอชนบท อำเภอมัญจาคีรี ฯลฯ ออก เสียงสำเนียงภาษาใช้วรรณยุกต์โทเป็นส่วนมาก เหมือนสำเนียงพูดของชาวจังหวัดมหาสารคามและ จังหวัดร้อยเอ็ด

เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2322 ในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช หลังจากกองทัพไทย ยกเข้าตีกรุงพนมเปญ และยึดเขมรได้แล้ว ก็ได้ยกทัพตามลำน้ำโขงขึ้นไปตีเมืองจำปาศักดิ์ และตีเมือง เวียงจันทน์ได้ในที่สุด อาณาจักรล้านช้างก็ตกเป็นเมืองขึ้นของไทยตั้งแต่นั้นมา เมื่อปี พ.ศ. 2340 มี กลุ่มคนประมาณ 330 คน นำโดยท้าวเพี้ยเมืองแพนอพยพมาจากบ้านชีโล้น แขวงเมืองสุวรรณภูมิ ปัจจุบันท้องที่อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด มาเลือกชัยภูมิบ้านบึงบอน (บ้านเมืองเก่า อำเภอ

เมืองขอนแก่น) เป็นที่ตั้งชุมชนใหญ่โดยขออนุญาตและขอยกเป็นเมืองขอนแก่นจากพระยานครราชสีมา พระยานครราชสีมาได้มีใบบอกไปกรุงรัตนโกสินทร์ สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมีพระบรมราชโองการยกฐานะ บ้านบึงบอนเป็นเมืองขอนแก่น

พ.ศ. 2369 เกิดกบฏเจ้าอนุวงศ์ เวียงจันทน์ขึ้น เมื่อปราบกบฏเรียบร้อยแล้ว โปรดเกล้าฯ ยกบ้านภูเวียง ซึ่งเดิมเคยเป็นเมืองโบราณอยู่ก่อนแล้ว เป็นเมืองภูเวียงขึ้นกับเมืองขอนแก่นในสมัยรัชกาลที่ 3 พ.ศ. 2381 เมืองขอนแก่นได้ถูกย้ายจากบ้านดอนพันชาติกลับมาตั้งที่ริมบึงบอนทางด้านทิศตะวันตกในสมัยรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2398 ย้ายเมืองขอนแก่นไปตั้งที่บ้านโนนทอง ฟากบึงบอนทางทิศตะวันออก (บริเวณบ้านโนนทัน อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ปัจจุบัน)

พ.ศ. 2410 ย้ายเมืองอีกครั้งไปตั้งที่บ้านดอนบม บริเวณฝั่งตะวันออก (บริเวณบ้านดอนบม ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ปัจจุบัน) ด้วยเหตุผลทางด้านคมนาคมสะดวก เนื่องจากต้องใช้แม่น้ำในการคมนาคมติดต่อ ซึ่งห่างจากจุดที่ตั้งปัจจุบันราว ๆ 8 กิโลเมตร ปี พ.ศ. 2434 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ได้โปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าอนังนางเธอกรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม ขึ้นไปเป็นข้าหลวงต่างพระองค์ เนื่องจากทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนแปลงระบบการปกครองหัวเมืองลาวใหม่ โดยเปลี่ยนบริเวณหัวเมืองลาวฝ่ายเหนือเป็นหัวเมืองลาวพวน เมืองขอนแก่นไปขึ้นกับเมืองลาวพวน ตอนเสด็จผ่านเมืองขอนแก่น ได้ไปประทับแรมที่บ้านท่ม 1 คั้น เพราะเส้นทางคมนาคมหรือทางม้า โค เกวียน แต่ก่อนจากนครราชสีมา ต้องผ่านมาเมืองชนบท ผ่านบ้านท่มไปยังหนองคาย ทรงเห็นว่าบ้านท่มทำเลดี มีผู้คนอาศัยอยู่หนาแน่น ใกล้เส้นทางไปมาในสมัยนั้น จึงโปรดให้ย้ายเมืองขอนแก่นจากบ้านดอนบมไปตั้งที่บ้านท่ม (บริเวณบ้านท่ม ตำบลบ้านท่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ปัจจุบัน) และเปลี่ยนนามตำแหน่งเจ้าเมือง เป็นผู้ว่าราชการเมือง

ต่อมาในปี พ.ศ. 2436 ได้เกิดเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นในแผ่นดินกรณีพิพาทกับฝรั่งเศส เป็นเหตุให้ไทยต้องเสียดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงให้แก่ฝรั่งเศส พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แบ่งการปกครองออกเป็นมณฑล จังหวัด อำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน สังกัดกระทรวงมหาดไทย จังหวัดขอนแก่นได้โอนไปขึ้นกับ มณฑลอุดร

ปี พ.ศ. 2442 เนื่องจากบ้านท่มในฤดูแล้งกันดารน้ำ ไม่เหมาะแก่การตั้งเมืองใหญ่ จึงโปรดย้ายเมืองจากบ้านท่ม กลับไปตั้งที่บ้านเมืองเก่า บริเวณบึงบอนด้านตอนเหนือ (บ้านเมืองเก่า ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ปัจจุบัน) ต่อมาปี พ.ศ. 2447 ได้เปลี่ยนนามตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองขอนแก่นเป็น ข้าหลวงประจำบริเวณลำชี จนปี พ.ศ. 2450 โปรดเกล้าฯ ให้ย้ายศาลากลางมาตั้งที่บ้านพระลับ (บริเวณที่เป็นที่ทำการเทศบาลนครขอนแก่น ปัจจุบัน) และโปรดให้เปลี่ยนนามตำแหน่งข้าหลวงประจำบริเวณลำชี มาเป็นผู้ว่าราชการเมืองตามเดิม

ปี พ.ศ. 2459 โปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนคำว่าเมืองมาเป็นจังหวัด และให้เรียกเจ้าเมืองเป็นผู้ว่าราชการจังหวัด จนเมื่อเปลี่ยนการปกครองมาเป็นระบอบประชาธิปไตยแล้ว ได้เปลี่ยนนามผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นข้าหลวงประจำจังหวัดอีกครั้งหนึ่ง และในตอนหลังปี พ.ศ. 2495 ทางราชการได้ประกาศให้เปลี่ยนกลับเป็นผู้ว่าราชการจังหวัด

จนกระทั่ง พ.ศ. 2507 สมัย ฯพณฯ จอมพลถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรี จึงได้ย้ายศาลากลางจังหวัดมาสร้างใหม่ที่บริเวณสนามบินเก่า เรียกว่าศูนย์ราชการ ซึ่งเป็นไปตามดำริของ ฯพณฯ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ อดีตนายกรัฐมนตรีที่ได้เริ่มต้นไว้

4.1.11 บทสรุปเกี่ยวกับชุมชน

โรงเรียนธรรมวิถีสอน (นามสมมุติ) ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ศึกษาปรากฏการณ์ของโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำดีเด่นครั้งนี้ ตั้งอยู่ในชุมชนที่มีลักษณะโดยทั่วไปคล้ายคลึงกับชุมชนอื่น ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และมีลักษณะไม่แตกต่างจากชุมชนของจังหวัดนครพนม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ไม่ห่างไกลจากตัวจังหวัด มีระบบสาธารณสุขโรค การคมนาคม มีระบบการสื่อสารที่สามารถติดต่อกันได้อย่างรวดเร็ว สภาพเศรษฐกิจของประชากรส่วนใหญ่มีรายได้จากการทำนา ทำสวน ทำไร่ และรับจ้างทั่วไป ลักษณะการเมืองการปกครองเป็นแบบราชการทั่วไป มีทั้งหน่วยงานของรัฐที่เป็นทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งการรวมกลุ่มพัฒนาของภาคเอกชน ประชาชนมีวิถีชีวิตและความเป็นอยู่เรียบง่าย ยึดมั่นในขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ตลอดจนความเชื่อทางพระพุทธศาสนาและพิธีกรรมต่าง ๆ ที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ จึงทำให้พื้นฐานการอยู่ร่วมกันของชุมชนต่างถ้อยทีถ้อยอาศัยกันเป็นเสมือนเครือญาติ มีความสงบสุข ไม่ปรากฏปัญหาความขัดแย้งภายในชุมชน

4.2 ข้อมูลพื้นฐานของโรงเรียนธรรมวิถีสอน

4.2.1 ที่ตั้งและสภาพทั่วไป

โรงเรียนธรรมวิถีสอน (นามสมมุติ) ตั้งอยู่ที่ตำบลศีลธรรม อำเภอพระวินัย จังหวัดนครพนม เป็นโรงเรียนมีสภาพกึ่งในเมืองกึ่งชนบทเป็นโรงเรียนขยายโอกาส ที่จัดการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่เปิดทำการสอนอนุบาล-มัธยมศึกษาตอนต้น ปัจจุบันได้รับเลือกให้เป็นโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำรุ่นที่ 11 ประจำปี 2563 ซึ่งนับเป็นรุ่นแรกสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1

4.2.2 ครูและบุคลากรทางการศึกษา

ในปีการศึกษา 2563 โรงเรียนธรรมวิถีสอน (นามสมมุติ) มีนักเรียนทั้งสิ้น 311 คน นักเรียนชาย 172 คน นักเรียนหญิง 174 คน จำแนกเป็นระดับมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 1 จำนวน 34 คน ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 27 คนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 35 คน ใช้ห้องเรียนชั้นปีละ 1 ห้องรวมเป็น 3 ห้องเรียน จากการสำรวจข้อมูลพบว่านักเรียนร้อยละ 90 พักอาศัยอยู่ในตำบลศีลธรรม การเดินทางมาโรงเรียนด้วยรถรับ-ส่งของโรงเรียน และมีนักเรียนส่วนหนึ่งคิดเป็นร้อยละ 90. ด้วยรถจักรยานยนต์และมีนักเรียนบางคนให้ผู้ปกครองขี่รถจักรยานยนต์มาส่งที่โรงเรียน ผู้ปกครองนักเรียนร้อยละ 90 มีอาชีพเป็นเกษตรกร ที่เหลือมีอาชีพรับจ้างทั่วไป สำหรับรายได้ของผู้ปกครองต่อครอบครัวต่อปีอยู่ระหว่าง 64,000 บาท

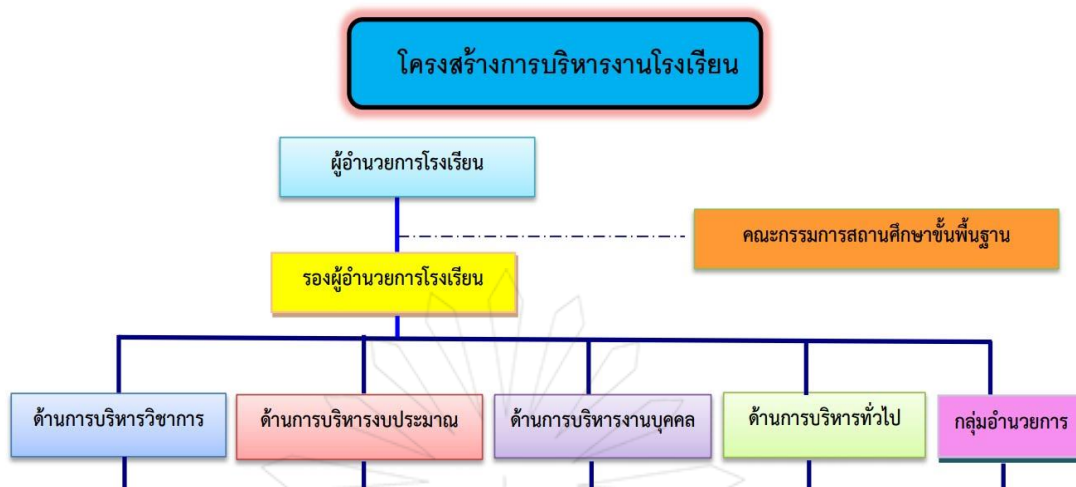
บุคลากรในโรงเรียนมีทั้งสิ้น 24 คน ตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียน วิทฐานะเชี่ยวชาญพิเศษ 1 คน ตำแหน่งรองผู้อำนวยการโรงเรียน วิทฐานะชำนาญการพิเศษ 1 คน ตำแหน่งครูวิทยฐานะเชี่ยวชาญ 1 คน ตำแหน่งครูวิทยฐานะชำนาญการพิเศษ 15 คน และครูชำนาญการ 1 คน ครูผู้ช่วย 1 คน มีวุฒิทางการศึกษาระดับปริญญาตรี 15 คน อายุตัวของครูโดยเฉลี่ย ประมาณ 45 ปี มีประสบการณ์ทำงานที่โรงเรียนธรรมวิถีสอน โดยเฉลี่ยประมาณ 5 ปี ครูที่ทำงานต่อเนื่องที่โรงเรียนธรรมวิถีสอนที่สูงสุด 9 ปี และน้อยที่สุด 2 ปี

โรงเรียนธรรมวิถีส (นามสมมุติ) ตั้งอยู่ที่ตำบลศีลธรรม อำเภอพระวินัย จังหวัดนครปฐม เป็นโรงเรียนมีสภาพกึ่งในเมืองกึ่งชนบทเป็นโรงเรียนขยายโอกาส ที่จัดการศึกษาตามหลักสูตร การศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่เปิดทำการสอนอนุบาล-มัธยมศึกษาตอนต้น ปัจจุบันสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1 แต่มีบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถและมีศักยภาพ ใกล้เคียงกันทุกคน และมีผู้อำนวยการโรงเรียนคนปัจจุบันย้ายมาเมื่อ พ.ศ. 2560 ผู้อำนวยการ โรงเรียนมีภาวะผู้นำสูงและมีความสัมพันธ์อันดีกับชุมชนมาโดยตลอด นอกจากนี้ บุคลากรใน โรงเรียนส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาอยู่ในพื้นที่ตำบลและใกล้เคียง จึงมีความสัมพันธ์ตามโครงสร้างทางสังคม ที่เป็นเครือญาติกัน

4.2.3 แผนผังแสดงที่ตั้ง อาคาร และบริเวณโรงเรียน

โรงเรียนธรรมวิถีส มีพื้นที่ 39 ไร่ 2 งาน 36.5 ตารางวา มีอาคารถาวรที่สร้างด้วย งบประมาณ ของทางราชการทั้งสิ้น 13 หลัง ได้แก่ อาคารแบบ 216 ก. 2 ชั้น จำนวน 16 ห้องเรียน เป็นอาคารครึ่งตึกครึ่งไม้ จำนวน 1 หลัง อาคารเรียนแบบ 324 ล (ตอกเสาเข็ม) จำนวน 1 หลัง อาคาร 3 แบบ 216 ค. 2 ชั้น จำนวน 16 ห้องเรียน เป็นอาคารคอนกรีต จำนวน 1 หลัง อาคาร 4 แบบ 316 ล. 2 ชั้น จำนวน 16 ห้องเรียน เป็นอาคารคอนกรีต จำนวน 1 หลัง อาคารฝึกงาน แบบ 204/27 ห้องปฏิบัติการนาฏศิลป์ จำนวน 1 หลัง อาคารโรงฝึกงานอุตสาหกรรมศิลป์ จำนวน 1 หลัง อาคารโรงฝึกงานแบบ 102/27 จำนวน 1 หลัง อาคารโรงฝึกงานคหกรรม จำนวน 1 หลัง อาคารโรง ฝึกงานกลุ่มสาระการเรียนรู้สุขศึกษาและพลศึกษา จำนวน 1 หลัง อาคารหอประชุม จำนวน 1 หลัง อาคารโดมอเนกประสงค์ จำนวน 1 หลัง อาคารอเนกประสงค์ แบบอาคารหอประชุม-โรงอาหาร 101 ล/27,101 ล/27 พิเศษ จำนวน 1 หลัง บ้านพักครูแบบตึกคอนกรีต จำนวน 2 หลัง บ้านพักครูแบบ แพลต 8/12 หน่วย จำนวน 1 หลัง อาคารพยาบาล จำนวน 1 หลัง ห้องน้ำ - ห้องส้วม จำนวน 7 หลัง ยังมี สนามฟุตบอล สนามวอลเลย์บอล สนามวอลเลย์บอลชายหาด สนามเบตอง สนามบาสเก็ตบอล สนามตะกร้อ เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีอาคารสิ่งปลูกสร้าง พัสตุ ครุภัณฑ์ที่ได้รับการบริจาคจากผู้ปกครอง และ ชุมชน อย่างต่อเนื่อง ในเรื่องสื่อการสอน มีห้องสมุด จำนวน 1 ห้อง ห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ จำนวน 3 ห้อง ห้องดนตรีไทย จำนวน 1 ห้อง ห้องดนตรีพื้นเมือง จำนวน 1 ห้อง ห้องนาฏศิลป์ จำนวน 2 ห้อง ห้องดนตรีสากล จำนวน 2 ห้อง ห้องทัศนศิลป์ จำนวน 2 ห้อง จึงกล่าวได้ว่าโรงเรียน แห่งนี้มีความพร้อมด้านอาคารสถานที่เพียงพอ เหมาะสม สำหรับการจัดการศึกษาและบริการสังคม โตะเก้าอี้นักเรียนก่อนประถมศึกษา 26 ตัว โตะเก้าอี้นักเรียน ประถมศึกษา 90 ตัว โตะเก้าอี้นักเรียน มัธยมศึกษา 30 ตัว

ภาพที่ 4.3 แผนภูมิการบริหารงานโรงเรียนธรรมวิถึ

4.2.4 สภาพการดำเนินงานและโครงสร้างการบริหารงานโรงเรียน

โรงเรียนธรรมวิถึ มี วิสัยทัศน์ (Vision) มีสภาพแวดล้อมดี ชุมชนมีส่วนร่วม ชุมชนมีส่วนร่วม มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะในศตวรรษที่ 21 เป็นพลเมืองดีของไทยและอาเซียน น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยครูมีอาชีพ อัตลักษณ์ ไหว้สวย มีวินัย รู้ใช้ ICTเอกลักษณ์ สถานศึกษาพอเพียง “ภายในปี 2564 โรงเรียนธรรมวิถึ ครูดี นักเรียนมีคุณภาพ บริหารแบบมีส่วนร่วม ภาศึเครือข่าย เข้มแข็ง น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” พันธกิจ (Mission Statement) พันธกิจ (Mission) พัฒนการบริหารจัดการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (SBM) ส่งเสริมสนับสนุนพัฒนาการเรียนรู้สู่มาตรฐานการศึกษา โดยใช้มาตรฐานวิชาชีพ ประกอบด้วย 3 มาตรฐาน ดังนี้

- 1) มาตรฐานความรู้และประสบการณ์วิชาชีพ
  1. ด้านความรู้
  2. ด้านประสบการณ์
- 2) มาตรฐานการปฏิบัติงาน
  1. ด้านการปฏิบัติหน้าที่ครู
  2. ด้านการจัดการเรียนรู้
  3. ด้านความสัมพันธ์กับผู้ปกครองและชุมชน
- 3) มาตรฐานการปฏิบัติตน (ของเดิม 5 จรรยาบรรณ)
  1. จรรยาบรรณต่อตนเอง
  2. จรรยาบรรณต่อวิชาชีพ
  3. จรรยาบรรณต่อผู้รับบริการ
  4. จรรยาบรรณต่อผู้ร่วมประกอบวิชาชีพ
  5. จรรยาบรรณต่อสังคม
- 4) มาตรฐานความรู้และประสบการณ์วิชาชีพ

ก) มาตรฐานความรู้ (ของเดิมเป็น 11 มาตรฐานความรู้หรือวิชา)

1. การเปลี่ยนแปลงบริบทของโลก สังคม และแนวคิดของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
2. จิตวิทยาพัฒนาการ จิตวิทยาการศึกษา และจิตวิทยาให้คำปรึกษาในการวิเคราะห์และพัฒนาผู้เรียน
3. เนื้อหาวิชาที่สอน หลักสูตร ศาสตร์การสอน และเทคโนโลยีดิจิทัลในการจัดการเรียนรู้
4. การวัด ประเมินผลการเรียนรู้ และการวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาผู้เรียน
5. การใช้ภาษาไทย ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร และใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการศึกษา
6. การออกแบบและการดำเนินการเกี่ยวกับงานประกันคุณภาพการศึกษา

ข) มาตรฐานประสบการณ์วิชาชีพ

ต้องผ่านการสอนในสถานศึกษาไม่น้อยกว่า 1 ปี และผ่านเกณฑ์การประเมิน ตามหลักวิธีการ ดังนี้

1. การฝึกปฏิบัติระหว่างเรียน
2. การปฏิบัติการสอนในสถานศึกษาในสาขาวิชาเฉพาะ

5) มาตรฐานการปฏิบัติงาน

ก) การปฏิบัติหน้าที่ครู

1. มุ่งมั่นพัฒนาผู้เรียน ด้วยจิตวิญญาณความเป็นครู
2. ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี มีคุณธรรม จริยธรรม และมีความเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง
3. ส่งเสริมการเรียนรู้ เอาใจใส่ และยอมรับความแตกต่างของผู้เรียนแต่ละบุคคล
4. สร้างแรงบันดาลใจให้ผู้เรียนให้เป็นผู้ใฝ่เรียนรู้ และผู้สร้างนวัตกรรม
5. พัฒนาตนเองให้มีความรอบรู้ ทันสมัย และทันต่อการเปลี่ยนแปลง

ข) การจัดการเรียนรู้

1. พัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา การจัดการเรียนรู้ สื่อ การวัดและประเมินผลการเรียนรู้
2. บูรณาการความรู้และศาสตร์การสอนในการวางแผนและจัดการเรียนรู้ที่สามารถพัฒนาผู้เรียนให้มีปัญญา รู้คิด และมีความเป็นนวัตกรรม
3. ดูแล ช่วยเหลือ และพัฒนาผู้เรียนเป็นรายบุคคลตามศักยภาพ สามารถรายงานผลการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนได้อย่างเป็นระบบ
4. จัดกิจกรรมและสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ให้ผู้เรียนมีความสุขในการเรียน โดยตระหนักถึงสุขภาวะของผู้เรียน
5. วิจัย สร้างนวัตกรรม และประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน

6. ปฏิบัติงานร่วมกับผู้อื่นอย่างสร้างสรรค์และมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาวิชาชีพ

ค) ความสัมพันธ์กับผู้ปกครองและชุมชน

1. ร่วมมือกับผู้ปกครองในการพัฒนาและแก้ปัญหาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์

2. สร้างเครือข่ายความร่วมมือกับผู้ปกครองและชุมชน เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ที่มีคุณภาพของผู้เรียน
3. ศึกษา เข้าถึงบริบทของชุมชน และสามารถอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานความแตกต่างทางวัฒนธรรม
4. ส่งเสริม อนุรักษ์วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 6) มาตรฐานการปฏิบัติตน (จรรยาบรรณวิชาชีพครู 5 ด้าน)

Code of Ethics of Teaching Profession

1. จรรยาบรรณต่อตนเอง
2. จรรยาบรรณต่อวิชาชีพ
3. จรรยาบรรณต่อผู้รับบริการ
4. จรรยาบรรณต่อผู้ร่วมประกอบวิชาชีพ
5. จรรยาบรรณต่อสังคม

4.2.5 หลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน

โรงเรียนธรรมวิถีส (นามสมมุติ) ตั้งอยู่ที่ตำบลศีลธรรม อำเภอพระวินัย จังหวัดนครพุทธ เป็นโรงเรียนมีสภาพกึ่งในเมืองกึ่งชนบทเป็นโรงเรียนขยายโอกาส ที่จัดการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่เปิดทำการสอนอนุบาล-มัธยมศึกษาตอนต้น ปัจจุบันสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาชน เขต 1

โรงเรียนธรรมวิถีส นำรูปแบบการบริหารงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนในสถานศึกษา จัดโครงสร้างและแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยแบ่งออกเป็น ทีม นำ ทีม ประสาน ทีม ทำ ส่งเสริมพัฒนาครูให้มีความรู้ความเข้าใจมีทักษะเกี่ยวกับระบบดูแลนักเรียน แต่งตั้ง ภาติเครือข่าย หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตรวจสอบ ติดตามและประเมินผลการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล เยี่ยมบ้านนักเรียน การคัดกรองนักเรียนจากสภาพความเป็นจริง รู้ข้อมูลนักเรียนและดูแลอย่างทั่วถึง ต่อเนื่องกันสร้างกิจกรรมพัฒนาชีวิตนักเรียน กิจกรรมการเข้าค่ายศีลธรรมคุณธรรมนำชีวิต นักเรียนกล้าแสดงออก ด้านกระบวนการเรียนรู้ ก่อให้เกิดความเกิดความเอื้ออาทรต่อกัน มีกระบวนการทำงานเป็นกลุ่ม บรรยากาศการเรียนรู้ไม่มีขจำกัด

4.2.6 การบริหารงบประมาณ

โรงเรียนบริหารงบประมาณตามแนวทางการบริหารงบประมาณของสถานศึกษา สังกัด สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่มุ่งเน้นผลงาน ให้มีความมีประสิทธิภาพ คล่องตัว และมี ความ ยืดหยุ่นในการบริหารงบประมาณ เมื่อทางโรงเรียนได้รับจัดสรรงบประมาณจะมีการประชุม ร่วมกัน เพื่อจัดทำแผนปฏิบัติราชการรองรับการใช้งบประมาณ และนำเสนอให้คณะกรรมการ สถานศึกษาขั้น พื้นฐานของโรงเรียนพิจารณาอนุมัติ งบประมาณที่ได้รับ ได้แก่ งบดำเนินการ งบพัฒนา งบอุดหนุน มี การกำกับติดตามการใช้งบประมาณให้เกิดความโปร่งใส และรายงานเมื่อ สิ้นสุดระยะเวลาการใช้จ่าย งบประมาณ

4.2.7 การประกันคุณภาพการศึกษา

ในบทบัญญัติของกฎหมายตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่แก้ไข เพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2562 ให้มีระบบการประกัน

คุณภาพการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา ของการศึกษาขั้นพื้นฐาน และ การศึกษาระดับอุดมศึกษา ประกอบด้วย ระบบการประกันคุณภาพภายใน และระบบการประกัน คุณภาพภายนอก ระบบ หลักเกณฑ์ และวิธีการประกันคุณภาพการศึกษาของการศึกษาขั้นพื้นฐาน และการอาชีวศึกษา ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

ให้มีสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา มีฐานะเป็น องค์การมหาชน ทำหน้าที่พัฒนาเกณฑ์ วิธีการประเมินคุณภาพภายนอก และทำการประเมินผลการจัด การศึกษา เพื่อให้มีการตรวจสอบคุณภาพของสถานศึกษา โดยคำนึงถึง ความมุ่งหมาย หลักการ และแนวการจัด การศึกษาในแต่ละระดับตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติ ให้มีการประเมินคุณภาพภายนอกของ สถานศึกษาทุกแห่งอย่างน้อย 1 ครั้งในทุก 5 ปี นับตั้งแต่การประเมินครั้งสุดท้าย และเสนอผลการ ประเมินต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและสาธารณชน

ผลการประเมินคุณภาพภายนอกจากคณะผู้ประเมินสำนักงานรับรองมาตรฐานและประกัน คุณภาพการศึกษา (สมศ.) โดยมีผลการประเมินดังนี้

1. ผลการประเมินด้านคุณภาพผู้เรียน ผ่านในระดับ ดีมาก ทุกมาตรฐาน
2. ผลการประเมินด้านกระบวนการและการจัดการ ผ่านในระดับ ดีมาก ทุกมาตรฐาน
3. ผลการประเมินด้านกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ผ่านใน

ระดับ ดีมาก ทุกมาตรฐาน

จุดเด่นด้านคุณภาพผู้เรียน

1. ผู้เรียนมีทักษะความรู้ความเชี่ยวชาญกีฬาวอลเลย์บอล นักกีฬา วอลเลย์บอลหญิง โรงเรียนธรรมวิถิ สร้างผลงานโดยติดทีมชาติไทยตั้งแต่ปี 2542 - ปัจจุบัน และสามารถสร้างชื่อเสียง ให้กับประเทศชาติได้ทั้งในเวทีการแข่งขันระดับชาติ และระดับนานาชาติ

2. ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถและมีทักษะด้านดนตรีพื้นเมือง “วงโปงลางแสนเมือง” ซึ่งได้ครองถ้วยพระราชทานและรางวัลอื่น ๆ อีกหลายรายการ ได้รับเชิญจากกระทรวงวัฒนธรรม ให้ เผยแพร่วัฒนธรรมไทย - จีนในงานศิลปะนานาชาติ ผู้เรียนบางคนเป็นศิลปินมืออาชีพหารายได้ใน ระหว่างเรียน

3. ผู้เรียนมีความรู้ ทักษะพื้นฐาน และเจตคติที่ดีต่องานอาชีพ โดยสถานศึกษาได้ส่งเสริม ให้ผู้เรียนเข้าร่วมกิจกรรมส่งเสริมอาชีพในรูปแบบชุมนุมอย่างหลากหลาย การส่งเสริมให้ผู้เรียนและ ชุมชนได้เรียนรู้จากปราชญ์ชาวบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเฉพาะ “การประดิษฐ์พานบายศรี” มี ผลงานระดับจังหวัด ระดับภูมิภาค และระดับประเทศ ผู้เรียนมีทักษะและมีฝีมือจนสามารถหารายได้ ระหว่างเรียนได้และศิษย์เก่าบางคนก็ทำเป็นอาชีพ

4. ผู้เรียนมีความภูมิใจในท้องถิ่นและความเป็นไทย มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณีไทยรวมทั้งภูมิปัญญาไทย สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข รวมทั้งการร่วมงาน ประเพณีในท้องถิ่นในโอกาสต่าง ๆ

5. ผู้เรียนมีคุณลักษณะและค่านิยมที่ดีตามสถานศึกษากำหนด การพัฒนารูปแบบสถาน ผู้เรียน การวิเคราะห์วางแผนพัฒนาร่วมกันของสภานักเรียน มีการจัดทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่ส่งเสริม ความมีระเบียบวินัย การพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียน เช่น โครงการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมและ ค่านิยมที่พึงประสงค์ โครงการธนาคารโรงเรียนโครงการโรงเรียนปลอดขยะ จนได้รับรางวัลเยาวชน

ดีเด่น จังหวัดพเยียง และรางวัลเด็กและเยาวชนดีเด่นจังหวัดพเยียง บุคคลทำคุณประโยชน์ต่อเด็ก และเยาวชน และองค์กรที่ทำคุณประโยชน์ต่อเด็กและเยาวชนรวมทั้งได้รับรางวัลโรงเรียนต้นแบบสภา ผู้เรียนระดับภูมิภาค

จุดเด่นด้านกระบวนการและการจัดการ คือ สถานศึกษาจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้อย่างมีคุณภาพ จัดภูมิทัศน์และปรับปรุงอาคารสถานที่ได้อย่างสวยงาม น่าอยู่น่าดูและน่าเรียน ทำให้ผู้เรียนรักสถานศึกษาและมาเรียนอย่างมีความสุข

จุดเด่นด้านกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ คือ ครูมีการพัฒนาการสอนและการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง โดยจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ ที่เน้นทักษะกระบวนการคิด ได้ปฏิบัติจริง มีการให้วิธีการและแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย ให้นักเรียนแสวงหาความรู้จากสื่อเทคโนโลยีด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง สถานศึกษาจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรในรูปแบบของชุมนุมได้หลากหลายเป็นการเสริมสร้างประสบการณ์และพัฒนาทักษะทางวิชาการให้กับผู้เรียนได้เป็นอย่างดี นำไปสู่การสร้างรายได้ระหว่างเรียนและการสร้างอาชีพในอนาคต มีการบริหารจัดการชั้นเรียนที่เน้นปฏิสัมพันธ์เชิงบวก มีการติดตามช่วยเหลือผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง นักเรียนมีส่วนร่วมในการจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้

4.2.8 ประวัติโรงเรียน

โรงเรียนธรรมวิถีสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1 ก่อตั้งเมื่อ วันที่ 1 พฤษภาคม 2464 เดิมชื่อ “โรงเรียนประชาบาลดอนหัน 2 วัดหนองปลาเชิง” สังกัดกรมสามัญศึกษากระทรวงศึกษาธิการ โดยมีนายจุม ปราบนศักดิ์ เป็นครูใหญ่คนแรกเปิดทำการสอนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ครั้นเมื่อ พ.ศ. 2484 นายนทเทศ หงษ์เทศ คหบดีชาวท่าพระ ได้มอบที่ดินแปลงที่ตั้งโรงเรียนปัจจุบันนี้ให้เป็นสมบัติของโรงเรียนจึงได้ขอเปลี่ยนชื่อโรงเรียนเป็น “โรงเรียนธรรมวิถีส (หงษ์เทศอนุกุล)” ตามชื่อของผู้มอบให้ เพื่อเป็นอนุสรณ์ ซึ่งต่อมาประชาชนนิยมเรียกสั้น ๆ ว่า “โรงเรียนหงษ์เทศ” พ.ศ. 2506 ได้รื้ออาคารเรียนหลังเก่าและก่อสร้างใหม่ตามแบบ ป.1 ของกระทรวง ศึกษาธิการ สร้างด้วยเงินของชาวบ้านบริจาค 65,000 บาท เงินสมทบจากทางราชการ จำนวน 90,000 บาท รวมเป็นเงิน 155,000 บาท พ.ศ. 2509 โอนไปเป็นโรงเรียนสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น พ.ศ. 2518-2519 ได้ขยายหอประชุมออกทั้งสองข้างเป็นเงิน 60,000 บาท โดยเงินสุขาภิบาลท่าพระ และ สร้างรั้วโรงเรียนทางด้านทิศตะวันตกและทิศเหนือ เป็นเงิน 75,000 บาท โดยเงินของชาวบ้านร่วมบริจาคพ.ศ. 2519 ได้รับงบประมาณจากทางราชการก่อสร้างโรงฝึกงาน พ.ศ. 2520 ได้สร้างอาคารเรียนอีก 1 หลัง ตามแบบ ป.1 ฉ ขนาด 5 ห้องเรียน โดยเงินชาวบ้านบริจาคสมทบทุนเป็นเงิน 35,000 บาท ได้รับงบประมาณจากทางราชการเป็นเงิน 300,000 บาท รวมเป็นเงินก่อสร้าง 335,000 บาท ส่วนการเทศอนกรีตกันห้องเรียน ชาวบ้านร่วมกันบริจาคเป็นเงิน 25,000 ทางโรงเรียนได้รับเลือกจากทางราชการให้เป็นโรงเรียนชุมชนของจังหวัดและได้รับการเปลี่ยน ชื่อเป็น “โรงเรียนธรรมวิถีส” พ.ศ. 2526 ได้รับงบประมาณจากสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ สร้างอาคารเรียน 1 หลัง แบบ สปข.107 ขนาด 3 ห้องเรียน พ.ศ. 2529 โรงเรียนได้สร้างพระพุทธรูปประจำสถานศึกษาโดยได้รับความร่วมมือ บริจาคจากชาวบ้านและคณะครูคิดเป็นเงิน 16,000 บาท ในปีงบประมาณ 2531 (ปีการศึกษา 2530) ได้รับงบประมาณจากทางราชการให้ก่อสร้างหอประชุม โดยรื้อ หอประชุมเดิมออก ในปีงบประมาณ 2536

(ปีการศึกษา 2535) ได้รับงบประมาณจากทางราชการให้ก่อสร้างอาคารเรียนหนึ่งหลังแบบ สปข. 105/29 ขนาด 10 ห้องเรียน ในปีงบประมาณ 2545 (ปีการศึกษา 2544) ได้รับงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่นโดยนายพงษ์ศักดิ์ ตั้งวานิชกพงษ์ นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น สร้างถนนคอนกรีต เสริมเหล็ก ขนาดกว้าง 4 เมตร ยาว 86 เมตร มูลค่า 161,000 บาท ในปีงบประมาณ 2546 (ปีการศึกษา 2545) ได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น โดยนายพงษ์ศักดิ์ ตั้งวานิชกพงษ์ นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น สนับสนุนรถยนต์ เพื่อใช้ในการรับส่งนักเรียนไปเรียนร่วมกับวิทยาลัยสารพัดช่างขอนแก่นและบริษัทอมรชัย ชิปปี้แอนด์ จำกัด บริจาคเครื่องคอมพิวเตอร์ จำนวน 2 เครื่องในปีงบประมาณ 2546 (ปีการศึกษา 2545) ได้สร้างอาคารห้องสมุดโรงเรียน จากเงินบริจาคของชุมชนและคณะครู เป็นเงินจำนวน 20,000 บาท เงินงบประมาณสนับสนุนจากนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด 60,000 บาท ในปี พ.ศ.2546 ได้รับการสนับสนุนจากผู้มี จิตศรัทธา และหน่วยงานต่าง ๆ ดังนี้ โรงเรียนเทคโนโลยีภาคตะวันออกเฉียงเหนือ บริจาคเครื่องคอมพิวเตอร์ จำนวน 2 เครื่องสถาบันราชภัฏมหาสารคาม บริจาคเครื่องคอมพิวเตอร์ จำนวน 1 เครื่องคุณพ่อวีระวงศ์ นิตยสุทธิ์ สนับสนุนเงินจากการทำผ้าป่าบริจาคสนับสนุนในการจัดการ ศึกษา เป็นเงินจำนวน 30,000 บาทเทศบาลตำบลท่าพระ โดยนายกเปรมจิตร ตั้งสีชนกุล ให้ความสนับสนุนงบประมาณ เป็นเงินจำนวน 20,000 บาทสหกรณ์เครดิตยูเนียนท่าพระ จำกัด สนับสนุนงบประมาณ เป็นเงิน 2,000 บาท คุณพิเชษฐ์ อนุตรอังกูร สนับสนุนงบประมาณเป็นเงิน 2,000 บาทกระทรวงศึกษาธิการ โดยมูลนิธิการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม สนับสนุนโครงการอุปกรณ์ในการเรียนรู้ทางไกลผ่านดาวเทียมคณะครู สนับสนุนงบประมาณเป็นเงิน 15,000 บาท ในปีงบประมาณ 2547 (ปีการศึกษา 2546) ได้รับการสนับสนุนจากผู้ปกครองจัดหาเครื่องคอมพิวเตอร์ เพื่อพัฒนาห้องเรียนเป็นห้องเรียน ICT ในปีงบประมาณ 2548 (ปีการศึกษา 2547) ได้รับการสนับสนุนจากผู้ปกครอง หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง จัดหาเครื่องคอมพิวเตอร์ จำนวน 10 เครื่อง เพื่อพัฒนาห้องเรียน ICT ของโรงเรียน

ในปีงบประมาณ 2549 (ปีการศึกษา 2548)ได้รับงบประมาณจัดสรรเครื่องคอมพิวเตอร์ จากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ จำนวน 20 เครื่อง และงบประมาณของผู้ว่า CEO จัดสรร เครื่องคอมพิวเตอร์อินเทอร์เน็ตความเร็วสูง จำนวน 5 ตัวในปีการศึกษา 2550 (ปีการศึกษา 2549) ได้รับเงินบริจาคซื้อโทรทัศน์ 3 เครื่อง และ เครื่องฉายทีวีดี 2 เครื่อง และได้รับเงินบริจาคจากชุมชน ผู้ปกครอง คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และคณะครู จัดสร้างโรงอาหารซึ่งขณะนี้ยังขาดงบประมาณ 150,000 บาทพฤศจิกายน 2551 นางสมบัติ เพ็ญระมิตำย้ายมาดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการสถานศึกษาแทนนายอารมณ ศรีเชียงสา ที่ย้ายไปดำรงตำแหน่งที่โรงเรียนขอนแก่นวิทยายน 2 พ.ศ. 2551 ได้รับการสนับสนุนจาก นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดทำห้องเรียนคุณหนูและสนามเด็กเล่นเป็นจำนวนเงิน 675,000 บาท พ.ศ. 2552 ปรับปรุงห้องคอมพิวเตอร์ ห้องประชุม(อาคารเอนกประสงค์)จัดปรับปรุงห้องสมุดโรงเรียน พัฒนาอุทยานแหล่งเรียนเรียนรู้ ได้รับเงินบริจาคจากคณะครู ผู้ปกครองนักเรียนผู้เกี่ยวข้องและงบประมาณจากทางราชการ ได้รับการประเมินเป็นสถานศึกษาพอเพียง ปี 2552 พ.ศ. 2553 ได้รับการประเมินเป็นโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ ระดับทอง ได้รับจัดสรรคอมพิวเตอร์ความเร็วสูง 4 ชุดและเครื่องพิมพ์จำนวน 2 เครื่องสำหรับใช้ในห้องสมุด และบริษัททิววินชั่นมอบโทรทัศน์พร้อมติดตั้งจานรับสัญญาณสำหรับ

การถ่ายทอดการจัดการเรียนรู้ 1 ชุด พ.ศ. 2554 ได้รับเลือกเป็นโรงเรียนดีประจำตำบล ได้รับงบประมาณ 25,000 บาทจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอน และจัดทำป้ายโรงเรียนดีประจำตำบล ตุลาคม 2554 มูลนิธิทางไกลผ่านดาวเทียมในพระบรมราชูปถัมภ์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มอบโทรทัศน์พร้อมอุปกรณ์ติดตั้งจำนวน 12 เครื่องติดตั้งในชั้นป.4 ป.5 ป.6 ห้องละ 2 ชุดพฤศจิกายน 2554 นายพิทักษ์ อุดมชัย มีคำสั่งแต่งตั้งมาดำรงตำแหน่งรองผู้อำนวยการสถานศึกษาแทนนายสมประสงค์ มวลเมืองสองที่เกษียณอายุราชการ โรงเรียนธรรมวิถีนามสมมุติ จัดการเรียนการสอน ตั้งแต่แรกจนถึงปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงสรุปได้ช่วง พ.ศ. 2464 - 2502 เปิดสอนระดับ ป.1 - ป.4 พ.ศ. 2503 - 2514 เปิดสอนระดับ ป.1 - ป.6 พ.ศ. 2515 - 2520 เปิดสอนระดับเด็กเล็ก ถึง ป.7 พ.ศ. 2521 - 2537 เปิดสอนระดับเด็กเล็ก ถึง ป.6 พ.ศ. 2538 - 2543 เปิดสอนระดับอนุบาล - ป.6 พ.ศ. 2539 เป็นโรงเรียนปฏิรูปการศึกษา พ.ศ. 2546 - ปัจจุบัน เปิดสอนระดับ อนุบาล - มัธยมศึกษาตอนต้น

4.2.9 ผลงานที่ภาคภูมิใจของโรงเรียน

ผลงานของนักเรียนที่ได้รับการยกย่องและการได้รับรางวัลต่าง ๆ ซึ่งเป็นความสำเร็จ และมีความภาคภูมิใจร่วมกันได้แก่

1. พ.ศ. 2554 ได้รับเลือกเป็นโรงเรียนดีประจำตำบล ได้รับงบประมาณ 25,000 บาท จัดซื้อวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอน และจัดทำป้ายโรงเรียนดีประจำตำบล ตุลาคม 2554

บทที่ 5

ผลการศึกษาและวิเคราะห์โรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดี ของโรงเรียนธรรมวิถิ

การศึกษาโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีครั้งนี้ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อสร้างทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory) จากปรากฏการณ์ในพื้นที่ที่ศึกษา ผู้วิจัยได้ทำความเข้าใจในปรากฏการณ์ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีจากมุมมองของผู้ที่อยู่ในปรากฏการณ์และผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยใช้วิธีการศึกษาหลายรูปแบบ คือ การสัมภาษณ์ระดับลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) การวิเคราะห์เอกสาร (Document Analysis) การสังเกตและจดบันทึก (Observation and Field-note) จากนั้นนำปรากฏการณ์ที่ได้จากการศึกษามาวิเคราะห์และตีความเพื่ออธิบายตามคำถามการวิจัยที่กำหนดตามลำดับดังนี้ 1) ปรากฏการณ์หลัก (Core Phenomenon) ของความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนจากมุมมองของคนที่อยู่ในปรากฏการณ์ว่ามีลักษณะอย่างไร มีสาเหตุจากอะไร (Causal Conditions) 2) ยุทธศาสตร์ (Strategies) ที่โรงเรียนได้นำมาใช้จนเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีได้ว่ามียุทธศาสตร์อะไรบ้าง โดยมีเงื่อนไขเชิงบริบทเฉพาะ (Contextual Conditions) และเงื่อนไขสอดแทรกทั่วไป (Intervening Conditions) อะไรที่มีผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์เหล่านั้น 3) ผลสืบเนื่อง (Consequences) ที่เกิดขึ้นจากการใช้ยุทธศาสตร์ที่โรงเรียนได้เลือกนำมาใช้จนทำให้เป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีนั้นว่ามีอะไรบ้างดังรายละเอียดต่อไปนี้

โรงเรียนธรรมวิถิ โดยผู้อำนวยการ รองผู้อำนวยการได้จัดให้คณะครูที่มีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนตามลักษณะวิถีพุทธร่วมสนทนากลุ่มแรกในวันที่ 27 ธันวาคม 2564 และกลุ่มที่สอง ได้แก่ กลุ่มนอกโรงเรียนอันมีคณะกรรมการสถานศึกษาและคณะนักเรียนประกอบไปด้วยนักเรียนชั้นมัธยมทั้ง 3 ชั้นปี นักเรียนชั้นประถมทั้งหมด 6 ชั้นปีขึ้นในวันทำบุญประจำปีของโรงเรียนในวันที่ 30 ธันวาคม 2564 จากการสนทนากลุ่มโดยร่วมกันให้ข้อมูลประกอบรายงานทางพาวเวอร์พอยท์นำโดยผู้อำนวยการโรงเรียน รองผู้อำนวยการและคณะครูผู้รับผิดชอบที่ได้ร่วมการจัดการเรียนในโรงเรียนจนนำมาซึ่งการได้รับรางวัลโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำรุ่นที่ 11 ปี 2563 ดังนี้

5.1 ลักษณะของโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิถิ

ความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาโรงเรียนธรรมวิถิให้เป็นโรงเรียนดีเด่นตามแนวทางโรงเรียนวิถีพุทธที่ทุกคนได้เรียนรู้และปฏิบัติตนตามแนวทางที่ดีของการประพฤติตามหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา การจัดสภาพของโรงเรียนวิถิ ซึ่งการจัดสภาพในแต่ละด้านจะมุ่งเพื่อให้การพัฒนา นักเรียนตามระบบไตรสิกขาดำเนินได้อย่างชัดเจนมีประสิทธิภาพ การทำความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะของโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิถิแห่งนี้ ดังจะได้กล่าวถึงตามลำดับต่อไปนี้

ผู้อำนวยการ รองผู้อำนวยการพร้อมทั้งคณะครู และกรรมการสถานศึกษา มีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาโรงเรียนธรรมวิถีสู่เป็นโรงเรียนดีเด่นตามแนวทางโรงเรียนวิถีพุทธ ที่ทุกคนได้เรียนรู้และปฏิบัติตนตามแนวทางที่ดีของการประพฤติตามหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะนักเรียนได้เรียนรู้ที่จะรักษาศีลห้าให้ครบ และมีการดำรงตนเป็นคนดีตามแบบอย่างที่ดีของชาวพุทธ ยิ่งไปกว่านั้นโรงเรียนได้ร่วมมือกับวัดในชุมชนได้นำนักเรียนทำกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนาอยู่เนือง ๆ เจ้าอาวาสได้อบรมธรรม สั่งสอนให้นักเรียนรักษาศีลห้าให้ดี เพราะจะเป็นบุญกุศลคุ้มครองตนได้ ในเรื่องการเป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนวิถีพุทธ ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้อำนวยการโรงเรียนถึงลักษณะของโรงเรียนที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนแห่งนี้ ดังคำให้สัมภาษณ์ระดับลึกของผู้อำนวยการโรงเรียนที่กล่าวถึงตอนหนึ่งว่า

“สำหรับลักษณะจุดแรกเลยก็คือคือแรงบันดาลใจของผู้บริหารของโรงเรียน ความพร้อมของครู ความพร้อมของชุมชน ความพร้อมของหลวงพ่อกับที่เกี่ยวข้อต่าง ๆ จะต้องมิลักษณะของหมู่บ้านทั้งโรงเรียน ทั้งวัดจะต้องให้การร่วมมือร่วมมือที่จะดำเนินการให้เป็นโรงเรียนวิถีพุทธจะต้องมีภาพแห่งความสำเร็จของนักเรียนขึ้นมาก่อนเพราะตัวนักเรียนเป็นผลผลิตของการเรียนการสอนที่จะต้องมีการบ่มเพาะคุณภาพของนักเรียนให้เป็นคนดีของสังคมให้ได้ต้องมอบคุณสมบัติของไตรสิกขา อันได้แก่ศีล สมาธิปัญญาเข้ากับตัวนักเรียน ตัวครูอาจารย์และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย และทุกฝ่ายต้องให้การร่วมมือร่วมมือกันดำเนินการตรงนี้ในส่วนโรงเรียนวิถีพุทธแบบอย่างที่ดี จุดเด่นของลักษณะโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนแห่งนี้คือ ที่สำคัญที่สุด ตัวนักเรียนปฏิบัติตัวตามอยู่ในกรอบของความเป็นคนดี ไม่ว่าการปฏิบัติตัวตามกฎหมาย กฎระเบียบที่ติงามของสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งการประพฤติตนตามศีล 5 ให้ได้ในเรื่องของในลักษณะของหมู่บ้านทั้งวัดมีภาพแห่งความสำเร็จคือตัวนักเรียนประพฤติปฏิบัติเพราะโรงเรียนมีหน้าที่บ่มเพาะตัวนักเรียนด้วยการบูรณาการทางด้านไตรสิกขา” (ผู้อำนวยการโรงเรียน, 27 ธันวาคม 2564)

จากคำกล่าวของผู้บริหารโรงเรียนซึ่งได้แก่ผู้อำนวยการและรองผู้อำนวยการมีความมุ่งมั่นที่จะการพัฒนาสู่โรงเรียนวิถีพุทธที่ชัดเจนมีประสิทธิภาพ เป็นข้อเสนอเชิงตัวอย่างของโรงเรียนธรรมวิถีสถานศึกษาอื่นสามารถนำไปพิจารณาปรับใช้ได้ตามความเหมาะสม ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนดังต่อไปนี้ เป็นขั้นเตรียมการที่จะให้การจัดโรงเรียนวิถีพุทธดำเนินไปโดยสะดวกด้วยศรัทธาและฉันทะของทุกฝ่ายโดยทำความเข้าใจระดมความคิดของคณะครู กรรมการสถานศึกษารวมไปถึงวัดในการร่วมมือร่วมใจ จนกระทั่ง **ขั้นดำเนินการจัดสภาพและองค์ประกอบ**ที่จะเป็นปัจจัย เป็นกิจกรรมเป็นเครื่องมือสู่การพัฒนาผู้เรียนได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับลักษณะแห่งปัญญาธรรมอีกทั้งขั้น **ดำเนินการพัฒนาผู้เรียนและบุคลากรตามระบบไตรสิกขา**ซึ่งเป็นขั้นตอนที่เป็นหัวใจของการดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธ ซึ่งต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

ในเรื่องเดียวกันนี้ ผู้วิจัยได้สอบถามโดยใช้แบบสอบถามครูที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียนให้เป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างดีเด่น ดังคำตอบของครู

ครูกาญจนารพร (นามสมมุติ) ตอบคำถามถึงลักษณะที่ดีของโรงเรียนที่เป็นแบบอย่างที่ดีเด่นโรงเรียนวิถีพุทธเป็นข้อ ๆ ดังนี้

1. มีการสอดแทรกหลักธรรมในพระพุทธศาสนาในทุกรายวิชาเพื่อการบูรณาการร่วมกัน
2. จัดทำหลักสูตรสถานศึกษาที่เน้นหลักธรรมในพระพุทธศาสนา

3. สอดแทรกกิจกรรมของโรงเรียน ได้แก่ กิจกรรมหน้าเสาธง กิจกรรมสวดมนต์ นั่งสมาธิ, ก่อนเรียนภาคบ่าย, กิจกรรมอบรมคุณธรรมทุกวันศุกร์, อบรมการไหว้สวย

ครูอภาภรณ์ (นามสมมุติ) ให้ข้อมูลถึงลักษณะของโรงเรียนที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนแห่งนี้

1. ทำกิจกรรมที่ส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ด้านคุณธรรมจริยธรรมให้แก่นักเรียนอย่างสม่ำเสมอ

2. ทำกิจกรรมและให้นักเรียนได้ปฏิบัติตามโครงการวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

3. บูรณาการสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมความเป็นวิถีพุทธสู่สาระการเรียนรู้ในห้องเรียน ครูแก้วกาญจน์ (นามสมมุติ) ครูให้ข้อมูลถึงให้ข้อมูลในลักษณะของโรงเรียนวิถีพุทธ

1. นำคุณธรรมจริยธรรมสอดแทรกในการเรียนการสอน เช่น การมีวินัย ความสามัคคี การเอื้อเฟื้อต่อเพื่อน ๆ ในห้องเรียน ให้อิมอุปกรณ์การเรียนที่เพื่อนไม่มี การมีวินัย ไม่เดินรอบห้องถ้าจะเดินไปเยี่ยมสิ่งของจากเพื่อนต้องขออนุญาตก่อน การรับประทานอาหารจะเดินเป็นทางเข้ารับบริการทุกครั้ง

ครูประนมพร (นามสมมุติ) ครูให้ข้อมูลใน ลักษณะของโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิถี ดังนี้

1. จัดทำแผนบูรณาการวิถีพุทธทุกชั้นเรียน

2. สวดมนต์ไหว้พระหน้าเสาธง

3. มีการสวดมนต์ไหว้พระทุกวันอังคาร ก่อนเข้าห้องเรียนช่วงบ่ายใช้เวลา 15-20 นาที

4. ทุกวันศุกร์มีเวรรับผิดชอบมีการสอนคุณธรรมจริยธรรมมีการนั่งสมาธิ

5. จัดให้มีสัปดาห์ละ 1 ชั่วโมง ชั่วโมงสังคมเรียนที่ห้องวิถีพุทธ

6. โรงเรียนสอนให้นักเรียนเป็นตัวแทนสวดมนต์ไหว้พระ

7. ก่อนเรียนและหลังเลิกเรียนจะให้นักเรียนสวดมนต์สั้นและยาว

8. ให้นักเรียนและครูใส่ชุดขาวทุกวันศุกร์

9. ให้นักเรียนและครูรับประทานอาหารมังสวิรัต 1 วันในสัปดาห์

ในเรื่องเดียวกันนี้ ผู้วิจัยได้สอบถามโดยใช้แบบสอบถามกรมการศึกษานานาชาติที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียนให้เป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างดีเด่น ดังคำตอบของครูทองพูน กรมการศึกษานานาชาติและในฐานะผู้ปกครองมีลูกหลานอยู่ในโรงเรียน

“เคยเป็นครูผู้สอนที่โรงเรียนแห่งนี้มา 9 ปี ก่อนได้เกษียณอายุไปได้ 4-5 ปี ให้ข้อมูลในฐานะกรรมการศึกษานานาชาติ ต่อคำถามถึงลักษณะโรงเรียนวิถีพุทธที่เห็นชัดเจนของโรงเรียนแห่งนี้กรณีมีกิจกรรมกับวัดวาอารามใกล้เคียงให้ได้มีกิจกรรมกับทางวัดกิจกรรมทางพุทธศาสนา ทำบุญผ้าป่าอาราธนาศีลโดยให้เด็กเป็นผู้นำในการทำพิธี เริ่มตั้งแต่อาราธนาศีลอาราธนาธรรมในทุกกิจกรรม” (กรมการศึกษานานาชาติและผู้ปกครอง, 30 ธันวาคม 2564)

นายเพชรรัตน์ประธานนักเรียน (นามสมมุติ) และนักเรียนแกนนำในการดำเนินกิจกรรมโรงเรียนวิถีพุทธนายเพชรรัตน์ นายวัฒนกร นายธนากร นายอาทร นายพงศธร นายศีลธรรม นายภาสกร นายศุภลักษณ์ นายธนากร นายวัฒนา (นามสมมุติ) ซึ่งเป็นตัวแทนนักเรียนชั้นมัธยมชั้นปีที่ 3 11

คนร่วมกันให้ข้อมูลโดยช่วยกันตอบคำถามร่วมกันให้ข้อมูลลักษณะของโรงเรียนวิถิพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิถิ ดังนี้

“ลักษณะเด่น ๆ ให้นักเรียนไปร่วมทำบุญทางศาสนาที่วัดใกล้เคียง จะมีพระพุทธรูปใหญ่ ๆ เพิ่มขึ้นมา มีกิจกรรมทางศาสนาทุกวันศุกร์จะให้น้อง ๆ มารวมตัวกันที่ห้องประชุม ทุกวันจะมีการนั่งสมาธิสวดมนต์โดยมีอาจารย์สุมาภรณ์เป็นผู้ดูแลและมีหนังสือสวดมนต์แจกทุกคน มีพระอาจารย์จากวัดใกล้เคียง ๆ มาสอนในห้องเรียนแนะแนวทางธรรมอาทิตย์นี้ 2-3 ครั้ง” (ประธานนักเรียน, 30 ธันวาคม 2564)

พระอาจารย์เจ้าอวาสวัดประดิษฐ์ (นามสมมุติ)

“เป็นพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนตามโครงการโรงเรียนวิถิพุทธโดยพระอาจารย์รับผิดชอบ สอนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-ปีที่ 3 โดยส่งพระสงฆ์เข้าร่วมสอน จำนวน 3 รูปแบ่งกันสอนตามห้องเรียน”

พระอาจารย์ณัฐภูมิ (นามสมมุติ) เจ้าอวาสวัดใกล้เคียงในฐานะเป็นกรรมการสถานศึกษาให้ข้อมูลถึงลักษณะของความเป็นโรงเรียนวิถิพุทธของโรงเรียนแห่งนี้

“ถึงลักษณะที่เห็นจะมีพระอาจารย์ไปสอนธรรมที่จัดให้ทุก ๆ วันพระ มีการแต่งชุดขาวสาเหตุและปัจจัยที่เอามาใช้มีกิจกรรมก็จะพาเด็กมาทำกิจกรรม เชิญพระอาจารย์ไปเป็นวิทยากรที่โรงเรียนมีการเข้าค่ายคุณธรรม มีกลยุทธ์หลาย ๆ อย่างมีการทำบ่อปลาปลูกกล้วย อยากรจะให้นักเรียนใช้เวลาว่างให้เข้าทำกิจกรรม มีอาจารย์ไปเยี่ยมชมครอบครัวของนักเรียนตามหมู่บ้าน ต่าง ๆ ด้วย โดยจะมีผู้ใหญ่บ้านให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี หลังจากนั้นมีการเข้าประกวดต่าง ๆ ได้รับรางวัลมาเยอะขึ้น รวมทั้งได้มีการจัดทำถนนลาดยางจากประตูวัดไปสู่ถนนใหญ่ก็เป็นผลที่ได้รับจากโครงการนี้” (กรรมการสถานศึกษา, 30 ธันวาคม 2564)

ส่วนสมศักดิ์ (นามสมมุติ) ประธานกรรมการสถานศึกษาดังคำให้สัมภาษณ์ระดับลึกของประธานกรรมการสถานศึกษากล่าวถึงตอนหนึ่งว่า

“จะมีหน้าที่ไปร่วมโดยเป็นการให้คำแนะนำนักเรียนในการประกอบพิธีการทางศาสนาเป็นประจำในการทำค่ายคุณธรรมที่โรงเรียนลักษณะที่ดีทำให้ทุกฝ่ายต่างมีโอกาสร่วมมือกัน กับทางโรงเรียนทำให้เด็กมีกิจกรรมสัมพันธ์กับทางวัดกับชุมชนทั้งผู้ปกครองและบรรดาคณะครูต่างให้ความสำคัญกับกิจกรรมโรงเรียนวิถิพุทธทางวัดทั้งสองก็ได้มีโอกาสพานักเรียนทำกิจกรรมทางศาสนา และได้มีการส่งพระอาจารย์ไปสอนที่โรงเรียนมีโอกาสให้นักเรียนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอ่อนโยน” (ประธานกรรมการสถานศึกษา, 30 ธันวาคม 2564)

พรพรรณ (นามสมมุติ) ศึกษานิเทศให้ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะของโรงเรียนวิถิพุทธที่เป็นแบบอย่างของโรงเรียนแห่งนี้โดยการกรอกแบบสอบถาม

“ผู้บริหาร ผู้ดูแล และบุคลากรทำงานอย่างมีระบบร่วมกันทำให้การขับเคลื่อนงานต่าง ๆ เป็นไปด้วยความเรียบร้อยและบรรลุเป้าหมาย นักเรียนเป็นผู้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์มากขึ้น”

อุบลวรรณ (นามสมมุติ) ศึกษานิเทศให้ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะของโรงเรียนวิถิพุทธที่เป็นแบบอย่างของโรงเรียนแห่งนี้โดยการกรอกแบบสอบถาม ดังนี้

“เด็กมีระเบียบวินัยมีการจัดการที่ดีเด็กมีระเบียบมีลำดับการคิดการทำงานอย่างเป็นระบบ มีสัมมาคารวะอ่อนน้อมถ่อมตน มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์”

อัครชัย (นามสมมุติ) ศึกษาวิเคราะห์ให้ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะของโรงเรียนวิถิพุทธที่เป็นแบบอย่างของโรงเรียนแห่งนี้ โดยการกรอกแบบสอบถามดังนี้

“เด็กนักเรียนมีระเบียบวินัย มีกระบวนการมีระเบียบวินัย ปกครองง่าย มีสัมมาคารวะ มีระเบียบวินัยของตนได้ดีขึ้นรวมทั้งการทำงานมีระบบระเบียบ”

นวลฤดี (นามสมมุติ) ศึกษาวิเคราะห์ให้ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะของโรงเรียนวิถิพุทธที่เป็นแบบอย่างของโรงเรียนแห่งนี้โดยการกรอกแบบสอบถามเป็นข้อ ๆ ดังนี้

1. ผู้บริหาร ครูและบุคลากรทางการศึกษา มีความกระตือรือร้นในการทำงาน มีความร่วมมือในการทำงานเป็นทีมที่ดีเยี่ยม ทำให้สามารถขับเคลื่อนการดำเนินงานของโรงเรียนวิถิพุทธได้เป็นอย่างดี

2. นักเรียนมีความคิดสร้างสรรค์ปฏิบัติตามกฎระเบียบของโรงเรียน มีความประพฤติเรียบร้อยทำให้สามารถปฏิบัติตามแนวทางของโรงเรียนวิถิพุทธที่โรงเรียนได้กำหนดไว้อย่างดี

สรุป ผู้อำนวยการ รองผู้อำนวยการพร้อมทั้งคณะครู และกรรมการสถานศึกษา มีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาโรงเรียนธรรมวิถิให้เป็นโรงเรียนดีเด่นตามแนวทางโรงเรียนวิถิพุทธ ที่ทุกคนได้เรียนรู้และปฏิบัติตามแนวทางที่ดีของการประพฤติตามหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา การจัดสภาพของโรงเรียนวิถิ ซึ่งการจัดสภาพในแต่ละด้านจะมุ่งเพื่อให้การพัฒนานักเรียนตามระบบไตรสิกขาดำเนินได้อย่างชัดเจนมีประสิทธิภาพ ดังเช่น การจัดด้านกายภาพ ควรเป็นธรรมชาติ สภาพชวนให้มีจิตใจสงบ ส่งเสริมปัญญา กระตุ้นการพัฒนาศรัทธา และศีลธรรม กิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต กระตุ้นให้การกิน อยู่ ดู ฟัง ดำเนินด้วยสติสัมปชัญญะเป็นไปตามคุณค่าแท้ ด้านการเรียนการสอน บูรณาการพุทธธรรมในการจัดเรียนรู้ชัดเจน ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ ะเอ้ออาทร เป็นกัลยาณมิตรต่อกัน ส่งเสริมทั้งวัฒนธรรมเมตตา และวัฒนธรรมแสงปัญญา สอดคล้องจากหลักการตามคู่มือดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธ

5.2 สาเหตุหรือปัจจัยของการกระทำเพื่อเป็นโรงเรียนวิถิพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิถิ

ผู้อำนวยการ รองผู้อำนวยการพร้อมทั้งคณะครู และกรรมการสถานศึกษา มีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาโรงเรียนธรรมวิถิให้เป็นโรงเรียนดีเด่นตามแนวทางโรงเรียนวิถิพุทธ ที่ทุกคนได้เรียนรู้และปฏิบัติตามแนวทางที่ดีของการประพฤติตามหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะนักเรียนได้เรียนรู้ที่จะรักษาศีลทำให้ครบ และมีการดำรงตนเป็นคนดีตามแบบอย่างที่ดีของชาวพุทธ ยิ่งไปกว่านั้นโรงเรียนได้ร่วมมือกับวัดในชุมชนได้นำนักเรียนทำกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนาอยู่เนื่อง ๆ เจ้าอาวาสได้อบรมธรรม สั่งสอนให้นักเรียนรักษาศีลทำให้ดี เพราะจะเป็นบุญกุศลคุ้มครองตนได้ ในเรื่องการเป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนวิถิพุทธ ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้อำนวยการโรงเรียนถึงสาเหตุหรือปัจจัยของการที่ตัดสินใจที่จะต้องนำโรงเรียนวิถิพุทธมาใช้ที่โรงเรียนแห่งนี้ ผู้อำนวยการและท่านรองผู้อำนวยการพร้อมคุณครูผู้สอนให้ข้อมูลเกี่ยวกับสาเหตุหรือปัจจัยที่ต้องนำโรงเรียนวิถิพุทธมาใช้ดังกล่าวให้สัมภาษณ์ระดับลึกของผู้บริหารโรงเรียนที่กล่าวถึงตอนหนึ่งว่า

“ต้องเริ่มจากเคยเรียนหรือกับคุณครูผู้สอนโดยเฉพาะบุคลากรของเราทั้งหมดในโรงเรียนว่าทุกท่านลองใช้แรงบันดาลใจคิดว่าสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันที่เกิดขึ้นกับตัวเด็ก สภาพ

ปัญหาของสังคมที่มันเป็นทุกวันนี้ ปัญหาเด็กขาดเรียน ปัญหาเด็กที่มาเรียนแต่ไม่ยอมเข้าแถว ปัญหาเด็กไม่ค่อยฟังพ่อแม่ ปัญหาของเด็กในสภาพลูกเทวดาตามที่ปรากฏอยู่ทุกวันนี้ ปัญหาที่เด็กชอบแบ่งจักรยานยนต์หนีเที่ยวไม่ยอมเข้าเรียนพยายามสร้างความตระหนักให้กับคุณครู ต่อสภาพปัญหาเหล่านี้ เด็กของเราจะสามารถอยู่ได้ในสังคมหรือไม่” (ผู้อำนวยการโรงเรียน, 27 ธันวาคม 2564)

จากสภาพปัญหาอันเป็นสาเหตุที่ท่านผู้อำนวยการนำเข้าปรึกษาคุณครูและผู้เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้อำนวยการโรงเรียนถึง สาเหตุหรือปัจจัยของการที่ตัดสินใจที่จะต้องนำโรงเรียนวิถีพุทธมาใช้ที่โรงเรียนแห่งนี้ ผู้อำนวยการและท่านรองผู้อำนวยการพร้อมคุณครูผู้สอนให้ข้อมูลเกี่ยวกับสาเหตุหรือปัจจัยที่ต้องนำโรงเรียนวิถีพุทธมาใช้ตั้งคำให้สัมภาษณ์ระดับลึกของผู้อำนวยการโรงเรียนที่กล่าวถึงช่วงบรรยากาศการปรึกษาหารือกับครู บุคลากรทางการศึกษา และกรรมการสถานศึกษาเพิ่มเติมอีกตอนหนึ่งว่า

“ในเมื่อเราเป็นคุณครูจุดประสงค์หลักของเราก็คือเมื่อนักเรียนจบออกไปแล้วคุณต้องการวิธีการที่จะสร้างความมีคุณธรรมจริยธรรมติดตัวนักเรียนออกไปสู่สังคมเพราะตัวนักเรียนคือผลผลิตของหน่วยงานเราหรือของโรงเรียนเปรียบเทียบกับเหมือนกับชาวไร่ชาวนาที่ทำนาทำไร่ที่จะต้องได้ผลผลิตจากการปลูกมันปลูกอ้อยย่อมที่จะอยากได้ผลผลิตที่ดี”

“ส่วนความเป็นคุณครูที่จะต้องบ่มเพาะตัวนักเรียนที่จบออกไปจากโรงเรียนไปแล้วเขาสามารถที่จะอยู่ได้ในสังคมได้อย่างไรวิธีการดำเนินการรอบสำคัญคือต้องให้เด็กนักเรียนมีคุณธรรมจริยธรรมจึงจะอยู่ได้ในสังคมทุกวันนี้ กรอบสำคัญที่เด็กนักเรียนคุณธรรมจริยธรรมเป็นของคู่กัน ความระลึกที่จะกระทำซึ่งเป็นรูปธรรมในการกระทำ มีแรงบันดาลใจที่จะกระทำที่เป็นนามธรรม”

“ปัจจัยที่สำคัญคนที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายมีทั้งผู้ปกครอง ทั้งหลวงพ่อบุคลากรสถานศึกษา ตัวนักเรียนเอง คุณครูผู้สอนเองต้องมีใจเอาที่จะต้องดำเนินการในเรื่องโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนของเรา ปัจจัยสำคัญต้องให้ทุกฝ่ายต้องร่วมไม้ร่วมมือกันต้องมีเป้าหมายเดียวกันในเรื่องนี้ เช่นเดียวกับภาษาของในหลวงรัชกาลที่ 9 ที่ว่า “จะต้องระเบิดจากข้างใน” ทำอย่างไรที่จะปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมเข้าไปในตัวเด็กนักเรียนให้ได้ถ้าเด็กนักเรียนมีตรงนี้ได้ น่าจะออกไปสู่สังคมได้เป็นอย่างดีต้องสร้างความตระหนักให้ทุกคนต้องอยากจะทำในเรื่องนี้ต้องมีแรงบันดาลใจที่จะต้องทำในเรื่องนี้ด้วยกัน” (ผู้อำนวยการโรงเรียน, 27 ธันวาคม 2564)

ครูแก้วกาญจน์ (นามสมมุติ) ครูให้ข้อมูลถึงสาเหตุหรือปัจจัยของการกระทำเพื่อเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิถีสี่แห่งนี้ ดังนี้

“ตรงนี้เคยเรียนกับบรรดาครูผู้สอนมาก่อนมีการปรึกษาหารือจากสภาพปัญหาเด็กขาดเรียน เด็กมาเรียนแต่ไม่ยอมเข้าแถว ปัญหาเด็กเป็นลูกเทวดา”

ดร.กาญจนาพร (นามสมมุติ) ครูในเรียน ให้ข้อมูลถึงสาเหตุหรือปัจจัยของการกระทำเพื่อเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิถีสี่แห่งนี้

1. เพื่อส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมให้แก่ผู้เรียน
2. เพื่อความเป็นเลิศทางวิชาการ
3. เพื่อเป็นแนวทางในการใช้ชีวิตที่ดีให้แก่ผู้เรียน
4. เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์
5. เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์

6. เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้วัฒนธรรมที่ดีของไทย
ครูอาภาภรณ์ (นามสมมุติ) ให้ข้อมูลถึงสาเหตุหรือปัจจัยของการกระทำเพื่อเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิถึ

1. เพื่อปลูกฝังให้นักเรียนมีเจตคติที่ดีต่อพุทธศาสนา
2. เพื่อให้นักเรียนปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีตามหลักพุทธศาสนาและอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข

3. หลีกเลี่ยงพฤติกรรมของนักเรียนที่ไม่พึงประสงค์ ช่วยเหลือดูแลให้มีพฤติกรรมที่ดีขึ้น
ครูแก้วกาญจน์ (นามสมมุติ) ให้ข้อมูลถึงสาเหตุหรือปัจจัยของการกระทำเพื่อความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิถึ แห่งนี้

1. เด็กไม่ค่อยมีวินัย
2. จากสภาพครอบครัวนักเรียน จะเป็นนพุดไม่เพราะไม่มีวินัย
3. ขอบแย้งกันเวลามีกิจกรรมกลุ่ม ค่อยฝึกบ่อย ๆ

ครูประนมพร (นามสมมุติ) ครูให้ข้อมูลถึงสาเหตุหรือปัจจัยของการกระทำเพื่อความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิถึ แห่งนี้

1. นักเรียนขาดการมีวินัยขาดคุณธรรม
2. ส่งเสริมให้นักเรียนมีความรับผิดชอบ มีคุณธรรมมีความซื่อสัตย์โดย ถ้าเด็กเก็บเงินได้หรือสิ่งของเพื่อน ๆ ให้ส่งคืนเจ้าของและจะได้รับคะแนนเด็กดีโดยบันทึกลงในสมุดบันทึกความดีมอบหน้าเสาธง

3. การรอและเข้าแถวรอส่งอาหารและสิ่งของให้เป็นระเบียบใครมาก่อนและหลัง
4. การทำค่ายคุณธรรมไปเรียนรู้ที่วัดที่ใกล้เคียงจัดกิจกรรมตามฐาน
5. ในสถานการณ์ในปัจจุบันเทคโนโลยีเข้าครอบงำเด็ก ๆ ทำให้นักเรียนขาดความรับผิดชอบขาดความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ทางโรงเรียนก็ปลูกฝังให้นักเรียนโดยฝึกปฏิบัติจริง

6. นักเรียนขาดสมาธิ (ครูประนมพร, 30 ธันวาคม 2564)

เงื่อนไขเชิงบริบทไม่ว่าแห่งหนตำบลใดตัวนักเรียนพฤติกรรมในเชิงชั่วสาว เด็กสูบบุหรี่ ความเป็นอยู่ของครอบครัว ส่วนหนึ่งคนที่อยู่หมู่บ้านที่ในลักษณะกึ่งเมืองกึ่งชนบท มีครอบครัวที่อพยพมาจากที่อื่นเข้ามาด้วยตัวผู้ปกครองไม่มีเวลาดูแลเด็กนักเรียนเนื่องจากต้องทำงานรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมทำงานแบบเข้าไปเย็นกลับเขตรบริการของเรา มีปัญหาการย้ายเข้าย้ายออกโรงเรียนกลางคัน เกี่ยวข้องทุกฝ่ายที่เรียกว่ากลุ่มเสี่ยง ต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเด็กที่อยู่ในกลุ่มเสี่ยงให้ได้

คณะครูได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการเริ่มต้นเตรียมตัวเข้าสู่อัตลักษณ์ของโรงเรียนวิถีพุทธอยู่ 4-5 ด้านโดยมีคณะครูผู้ร่วมกันรับผิดชอบหลาย ๆ ท่านพร้อมพาวเวอร์พ้อยท์โดยคุณครูอาภาภรณ์ ได้นำเสนอภายหลังจากทางโรงเรียนได้ตัดสินใจเข้าสู่โรงเรียนวิถีพุทธดังนี้

“โดยประสานงานกับคณะบุคลากรจากศึกษานิเทศน์ของสพฐ เขต 1 คณะครูผู้สอนได้ขอแบบสอบถามไปกรอกข้อมูลแต่ละคนมาเพิ่มเติมภายหลังและได้จัดสนทนากลุ่มที่สองในวันที่ 30 ธันวาคม 2564 ประกอบด้วยกลุ่มนักเรียนชั้นมัธยมปีที่ 3 ในฐานะตัวแทนนักเรียน คณะกรรมการสถานศึกษา หลวงพ่อตัวแทนจากวัดใกล้เคียงได้มีการสมัครเข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธในรุ่นที่ 11 ปี 2563 ทางเว็บไซต์ของหน่วยงาน ตามอัตลักษณ์ 29 ประการจัดการดำเนินกิจกรรมออกเป็น

ด้าน 5 ด้านเริ่มแรกตั้งแต่การเข้าแถวเคารพธงชาติหน้าเสาธง กิจกรรมหน้าเสาธงของโรงเรียนว่า สอดคล้องกับอัตลักษณ์ 29 ประการของโรงเรียนวิถิพุทธ จัดทำบูรณาการอัตลักษณ์ ไตรสิกขา เข้าในแบบการเรียนการสอนของแต่ละรายวิชาทุกวิชาสาระวิชาด้านแรกกายภาพ สิ่งแวดล้อมสภาพภายนอก จัดทำป้าย พระพุทธรูปด้านหน้าโรงเรียน พระพุทธรูปประจำห้องเรียนทุกห้อง มีธงชาติประดับทุกห้องเรียน มีสนามเด็กเล่นให้ผ่อนคลาย มีห้องพระพุทธศาสนา มีลานธรรมโดยใช้ห้องประชุมมีกิจกรรมทุกวันศุกร์ ด้านกิจกรรมวันพระ ใส่เสื้อขาว ทุกวันศุกร์เพื่อปฏิบัติธรรม จัดกิจกรรมตักบาตรพระทุกวันพระ วันสำคัญทางศาสนา สวดมนต์แปลทุกวันศุกร์ จัดให้มีการนั่งสมาธิ มีโครงการขยะเก็บขวดน้ำ มีการทำบุญตักบาตรร่วมกับชุมชน จัดกิจกรรม ตามวัดใกล้เคียงสองวันพัฒนาการ ทำบุญระหว่าง 2 วัด มีโครงการประหยัดและออม มีกระปุกออมสินเพื่อปลูกฝังการออม ส่งเสริมวิถีพุทธ 8 ประการ เช่นปลอดขนมขบเคี้ยว อาหารขยะ เวลาที่มีการประชุมจะมีการให้นั่งสมาธิก่อนเริ่มการประชุม มีพระสอนศีลธรรมให้แก่เด็กนักเรียนทุกชั้นเรียน มีการไปอบรมตามหลักสูตรก่อนที่จะได้โล่ดีเด่น ด้าน ครูนักเรียน ผู้บริหาร

คณะครูได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการเริ่มต้นเตรียมตัวเข้าสู่อัตลักษณ์ของโรงเรียนวิถิพุทธอยู่ 4-5 ด้านโดยมีคณะครูผู้ร่วมกันรับผิดชอบหลาย ๆ ท่านพร้อมพาวเวอร์พ้อยท์โดยคุณครูอาภาภรณ์ (นามสมมุติ) ได้นำเสนอการดำเนินงานโรงเรียนด้วยวิดีโอประกอบการนำเสนอตั้งคำให้สัมภาษณ์ระดับลึกของคุณครูอาภาภรณ์ กล่าวถึงตอนหนึ่งเริ่มตั้งแต่ปณิธานว่า

“ปณิธานสิ่งหนึ่งซึ่งมุ่งมั่น คือสร้างสรรคคนดีที่เก่งกล้า เป็นผู้รู้มีคุณธรรมนำชีวา เพื่อพัฒนาสังคมไทยให้ร่มเย็น โรงเรียนธรรมวิถิ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1 เปิดการเรียนการสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาล 1 ถึงมัธยมศึกษาปีที่ 3 มีนักเรียนจำนวน 311 คนครูและบุคลากรทางการศึกษาจำนวน 24 คนบริหารงานโดย นายสุพจน์ กองทุน ผู้อำนวยการโรงเรียนธรรมวิถิ และนายรณกร นนทะยะโส รองผู้อำนวยการสถานศึกษาโรงเรียนธรรมวิถิ มีเขตบริการ 5 หมู่บ้าน” (ครูอาภาภรณ์, 30 ธันวาคม 2564)

คุณครูอาภาภรณ์ (นามสมมุติ) ได้นำเสนอการดำเนินงานโรงเรียนด้วยวิดีโอประกอบการนำเสนอตั้งคำให้สัมภาษณ์ระดับลึกของคุณครูอาภาภรณ์ กล่าวถึงตอนหนึ่งว่า

“ได้กำหนดตั้งวิสัยทัศน์โรงเรียนโรงเรียนธรรมวิถิ เป็นโรงเรียนคุณภาพผู้เรียนมีทักษะในศตวรรษที่ 21 ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมพัฒนาคุณภาพการศึกษา น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติอย่างยั่งยืน

กำหนดให้มีอัตลักษณ์ของนักเรียนไหว้สวยมีวินัยรู้ใช้ ICT กำหนดใช้เอกลักษณ์โรงเรียนสถานศึกษาพอเพียง

โรงเรียนธรรมวิถิ ได้จัดกิจกรรมเสริมสร้างศีลธรรมให้ดำรงอยู่เป็นหลักยึดในการดำเนินชีวิตของผู้เรียนที่นับถือพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาโดยการจัดการศึกษาตามแนวทางวิถิพุทธและพัฒนาผู้เรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีลสมาธิปัญญา บูรณาการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนาการ กิน อยู่ ดู ฟัง เป็นโดยมีผู้บริหารและคณะครูเป็นกัลยาณมิตรนำการพัฒนา” (ครูอาภาภรณ์, 30 ธันวาคม 2564)

คุณครูอาภาภรณ์ (นามสมมุติ) ได้นำเสนอการดำเนินงานโรงเรียนด้วยการจัดสภาพกายภาพสถานศึกษา ครอบคลุมถึงอาคารสถานที่ ห้องเรียน แหล่งเรียนรู้ สภาพแวดล้อม อาณา

บริเวณของสถานศึกษาซึ่งสถานศึกษาจำเป็นต้องคำนึงถึงการจัดให้เหมาะสม และมุ่งเน้นที่จะส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาไตรสิกขาให้มากที่สุด โรงเรียนธรรมวิถีสัมครเข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธเมื่อปีพุทธศักราชปีที่ 2547 และได้รับคัดเลือกเป็นให้เป็นโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำรุ่นที่ 11 เมื่อปีพุทธศักราชปีที่ 2563 ได้ทำการศึกษาปรับปรุงและพัฒนาความเป็นวิถีพุทธตามอัตลักษณ์ 29 ประการอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันและปรากฏเป็นรูปธรรมดังนี้

“ด้านกายภาพ มีการจัดทำป้ายโรงเรียนวิถีพุทธไว้หน้าบริเวณโรงเรียนเพื่อแสดงความเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธอย่างชัดเจนภายในโรงเรียนมีพระพุทธรูปตั้งอยู่ในที่ที่เหมาะสมเพื่อให้คณะครูและนักเรียนได้กราบไหว้เป็นประจำทุกวันแต่ละห้องเรียนมีพระพุทธรูปประจำห้องเรียนเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจให้กระทำความดีคณะครูและนักเรียนมีส่วนร่วมสืบทอดพุทธศาสนสุภาษิต วาจาธรรมและนำมาติดไว้ตามต้นไม้อาคารเรียนเพื่อเป็นข้อเตือนใจให้ประพฤติตนเป็นคนดี บริเวณโรงเรียนมีความสะอาดร่มรื่นสวยงามเอื้อต่อการเรียนรู้ ใช้ห้องประชุมเป็นลานธรรม และเป็นที่ปฏิบัติกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาโรงเรียนได้รับรางวัลเสมาอุปถัมภ์รางวัลระดับทองในโครงการสถานศึกษาสีขาวปลอดยาเสพติดและอบายมุขที่ปราศจากสิ่งเสพติดทุกชนิด ร่วมรณรงค์ต่อต้านยาเสพติดการตรวจปัสสาวะหาสารเสพติดเพื่อป้องกันห้ามมิให้เด็กนักเรียนเข้าไปมั่วสุมกับยาเสพติดทุกชนิด ด้านกิจกรรมประจำวันพระ การจัดกิจกรรมวิถีชาวพุทธในชีวิตประจำวันวันพระและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาอย่างสม่ำเสมอส่งเสริมทานศีลภาวนาและการกินอยู่ดูฟังเป็นอย่างบูรณาการหลักไตรสิกขาโดยในทุกวันพระคณะครูและนักเรียนทุกคนร่วมกันใส่เสื้อขาวปฏิบัติธรรมเพื่อให้เกิดจิตสำนึกในการเป็นพุทธศาสนิกชนส่งผลให้จิตใจสะอาดสงบผ่องใส นิมนต์พระสงฆ์มาบิณฑบาตที่โรงเรียนให้นักเรียนร่วมทำบุญใส่บาตรและฟังเทศน์ ในทุกวันศุกร์คาบสุดท้ายเป็นกิจกรรมวันศุกร์มีการสวดมนต์แปลนำโดยมรรคานายกน้อยประจำโรงเรียนทุกสัปดาห์อย่างต่อเนื่อง ทุกวันพระของสัปดาห์อาหารของนักเรียนและคณะครูจะเป็นอาหารมังสวิรัตินึ่งมือกลางวันเพื่อเตือนใจในการลดการฆ่าสัตว์หรือเบียดเบียนผู้อื่น

ด้านการเรียนการสอน คณะครูจัดกิจกรรมบูรณาการไตรสิกขาวัฒนธรรมแสงปัญญา มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้และทุกระดับชั้นโดยให้นักเรียนได้มีการฝึกบริหารจิตเจริญปัญญาก่อนเข้าเรียนช่วงบ่ายทุกวัน จัดกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ด้วยการทำบุญตักบาตร นั่งสมาธิและสวดมนต์ไหว้พระ ครูนักเรียนร่วมกันจัดทำโครงการคุณธรรมและปฏิบัติกิจกรรมจิตอาสาประจำทุกสัปดาห์ให้นักเรียนได้เป็นตัวแทนเข้าแข่งขันจัดกิจกรรมโครงการคุณธรรมและได้รับรางวัลเหรียญทอง ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาโรงเรียนนำนักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชนและไปปฏิบัติศาสนกิจที่วัดผู้บริหารครูและนักเรียนเข้าค่ายคุณธรรมฝึกปฏิบัติธรรมอย่างปีละ 1 ครั้ง

ด้านพฤติกรรม ครู ผู้บริหารและนักเรียน คณะครู ผู้บริหารรักษาศีล 5 ประพฤติปฏิบัติตนตามหลักธรรมพระพุทธศาสนาอยู่ในศีลธรรมอันดีงามประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่บุคคลทั่วไปที่พบเห็น ปลูกฝังนิสัยให้นักเรียนปฏิบัติตนให้เป็นผู้มีมรรยาทงาม ไหว้สวย รู้จักประหยัด อดออม อดออมใช้เงินและสิ่งของอย่างคุ้มค่า ฝึกให้มีนิสัยใฝ่รู้ เรียนรู้ สูสิ่งยากมีความกระตือรือร้นในการทำงานให้ประสบความสำเร็จ มีมารยาทในการรับประทานอาหารพิจารณาอาหารก่อนรับประทานเพื่อฝึกการการรู้บุญคุณของผู้ให้ ขณะรับประทานอาหารไม่ส่งเสียงดัง ไม่ทำข้าวหก ไม่กินเหลือทิ้งขว้าง ร่วม

กิจกรรมหรือปฏิบัติกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและร่วมกิจกรรมประเพณีต่าง ๆ ของชุมชน ทำกิจกรรมสืบทอดวัฒนธรรมด้านศาสนาอย่างสม่ำเสมอและอย่างต่อเนื่อง

ด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ คณะครูส่งเสริมบรรยากาศวัฒนธรรมแสงปัญญา และมีปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตรมีเมตตาต่อกันสื่อสารวาจาสุภาพและส่งเสริมให้บุคลากรและนักเรียน ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีลดละเลิกอบายมุขมีกิจกรรมจิตอาสาเป็นประจำส่งเสริมการเป็นวิถีพุทธ ด้วยในโรงอาหารและสหกรณ์ร้านค้าของโรงเรียนไม่นำอาหารขยะมาขายในโรงเรียนเน้นอาหารที่มีประโยชน์ต่อสุขภาพ จัดกิจกรรมคนดีศรีชุมชนเพื่อยกย่องชื่นชมคุณความดีนักเรียนหน้าเสาธง เพื่อให้ นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการชื่นชม และเห็นแบบอย่าง เห็นคุณค่าของผู้ปฏิบัติตนเป็นคนดี คุณครูทุก ห้องเรียนจัดกิจกรรมโฮมรูมในแต่ละชั้นเพื่อเป็นการสะท้อนความรู้สึกรักที่ได้ทำความดีของตนเอง เพื่อที่จะสามารถปฏิบัติตนอยู่ในห้องเรียนอย่างเป็นระเบียบและมีวินัย ส่งเสริมให้นักเรียนและ บุคลากรมีสมุดบันทึกความดีของตนเอง นักเรียนได้เข้าสอบธรรมศึกษาสามารถสอบผ่านและได้ ประกาศเป็นนักรธรรมชั้นตรี ชั้นโทและชั้นเอกเป็นประจำทุกปี คณะครูผู้บริหารบริหารจัดการจิตเจริญปัญญา ทุกครั้งก่อนเข้าประชุม และนักเรียนนั่งสมาธิทุกวันก่อนขึ้นเรียนช่วงบ่าย จัดให้มีโครงการพระสอน ศีลธรรมในโรงเรียน นิมนต์พระสงฆ์มาสอนธรรมะศีลธรรมในทุกสัปดาห์อย่างสม่ำเสมอในระดับชั้น ป. 4 ถึง ม3 ส่งเสริมให้นักเรียน คณะครูผู้บริหารมีวิถีการปฏิบัติตนตามอัตลักษณ์ 29 ประการเป็นผู้มี คุณธรรมจริยธรรมที่ดีสามารถดำรงชีวิตอยู่ในกรอบหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้อย่างมีความสุข” (ครูอภาภรณ์, 30 ธันวาคม 2564)

จากคำกล่าวของครูอภาภรณ์ (นามสมมุติ) เป็นการปรับปรุงสถานศึกษาตามแนวทางการ จัดสภาพกายภาพสถานศึกษา ครอบคลุมถึงอาคารสถานที่ ห้องเรียน แหล่งเรียนรู้ สภาพแวดล้อม อาณาบริเวณของสถานศึกษาซึ่งสถานศึกษาจำเป็นต้องคำนึงถึงการจัดให้เหมาะสม และมุ่งเน้นที่จะ ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาไตรสิกขาให้มากที่สุด

จากสภาพปัญหาอันเป็นสาเหตุที่ท่านผู้อำนวยการนำเข้าปรึกษาคณะครูและผู้เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้อำนวยการโรงเรียนถึง สาเหตุหรือปัจจัยของการที่ตัดสินใจที่จะต้องนำโรงเรียนวิถี พุทธมาใช้ที่โรงเรียนแห่งนี้ ผู้อำนวยการและท่านรองผู้อำนวยการพร้อมคุณครูผู้สอนให้ข้อมูลเกี่ยวกับ สาเหตุหรือปัจจัยที่ต้องนำโรงเรียนวิถีพุทธมาใช้จนนำมาสู่ขั้นตอนตามคำกล่าวของครูอภาภรณ์เป็นการ ปรับปรุงสถานศึกษาตามแนวทางการจัดสภาพกายภาพสถานศึกษาต่อจากนั้น โรงเรียนธรรมวิถี ยังกำหนดบทบาทสำหรับผู้เกี่ยวข้องการจัดบรรยากาศปฏิสัมพันธ์ โดยผ่านการเตรียมการ การ มอบหมายการรับผิดชอบของบุคลากรในการจัดกิจกรรมส่งเสริม หรือดูแลให้บรรยากาศปฏิสัมพันธ์ที่ ดีเป็นกัลยาณมิตรเกิดขึ้นอย่างจริงจังต่อเนื่อง ดังนี้

กำหนดบทบาทผู้ที่เกี่ยวข้อง

ผู้บริหาร

1. มีวิสัยทัศน์ ปรัชญา เป้าหมาย กลยุทธ์ จุดเน้นในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ
2. ดำเนินงานในโรงเรียนวิถีพุทธและบริหารโดยให้มีทุกฝ่าย(บวร)มามีส่วนร่วม
3. ปลุกฝังศรัทธา สร้างเสริมปัญญาในพระพุทธศาสนาให้เกิดขึ้นกับบุคลากรและผู้เกี่ยวข้อง
4. ร่วมมือกับ ผู้ปกครอง วัด ชุมชน เพื่อพัฒนาผู้เรียนและชุมชน

5. มีการนิเทศ กำกับ ติดตาม การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ
6. ตรวจสอบ ประเมินผล เปิดโอกาสให้มีการเสนอแนะอย่างเป็นกัลยาณมิตร
7. มีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับหลักธรรมพุทธธรรมและปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี
8. มีความซื่อสัตย์ จริงใจในการทำงานและศรัทธาในพระพุทศาสนา

ด้านครูผู้สอน

1. มีชีวิตที่สอดคล้องกับหลักธรรม มีศีลธรรมและปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี
2. มีพรหมวิหารธรรม มีความเป็นกัลยาณมิตร มุ่งพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดความเจริญงอกงามตามหลักไตรสิกขา
3. รู้และเข้าใจหลักการพัฒนาผู้เรียนตามหลักไตรสิกขา ศีล สมาธิ ปัญญาได้อย่างถูกต้อง
4. มีกระบวนการจัดการเรียนรู้และใช้สื่อจากแหล่งเรียนรู้ได้อย่างคุ้มค่า
5. วัตถุประสงค์ตามสภาพจริง ด้วยวิธีการที่หลากหลาย ครอบคลุมตามหลัก ภาวนา 4 (กาย ศีล จิต ปัญญา)

ด้านแม่ครัว

1. ให้ความร่วมมือกับสถานศึกษาในการพัฒนาดำเนินงานตามโรงเรียนวิถีพุทธ
2. จัดทำอาหารที่เน้นมังสวิรัต เพื่อลดการเบียดเบียนผู้อื่น
3. ปฏิบัติตนเป็นกัลยาณมิตร ดูแล รักษาความสะอาด ของห้องครัว โรงอาหาร ให้มีสุขบัญญัติที่ถูกต้อง
4. นำหลักธรรมมาปฏิบัติตนใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน

ด้านคณะกรรมการสถานศึกษา

1. ร่วมประชุม ชี้แจง ให้การสนับสนุนโรงเรียนในการดำเนินกิจกรรมตามโรงเรียนวิถีพุทธ
2. นำหลักธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันและเป็นแบบอย่างที่ดี
3. ให้คำแนะนำ สนับสนุนกิจกรรมและมีส่วนร่วมจัดการอุปกรณ์ ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ตามโรงเรียนวิถีพุทธ
4. เป็นวิทยากร เครือข่ายภูมิปัญญาท้องถิ่น เข้ามาให้ความรู้แก่นักเรียนในด้านวิถีพุทธ เช่น ทำบายศรีสู่ขวัญ การสวดสรภัญญะ กิจกรรมประเพณีต่าง ๆ เป็นต้น

ด้านวัด/แหล่งเรียนรู้

1. เป็นสถานที่แหล่งเรียนรู้ ให้ผู้เรียนได้เข้ามาศึกษาและเรียนรู้เกี่ยวกับวิถีพุทธ
2. เป็นผู้นำทางศาสนาและนำปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนกิจในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
3. การปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ในการนำหลักธรรมมาใช้อย่างเคร่งครัด
4. เข้ามามีส่วนร่วมในสถานศึกษา โดยการสอนศีลธรรม จริยธรรมให้แก่ นักเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ

โรงเรียนธรรมวิถียังกำหนดตั้งปณิธานวิถีพุทธบทบาทสำหรับผู้เกี่ยวข้องโดยการมอบหมาย การรับผิดชอบของบุคลากรในการจัดกิจกรรมส่งเสริม หรือดูแลให้บรรยากาศปฏิสัมพันธ์ที่ดีเป็น กัลยาณมิตรเกิดขึ้นอย่างจริงจังต่อเนื่อง ดังนี้

ปณิธานวิधिพุทธ

1. จัดอาคารสถานที่ สภาพแวดล้อมและแหล่งเรียนรู้ที่ส่งเสริมการพัฒนาศีล สมาธิ ปัญญา อย่างชัดเจน

2. จัดกิจกรรมวิถีชาวพุทธในชีวิตประจำวัน วันพระ วันสำคัญต่าง ๆ ที่ส่งเสริม ทาน ศีล ภาวนา อย่างบูรณาการ

3. บูรณาการไตรสิกขา วัฒนธรรมแสงปัญญา วัฒนธรรมเมตตาในหลักสูตรและการเรียน การสอนทุกระดับชั้น

4. ส่งเสริมให้บุคลากร นักเรียนปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ลด ละ เลิก อบายมุข มีจิตอาสา สื่อสารด้วยวาจาสุภาพ เป็นกัลยาณมิตร

5. สถานศึกษาร่วมกับผู้ปกครอง ชุมชน มีส่วนร่วมจัดกิจกรรม ปฏิบัติกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาในวิถี บวร เป็นประจำ

ในเรื่องเดียวกันนี้ ผู้วิจัยได้สอบถามโดยใช้แบบสอบถามศึกษานิเทศที่มีส่วนร่วมในการให้คำแนะนำให้คำปรึกษาโรงเรียนธรรมวิधिให้เป็นโรงเรียนวิधिพุทธที่เป็นแบบอย่างดีเด่น ดังคำตอบของศึกษานิเทศ

พรพรรณ (นามสมมุติ) ศึกษานิเทศให้ข้อมูลเกี่ยวกับสาเหตุหรือปัจจัยของการกระทำเพื่อความเป็นโรงเรียนวิधिพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิधि เป็นข้อ ๆ ดังนี้

1. ต้องการสร้างความมีระเบียบวินัยแก่บุคลากรในโรงเรียนทุกคนและมุ่งเน้นไปที่นักเรียนโดยตรง

2. ปลูกฝังความเป็นคนดีภายใต้ศาสนาพุทธเพื่อให้นำมาใช้ในชีวิตประจำวัน

3. การพัฒนาสู่การเป็นโรงเรียนวิधिพุทธชั้นนำและโรงเรียนวิधिพุทธพระราชทานต่อไป

อุบลวรรณ (นามสมมุติ) ศึกษานิเทศให้ข้อมูลเกี่ยวกับสาเหตุหรือปัจจัยของการกระทำเพื่อความเป็นโรงเรียนวิधिพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดี

1. เด็กขาดระเบียบวินัย

2. เด็กขาดการเอื้ออาทร การช่วยเหลือแบ่งปัน

3. การนำหลักธรรมคำสั่งสอนมาใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอน

อัครชัย (นามสมมุติ) ศึกษานิเทศให้ข้อมูลเกี่ยวกับสาเหตุหรือปัจจัยของการกระทำเพื่อความเป็นโรงเรียนวิधिพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิधि แห่งนี้ดังนี้เรื่องของความเป็นประชาธิปไตย การอยู่ร่วมกัน การครองตน ไม่สร้างความเดือดร้อนและเป็นแบบอย่างที่ดี มีสัมมาคารวะ รู้หน้าที่ เอื้ออาทร เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

นवलฤดี (นามสมมุติ) ศึกษานิเทศให้ข้อมูลเกี่ยวกับสาเหตุหรือปัจจัยของการกระทำเพื่อความเป็นโรงเรียนวิधिพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิधि แห่งนี้ดังนี้

1. เพื่อปลูกฝังให้นักเรียนเป็นคนมีคุณธรรมจริยธรรมเป็นคนดีตามหลักของพระพุทธศาสนา

2. เพื่อเป็นแนวทางให้ครู และบุคลากรทางการศึกษาได้ประพฤติปฏิบัติตนตามหลักของพระพุทธศาสนา

3. เพื่อพัฒนาโรงเรียนและกำหนดแนวทางในการปฏิบัติตนตามแนวทางของโรงเรียนวิถีพุทธ

ศึกษานิเทศก์ที่มีส่วนร่วมในการให้คำแนะนำให้คำปรึกษาโรงเรียนธรรมวิถียังให้การดำเนินการพัฒนาผู้เรียนและบุคลากรตามระบบไตรสิกขานี้จะดำเนินการได้ดีหากในขั้นเตรียมการ ขั้นดำเนินการ จัดสภาพและองค์ประกอบ และขั้นดูแลสนับสนุนใกล้ชิดดำเนินการได้อย่างดี เพราะต่างเป็นเหตุปัจจัยที่สำคัญในการดำเนินการพัฒนาผู้เรียนในเรื่องเดียวกัน

ครูทองพูน (นามสมมุติ) กรรมการสถานศึกษาและในฐานะผู้ปกครองมีลูกหลานของโรงเรียน เคยเป็นครูผู้สอนที่โรงเรียนแห่งนี้มา 9 ปี ก่อนได้เกษียณอายุไปได้ 4-5 ปี ให้ข้อมูลในฐานะกรรมการสถานศึกษา ต่อคำถามถึงสาเหตุคือต้องการให้เด็กมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา สาเหตุจาก

“ให้เด็กดำรงศาสนาได้ ข้าพเจ้าเกษียณอายุตั้งแต่เป็นครูสาเหตุเพราะเด็กทุกวันนี่จิตสาธารณะไม่ค่อยมี เห็นครูแล้วพยายามหลบเลี่ยงแล้ว ไม่ให้ความร่วมมือกับครูในการงานใช้ต่าง ๆ พยายามหลบเลี่ยงมีจิตสาธารณะ อยากให้เด็กรักษาสິงแวดล้อม”

นายอมรรัตน์ (นามสมมุติ) ประธานนักเรียน และนักเรียนแกนนำในการดำเนินกิจกรรมโรงเรียนวิถีพุทธประกอบด้วยนายเพชรรัตน์ นายวัฒนากร นายธนากร นายนายอาทร นายพงศธร นายศีลธรรม นายภาสกร นายศุภกัษร นายธนากร นายวัฒนา (นามสมมุติ) ซึ่งเป็นตัวแทนนักเรียนชั้นมัธยมชั้นปีที่ 3 11 คนร่วมกันให้ข้อมูลโดยช่วยกับตอบคำถามร่วมกันให้ข้อมูลตัวแทนนักเรียนชั้นมัธยมชั้นปีที่ 3 11 คนร่วมกันให้ข้อมูลสาเหตุหรือปัจจัยเพราะ

“ กระตุ้นให้เด็กแบบพวกเราได้มีการกระทำความดี รุ่นพี่ ๆ มีปัญหาเค้าไม่ค่อยมีสัมมาคารวะ ชอบโดดเรียนเป็นประจำ”

สรุป โรงเรียนธรรมวิถียังได้จัดกิจกรรมเสริมสร้างศีลธรรมให้ดำรงอยู่เป็นหลักยึดในการดำเนินชีวิตของผู้เรียนที่นับถือพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาโดยการจัดการศึกษาตามแนวทางวิถีพุทธและพัฒนาผู้เรียนโดยใช้หลักไตรสิกขาคือศีลสมาธิปัญญา บูรณาการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนาการกิน อยู่ ดู ฟัง เป็นโดยมีผู้บริหารและคณะครูเป็นกัลยาณมิตรนำการพัฒนาการเตรียมกิจกรรมนักเรียน ที่โรงเรียนต้องคิดและกำหนดให้เหมาะสมกับผู้เรียนของตนมากที่สุด ซึ่งลักษณะกิจกรรมที่กำหนดมีหลากหลายทั้งที่เป็นกิจกรรมประจำวัน ประจำสัปดาห์หรือประจำโอกาสต่าง ๆ และกิจกรรมวิถีชีวิต ซึ่งถ้าโรงเรียนเลือกกำหนดและเตรียมการไว้ล่วงหน้า จะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน อีกทั้งสะท้อนให้เห็นถึงคำกล่าวที่ว่า “การศึกษาเริ่มต้นเมื่อคนกิน อยู่ ดู ฟังเป็น” การจัดสภาพกายภาพสถานศึกษา ครอบคลุมถึงอาคารสถานที่ ห้องเรียน แหล่งเรียนรู้ สภาพแวดล้อม อาณาบริเวณของสถานศึกษาซึ่งสถานศึกษาจำเป็นต้องคำนึงถึงการจัดให้เหมาะสม และมุ่งเน้นที่จะส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาไตรสิกขาให้มากที่สุด ทั้งที่ผ่านระบบการเรียนรู้ตามหลักสูตรสถานศึกษาและผ่านการเรียนรู้วิถีชีวิตจริงจาก “การกิน อยู่ ดู ฟัง” ในชีวิตประจำวัน การจัดบรรยากาศปฏิสัมพันธ์ โดยผ่านการเตรียมการ การมอบหมายการรับผิดชอบของบุคลากรในการจัดกิจกรรมส่งเสริม หรือดูแลให้บรรยากาศปฏิสัมพันธ์ที่ดีเป็นกัลยาณมิตรเกิดขึ้นอย่างจริงจังต่อเนื่อง โดยจัดผ่านกิจกรรมที่หลากหลาย อาทิ การกระตุ้นทุกคนทำตนเป็นตัวอย่างที่ดี การยกย่องผู้ทำดี การปลูกศรัทธาค่านิยม ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบต่อผู้อื่น เป็นต้น

5.3 ยุทธศาสตร์ที่โรงเรียนได้นำมาใช้จนเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิถิ

โครงการเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมและธรรมาภิบาลในโรงเรียนซึ่งเป็นสถานศึกษาเป็นนโยบายของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเขต 1 สำหรับยุทธศาสตร์การสร้างความคุณธรรม จริยธรรม พัฒนาปรับปรุงประสิทธิภาพสถานศึกษาซึ่งเป็นองค์การส่วนราชการด้วยการพัฒนาระดับความสำเร็จของการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ เป็นการดำเนินงานตามนโยบายภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ชาติเกี่ยวกับเรื่องคุณธรรมมีการนำหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการบริหารและพัฒนาการเรียนอย่างบูรณาการในชีวิตประจำวัน เพื่อพัฒนาการิน อยู่ ดู ฟัง เป็น โดย การผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรม แสวงปัญญา และวิถีวัฒนธรรมเมตตา มีรายละเอียดที่ได้จากยุทธศาสตร์ที่โรงเรียนได้นำมาใช้จนเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิถิ ดังต่อไปนี้

ผู้อำนวยการ รองผู้อำนวยการพร้อมทั้งคณะครู และกรรมการสถานศึกษา มีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาโรงเรียนธรรมวิถิให้เป็นโรงเรียนดีเด่นตามแนวทางโรงเรียนวิถีพุทธ ที่ทุกคนได้เรียนรู้และปฏิบัติติดตามตามแนวทางที่ดีของการประพฤติตามหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะนักเรียนได้เรียนรู้ที่จะรักษาศีลห้าให้ครบ และมีการดำรงตนเป็นคนดีตามแบบอย่างที่ดีของชาวพุทธ ยิ่งไปกว่านั้นโรงเรียนได้ร่วมมือกับวัดในชุมชนได้นำนักเรียนทำกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนาอยู่เนือง ๆ เจ้าอาวาสได้อบรมธรรม สั่งสอนให้นักเรียนรักษาศีลห้าให้ดี เพราะจะเป็นบุญกุศลคุ้มครองตนได้ ในเรื่องการเป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนวิถีพุทธ ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้อำนวยการโรงเรียน และท่านรองผู้อำนวยการพร้อมคุณครูผู้สอนให้ข้อมูลดังกล่าวให้สัมภาษณ์ระดับลึก ของผู้อำนวยการโรงเรียนที่กล่าวถึงตอนหนึ่งว่า

“ยุทธศาสตร์ที่โรงเรียนได้นำมาใช้ดำเนินการในเรื่องนี้สิ่งสำคัญครูต้องมีการเตรียมความพร้อมที่ดีและเล็งให้เห็นว่าวิธีปฏิบัตินี้ ในการดำเนินการต้องมีความครอบคลุมทั้งเด็กขณะอยู่ในโรงเรียนและกลับไปอยู่ที่บ้านนอกโรงเรียนด้วย ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองวันพุธ วันศุกร์ จนกระทั่งถึงต้องร่วมมือกับพ่อแม่ครูด้วยที่จะต้องมีความรู้ในเรื่องการเตรียมอาหารด้วย สามารถแยกแยะได้ว่าอาหารมังสวิรัตกับอาหารเจนั้นมีสิ่งประกอบแตกต่างกันอย่างไรสอดคล้องกับการเป็นโรงเรียนวิถีพุทธด้วยตามอัตลักษณ์ 29 ข้อของโรงเรียนวิถีพุทธด้วยในเรื่องวิธีการ ต้องมีการตั้งเป้าหมายให้สอดคล้องตามปรัชญาของโรงเรียนยิ่งง่ายไหวสวย รู้วินัยรู้ใช้ไอที ตามวิสัยทัศน์ของโรงเรียนที่กำหนดขึ้น” (ผู้อำนวยการโรงเรียน, 27 ธันวาคม 2564)

ท่านรองผู้อำนวยการโรงเรียนที่เสนอในเรื่องกำหนดยุทธศาสตร์ดังกล่าวให้สัมภาษณ์ระดับลึก รองผู้อำนวยการโรงเรียนที่กล่าวถึงตอนหนึ่งว่า

“จะต้องมีห้องจริยธรรมขึ้นมาด้วย ต้องมีลานธรรมจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน การสวดมนต์ทุกวันศุกร์ มุ่งหมายให้ทุกฝ่ายได้มีส่วนร่วมร่วมกับโรงเรียนโดยร่วมมือกับโรงเรียนปริยัติธรรมของวัดใกล้เคียงให้มีกิจกรรมร่วมกับตลอด คุณครูผู้สอนผลักดันโรงเรียนให้เป็นสนามสอบนักเรียนกับทางคณะสงฆ์เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการเป็นโรงเรียนวิถีพุทธโดยพยายามที่จะมีลักษณะพูดบ่อย ๆ ซ้ำ ๆ ให้กับตัวเด็กนักเรียนเรื่อย ๆ” (รองผู้อำนวยการโรงเรียน, 27 ธันวาคม 2564)

ในเรื่องเดียวกันนี้ ผู้วิจัยได้สอบถามโดยใช้แบบสอบถามครูที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียนให้เป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างดีเด่น ดังคำตอบของครู

ดร.กาญจนาพร (นามสมมุติ) ครูในเรียน ให้ข้อมูลถึงยุทธศาสตร์ที่โรงเรียนได้นำมาใช้จนเป็นโรงเรียนที่เป็นแบบอย่างที่ดี

1. ใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนาใช้แผนปฏิบัติการในโรงเรียน
2. เพื่อให้ครูและบุคลากรทางการศึกษาและผู้บริหารจัดการศึกษามีความมุ่งมั่นในการดำเนินการให้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ พันธกิจและเป้าประสงค์ของโรงเรียน
3. เพื่อประสานความร่วมมือจากทุกภาคส่วนเพื่อให้การสนับสนุนการจัดการทุกภาคส่วน เพื่อให้การสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนวิถีพุทธ

ครูอาภาภรณ์ (นามสมมุติ) ให้ข้อมูลถึงยุทธศาสตร์ที่โรงเรียนได้นำมาใช้จนเป็นโรงเรียนที่เป็นแบบอย่างที่ดี

1. มีการวางแผนโครงการลงสู่แผนปฏิบัติการเพื่อให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติมุ่งพฤติกรรมที่พึงประสงค์
2. จัดการบริหารงานโดยใช้ PDCA ในการดำเนินงาน
3. ตั้งเป้าหมายให้ชัดเจนเพื่อให้ขับเคลื่อนไปสู่โรงเรียนวิถีพุทธได้อย่างยั่งยืน

ครูแก้วกาญจน์ (นามสมมุติ) ครูให้ข้อมูลถึงยุทธศาสตร์ที่โรงเรียนได้นำมาใช้จนเป็นโรงเรียนที่เป็นแบบอย่างที่ดี

1. การแต่งตั้งด้วยชุดขาวทั้งครูและนักเรียน
2. นั่งสมาธิช่วงก่อนขึ้นเรียนภาคบ่าย
3. นำนักเรียนไปทำบุญที่วัดในวันสำคัญ
4. ในวันสำคัญนำนักเรียนไปร่วมทำความสะอาดตามวัด สถานที่ราชการ

ครูประนอมพร (นามสมมุติ) ครูให้ข้อมูลถึงยุทธศาสตร์ที่โรงเรียนได้นำมาใช้จนเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิถีส ดังนี้

1. สอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมในห้องเรียนทุกสาระการเรียนรู้
2. การนั่งสมาธิก่อนเรียนทุกวัน นั่งสมาธิสวดมนต์ไหว้พระก่อนเข้าเรียนภาคบ่ายทุกวัน ๑ ๑ ๑ ละ 15-20 นาที
3. ให้ความดีสำหรับนักเรียนที่เก็บสิ่งของเพื่อนที่หายนำมาแจ้ง ครูประกาศหาเจ้าของและให้นักเรียนมอบหน้าเสาธงและลงบันทึกไว้
4. การเดินและรอรับอาหารโดยให้เป็นแถวและยืนรอเป็นแถวตลอด
5. ทำบุญในวันสำคัญพึงธรรมที่วัดทำประโยชน์โดยทำความสะอาดแล้วเข้าร่วมพิธีต่าง ๆ ในวันสำคัญ

6. จัดค่ายคุณธรรมให้เรียนรู้เป็นฐาน

ผู้อำนวยการ รองผู้อำนวยการพร้อมทั้งคณะครู และกรรมการสถานศึกษา นำหลักการพุทธธรรมมาใช้ในด้านการเรียนการสอน เริ่มตั้งแต่หลักสูตร อาคารสถานที่ ครูอาจารย์ บรรยากาศ อุปกรณ์ วัสดุครุภัณฑ์ ขวัญกำลังใจ หรือปัจจัยอื่น ๆ ที่มีอยู่ต้องนำมาพิจารณาให้หมด ตรงจุดไหนที่

เห็นว่าดีอยู่แล้วก็รักษาไว้ แต่ส่วนที่บกพร่องก็ปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น การใช้หลักการนี้มาเป็นยุทธศาสตร์ที่โรงเรียนได้นำมาใช้พัฒนา ผลออกมาจะมีความเจริญก้าวหน้าต่อไป ในเรื่องเดียวกันนี้ ผู้วิจัยได้สอบถามโดยใช้แบบสอบถามครูศึกษานิเทศก์ที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียนให้เป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างดีเด่น ดังคำตอบของครูศึกษานิเทศก์

พรพรรณ (นามสมมุติ) ศึกษานิเทศก์ให้ข้อมูลเกี่ยวกับยุทธศาสตร์ที่โรงเรียนได้นำมาใช้จนเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิถิ

1. หากจุดแข็งของโรงเรียนของบุคลากรครูที่มีความกระตือรือร้นตั้งใจทำงานหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย

2. กำหนดเป้าหมายในการทำงานร่วมกันและให้ทุกคนมีส่วนร่วม
3. ศึกษาแนวทางการพัฒนาสู่การเป็นโรงเรียนวิถีพุทธตามหลัก 29 ประการ(5ด้าน)
4. แบ่งหน้าที่ผู้รับผิดชอบแต่ละด้าน
5. แจ้งแนวปฏิบัติให้นักเรียนรับทราบโดยมีประธานนักเรียนเป็นแกนนำ
6. นำวิถีพุทธเข้าสู่กิจกรรมเพื่อให้ทุกคนได้ปฏิบัติโดยไม่รู้ตัว
7. การติดตามผลเป็นระยะ

อุบลวรรณ (นามสมมุติ) ศึกษานิเทศก์ให้ข้อมูลเกี่ยวกับยุทธศาสตร์ที่โรงเรียนได้นำมาใช้จนเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิถิ ดังนี้

1. ศึกษาแนวทางดำเนินงาน 29 ประการของโรงเรียนวิถีพุทธ โดยเริ่มจากโรงเรียนลงมือทำจากข้อที่ง่ายพัฒนาให้ดีขึ้น มอบหมายผู้รับผิดชอบเพื่อพัฒนาคุณภาพทำอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ เป็นกิจวัตรประจำวันมีการประเมินตัวเองสม่ำเสมอและครบถ้วนตามประเด็น

2. แจ้งแนวปฏิบัติให้นักเรียนรับทราบโดยมีนักเรียนแกนนำ
3. นำวิถีพุทธเข้าสู่กิจกรรมเพื่อให้ทุกคนได้ปฏิบัติโดยไม่รู้ตัว
4. การติดตาม

อัครชัย (นามสมมุติ) ศึกษานิเทศก์ให้ข้อมูลเกี่ยวกับยุทธศาสตร์ที่โรงเรียนได้นำมาใช้จนเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิถิ ดังนี้ ศึกษาแนวทางจากรายละเอียด 29 ประการของโรงเรียนวิถีพุทธโดยเริ่มทำจากโรงเรียนลงมือทำจากข้อที่ทำงานง่ายไปก่อนพัฒนาให้ดีขึ้น มอบหมายผู้รับผิดชอบเพื่อมุ่งพัฒนาให้ได้คุณภาพ จากนั้นทำให้สม่ำเสมอจนเป็นชีวิตประจำวัน มีการประเมินตนเองสม่ำเสมอครบ 29 ประการของโรงเรียนวิถีพุทธ

นวลฤดี (นามสมมุติ) ศึกษานิเทศก์ให้ข้อมูลเกี่ยวกับยุทธศาสตร์ที่โรงเรียนได้นำมาใช้จนเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิถิ ดังนี้

1. หากจุดแข็งและจุดที่ควรพัฒนาของโรงเรียนเพื่อกำหนดแนวทางพัฒนาและส่งเสริมต่อไป
2. วิเคราะห์ข้อมูลสารสนเทศของโรงเรียน
3. ศึกษาแนวทางการดำเนินงานของโรงเรียนวิถีพุทธ
4. กำหนดแนวทางการดำเนินงานของโรงเรียนและเป้าหมายในการทำงานร่วมกันใน

รูปแบบ PDCA

5. แจ้งแนวปฏิบัติให้ครูและนักเรียนรับทราบ

6. ขับเคลื่อนการดำเนินงานตามแนวปฏิบัติและปฏิทินการดำเนินงานให้เป็นรูปแบบกิจกรรม

7. สรุปและรายงานผลการดำเนินงาน

ศึกษานิเทศที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียนให้เป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างดีเด่นในการพัฒนาผู้เรียน ตามวิถีชาวพุทธ สถานศึกษาวิเคราะห์จัดจุดเน้น หรือรูปแบบรายละเอียดโรงเรียนวิถีพุทธ ตามความเหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษา ซึ่งแต่ละสถานศึกษา จะมีจุดเน้น และรายละเอียดรูปแบบที่แตกต่างกันได้ กำหนดแนวทางการดำเนินงานของโรงเรียนและเป้าหมายในการทำงานร่วมกันในรูปแบบ PDCA กิจกรรมวิถีชีวิตประจำวันแบบภาพรวม บางโรงเรียนอาจทำทั้งระบบทุกส่วนของการจัดการศึกษา

ในเรื่องเดียวกันนี้ ผู้วิจัยได้สอบถามโดยใช้แบบสอบถามประธานนักเรียน และนักเรียนแกนนำในการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาโรงเรียนให้เป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างดีเด่น ดังคำตอบของนายอมรรัตน์ (นามสมมุติ) ประธานนักเรียน และนักเรียนแกนนำในการดำเนินกิจกรรมโรงเรียนวิถีพุทธประกอบด้วยนายเพชรรัตน์ นายวัฒนากร นายธนาकर นายอาทร นายพงศธร นายศีลธรรม นายภาสกร นายศุภกัษร นายธนากร นายวัฒนา (นามสมมุติ) ซึ่งเป็นตัวแทนนักเรียนชั้นมัธยมชั้นปีที่ 3 11 คนร่วมกันให้ข้อมูลโดยช่วยกันตอบคำถามร่วมกันให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์ถึงยุทธศาสตร์ที่โรงเรียนได้นำมาใช้จนเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิถี ดังนี้

“พยายามตั้งสมาธิเพื่อรวบรวมสติโดยตอนเช้าให้รวบรวมสติก่อนเข้าเรียนหนังสือในทุก ๆ วิชาโดยอาจารย์ได้นำมาใช้ช่วงที่กระผมเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โดยอาจารย์จัดให้มีพระพุทธรูปอยู่ในห้องเรียนด้วย วันสำคัญทางพระพุทธศาสนาจะให้เราไปทำกิจกรรมที่วัดเหมือนให้เรารู้ถึงสาระสำคัญของพระพุทธศาสนา ทำให้เราเรียนหนังสือมีสติมากขึ้นเข้าใจบทเรียนมากขึ้นและมีโรงเรียนอื่น ๆ มาดูงานที่โรงเรียน เจื่อนใจทางครอบครัวที่บ้านให้การตอบรับดีขึ้นจากการตั้งใจเรียนมากขึ้น” (ประธานนักเรียน, 30 ธันวาคม 2564)

5.4 เจื่อนใจเชิงบริบทเฉพาะที่มีผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์เหล่านั้น

เนื่องจากโรงเรียนธรรมวิถี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่นเขต 1 ได้ก่อตั้งมาเมื่อ พ.ศ. 2464 มีผู้บริหารโรงเรียนต่อเนื่องกันทั้งหมด 20 คน ในระยะเริ่มก่อตั้งโรงเรียนใหม่โดยนับจากคหบดีได้มอบที่ดินสร้างโรงเรียน ดังนั้นโรงเรียนในฐานะผู้รับผิดชอบการจัดการศึกษา เพื่อให้เยาวชนทุกคน มีความรู้ ความสามารถเป็นคนดี คนเก่ง ด้วยโครงการเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมและธรรมาภิบาลในสถานศึกษา “โรงเรียนวิถีพุทธ/โรงเรียนคุณธรรม” ดำเนินงานภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ชาติเกี่ยวกับเรื่องคุณธรรมให้เป็นหน่วยปฏิบัติการขับเคลื่อนการปฏิรูปการศึกษา จึงต้องแสดงบทบาทการพัฒนาโรงเรียนให้เป็นที่ยอมรับและตอบสนองความต้องการของชุมชน สำหรับเจื่อนใจเชิงบริบทด้านนี้ของโรงเรียนนี้ที่มีผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์เหล่านั้นมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้อำนวยการโรงเรียนและรองผู้อำนวยการพร้อมคุณครูผู้สอนให้ข้อมูลเกี่ยวกับเจื่อนใจเชิงบริบทดังกล่าวให้สัมภาษณ์ระดับลึก ผู้อำนวยการโรงเรียนที่กล่าวถึงตอนหนึ่งว่า

“เงื่อนไขเชิงบริบทไม่ว่าแห่งหนตำบลใดตัวนักเรียนพฤติกรรมในเชิงผู้สาว เด็กสูบบุหรี่ ความเป็นอยู่ของครอบครัว ส่วนหนึ่งคนที่อยู่หมู่บ้านนี้ในลักษณะกึ่งเมืองกึ่งชนบท มีครอบครัวที่อพยพมาจากที่อื่นเข้ามาด้วยตัวผู้ปกครองไม่มีเวลาดูแลเด็กนักเรียนเนื่องจากต้องทำงานรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมทำงานแบบเข้าไปเย็นกลับเขตบริการของเรา มีปัญหาการย้ายเข้าย้ายออก โรงเรียนกลางคัน เกี่ยวข้องทุกฝ่ายที่เรียกว่ากลุ่มเสี่ยง ต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเด็กที่อยู่ในกลุ่มเสี่ยงให้ได้” (ผู้อำนวยการโรงเรียน, 27 ธันวาคม 2564)

ในเรื่องเดียวกันนี้ ผู้วิจัยได้สอบถามโดยใช้แบบสอบถามครูที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียนให้เป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างดีเด่น ดังคำตอบของครู

ดร.กาญจนพร (นามสมมุติ) ครูในเรียน ให้ข้อมูลถึงเงื่อนไขเชิงบริบทเฉพาะที่มีผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์

1. เพื่อให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
2. เพื่อให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย
3. เพื่อให้สอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ
4. เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายต่าง ๆ ของกระทรวงศึกษาธิการ
5. เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

ครูอาภาภรณ์ (นามสมมุติ) ให้ข้อมูลถึงเงื่อนไขเชิงบริบทเฉพาะที่มีผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์

1. สภาพชุมชนมีเขตบริการหลายหมู่บ้านทำให้มีความแตกต่างระหว่างบุคคล
2. บิดามารดาไม่มีเวลาดูแลเอาใจใส่บุตรหลานเท่าที่ควรส่งผลให้มีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงได้
3. โรงเรียนอยู่ในบริบทสภาพกึ่งชนบทกึ่งเมืองทำให้ต้องดูแลมากขึ้น

ครูแก้วกาญจน์ (นามสมมุติ) ครูให้ข้อมูลถึงเงื่อนไขเชิงบริบทเฉพาะที่มีผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์ คือ อยากระบายให้นักเรียนมีคุณธรรมจริยธรรมเป็นคนดีในสังคม ครอบครัว

ครูประนมพร (นามสมมุติ) ครูให้ข้อมูลถึงเงื่อนไขเชิงบริบทเฉพาะที่มีผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์ คือ นักเรียนที่เก็บสิ่งของของคนอื่นได้ให้นำมาคืนเจ้าของโดยนำมาแจ้งครู ครูก็จะประกาศหรือแจ้งให้เจ้าของมารับ แล้วทำพิธีให้นักเรียนมอบต่อหน้าเสาธงให้เพื่อน ๆ ทุกคนแสดงความยินดีและทำการบันทึก

ครูทองพูน (นามสมมุติ) กรรมการสถานศึกษาและในฐานะผู้ปกครองมีลูกหลานของโรงเรียน เคยเป็นครูผู้สอนที่โรงเรียนแห่งนี้มา 9 ปี ก่อนได้เกษียณอายุไปได้ 4-5 ปี ให้ข้อมูลในฐานะกรรมการสถานศึกษา ต่อคำถามถึงเงื่อนไขเชิงบริบทเฉพาะที่มีผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์ดังนี้

“ส่วนประกอบทางครอบครัวทางบ้านปลูกฝังตัวเด็กมาให้มาเรียนอย่างเดียวไม่ประสงค์ที่จะปรับเปลี่ยนนิสัยของเด็ก บอกเด็กให้เวลาทำงานต้องทำโชว์ เวลามีคนเห็น ถ้าไม่มีใครเห็นไม่ต้องทำ ทั้งตัวเด็กนักเรียนมักจะต้องมีการทำโชว์เมื่อมีคนอื่น ๆ ดูอยู่ด้วย เมื่อไม่มีใครอยู่ก็จะต่อต้านที่จะทำ บอกว่าไม่มีใครอยู่จะทำทำไม” (กรรมการสถานศึกษา, 30 ธันวาคม 2564)

พรพรรณ (นามสมมุติ) ศึกษานิเทศก์ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเงื่อนไขเชิงบริบทเฉพาะที่มีผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์

1. เห็นความสำคัญของวิถีพุทธที่มีบทบาทในชีวิตประจำวันตั้งแต่ตื่นนอนจนถึงเวลานอน

2. การใช้จุดแข็งมาพัฒนาผู้เรียนให้เกิดคุณลักษณะที่ดี(ต่อตนเอง ผู้อื่น ชุมชน ครอบครัว) อุบลวรรณ (นามสมมุติ) ศึกษาวิเคราะห์ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเงื่อนไขสอดแทรกทั่วไปที่มีผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์ดังนี้

1. การสร้างคุณธรรม ระเบียบวินัย และคุณลักษณะที่พึงประสงค์
2. การใช้จุดแข็งในการพัฒนาผู้เรียนให้เกิดคุณลักษณะที่ดี ต่อตนเอง ผู้อื่น ชุมชน ครอบครัว

อัครชัย (นามสมมุติ) ศึกษาวิเคราะห์ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเงื่อนไขเชิงบริบทเฉพาะที่มีผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์ดังนี้

“ต้องการสร้างคุณธรรมและระเบียบวินัย และคุณลักษณะอันพึงประสงค์เข้าสู่สังคมขนาดเล็ก ครอบครัว ชุมชน และสังคมต่อไป”

นวลฤดี (นามสมมุติ) ศึกษาวิเคราะห์ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเงื่อนไขเชิงบริบทเฉพาะที่มีผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์ดังนี้

“ความสำคัญของโรงเรียนวิถิพุทธที่ทำให้โรงเรียนสามารถกำหนดยุทธศาสตร์หรือแนวทางการดำเนินงานได้อย่างดีโดยโรงเรียนมีการวิเคราะห์จุดแข็งของโรงเรียนจุดที่ควรพัฒนาแล้วนำกิจกรรมที่ส่งเสริมหรือพัฒนามาจัดให้กับครูและนักเรียนทำให้โรงเรียนสามารถดำเนินงานได้ตามแนวทางของโรงเรียนวิถิพุทธ”

นายเพชรรัตน์ (นามสมมุติ) ประธานนักเรียน และนักเรียนแกนนำในการดำเนินกิจกรรมโรงเรียนวิถิพุทธนายเพชรรัตน์ นายวัฒนกร นายธนากร นายอาทร นายพงศธร นายศีลธรรม นายภาสกร นายศุภกัษร นายธนากร นายวัฒนา (นามสมมุติ) ซึ่งเป็นตัวแทนนักเรียนชั้นมัธยมชั้นปีที่ 3 11 คนร่วมกันให้ข้อมูลโดยช่วยกับตอบคำถาม

ตัวแทนนักเรียนชั้นมัธยมชั้นปีที่ 3 11 คนร่วมกันให้ข้อมูล ถึงเงื่อนไขสอดแทรกที่จะต้องนำโรงเรียนวิถิพุทธมาใช้ เพราะนิสัยของเด็กไม่ค่อยดี ผู้ปกครองมักบอกรังเกียจไม่ทำตามที่เราใช้ มีทัศนคติไม่ดีเมื่อครูมอบหมายให้ทำกิจกรรมต่าง ๆ มีการสวดมนต์ไหว้พระ ประธานแบ่งห้อง ๆ ออกเป็นกลุ่ม ๆ กระจายพื้นฐาน ๆ มีกิจกรรมธรรมะ ประมาณ 7-8 ฐาน โดยมีพระอาจารย์มาคอยให้คำแนะนำ

สรุป ตัวนักเรียนพฤติกรรมในเชิงซู้สาว เด็กสูบบุหรี่ ความเป็นอยู่ของครอบครัว ส่วนหนึ่งคนที่อยู่หมู่บ้านนี้ในลักษณะกึ่งเมืองกึ่งชนบท มีครอบครัวที่อพยพมาจากที่อื่นเข้ามาด้วยตัวผู้ปกครองไม่มีเวลาดูแลเด็กนักเรียนสำหรับเงื่อนไขเชิงบริบทด้านนี้ของโรงเรียนนี้ที่มีผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์ ส่วนประกอบทางครอบครัวทาง โรงเรียนในฐานะผู้รับผิดชอบการจัดการศึกษา เพื่อให้เยาวชนทุกคน มีความรู้ ความสามารถเป็นคนดี คนเก่ง

5.5 เงื่อนไขสอดแทรกทั่วไปที่มีผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์เหล่านั้น

ในเรื่องการเป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนวิถิพุทธ ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้อำนวยการโรงเรียนถึงเงื่อนไขสอดแทรกทั่วไปที่มีผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์ ผู้อำนวยการและรองผู้อำนวยการพร้อมคุณครูผู้สอนให้ข้อมูลเกี่ยวกับดังคำให้สัมภาษณ์ระดับลึกผู้อำนวยการโรงเรียนที่กล่าวถึงตอนหนึ่งว่า “บูรณาการระบบดูแลนักเรียนมาร่วมดำเนินการโรงเรียนวิถิพุทธด้วยเดิมต่างคนต่างอยู่ ตัวครูเรามีความเอาใจใส่นักเรียนมากขึ้น ตั้งแต่การรับประทานอาหารของเด็กด้วยโดยไปดูแลกินอาหารของเด็ก

นักเรียนให้มีพิจารณาข่าวก่อนโดยมีคำกล่าวให้รู้คุณของข่าว มองเห็นความร่วมมือของชุมชนกับโรงเรียนเช่นในวันเข้าพรรษา บุญเวร็ด การจัดทำบุญร้อยปีของโรงเรียนโดยมีชุมชนยื่นมือเข้ามาร่วมด้วยในการทำบุญต่าง ๆ” (ผู้อำนวยการโรงเรียน, 27 ธันวาคม 2564)

ผู้อำนวยการและท่านรองผู้อำนวยการพร้อมคุณครูผู้สอนให้ข้อมูลเกี่ยวกับเงื่อนไขสอดแทรกทั่วไปที่มีผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์ต้องการบูรณาการระบบดูแลนักเรียนมาร่วมดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธด้วยเดิมต่างคนต่างอยู่ให้ครูเรามีความเอาใจใส่นักเรียนมากขึ้นไปเยี่ยมนักเรียนถึงบ้านมีชุมชนยื่นมือเข้ามาร่วมด้วยในการทำบุญต่าง ๆ

ในเรื่องเดียวกันนี้ ผู้วิจัยได้สอบถามโดยใช้แบบสอบถามครูที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียนให้เป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างดีเด่น ดังคำตอบของครู

ดร.กาญจนาพร (นามสมมุติ) ครูในเรียน ให้ข้อมูลถึงเงื่อนไขสอดแทรกทั่วไปที่มีผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์

1. เพื่อให้โรงเรียนพระปริยัติธรรมมีส่วนร่วมในการศึกษา
2. เพื่อมีส่วนร่วมกิจกรรมทางศาสนากักบัววัด

ครูอาภาภรณ์ (นามสมมุติ) ให้ข้อมูลถึงเงื่อนไขสอดแทรกทั่วไปที่มีผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์

1. พฤติกรรมของนักเรียนไปในทางที่ไม่พึงประสงค์
2. บิดามารดามีอาชีพรับจ้างทำงานกะกลางคืนในโรงงานส่วนใหญ่
3. เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันมากขึ้นส่งผลให้พฤติกรรมของนักเรียนเปลี่ยนแปลงไป

ครูแก้วกาญจน์ (นามสมมุติ) ครูให้ข้อมูลถึงเงื่อนไขสอดแทรกทั่วไปที่มีผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์ คือ ต้องการให้นักเรียนเป็นคนดีในสังคม หลังจากจบจากโรงเรียนไป

ครูประนอมพร (นามสมมุติ) ครูให้ข้อมูลถึงเงื่อนไขสอดแทรกทั่วไปที่มีผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์เหล่านั้นดังนี้

1. เข้าค่ายคุณธรรม (โรงเรียนจัดเข้าค่ายจัดเป็นฐานต่าง ๆ)
2. วันสำคัญนักเรียนไปทำบุญและไปร่วมพิธีกับชุมชน
3. การสอนในสาระสังคมและสาระอื่น ๆ จะสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมตลอด
4. การมีความเอื้ออาทร ช่วยเหลือดูแลเพื่อน ๆ หัวสิ่งของ
5. การทักทาย สวัสดี มารยาทที่ดีงาม เวลาเดินผ่านก้มหัวและกล่าวแสดงความขอบคุณ

เมื่อมีผู้ให้สิ่งของ

พรพรรณ (นามสมมุติ) ศึกษาพิเศษให้ข้อมูลเกี่ยวกับเงื่อนไขสอดแทรกทั่วไปที่มีผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์

1. มุ่งเน้นการเป็นโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำและพัฒนาสู่โรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน
2. ผลพลอยได้ทำให้บุคลากร ครู ผู้บริหารมีหลักธรรมและนำวิถีพุทธ/วิถีธรรมมาใช้ในชีวิตประจำวันและงานที่รับผิดชอบ ส่วนนักเรียนเป็นผู้มีความอ่อนน้อม แยกความดีความชั่วอยู่

ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขรู้จักเสียสละ มีน้ำใจช่วยเหลือตนเองและส่วนรวม

อุบลวรรณ (นามสมมุติ) ศึกษาวิเคราะห์ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเงื่อนไขสอดแทรกทั่วไปที่มีผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์ดังนี้

1. สังคมและโรงเรียนที่เราอาศัยอยู่จะได้มีการพัฒนาทั้งระบบ ครอบครัว ชุมชน สังคมขนาดใหญ่

2. มุ่งเน้นการเป็นโรงเรียนวิถีพุทธอย่างยั่งยืนพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

3. มีการบูรณาการผู้บริหาร ครู สามารถนำหลักธรรมวิถีพุทธมาใช้ในชีวิตประจำวัน

อัครชัย (นามสมมุติ) ศึกษาวิเคราะห์ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเงื่อนไขสอดแทรกทั่วไปที่มีผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์ ดังนี้สังคมและชุมชนที่เราอาศัยอยู่จะได้มีการพัฒนาทั้งระบบที่เป็นรูปแบบและมีประสิทธิภาพ ครอบครัว ชุมชน สังคมขนาดใหญ่ได้รับการพัฒนาดีขึ้น

นวลฤดี (นามสมมุติ) ศึกษาวิเคราะห์ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเงื่อนไขสอดแทรกทั่วไปที่มีผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์ดังนี้

1. เป้าหมายที่จะพัฒนาโรงเรียนให้เป็นโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน

2. ผู้อำนวยการรองผู้อำนวยการ และครู มีคุณธรรมจริยธรรมในการประพฤติปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งสามารนำมาใช้ในการปฏิบัติงานและการดำเนินชีวิตประจำวัน

3. นักเรียนเป็นคนอ่อนน้อมถ่อมตน มีคุณธรรมจริยธรรม สามารถแยกแยะความดีและความชั่วได้ที่สำคัญนักเรียนนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้

5.6 ผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้นจากการใช้ยุทธศาสตร์ที่โรงเรียนได้เลือกนำมาใช้จนทำให้เป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดี

ผู้อำนวยการโรงเรียนธรรมวิถีสืบพัฒนาโรงเรียนให้มีคุณภาพและมีมาตรฐานสูง และสะท้อนการทำงานเพื่อการพัฒนาโรงเรียนอย่างต่อเนื่องและจริงจังมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มีแนวคิดในการพัฒนาด้านอาคารสถานที่ และบริเวณโรงเรียน ปรับปรุงอาคารเรียนทุกหลังให้ดูเด่นเป็นสง่า ด้วยการทาสีใหม่ มีป้ายคำขวัญต่าง ๆ สวยงาม ต่อเติมอาคารเรียนด้านล่าง และด้านข้างให้สามารถเชื่อมกันได้สร้างชุมชนประตูและสร้างรั้วรอบบริเวณโรงเรียน รวมทั้งการปรับโครงสร้างผนังบริเวณให้มีถนนรอบพื้นที่โรงเรียน ซึ่งการพัฒนาอาคารสถานที่ และบริเวณโรงเรียนเพื่อให้เกิดความสวยงามเป็นเอกลักษณ์จนได้รับรางวัลจากการประกวดหมู่บ้านของหน่วยงานราชการอื่น ดังคำให้สัมภาษณ์ระดับลึกของผู้อำนวยการโรงเรียนที่กล่าวถึงตอนหนึ่งว่า

“ส่งผลทำให้โรงเรียนได้รับรางวัลในการประกวดมากขึ้นในหลายหลาย ๆ กิจกรรมมีการปรับปรุงวิสัยทัศน์ขึ้นมาใหม่ให้สอดคล้องกับการเข้าสู่โรงเรียนวิถีพุทธ” (ผู้อำนวยการโรงเรียน, 27 ธันวาคม 2564)

ดร.กาญจนาพร (นามสมมุติ) ครูในเรียน ให้ข้อมูลถึงผลสืบเนื่องจากการใช้ยุทธศาสตร์

1. มีผลการปฏิบัติงานที่เป็นเลิศ (BEST PRACTICE)

2. เกิดการปฏิบัติต่อเนื่องจนเป็นวัฒนธรรมองค์กร

ครูอาภาภรณ์ (นามสมมุติ) ให้ข้อมูลถึงผลสืบเนื่องจากการใช้ยุทธศาสตร์

1. นักเรียนเป็นตัวแทนแข่งขันโครงการคุณธรรมระดับเขต

2. สถานศึกษาได้รับรางวัลทากมายเช่นโรงเรียนวิถิพุทธ โรงเรียนสถานศึกษาพอเพียง ระบบดูแลช่วยเหลือระดับยอดเยี่ยมสถานศึกษาสีขาวดีเด่น บ้านนักวิทยาศาสตร์น้อย เป็นต้น

ครูแก้วกาญจน์ (นามสมมุติ) ครูให้ข้อมูลถึงผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้นจากการใช้ยุทธศาสตร์

1. นักเรียนทุกคนมีคุณธรรม
2. ยิ้มง่าย ไหว้สวย
3. ใฝ่เรียนรู้
4. แก้ปัญหาได้
5. มีความรับผิดชอบในการเรียน การทำงาน

ครูประนมพร (นามสมมุติ) ครูให้ข้อมูลถึงผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้นจากการใช้ยุทธศาสตร์ ดังนี้

1. นักเรียนมีมารยาทดีมีคุณธรรมมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่รู้จักแบ่งปันทำงานเป็นกลุ่มมีความสามัคคี

2. นักเรียนมีการพูดจาไพเราะ
3. นักเรียนเข้าร่วมในพิธีทางศาสนา มีความสำรวม

ครูทองพูน (นามสมมุติ) กรรมการสถานศึกษาและในฐานะผู้ปกครองมีลูกหลานของโรงเรียน เคยเป็นครูผู้สอนที่โรงเรียนแห่งนี้มา 9 ปี ก่อนได้เกษียณอายุไปได้ 4-5 ปี ให้ข้อมูลในฐานะกรรมการสถานศึกษา ต่อคำถามถึงผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้นจากการใช้ยุทธศาสตร์ที่โรงเรียนได้เลือกนำมาใช้จนทำให้เป็นโรงเรียนวิถิพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีหลังจากนั้นเด็กก็ดีขึ้นได้บางส่วนแต่ต้องค่อย ๆ เป็นค่อย ๆ ทำให้ใจเย็น ๆ อยากจะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเด็กนักเรียน

นายเพชรรัตน์ (นามสมมุติ) ประธานนักเรียน และนักเรียนแกนนำในการดำเนินกิจกรรมโรงเรียนวิถิพุทธนายเพชรรัตน์ นายวัฒนกร นายธนากร นายอาทร นายพงศธร นายศีลธรรม นายภาสกร นายศุภกัษร นายธนากร นายวัฒนา (นามสมมุติ) ซึ่งเป็นตัวแทนนักเรียนชั้นมัธยมชั้นปีที่ 3 11 คนร่วมกันให้ข้อมูลโดยช่วยกับตอบคำถาม

ตัวแทนนักเรียนชั้นมัธยมชั้นปีที่ 3 11 คนร่วมกันให้ข้อมูลตัวแทนนักเรียนชั้นมัธยมชั้นปีที่ 3 11 คนร่วมกันให้ข้อมูลถึงผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้นจากการใช้ยุทธศาสตร์ที่โรงเรียนได้เลือกนำมาใช้จนทำให้เป็นโรงเรียนวิถิพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดี ถึงผลตอบรับที่ผ่านมามี ทางชุมชนผู้ใหญ่บ้าน ทั้งท่านนายกเทศมนตรี ให้การตอบรับดีขึ้น รวมทั้งผู้ปกครองมีทัศนคติที่ดีขึ้นกับกิจกรรมต่าง ๆ ที่ทางโรงเรียนได้จัดขึ้นที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนวิถิพุทธ โดยกำหนดให้ใส่ชุดขาวทุกวันศุกร์ได้รับคำชมจากทางพระอาจารย์ในวัดในการทำกิจกรรมของนักเรียนของโรงเรียนเด็กนักเรียนเยอะเพราะเป็นโรงเรียนขยายโอกาสเพิ่มมัธยมปีที่ 1-ปีที่3

พรพรรณ (นามสมมุติ) ศึกษาพิเศษให้ข้อมูลเกี่ยวกับผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้นจากการใช้ยุทธศาสตร์ที่โรงเรียนได้เลือกนำมาใช้จนทำให้

1. ครู บุคลากรในโรงเรียนทำงานอย่างมีระบบกระบวนการตลอดจนทำงานร่วมกันอย่างมีความสุข
2. นักเรียนมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์มากขึ้นจนได้รับเสียงสะท้อนจากผู้ปกครองว่าพอใจ
3. การปฏิบัติกิจกรรมประจำวันโดยใช้หลักการวิถิพุทธสอดแทรกในทุก ๆ กิจกรรม

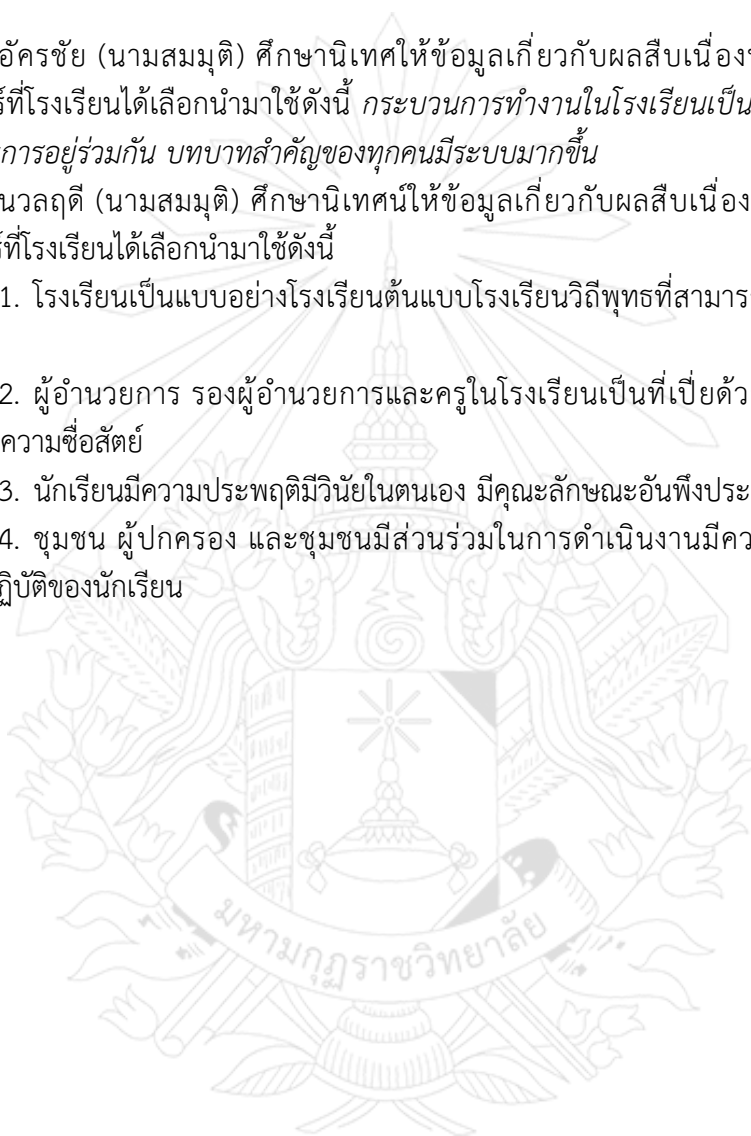
อุบลวรรณ (นามสมมุติ) ศึกษานิเทศก์ให้ข้อมูลเกี่ยวกับผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้นจากการใช้ ยุทธศาสตร์ที่โรงเรียนได้เลือกนำมาใช้ดังนี้

1. กระบวนการในการทำงานในโรงเรียนเป็นไปอย่างมีระบบการทำงานและการอยู่ร่วมกัน บทบาทสำคัญของทุกคนมีระบบมากขึ้น
2. นักเรียนมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ปฏิบัติจนให้เป็นกิจวัตรประจำวันเป็นนิสัยทำอย่าง ยั่งยืน

อัครชัย (นามสมมุติ) ศึกษานิเทศก์ให้ข้อมูลเกี่ยวกับผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้นจากการใช้ ยุทธศาสตร์ที่โรงเรียนได้เลือกนำมาใช้ดังนี้ กระบวนการทำงานในโรงเรียนเป็นไปอย่างมีระบบ การ ทำงานและการอยู่ร่วมกัน บทบาทสำคัญของทุกคนมีระบบมากขึ้น

นवलฤดี (นามสมมุติ) ศึกษานิเทศก์ให้ข้อมูลเกี่ยวกับผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้นจากการใช้ ยุทธศาสตร์ที่โรงเรียนได้เลือกนำมาใช้ดังนี้

1. โรงเรียนเป็นแบบอย่างโรงเรียนต้นแบบโรงเรียนวิถึพุทธที่สามารถเป็นสถานที่ศึกษา ดูงานได้
2. ผู้อำนวยการ รองผู้อำนวยการและครูในโรงเรียนเป็นที่เปี่ยมด้วยคุณธรรมจริยธรรม ทำงานด้วยความซื่อสัตย์
3. นักเรียนมีความประพฤติมีวินัยในตนเอง มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ครบถ้วน
4. ชุมชน ผู้ปกครอง และชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานมีความภาคภูมิใจในการ ประพฤติปฏิบัติของนักเรียน

บทที่ 6

สรุปผลการศึกษาและวิเคราะห์ ข้อสรุปเชิงทฤษฎี และข้อเสนอแนะ

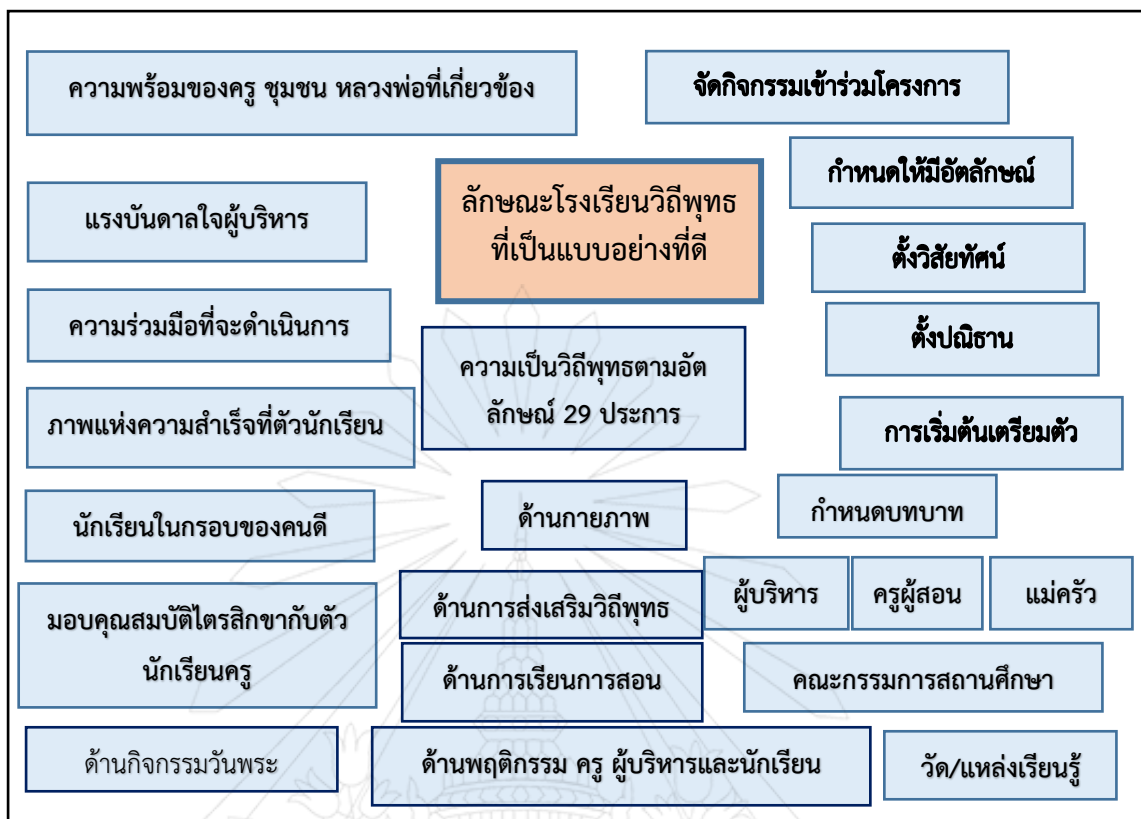
การศึกษาโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีครั้งนี้ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อสร้างทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory) จากปรากฏการณ์ในพื้นที่ที่ศึกษา ผู้วิจัยได้ทำความเข้าใจในปรากฏการณ์ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีจากมุมมองของผู้ที่อยู่ในปรากฏการณ์และผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยใช้วิธีการศึกษาหลายรูปแบบ คือ การสัมภาษณ์ระดับลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) การวิเคราะห์เอกสาร (Document Analysis) การสังเกตและจดบันทึก (Observation and Field-note) จากนั้นนำปรากฏการณ์ที่ได้จากการศึกษามาวิเคราะห์และตีความเพื่ออธิบายตามคำถามการวิจัยที่กำหนดตามลำดับดังนี้ 1) ปรากฏการณ์หลัก (Core Phenomenon) ของความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนจากมุมมองของคนที่อยู่ในปรากฏการณ์ว่ามีลักษณะอย่างไร มีสาเหตุจากอะไร (Causal Conditions) 2) ยุทธศาสตร์ (Strategies) ที่โรงเรียนได้นำมาใช้จนเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีได้ว่ามียุทธศาสตร์อะไรบ้าง โดยมีเงื่อนไขเชิงบริบทเฉพาะ (Contextual Conditions) และเงื่อนไขสอดแทรกทั่วไป (Intervening Conditions) อะไรที่มีผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์เหล่านั้น 3) ผลสืบเนื่อง (Consequences) ที่เกิดขึ้นจากการใช้ยุทธศาสตร์ที่โรงเรียนได้เลือกนำมาใช้จนทำให้เป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีขึ้นสรุปผลการศึกษาและวิเคราะห์โดยได้ทำการจัดเรียงข้อมูลใหม่เพื่อที่จะได้ประโยชน์ในการศึกษาความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีครั้งนี้

6.1 สรุปผลการศึกษาและวิเคราะห์

เพื่อตอบคำถามวิจัยที่ว่า โรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีจากมุมมองของคนที่อยู่ในปรากฏการณ์มีลักษณะอย่างไร ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีคืออะไร ยุทธศาสตร์ที่นำมาใช้ในโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีคืออะไร และมีเงื่อนไขอะไร ตลอดจนผลสืบเนื่องที่เกิดจากการใช้ยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมของชุมชนคืออะไร สรุปผลตามคำถามการวิจัยได้ดังต่อไปนี้

6.2 ลักษณะของโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิถิ

การทำความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีในโรงเรียนธรรมวิถิแห่งนี้ใช้ข้อมูลจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีในการจัดการศึกษาในโรงเรียน โดยผู้วิจัยพบว่า ลักษณะโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีมีหลายประเด็น ได้แก่ แนวทางการเริ่มต้นโรงเรียนวิถีพุทธ ลักษณะของโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดี ตอนที่ 1 แสดงรายละเอียดในภาพที่ 6.1

ภาพที่ 6.1 ลักษณะของโรงเรียนวิถึพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดี

สรุปลักษณะของโรงเรียนที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนแห่งนี้ คือ

1. ในเรื่องของในลักษณะของหมู่บ้านทั้งวัดต้องมีภาพแห่งความสำเร็จคือตัวนักเรียนประพฤติปฏิบัติ เพราะโรงเรียนมีหน้าที่ป้มเพาะตัวนักเรียนด้วยการบูรณาการทางด้านไตรสิกขา
2. คณะครูได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการเริ่มต้นเตรียมตัวเข้าสู่อัตลักษณ์ของโรงเรียนวิถึพุทธอยู่ 4-5ด้านโดยมีคณะครูผู้ร่วมกันรับผิดชอบหลาย ๆ ท่านพร้อมพาวเวอร์พ้อยท์โดยคุณครูอาภาภรณ์ ได้นำเสนอดังนี้ ตั้งปณิธานสิ่งหนึ่งซึ่งมุ่งมั่น คือสร้างสรรค์คณิศที่เก่งกล้า เป็นผู้รู้มีคุณธรรมนำชีวา เพื่อพัฒนาสังคมไทยให้ร่มเย็น
3. โรงเรียนธรรมวิถึ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1 เปิดการเรียนการสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาล1ถึงมัธยมศึกษาปีที่ 3 มีนักเรียนจำนวน 311 คนครูและบุคลากรทางการศึกษาจำนวน 24 คนบริหารงานโดย นายสุพจน์ กองทุน ผู้อำนวยการโรงเรียนธรรมวิถึ และนายธนากร นนทะยะโส รองผู้อำนวยการสถานศึกษาโรงเรียนธรรมวิถึ มีเขตบริการ 5 หมู่บ้าน
4. กำหนดตั้งวิสัยทัศน์โรงเรียนธรรมวิถึ เป็นโรงเรียนคุณภาพผู้เรียนมีทักษะในศตวรรษที่ 21 ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมพัฒนาคุณภาพการศึกษา น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติอย่างยั่งยืน
5. กำหนดให้มีอัตลักษณ์ของนักเรียนไหว้สวยมีวินัยรู้ใช้ ICT กำหนดใช้เอกลักษณ์โรงเรียนสถานศึกษาพอเพียง

6. โรงเรียนธรรมวิถิ ได้จัดกิจกรรมเสริมสร้างศีลธรรมให้ดำรงอยู่เป็นหลักยึดในการดำเนินชีวิตของผู้เรียนที่นับถือพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาโดยการจัดการศึกษาตามแนวทางวิถิพุทธและพัฒนาผู้เรียนโดยใช้หลักไตรสิกขาคือศีลสมาธิปัญญา บูรณาการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนาการกิน อยู่ ดู ฟัง เป็นโดยมีผู้บริหารและคณะครูเป็นกัลยาณมิตรนำการพัฒนา

7. โรงเรียนธรรมวิถิ สมัครเข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถิพุทธเมื่อปีพุทธศักราชปีที่ 2547 และได้รับคัดเลือกให้เป็นโรงเรียนวิถิพุทธชั้นนำรุ่นที่ 11 เมื่อปีพุทธศักราชปีที่ 2563

นอกจากนั้น ได้ทำการศึกษาปรับปรุงและพัฒนาความเป็นวิถิพุทธตามอัตลักษณ์ 29 ประการอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันและปรากฏเป็นรูปธรรมดังนี้

ด้านกายภาพ

1. มีการจัดทำป้ายโรงเรียนวิถิพุทธไว้หน้าบริเวณโรงเรียนเพื่อแสดงความเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นโรงเรียนวิถิพุทธอย่างชัดเจน

2. ภายในโรงเรียนมีพระพุทธรูปตั้งอยู่ในที่เหมาะสมเพื่อให้คณะครูและนักเรียนได้กราบไหว้เป็นประจำทุกวัน

3. แต่ละห้องเรียนมีพระพุทธรูปประจำห้องเรียนเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจให้กระทำ ความดี

4. คณะครูและนักเรียนมีส่วนร่วมสืบค้นพุทธศาสนสุภาษิต วาจาธรรมและนำมาติดไว้ตามต้นไม้อาคารเรียนเพื่อเป็นข้อเตือนใจให้ประพฤติตนเป็นคนดี

5. บริเวณโรงเรียนมีความสะอาดร่มรื่นสวยงามเอื้อต่อการเรียนรู้

6. ใช้ห้องประชุมเป็นลานธรรม และเป็นที่ปฏิบัติกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาจนทำให้โรงเรียนได้รับรางวัลเสมาปปส.รางวัลระดับทองในโครงการสถานศึกษาสีขาวปลอดยาเสพติดและอบายมุขที่ปราศจากสิ่งเสพติดทุกชนิด

7. ร่วมรณรงค์ต่อต้านยาเสพติดการตรวจปัสสาวะหาสารเสพติดเพื่อป้องกันห้ามมิให้เด็กนักเรียนเข้าไปมั่วสุมกับยาเสพติดทุกชนิด

ด้านกิจกรรมประจำวันพระ

1. การจัดกิจกรรมวิถิชาวพุทธในชีวิตประจำวันวันพระและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาอย่างสม่ำเสมอ

2. ส่งเสริมทานศีลภาวนาและการกินอยู่ดูฟังเป็นอย่างบูรณาการหลักไตรสิกขา

3. โดยในทุกวันพระคณะครูและนักเรียนทุกคนร่วมกันใส่เสื้อขาวปฏิบัติธรรมเพื่อให้เกิดจิตสำนึกในการเป็นพุทธศาสนิกชนส่งผลให้จิตใจสะอาดสงบผ่องใส

4. นิมนต์พระสงฆ์มาบิณฑบาตที่โรงเรียนให้นักเรียนร่วมทำบุญใส่บาตรและฟังเทศน์

5. ในทุกวันศุกร์คาบสุดท้ายเป็นกิจกรรมวันศุกร์มีการสวดมนต์แปลนำโดยมรรคนายกน้อยประจำโรงเรียนทุกสัปดาห์อย่างต่อเนื่อง

6. ทุกวันพระของสัปดาห์อาหารของนักเรียนและคณะครูจะเป็นอาหารมังสวิรัตินมื่อกลางวันเพื่อเตือนใจในการลดการฆ่าสัตว์หรือเบียดเบียนผู้อื่น

ด้านการเรียนการสอน

1. คณะครูจัดกิจกรรมบูรณาการไตรสิกขาวัฒนธรรมแสงปัญญา

2. มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้และทุกระดับชั้น
3. โดยให้นักเรียนได้มีการฝึกบริหารจิตเจริญปัญญาก่อนเข้าเรียนช่วงปายทุกวัน
4. จัดกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ด้วยการทำบุญตักบาตร นั่งสมาธิและสวดมนต์ไหว้พระ
5. ครูนักเรียนร่วมกันจัดทำโครงการคุณธรรมและปฏิบัติกิจกรรมจิตอาสาประจำทุกสัปดาห์
6. นักเรียนได้เป็นตัวแทนเข้าแข่งขันจัดกิจกรรมโครงการคุณธรรมและได้รับรางวัลเหรียญทอง
7. ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาโรงเรียนนำนักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชนและไปปฏิบัติศาสนกิจที่วัด
8. ผู้บริหารครูและนักเรียนเข้าค่ายคุณธรรมฝึกปฏิบัติธรรมอย่างปีละ 1 ครั้ง

ด้านพฤติกรรม ครู ผู้บริหารและนักเรียน

1. คณะครู ผู้บริหารรักษาศีล 5 ประพฤติปฏิบัติตนตามหลักธรรมพระพุทธศาสนาอยู่ในศีลธรรมอันดีงามประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่บุคคลทั่วไปที่พบเห็น
2. ปลูกฝังนิสัยให้นักเรียนปฏิบัติตนให้เป็นผู้มีมรรยาทงาม ไหว้สวย รู้จักประหยัด อดออม ใช้น้ำเงินและสิ่งของอย่างคุ้มค่า
3. ฝึกให้มีนิสัยใฝ่รู้ เรียนรู้ สูสิ่งยากมีความกระตือรือร้นในการทำงานให้ประสบความสำเร็จ
4. มีมารยาทในการรับประทานอาหารพิจารณาอาหารก่อนรับประทานเพื่อฝึกการรู้บุญคุณของผู้ให้ ขณะรับประทานอาหารไม่ส่งเสียงดัง ไม่ทำข้าวหก ไม่กินเหลือทิ้งขว้าง
5. ร่วมกิจกรรมหรือปฏิบัติกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและร่วมกิจกรรมประเพณีต่าง ๆ ของชุมชน ทำกิจกรรมสืบทอดวัฒนธรรมด้านศาสนาอย่างสม่ำเสมอและอย่างต่อเนื่อง

ด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ

1. คณะครูส่งเสริมบรรยากาศวัฒนธรรมแสงปัญญา และมีปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตรมีเมตตาต่อกัน
2. สื่อสารวาจาสุภาพและส่งเสริมให้บุคลากรและนักเรียนปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีลดละเลิกอบายมุขมีกิจกรรมจิตอาสาเป็นประจำ
3. ส่งเสริมการเป็นวิถีพุทธด้วยในโรงอาหารและสหกรณ์ร้านค้าของโรงเรียนไม่นำอาหารขยะมาขายในโรงเรียนเน้นอาหารที่มีประโยชน์ต่อสุขภาพ
4. จัดกิจกรรมคนดีศรีชุมชนเพื่อยกย่องชื่นชมคุณความดีนักเรียนหน้าเสาธง เพื่อให้ นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการชื่นชม และเห็นแบบอย่าง เห็นคุณค่าของผู้ปฏิบัติตนเป็นคนดี
5. คุณครูทุกห้องเรียนจัดกิจกรรมโฮมรูมในแต่ละชั้นเพื่อเป็นการสะท้อนความรู้สึที่ได้ทำ ความดีของตนเองเพื่อที่จะสามารถปฏิบัติตนอยู่ในห้องเรียนอย่างเป็นระเบียบและมีวินัย
6. ส่งเสริมให้นักเรียนและบุคลากรมีสมุดบันทึกความดีของตนเอง
7. นักเรียนได้เข้าสอบธรรมศึกษาสามารถสอบผ่านและได้ประกาศเป็นนักธรรมชั้นตรี ชั้นโทและชั้นเอกเป็นประจำทุกปี

8. คณะครูผู้บริหารบริหารจิตเจริญปัญญาทุกครั้งก่อนเข้าประชุม และนักเรียนนั่งสมาธิทุกวันก่อนขึ้นเรียนช่วงบ่าย

9. จัดให้มีโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน นิมนต์พระสงฆ์มาสอนธรรมะศีลธรรมในทุกสัปดาห์อย่างสม่ำเสมอในระดับชั้น ป.4 ถึง ม.3

10. ส่งเสริมให้นักเรียน คณะครูผู้บริหารมีวิถีการปฏิบัติตนตามอัตลักษณ์ 29 ประการเป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรมที่ดีสามารถดำรงชีวิตอยู่ในกรอบหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้อย่างมีความสุข

การกำหนดบทบาทผู้ที่เกี่ยวข้อง

ผู้บริหาร

1. มีวิสัยทัศน์ ปรัชญา เป้าหมาย กลยุทธ์ จุดเน้นในการพัฒนาโรงเรียนวิถิพุทธ
2. ดำเนินงานในโรงเรียนวิถิพุทธและบริหารโดยให้มีทุกฝ่าย(บวร)มามีส่วนร่วม
3. ปลุกฝังศรัทธา สร้างเสริมปัญญาในพระพุทธศาสนาให้เกิดขึ้นกับบุคลากรและผู้เกี่ยวข้อง
4. ร่วมมือกับ ผู้ปกครอง วัด ชุมชน เพื่อพัฒนาผู้เรียนและชุมชน
5. มีการนิเทศ กำกับ ติดตาม การดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธ
6. ตรวจสอบ ประเมินผล เปิดโอกาสให้มีการเสนอแนะอย่างเป็นกัลยาณมิตร
7. มีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับหลักธรรมพุทธธรรมและปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี
8. มีความซื่อสัตย์ จริงใจในการทำงานและศรัทธาในพระพุทธศาสนา

ด้านครูผู้สอน

1. มีชีวิตที่สอดคล้องกับหลักธรรม มีศีลธรรมและปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี
2. มีพรหมวิหารธรรม มีคามเป็นกัลยาณมิตร มุ่งพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดความเจริญงอกงามตามหลักไตรสิกขา
3. รู้และเข้าใจหลักการพัฒนาผู้เรียนตามหลักไตรสิกขา ศีล สมาธิ ปัญญาได้อย่างถูกต้อง
4. มีกระบวนการจัดการเรียนรู้และใช้สื่อจากแหล่งเรียนรู้ได้อย่างคุ้มค่า
5. วัดประเมินผลตามสภาพจริง ด้วยวิธีการที่หลากหลาย ครอบคลุมตามหลัก ภาวนา 4 (กาย ศีล จิต ปัญญา)

ด้านแม่ครัว

1. ให้ความร่วมมือกับสถานศึกษาในการพัฒนาดำเนินงานตามโรงเรียนวิถิพุทธ
2. จัดทำอาหารที่เน้นมังสวิรัต เพื่อลดการเปียดเบียนผู้อื่น
3. ปฏิบัติตนเป็นกัลยาณมิตร ดูแล รักษาความสะอาด ของห้องครัว โรงอาหาร ให้มีสุขบัญญัติที่ถูกต้อง
4. นำหลักธรรมมาปฏิบัติตนใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน

ด้านคณะกรรมการสถานศึกษา

1. ร่วมประชุม ชี้แจง ให้การสนับสนุนโรงเรียนในการดำเนินกิจกรรมตามโรงเรียนวิถิพุทธ
2. นำหลักธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันและเป็นแบบอย่างที่ดี

3. ให้คำแนะนำ สนับสนุนกิจกรรมและมีส่วนร่วมจัดหาอุปกรณ์ ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ตาม โรงเรียนวิถีพุทธ

4. เป็นวิทยากร เครือข่ายภูมิปัญญาท้องถิ่น เข้ามาให้ความรู้แก่นักเรียนในด้านวิถีพุทธ เช่น ทำบายศรีสู่ขวัญ การสวดสรวงัญญะ กิจกรรมประเพณีต่าง ๆ เป็นต้น

ด้านวัด/แหล่งเรียนรู้

1. เป็นสถานที่แหล่งเรียนรู้ ให้ผู้เรียนได้เข้ามาศึกษาและเรียนรู้เกี่ยวกับวิถีพุทธ
2. เป็นผู้นำทางศาสนาและนำปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนกิจในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
3. การปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ในการนำหลักธรรมมาใช้อย่างเคร่งครัด
4. เข้ามามีส่วนร่วมในสถานศึกษา โดยการสอนศีลธรรม จริยธรรมให้แก่ นักเรียนอย่างมี

ประสิทธิภาพ

อุปสรรคและข้อเสนอแนะ

1. ในช่วงสถานการณ์โควิด-19 เป็นปัญหาและอุปสรรคในการจัดการเรียนการสอนของ โรงเรียน มีผลกระทบให้คณะครู ไม่สามารถจัดกิจกรรมวิถีพุทธลงสู่ นักเรียนได้อย่างเต็มที่ ซึ่งต้อง ปฏิบัติตามมาตรการป้องกันความปลอดภัยของโรคโควิด-19

2. การจัดหาสื่อ อุปกรณ์ สื่อเทคโนโลยี ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ทางวิถีพุทธให้เพียงพอและให้มี ประสิทธิภาพ

ปณิธานวิถีพุทธ

1. จัดอาคารสถานที่ สภาพแวดล้อมและแหล่งเรียนรู้ที่ส่งเสริมการพัฒนาศีล สมาธิ ปัญญา อย่างชัดเจน

2. จัดกิจกรรมวิถีชาวพุทธในชีวิตประจำวัน วันพระ วันสำคัญต่าง ๆ ที่ส่งเสริม ทาน ศีล ภาวนา อย่างบูรณาการ

3. บูรณาการไตรสิกขา วัฒนธรรมแสงปัญญา วัฒนธรรมเมตตาในหลักสูตรและการเรียน การสอนทุกระดับชั้น

4. ส่งเสริมให้บุคลากร นักเรียนปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ลด ละ เลิก อบายมุข มีจิต อาสา สื่อสารด้วยวาจาสุภาพ เป็นกัลยาณมิตร

5. สถานศึกษาร่วมกับผู้ปกครอง ชุมชน มีส่วนร่วมจัดกิจกรรม ปฏิบัติกิจกรรมวันสำคัญ ทางพระพุทธศาสนาในวิถี บวร เป็นประจำ

รายละเอียดลักษณะของโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างของโรงเรียนแห่งนี้ ดังนี้

1. มีการสอดแทรกหลักธรรมในพระพุทธศาสนาในทุกรายวิชาเพื่อการบูรณาการร่วมกัน
2. จัดทำหลักสูตรสถานศึกษาที่เน้นหลักธรรมในพระพุทธศาสนา
3. สอดแทรกกิจกรรมของโรงเรียน ได้แก่ กิจกรรมหน้าเสาธง กิจกรรมสวดมนต์ นั่งสมาธิ, ก่อนเรียนภาคบ่าย, กิจกรรมอบรมคุณธรรมทุกวันศุกร์, อบรมการไหว้สวย
4. ทำกิจกรรมที่ส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ด้านคุณธรรมจริยธรรมให้แก่ นักเรียน อย่างสม่ำเสมอ

5. ทำกิจกรรมและให้นักเรียนได้ปฏิบัติตามโครงการวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

6. บูรณาการสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมความเป็นวิถีพุทธสู่สาระการเรียนรู้ในห้องเรียน

7. นำคุณธรรมจริยธรรมสอดแทรกในการเรียนการสอน เช่นการมีวินัย ความสามัคคี การเอื้อเฟื้อต่อเพื่อน ๆ ในห้องเรียน ให้เยี่ยมอุปกรณ์การเรียนที่เพื่อนไม่มี
8. การมีวินัย ไม่เดินรอบห้องถ้าจะเดินไปเยี่ยมสิ่งของจากเพื่อนต้องขออนุญาตก่อน
9. การรับประทานอาหารจะเดินเป็นทางเข้ารับบริการทุกครั้ง
10. จัดทำแผนบูรณาการวิถีพุทธทุกชั้นเรียน
11. สวดมนต์ไหว้พระหน้าเสาธง
12. มีการสวดมนต์ไหว้พระทุกวันอังคาร ก่อนเข้าห้องเรียนช่วงบ่ายใช้เวลา 15-20 นาที
13. ทุกวันศุกร์มีเวรรับผิดชอบมีการสอนคุณธรรมจริยธรรมมีการนั่งสมาธิ
14. จัดให้มีสัปดาห์ละ 1 ชั่วโมง ชั่วโมงสังคมเรียนที่ห้องวิถีพุทธ
15. โรงเรียนสอนให้นักเรียนเป็นตัวแทนสวดมนต์ไหว้พระ
16. ก่อนเรียนและหลังเลิกเรียนจะให้นักเรียนสวดมนต์สั้นและยาว
17. ให้นักเรียนและครูใส่ชุดขาวทุกวันศุกร์
18. ให้นักเรียนและครูรับประทานอาหารมังสวิรัต 1 วันในสัปดาห์
19. กรณีมีกิจกรรมกับวัดวาอารามใกล้เคียงให้เด็กมีกิจกรรมกับทางวัดกิจกรรมทางพุทธศาสนา ทำบุญผ้าป่า
20. อาราธนาศีลโดยให้เด็กเป็นผู้ดำเนินการทำพิธี เริ่มตั้งแต่อาราธนาศีลอาราธนาธรรมในทุกกิจกรรม
21. ให้นักเรียนไปร่วมทำบุญทางศาสนาที่วัดใกล้ ๆ เคียง
22. จะมีพระพุทธรูปใหญ่ ๆ เพิ่มขึ้น
23. มีกิจกรรมทางศาสนาทุกวันศุกร์จะให้น้อง ๆ มารวมตัวกันที่ห้องประชุม
24. ทุกวันจะมีการนั่งสมาธิสวดมนต์โดยมีอาจารย์สุมาภรณ์เป็นผู้ดูแล
25. จะมีหนังสือสวดมนต์แจกทุกคน
26. มีพระอาจารย์จากวัดใกล้ ๆ มาสอนในห้องเรียนแนะแนวทางธรรมอาทิตย์หนึ่ง 2-3 ครั้ง
27. ที่เห็นจะมีพระอาจารย์ไปสอนธรรมจัดทุก ๆ วันพระ
28. มีการแต่งชุดขาว
29. สาเหตุและปัจจัยที่เอามาใช้มีกิจกรรมก็จะพาเด็กมาทำกิจกรรม
30. เชิญพระอาจารย์ไปเป็นวิทยากรที่โรงเรียนมีการเข้าค่ายคุณธรรม
31. มีกลยุทธ์หลาย ๆ อย่างมีการทำบ่อปลาปลูกกล้วย อยากจะให้นักเรียนใช้เวลาว่างให้เข้าทำกิจกรรม
32. มีอาจารย์ไปเยี่ยมชมครอบครัวของนักเรียนตามหมู่บ้านต่าง ๆ ด้วย
33. โดยจะมีผู้ใหญ่บ้านให้ความมือเป็นอย่างดี
34. หลังจากนั้นมีการเข้าประกวดต่าง ๆ ได้รับรางวัลมาเยอะขึ้น
35. รวมทั้งได้มีการจัดทำถนนลาดยางจากประตูวัดไปสู่ถนนใหญ่ก็เป็นผลที่ได้รับจากโครงการนี้
36. ในการทำค่ายคุณธรรมที่โรงเรียนลักษณะที่ดี
37. ทำให้ทุกฝ่ายต่างมีโอกาสร่วมมือกันกับทางโรงเรียน

38. ทำให้เด็กนักเรียนมีกิจกรรมสัมพันธ์กับทางวัดกับชุมชน
  39. ทั้งผู้ปกครองและบรรดาคุณครูต่างให้ความสำคัญกับกิจกรรมโรงเรียนวิถิพุทธ
  40. ทางวัดทั้งสองก็ได้มีโอกาสพานักเรียนทำกิจกรรมทางศาสนาและได้มีการส่งพระอาจารย์ไปสอนที่โรงเรียนมีโอกาสให้นักเรียนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอ่อนโยน
  41. ผู้บริหาร ผู้ดูแล และบุคลากรทำงานอย่างมีระบบร่วมกันทำให้การขับเคลื่อนงานต่าง ๆ เป็นไปด้วยความเรียบร้อยและบรรลุเป้าหมาย
  42. นักเรียนเป็นผู้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์มากขึ้น
  43. เด็กมีระเบียบวินัยมีการจัดการที่ดี
  44. เด็กมีระเบียบมีลำดับการคิดการทำงานอย่างเป็นระบบ
  45. มีสัมมาคารวะอ่อนน้อมถ่อมตน มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์
  46. เด็กนักเรียนมีระเบียบวินัย มีกระบวนการมีระเบียบวินัย ปกครองง่าย มีสัมมาคารวะมีระเบียบวินัยของตนได้ดีขึ้นรวมทั้งการทำงานมีระบบระเบียบ
  47. ผู้บริหาร ครูและบุคลากรทางการศึกษา มีความกระตือรือร้นในการทำงาน
  48. มีความร่วมมือในการทำงานเป็นทีมที่ดีเยี่ยม
  49. ทำให้สามารถขับเคลื่อนการดำเนินงานของโรงเรียนวิถิพุทธได้เป็นอย่างดี
  50. นักเรียนมีความคิดสร้างสรรค์ปฏิบัติตามกฎระเบียบของโรงเรียน
  51. มีความประพฤติเรียบร้อย
- การพัฒนาสู่โรงเรียนวิถิพุทธที่ชัดเจนมีประสิทธิภาพ จำเป็นต้องพิจารณาองค์ประกอบและลำดับขั้นตอนที่เป็นระบบ และลำดับขั้นตอนขององค์ประกอบต่อไปนี้เป็นข้อเสนอเชิงตัวอย่างที่สถานศึกษาสามารถนำไปพิจารณาปรับใช้ได้ตามความเหมาะสม ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนดังต่อไปนี้
1. ขั้นเตรียมการ: ที่จะให้การจัดโรงเรียนวิถิพุทธดำเนินไปโดยสะดวกด้วยศรัทธาและฉันทะ
  2. ขั้นดำเนินการจัดสภาพและองค์ประกอบ: ที่จะเป็นปัจจัย เป็นกิจกรรม เป็นเครื่องมือสู่การพัฒนาผู้เรียนได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับลักษณะแห่งปัญญาคุณธรรม
  3. ขั้นดำเนินการพัฒนาผู้เรียนและบุคลากรตามระบบไตรสิกขา: ซึ่งเป็นขั้นตอนที่เป็นหัวใจของการดำเนินการโรงเรียนวิถิพุทธ ซึ่งต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

เตรียมการ	จัดสภาพและองค์ประกอบ	พัฒนาสู่ระบบไตรสิกขา
หาที่ปรึกษาแหล่งศึกษา เอกสารข้อมูล	จัดหลักสูตรสถานศึกษา	นักเรียน
เตรียมบุคลากร กรรมกร สถานศึกษา	เตรียมกิจกรรมนักเรียน	บุคลากรผู้เกี่ยวข้อง
เตรียมผู้ปกครอง	จัดสภาพกายภาพโรงเรียน	
กำหนดธรรมนูญโรงเรียน	จัดบรรยากาศปฏิสัมพันธ์	
จัดแผนปฏิบัติการ		

สภาพและองค์ประกอบที่สำคัญที่จำเป็นต้องจัดส่งเสริมให้เกิดวิถีพุทธ ตัวอย่างเช่น

1. หลักสูตรสถานศึกษา หน่วยการเรียนรู้ และแผนการจัดการเรียนรู้ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการเรียนการสอนที่โรงเรียนวิถีพุทธควรคำนึงถึงอย่างยิ่ง แนวคิดหนึ่งของการจัด คือการบูรณาการหลักธรรมทั้งที่เป็นความรู้ (K) ศรัทธา ค่านิยม คุณธรรม (A) และการฝึกปฏิบัติหลักธรรม (P) ในการเรียนการสอนโดยอาจกำหนดในระดับจุดเน้นหลักสูตรสถานศึกษาที่แทรกในทุกองค์ประกอบหลักสูตรสถานศึกษา หรือกำหนดในระดับหน่วยการเรียนรู้ หรือแผนการจัดการเรียนรู้ ที่ครูจะนำสู่การจัดการเรียนรู้ต่อไป

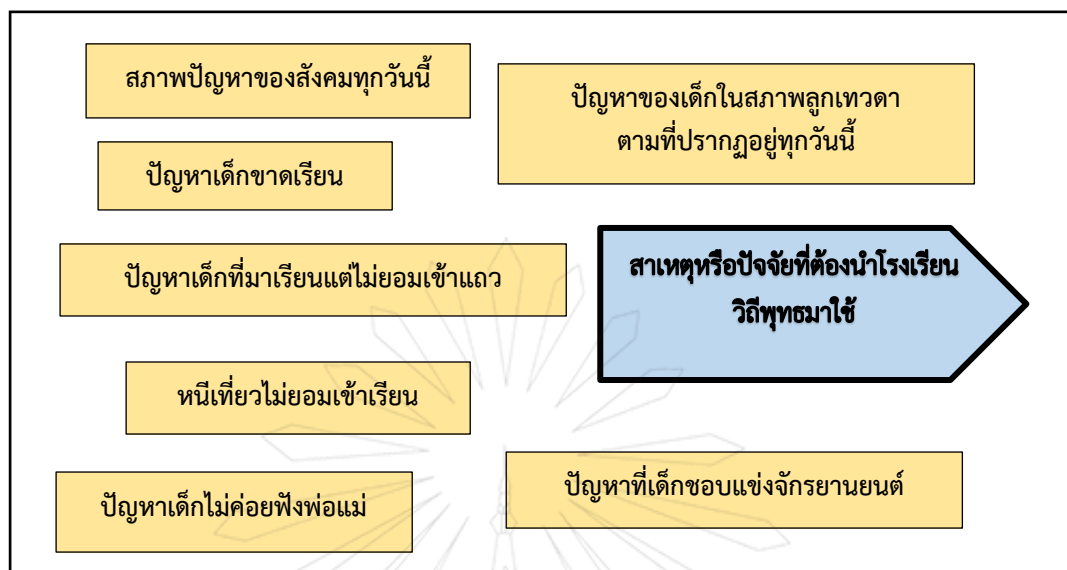
2. การเตรียมกิจกรรมนักเรียน ที่โรงเรียนต้องคิดและกำหนดให้เหมาะสมกับผู้เรียนของตนมากที่สุด ซึ่งลักษณะกิจกรรมที่กำหนดมีหลากหลายทั้งที่เป็นกิจกรรมประจำวัน ประจำสัปดาห์หรือประจำโอกาสต่าง ๆ และกิจกรรมวิถีชีวิต ซึ่งถ้าโรงเรียนเลือกกำหนดและเตรียมการไว้ล่วงหน้า จะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน อีกทั้งสะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมที่ว่า “การศึกษาเริ่มต้นเมื่อคนกินอยู่ ดู ฟังเป็น”

3. การจัดสภาพกายภาพสถานศึกษา ครอบคลุมถึงอาคารสถานที่ ห้องเรียน แหล่งเรียนรู้ สภาพแวดล้อม อาณาบริเวณของสถานศึกษาซึ่งสถานศึกษาจำเป็นต้องคำนึงถึงการจัดให้เหมาะสมและมุ่งเน้นที่จะส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาไตรสิกขาให้มากที่สุด ทั้งที่ผ่านระบบการเรียนรู้ตามหลักสูตรสถานศึกษาและผ่านการเรียนรู้วิถีชีวิตจริงจาก “การกิน อยู่ ดู ฟัง” ในชีวิตประจำวัน

6.3 สาเหตุหรือปัจจัยของการกระทำเพื่อโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิถี

จากการศึกษาปรากฏการณ์โรงเรียนวิถีพุทธในประเด็นเกี่ยวกับสาเหตุหรือปัจจัยของการกระทำเพื่อความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิถี ปัจจัยที่มีประกอบด้วยผู้อำนวยการและท่านรองผู้อำนวยการพร้อมคุณครูผู้สอนให้ข้อมูลเกี่ยวกับสาเหตุหรือปัจจัยที่ต้องนำโรงเรียนวิถีพุทธมาใช้ที่โรงเรียนแห่งนี้

คณะครูได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการเริ่มต้นเตรียมตัวเข้าสู่อัตลักษณ์ของโรงเรียนวิถีพุทธอยู่ 4-5 ด้านโดยมีคณะครูผู้ร่วมกันรับผิดชอบหลาย ๆ ท่านพร้อมพาวเวอร์พ้อยท์โดยคุณครูอาภาภรณ์ ได้นำเสนอภายหลังจากทางโรงเรียนได้ตัดสินใจเข้าสู่โรงเรียนวิถีพุทธ ดังภาพที่ 6.2

ภาพที่ 6.2 สาเหตุหรือปัจจัยที่ต้องนำโรงเรียนวิถิปุทธมาใช้ที่โรงเรียนแห่งนี้

รายละเอียดของสาเหตุหรือปัจจัยของการกระทำเพื่อความเป็นโรงเรียนวิถิปุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิถิ

1. ตรงนี้เคยเรียนกับบรรดาครูผู้สอนมาก่อนมีการปรึกษาหารือจากสภาพปัญหาเด็กขาดเรียน เด็กมาเรียนแต่ไม่ยอมเข้าแถว ปัญหาเด็กเป็นลูกเทวดา
2. เพื่อส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมให้แก่ผู้เรียน
3. เพื่อความเป็นเลิศทางวิชาการ
4. เพื่อเป็นแนวทางในการใช้ชีวิตที่ดีให้แก่ผู้เรียน
5. เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์
6. เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์
7. เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้วัฒนธรรมที่ดีของไทย
8. เพื่อปลูกฝังให้นักเรียนมีเจตคติที่ดีต่อพุทธศาสนา
9. เพื่อให้นักเรียนปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีตามหลักพุทธศาสนาและอยู่ในสังคมอย่างมี

ความสุข

10. หลีกเลียงพฤติกรรมของนักเรียนที่ไม่พึงประสงค์ ช่วยเหลือดูแลให้มีพฤติกรรมที่ดีขึ้น
11. เด็กไม่ค่อยมีวินัย
12. จากสภาพครอบครัวนักเรียน จะเป็นคนพูดไม่เพราะไม่มีวินัย
13. ชอบแย่งกันเวลามีกิจกรรมกลุ่ม คอยฝึกบ่อย ๆ
14. นักเรียนขาดการมีวินัยขาดคุณธรรม

15. ส่งเสริมให้นักเรียนมีความรับผิดชอบ มีคุณธรรมมีความซื่อสัตย์โดย ถ้าเด็กเก็บเงินได้หรือสิ่งของเพื่อน ๆ ให้ส่งคืนเจ้าของและจะได้รับคะแนนเด็กดีโดยบันทึกลงในสมุดบันทึกความดีมอบหน้าเสาธง
16. การรอและเข้าแถวรอส่งอาหารและสิ่งของให้เป็นระเบียบใครมาก่อนและหลัง
17. การทำค่ายคุณธรรมไปเรียนรู้ที่วัดที่ใกล้เคียงจัดกิจกรรมตามฐาน
18. ในสถานการณ์ในปัจจุบันเทคโนโลยีเข้าครอบงำเด็ก ๆ ทำให้นักเรียนขาดความรับผิดชอบต่อความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ทางโรงเรียนก็ปลูกฝังให้นักเรียนโดยฝึกปฏิบัติจริง
19. นักเรียนขาดสมาธิ
20. ต้องเริ่มจากเคยเรียนหรือกับคุณครูผู้สอนโดยเฉพาะบุคลากรของเราทั้งหมดในโรงเรียนว่าทุกท่านลองใช้แรงบันดาลใจคิดว่าสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันที่เกิดขึ้นกับตัวเด็ก
21. สภาพปัญหาของสังคมที่มันเป็นทุกวันนี้ ปัญหาเด็กขาดเรียนปัญหาเด็กที่มาเรียนแต่ไม่ยอมเข้าแถว
22. ปัญหาเด็กไม่ค่อยฟังพ่อแม่
23. ปัญหาของเด็กในสภาพลูกเหวตามที่เราปรากฏอยู่ทุกวันนี้
24. ปัญหาที่เด็กชอบแข่งจักรยานยนต์หนีเที่ยวไม่ยอมเข้าเรียน
25. พยายามสร้างความตระหนักให้กับคุณครู ต่อสภาพปัญหาเหล่านี้
26. เด็กของเราจะสามารถอยู่ได้ในสังคมหรือไม่ ในเมื่อเราเป็นคุณครูจุดประสงค์หลักของเราคือเมื่อนักเรียนจบออกไปแล้วคุณครูต้องหาวิธีการที่จะสร้างคุณธรรมจริยธรรมติดตัวนักเรียนออกไปสู่สังคมเพราะตัวนักเรียนคือผลผลิตของหน่วยงานเราหรือของโรงเรียน
27. เปรียบเทียบได้กับเหมือนกับชาวไร่ชาวนาที่ทำนาทำไร่ที่จะต้องได้ผลผลิตจากการปลูกมันปลูกอ้อยยอมที่จะอยากได้ผลผลิตที่ดี
28. ส่วนความเป็นคุณครูที่จะต้องบ่มเพาะตัวนักเรียนที่จบออกไปจากโรงเรียนไปแล้วเขาสามารถที่จะอยู่ได้ในสังคมได้อย่างไร
29. วิธีการดำเนินการกรอบสำคัญคือต้องให้เด็กนักเรียนมีคุณธรรมจริยธรรมจึงจะอยู่ได้ในสังคมทุกวันนี้
30. กรอบสำคัญที่เด็กนักเรียนคุณธรรมจริยธรรมเป็นของคู่กัน ความระลึกที่จะกระทำซึ่งเป็นรูปธรรมในการกระทำ มีแรงบันดาลใจที่จะกระทำที่เป็นนามธรรม
31. ปัจจัยที่สำคัญคนที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายมีทั้งผู้ปกครอง ทั้งหลวงพ่อ คณะกรรมการสถานศึกษา ตัวนักเรียนเอง คุณครูผู้สอนเองต้องมีใจเอาที่จะต้องดำเนินการในเรื่องโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนของเรา
32. ปัจจัยสำคัญต้องให้ทุกฝ่ายต้องร่วมมือกันต้องมีเป้าหมายเดียวกันในเรื่องนี้เช่นเดียวกับภาษาของในหลวงรัชกาลที่ 9 ที่ว่าจะต้องระเบิดจากข้างใน
33. ทำอย่างไรที่จะปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมเข้าไปในตัวเด็กนักเรียนให้ได้ถ้าเด็กนักเรียนมีตรงนี้ได้น่าจะออกไปสู่สังคมได้เป็นอย่างดี
34. ต้องสร้างความตระหนักให้ทุกคนต้องอยากจะทำในเรื่องนี้ต้องมีแรงบันดาลใจที่จะต้องทำในเรื่องนี้ด้วยกัน

35. บูรณาการระบบดูแลนักเรียนมาร่วมดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธด้วยเดิมต่างคนต่างอยู่
ตัวครูเรามีความเอาใจใส่นักเรียนมากขึ้น

36. ตั้งแต่การรับประทานอาหารเช้าของเด็กด้วยโดยไปดูแลการกินอาหารของเด็กนักเรียนให้
มีพิจารณาข้าวก่อนโดยมีค่างกล่าวให้รู้คุณของข้าว

37. มองเห็นความร่วมมือของชุมชนกับโรงเรียนเช่นในวันเข้าพรรษา บุญเพ็ญ การจัดทำ
บุญร้อยปีของโรงเรียนโดยมีชุมชนยื่นมือเข้ามาร่วมด้วยในการทำบุญต่าง ๆ ส่งผลทำให้โรงเรียน
ได้รับรางวัลในการประกวดมากขึ้นในหลาย ๆ กิจกรรม

38. มีการปรับปรุงวิสัยทัศน์ขึ้นมาใหม่ให้สอดคล้องกับการเข้าสู่โรงเรียนวิถีพุทธ

39. เริ่มแรกตั้งแต่การเข้าแถวเคารพธงชาติหน้าเสาธง

40. กิจกรรมหน้าเสาธงของโรงเรียนว่าสอดคล้องกับอัตลักษณ์ 29 ประการของโรงเรียนวิถี
พุทธ

41. จัดทำบูรณาการอัตลักษณ์ ไตรสิกขา เข้าในแบบการเรียนการสอนของแต่ละรายวิชา
ทุกวิชาสาระวิชา

42. ต้องการสร้างความมีระเบียบวินัยแก่บุคลากรในโรงเรียนทุกคนและมุ่งเน้นไปที่
นักเรียนโดยตรง

43. ปลุกฝังความเป็นคนดีภายใต้ศาสนาพุทธเพื่อให้นำมาใช้ในชีวิตประจำวัน

44. การพัฒนาสู่การเป็นโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำและโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทานต่อไป

45. เด็กขาดระเบียบวินัย

46. เด็กขาดการเอื้ออาทร การช่วยเหลือแบ่งปัน

47. การนำหลักธรรมคำสั่งสอนมาใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอน

48. เรื่องของความเป็นประชาธิปไตย

49. การอยู่ร่วมกัน การครองตน ไม่สร้างความเดือดร้อนและเป็นแบบอย่างที่ดี

50. มีสัมมาคารวะ รู้หน้าที่ เอื้ออาทร เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

51. เพื่อปลุกฝังให้นักเรียนเป็นคนมีคุณธรรมจริยธรรมเป็นคนดีตามหลักของ
พระพุทธศาสนา

52. เพื่อเป็นแนวทางให้ครู และบุคลากรทางการศึกษาได้ประพฤติปฏิบัติตนตามหลักของ
พระพุทธศาสนา

53. เพื่อพัฒนาโรงเรียนและกำหนดแนวทางในการปฏิบัติตนตามแนวทางของโรงเรียนวิถี
พุทธ

54. ต้องการให้เด็กมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

55. สาเหตุจากให้เด็กดำรงศาสนาได้

56. ข้าพเจ้าเกษียณอายุตั้งแต่เป็นครูสาเหตุเพราะเด็กทุกวันนี้จิตสาธารณะไม่ค่อยมี

57. เห็นครูแล้วพยายามหลบเลี่ยงแล้ว

58. ไม่ให้ความร่วมมือกับครูในการวางใจต่าง ๆ

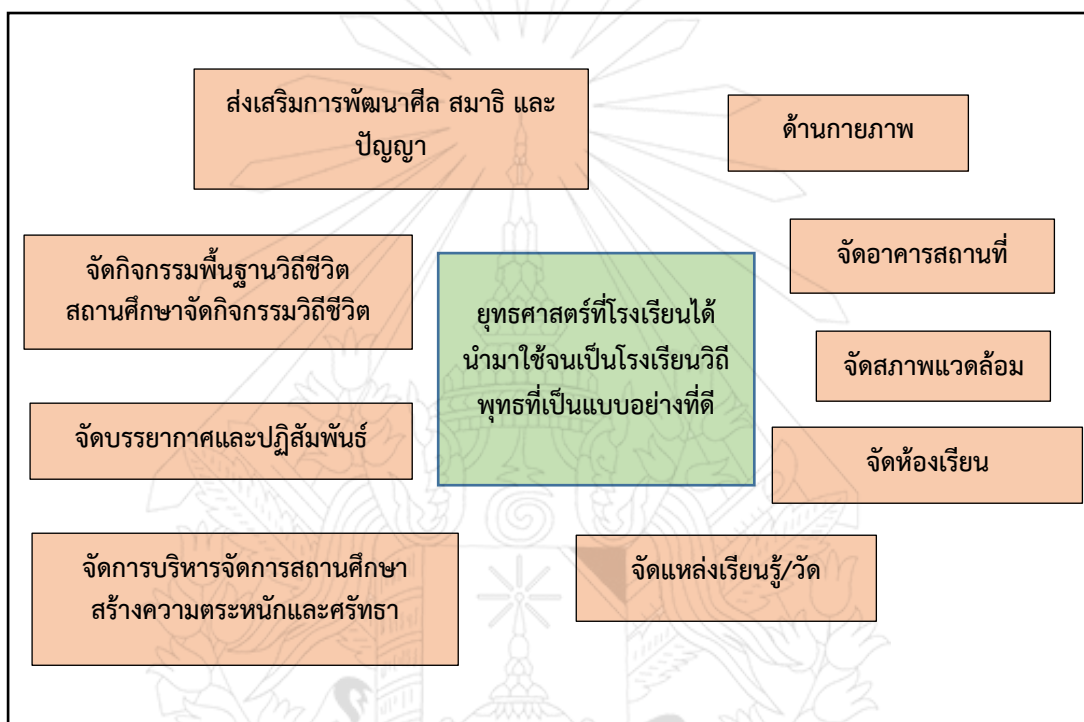
59. พยายามหลบเลี่ยงมีจิตสาธารณะ

60. อยากให้เด็กรักษาสิ่งแวดล้อม

61. กระตุ้นให้เด็กแบบพวกเราได้มีการกระทำความดี
62. รุ่นที่ ๆ มีปัญหาเค้าไม่ค่อยมีสัมมาระ ขอบโตเรียน

6.4 ยุทธศาสตร์ที่โรงเรียนได้นำมาใช้จนเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิถิ จากการศึกษาโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิถิ ผู้วิจัยพบว่าการใช้การยุทธศาสตร์ที่โรงเรียนได้นำมาใช้จนเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิถียุทธศาสตร์มีรายละเอียดในภาพที่ 6.3

ภาพที่ 6.3 ยุทธศาสตร์ที่โรงเรียนได้นำมาใช้จนเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดี

รายละเอียดของยุทธศาสตร์ที่โรงเรียนได้นำมาใช้จนเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิถิ ดังนี้

1. ใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนามาใช้แผนปฏิบัติการในโรงเรียน
2. เพื่อให้ครูและบุคลากรทางการศึกษาและผู้ในการจัดการศึกษามีความมุ่งมั่นในการดำเนินการให้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ พันธกิจและเป้าประสงค์ของโรงเรียน
3. เพื่อประสานความร่วมมือจากทุกภาคส่วนเพื่อให้การสนับสนุนการจัดการทุกภาคส่วน เพื่อให้การสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนวิถีพุทธ
4. มีการวางแผนโครงการลงสู่แผนปฏิบัติการเพื่อให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติมุ่งพฤติกรรมที่พึงประสงค์
5. จัดการบริหารงานโดยใช้ PDCA ในการดำเนินงาน
6. ตั้งเป้าหมายให้ชัดเจนเพื่อให้ขับเคลื่อนไปสู่โรงเรียนวิถีพุทธได้อย่างยั่งยืน

7. การแต่งตัวด้วยชุดขาวทั้งครูและนักเรียน
8. นั่งสมาธิช่วงก่อนขึ้นเรียนภาคบ่าย
9. นำนักเรียนไปทำบุญที่วัดในวันสำคัญ
10. ในวันสำคัญนำนักเรียนไปร่วมทำความสะอาดตามวัด สถานที่ราชการ
11. สอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมในห้องเรียนทุกสาระการเรียนรู้
12. การนั่งสมาธิก่อนเรียนทุกวัน นั่งสมาธิสวดมนต์ไหว้พระก่อนเข้าเรียนภาคบ่ายทุกวัน ๑
ละ 15-20 นาที
13. ให้ความดีสำหรับนักเรียนที่เก็บสิ่งของเพื่อนที่หายนำมาแจ้ง ครูประกาศหาเจ้าของ
และให้นักเรียนมอบหน้าเสาธงและลงบันทึกไว้
14. การเดินและรอรับอาหารโดยให้เป็นแถวและยืนรอเป็นแถวตลอด
15. ทำบุญในวันสำคัญพึงธรรมที่วัดทำประโยชน์โดยทำความสะอาดแล้วเข้าร่วมพิธีต่าง ๆ
ในวันสำคัญ
16. จัดค่ายคุณธรรมให้เรียนรู้เป็นฐาน
17. สิ่งสำคัญครูต้องมีการเตรียมความพร้อมที่ดีและ
18. เล็งให้เห็นว่าวิธีปฏิบัตินี้ ในการดำเนินการต้องมีความครอบคลุมทั้งเด็กขณะอยู่ใน
โรงเรียนและกลับไปอยู่ที่บ้านนอกโรงเรียนด้วย
19. ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองวันพุธ วันศุกร์
20. จนกระทั่งถึงต้องร่วมมือกับพ่อแม่ครัวด้วยที่จะต้องมีความรู้ในเรื่องการเตรียมอาหาร
ด้วย สามารถแยกแยะได้ว่าอาหารมังสวิรัตกับอาหารเจนั้นมีสิ่งประกอบแตกต่างกันอย่างไรสอดคล้อง
กับการเป็นโรงเรียนวิถิพุทธด้วยตามอัตลักษณ์ 29 ข้อของโรงเรียนวิถิพุทธด้วย
21. ในเรื่องวิธีการ ต้องมีการตั้งเป้าหมายให้สอดคล้องตามปรัชญาของโรงเรียนยิ่งง่ายให้
สวย รู้วินัยรู้ใช้ไอซีที ตามวิสัยทัศน์ของโรงเรียนที่กำหนดขึ้น
22. ท่านรองผู้อำนวยการเสนอในเรื่องกำหนดยุทธศาสตร์จะต้องมีห้องจริยธรรมขึ้นมาด้วย
ต้องมีลานธรรม
23. จัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน การสวดมนต์ทุกวันศุกร์
24. มุ่งหมายให้ทุกฝ่ายได้มีส่วนร่วมทั้งโรงเรียนโดยร่วมมือกับโรงเรียนปริยัติธรรมของวัด
ใกล้เคียงให้มีกิจกรรมร่วมกับตลอด
25. คุณครูผู้สอนผลักดันโรงเรียนให้เป็นสนามสอบนักเรียนกับทางคณะสงฆ์เพื่อเป็นส่วน
หนึ่งในการเป็นโรงเรียนวิถิพุทธโดยพยายามที่จะมีลักษณะพูดบ่อย ๆ ซ้ำ ๆ ให้กับตัวเด็กนักเรียนเรื่อย ๆ
26. หาจุดแข็งของโรงเรียนของบุคลากรครูที่มีความกระตือรือร้นตั้งใจทำงานหน้าที่ที่ได้รับ
มอบหมาย
27. กำหนดเป้าหมายในการทำงานร่วมกันและให้ทุกคนมีส่วนร่วม
28. ศึกษาแนวทางการพัฒนาสู่การเป็นโรงเรียนวิถิพุทธตามหลัก 29 ประการ (5 ด้าน)
29. แบ่งหน้าที่ผู้รับผิดชอบแต่ละด้าน
30. แจกแจงแนวปฏิบัติให้นักเรียนรับทราบโดยมีประธานนักเรียนเป็นแกนนำ
31. นำวิถิพุทธเข้าสู่กิจกรรมเพื่อให้ทุกคนได้ปฏิบัติโดยไม่รู้ตัว

32. การติดตามผลเป็นระยะ
33. ศึกษาแนวทางดำเนินงาน 29 ประการของโรงเรียนวิถิพุทธ
34. โดยเริ่มจากโรงเรียนลงมือทำจากข้อที่ง่ายพัฒนาให้ดีขึ้น
35. มอบหมายผู้รับผิดชอบเพื่อพัฒนาคุณภาพ
36. ทำอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอเป็นกิจวัตรประจำวัน
37. มีการประเมินตัวเองสม่ำเสมอและครบถ้วนตามประเด็น
38. แจกแจงแนวปฏิบัติให้นักเรียนรับทราบโดยมีนักเรียนแกนนำ
39. นำวิถิพุทธเข้าสู่กิจกรรมเพื่อให้ทุกคนได้ปฏิบัติโดยไม่รู้ตัว
40. การติดตาม
41. ศึกษาแนวทางจากรายละเอียด 29 ประการของโรงเรียนวิถิพุทธ
42. โดยเริ่มทำจากโรงเรียนลงมือทำจากข้อที่ทำงานไปก่อนพัฒนาให้ดีขึ้น
43. มอบหมายผู้รับผิดชอบเพื่อมุ่งพัฒนาให้ได้คุณภาพ
44. จากนั้นทำให้สม่ำเสมอจนเป็นชีวิตประจำวัน
45. มีการประเมินตนเองสม่ำเสมอครบ 29 ประการของโรงเรียนวิถิพุทธ
46. หาจุดแข็งและจุดที่ควรพัฒนาของโรงเรียนเพื่อกำหนดแนวทางพัฒนาและส่งเสริม

ต่อไป

47. วิเคราะห์ข้อมูลสารสนเทศของโรงเรียน
48. ศึกษาแนวทางการดำเนินงานของโรงเรียนวิถิพุทธ
49. กำหนดแนวทางการดำเนินงานของโรงเรียนและเป้าหมายในการทำงานร่วมกันใน

รูปแบบ PDCA

50. แจกแจงแนวปฏิบัติให้ครูและนักเรียนรับทราบ
51. ขับเคลื่อนการดำเนินงานตามแนวปฏิบัติและปฏิทินการดำเนินงานให้เป็นรูปแบบ

กิจกรรม

52. สรุปและรายงานผลการดำเนินงาน
53. พยายามตั้งสมาธิเพื่อรวบรวมสติโดยในตอนเช้าให้รวบรวมสติก่อนเข้าเรียนหนังสือในทุก ๆ วิชาโดยอาจารย์ได้นำมาใช้ช่วงที่กระผมเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2
54. โดยอาจารย์จัดให้มีพระพุทธรูปอยู่ในห้องเรียนด้วย
55. วันสำคัญทางพระพุทธศาสนาจะให้ไปทำกิจกรรมที่วัดเหมือนให้เรารู้ถึงสาระสำคัญ

ทางพระพุทธศาสนา

56. ทำให้เราเรียนหนังสือมีสติมากขึ้นเข้าใจบทเรียนมากขึ้นและ
57. มีโรงเรียนอื่น ๆ มาดูงานที่โรงเรียน
58. ทางครอบครัวที่บ้านให้การตอบรับดีขึ้นจากการตั้งใจเรียนหนังสือมากขึ้น

นอกจากนั้น ยังมียุทธศาสตร์ที่โรงเรียนได้นำมาใช้ดำเนินการในเรื่องนี้ปรับได้ตามแนวทางของ**หลักธรรมเรื่องปัญญาวุฒิธรรม 4** ประการนี้ จะส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาตามหลักไตรสิกขา ได้อย่างชัดเจน สำหรับแนวคิดเบื้องต้น ของการจัดสภาพในสถานศึกษา ที่เหมาะสมในด้านต่าง ๆ มีลักษณะดังต่อไปนี้

1. **ด้านกายภาพ** โรงเรียนจะจัดอาคารสถานที่ สภาพแวดล้อม ห้องเรียน และแหล่งเรียนรู้ที่ส่งเสริมการพัฒนา ศิล สมาธิ และปัญญา ได้แก่ มีศาลาพระพุทธรูป เด่นเหมาะสม ที่จะชวนให้ระลึกถึงพระรัตนตรัยอยู่เสมอ มีมุมหรือห้องให้ศึกษาพุทธธรรม บริหารจิต เจริญภาวนาเหมาะสมหรือมากพอที่จะบริการผู้เรียน หรือการตกแต่งบริเวณให้เป็นธรรมชาติ หรือใกล้ชิดธรรมชาติ ชวนมีใจสงบ และส่งเสริมปัญญา ได้แก่ รมรื่น มีป้ายนิเทศ ป้ายคุณธรรม ดุแลเสียงต่าง ๆ ไม่ให้อีกทีก ถ้าเปิดเพลงกระจายเสียงก็พิถีพิถันเลือกเพลงที่ส่งเสริมสมาธิ ประเทืองปัญญา เป็นต้น

2. **ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต** สถานศึกษาจัดกิจกรรมวิถีชีวิต ประจำวัน ประจำสัปดาห์ หรือในโอกาสต่าง ๆ เป็นภาพรวมทั้งสถานศึกษา ที่เป็นการปฏิบัติบูรณาการทั้ง ศิล สมาธิ และปัญญา โดยเน้นการมีวิถีชีวิต หรือวัฒนธรรมของการกิน อยู่ ดู ฟัง ด้วยสติสัมปชัญญะ เพื่อเป็นไปตามคุณค่าแท้ของการดำเนินชีวิต โดยมีกิจกรรมตัวอย่างดังนี้

- 1) มีกิจกรรมสวดมนต์ไหว้พระ ก่อนเข้าเรียน และก่อนเลิกเรียนประจำวัน (เพื่อใกล้ชิดศาสนา)
- 2) มีกิจกรรมรับศีลหรือทบทวนศีลทุกวัน อาจเป็นบทกลอนหรือเพลง เช่นเดียวกับกิจกรรมแผ่เมตตา (เพื่อให้ตระหนักถึงการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข)
- 3) มีกิจกรรมทำสมาธิรูปแบบต่าง ๆ เช่นนั่งสมาธิ ท่องอาขยาน สวดมนต์สร้างสมาธิหรือทำสมาธิเคลื่อนไหวอื่น ๆ เป็นประจำวันหรือก่อนเรียน(เพื่อพัฒนาสมาธิ)
- 4) มีกิจกรรมพิจารณาอาหารก่อนรับประทานอาหารกลางวัน (เพื่อให้กินเป็น กินอย่างมีสติ มีปัญญาเข้าใจ)
- 5) มีกิจกรรมอาสาตาวินัย ศิล (เพื่อให้อยู่เป็น อยู่อย่างสงบสุข)
- 6) มีกิจกรรมประเมินผล การปฏิบัติธรรม (ศีล สมาธิ ปัญญา) ประจำวัน (เพื่อให้อยู่เป็น)
- 7) มีการสวดมนต์ ฟังธรรมประจำสัปดาห์หรือในวันพระ(เพื่อพัฒนา ศิล สมาธิปัญญา)
- 8) มีกิจกรรมบันทึกและยกย่องการปฏิบัติธรรม (เน้นย้ำและเสริมแรงการทำสมาธิ)
- 9) ทุกห้องเรียน มีการกำหนดข้อตกลงในการอยู่ร่วมกัน โดยเข้าใจเหตุผล และประโยชน์ที่มีต่อการอยู่ร่วมกัน (พัฒนาศีล /วินัย ด้วยปัญญา)

3. **ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์** สถานศึกษาส่งเสริมบรรยากาศของการใฝ่เรียนรู้ และพัฒนาไตรสิกขา หรือส่งเสริมการมีวัฒนธรรม แสวงปัญญา และมีปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตรต่อกัน มีบรรยากาศของการเคารพอ่อนน้อม ยิ้มแย้มแจ่มใส การมีความเมตตากรุณาต่อกัน ทั้งครูต่อนักเรียน นักเรียนต่อครู นักเรียนต่อนักเรียน และครูต่อครูด้วยกัน และโรงเรียนส่งเสริมให้บุคลากร และนักเรียนปฏิบัติตน เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น เช่น การลด ละ เลิกอบายมุขการเสียสละ เป็นต้น

4. **ด้านการบริหารจัดการสถานศึกษา** โดยบุคลากรในสถานศึกษา ร่วมกับผู้ปกครอง และชุมชน สร้างความตระหนักและศรัทธา รวมทั้งเสริมสร้างปัญญาเข้าใจในหลักการและวิธีดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธร่วมกัน ทั้งนี้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ครู และผู้บริหารเพียรพยายามสนับสนุนโดยลักษณะต่าง ๆ และการปฏิบัติตนเอง ที่จะสนับสนุนและเป็นตัวอย่างในการพัฒนาผู้เรียน ตามวิถีชาวพุทธ สถานศึกษาวิเคราะห์จัดจุดเน้น หรือรูปแบบรายละเอียดโรงเรียนวิถีพุทธ ตามความเหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษา ซึ่งแต่ละสถานศึกษา จะมีจุดเน้น และรายละเอียดรูปแบบที่แตกต่างกันได้ เช่น บางสถานศึกษาจะมีจุดเน้น ประยุกต์ไตรสิกขา ในระดับชั้นเรียนมีการ

จัดกระบวนการเรียนรู้รายวิชา บางโรงเรียนเน้นประยุกต์ในระดับกิจกรรมวิถีชีวิตประจำวันแบบภาพรวม บางโรงเรียนอาจทำทั้งระบบทุกส่วนของการจัดการศึกษา

6.5 เงื่อนไขเชิงบริบทเฉพาะที่มีผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์เหล่านั้น

จากการศึกษาปรากฏการณ์ถึงยุทธศาสตร์ที่โรงเรียนได้นำมาใช้จนเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิถีในประเด็นเกี่ยวกับเงื่อนไขเชิงบริบทเฉพาะที่มีผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์เหล่านั้นผู้อำนวยการและท่านรองผู้อำนวยการพร้อมคุณครูผู้สอนศึกษานิเทศน์ กรรมการสถานศึกษาประธานนักเรียน และนักเรียนแกนนำในการดำเนินกิจกรรมโรงเรียนวิถีพุทธ เพื่อให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เพื่อให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย เพื่อให้สอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายต่าง ๆ ของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ดังรายละเอียดในภาพที่ 6.4

ภาพที่ 6.4 เงื่อนไขเชิงบริบทเฉพาะที่มีผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์

รายละเอียดเงื่อนไขสอดคล้องที่ควรต้องนำโรงเรียนวิถีพุทธมาใช้

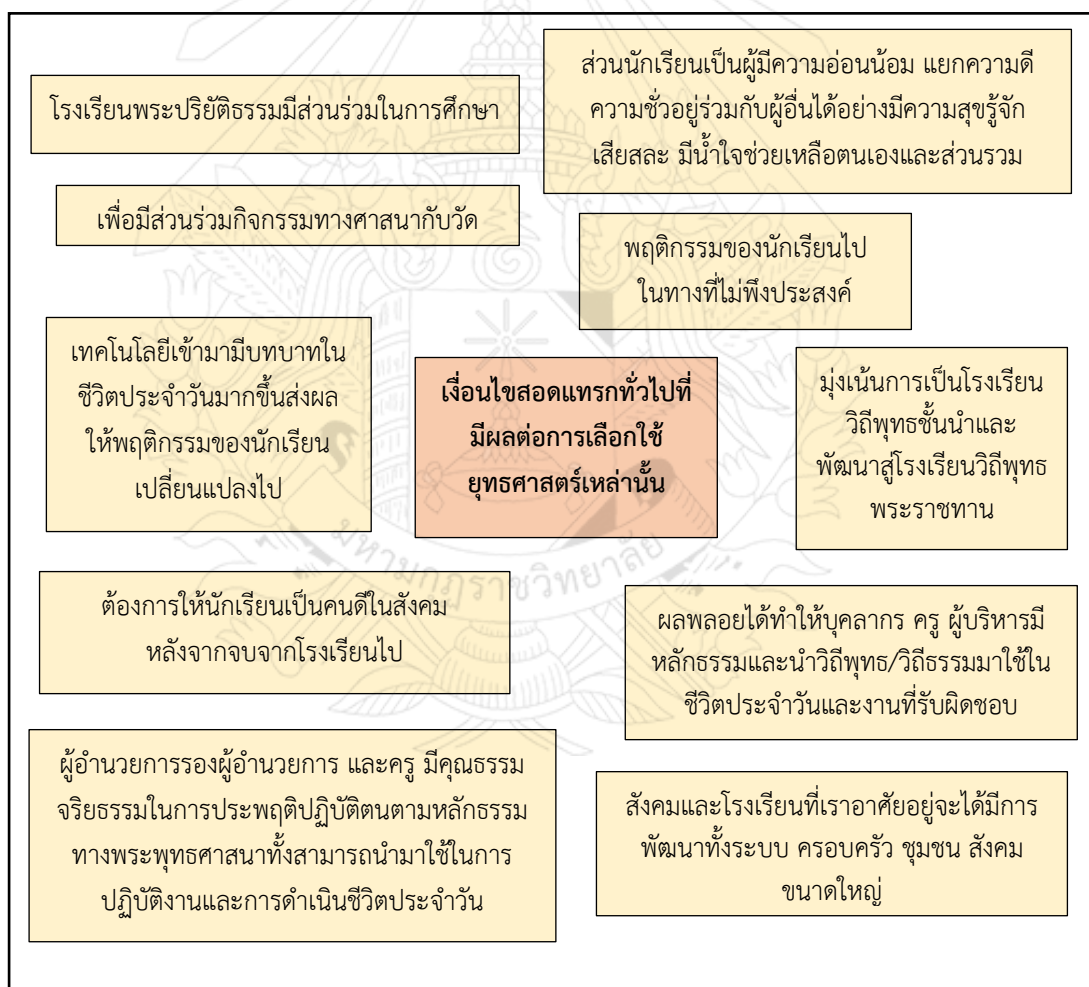
1. เพื่อให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

2. เพื่อให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย
3. เพื่อให้สอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ
4. เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายต่าง ๆ ของกระทรวงศึกษาธิการ
5. เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
6. สภาพชุมชนมีเขตบริการหลายหมู่บ้านทำให้มีความแตกต่างระหว่างบุคคล
7. บิดามารดาไม่มีเวลาดูแลเอาใจใส่บุตรหลานเท่าที่ควรส่งผลให้มีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงได้
8. โรงเรียนอยู่ในบริบทสภาพกึ่งชนบทกึ่งเมืองทำให้ต้องดูแลมากขึ้น
9. อยากให้นักเรียนมีคุณธรรมจริยธรรมเป็นคนดีในสังคม ครอบครัว
10. นักเรียนที่เก็บสิ่งของคนอื่นได้ให้นำมาคืนเจ้าของโดยนำมาแจ้งครู ครูก็จะประกาศหรือแจ้งให้เจ้าของมารับ แล้วทำพิธีให้นักเรียนมอบต่อหน้าเสาธงให้เพื่อน ๆ ทุกคนแสดงความยินดีและทำการบันทึก
11. ส่วนประกอบทางครอบครัวทางบ้านปลูกฝังตัวเด็กว่าให้มาเรียนอย่างเดียวไม่ประสงค์ที่จะปรับเปลี่ยนนิสัยของเด็ก บอกเด็กให้เวลาทำงานต้องทำโชว์ เวลามีคนเห็น ถ้าไม่มีใครเห็นไม่ต้องทำ ทั้งตัวเด็กนักเรียนมักจะต้องมีการทำโชว์เมื่อมีคนอื่น ๆ ดูอยู่ด้วย เมื่อไม่มีใครอยู่ก็จะต่อต้านที่จะทำบอกว่าไม่มีใครอยู่จะทำทำไม
12. ไม่ว่าแห่งไหนตำบลใดตัวนักเรียนพฤติกรรมในเชิงซู้สาว เด็กสูบบุหรี่
13. ความเป็นอยู่ของครอบครัว ส่วนหนึ่งคนที่อยู่หมู่บ้านนี้ในลักษณะกึ่งเมืองกึ่งชนบท มีครอบครัวที่อพยพมาจากที่อื่นเข้ามาด้วย
14. ตัวผู้ปกครองไม่มีเวลาดูแลเด็กนักเรียนเนื่องจากต้องทำงานรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมทำงานแบบเข้าไปเย็นกลับ
15. เขตบริการของเรา มีปัญหาการย้ายเข้าย้ายออกโรงเรียนกลางคัน เกี่ยวข้องทุกฝ่ายที่เรียกว่ากลุ่มเสี่ยง ต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเด็กที่อยู่ในกลุ่มเสี่ยงให้ได้
16. เห็นความสำคัญของวิถีพุทธที่มีบทบาทในชีวิตประจำวันตั้งแต่ตื่นนอนจนถึงเวลานอน
17. การใช้จุดแข็งมาพัฒนาผู้เรียนให้เกิดคุณลักษณะที่ดี (ต่อตนเอง ผู้อื่น ชุมชน ครอบครัว)
18. การสร้างคุณธรรม ระเบียบวินัย และคุณลักษณะที่พึงประสงค์
19. การใช้จุดแข็งในการพัฒนาผู้เรียนให้เกิดคุณลักษณะที่ดี ต่อตนเอง ผู้อื่น ชุมชน ครอบครัว
20. ต้องการสร้างคุณธรรมและระเบียบวินัย และคุณลักษณะอันพึงประสงค์เข้าสู่สังคมขนาดเล็ก ครอบครัว ชุมชน และสังคมต่อไป
21. ความสำคัญของโรงเรียนวิถีพุทธที่ทำให้โรงเรียนสามารถกำหนดยุทธศาสตร์หรือแนวทางการดำเนินงานได้อย่างดี
22. โดยโรงเรียนมีการวิเคราะห์จุดแข็งของโรงเรียน จุดที่ควรพัฒนาแล้ว
23. นำกิจกรรมที่ส่งเสริมหรือพัฒนามาจัดให้กับครูและนักเรียนทำให้โรงเรียนสามารถดำเนินงานได้ตามแนวทางของโรงเรียนวิถีพุทธเพราะนิสัยของเด็กไม่ค่อยดี ผู้ปกครองมักบอกรับไม่ทำตามตามที่ครูใช้ มีทัศนคติไม่ดีเมื่อครูมอบหมายให้ทำกิจกรรมต่าง ๆ

24. มีการสวดมนต์ไหว้พระ ประธานแบ่งห้อง ๆ ออกเป็นกลุ่ม ๆ กระจายเป็นฐาน ๆ มีกิจกรรมธรรมะ ประมาณ 7-8 ฐาน โดยมีพระอาจารย์มาคอยให้คำแนะนำ

6.6 เจื่อนไขสอดแทรกทั่วไปที่มีผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์เหล่านั้น

จากการศึกษาปรากฏการณ์ถึงยุทธศาสตร์ที่โรงเรียนได้นำมาใช้จนเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิถึในประเด็นเกี่ยวกับเจื่อนไขเชิงบริบททั่วไปที่มีผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์เหล่านั้นผู้อำนวยการและท่านรองผู้อำนวยการพร้อมคุณครูผู้สอนศึกษานิเทศน์ กรรมการสถานศึกษาประธานนักเรียน และนักเรียนแกนนำในการดำเนินกิจกรรมโรงเรียนวิถีพุทธเพื่อให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เพื่อให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย เพื่อให้สอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายต่าง ๆ ของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา โรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิถึในประเด็นเกี่ยวกับเจื่อนไขเชิงบริบททั่วไป ดังรายละเอียดในภาพที่ 6.5

ภาพที่ 6.5 เจื่อนไขสอดแทรกทั่วไปที่มีผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์เหล่านั้น

รายละเอียดเงื่อนไขสอดแทรกทั่วไปที่มีผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์

1. เพื่อให้โรงเรียนพระปริยัติธรรมมีส่วนร่วมในการศึกษา
2. เพื่อมีส่วนร่วมกิจกรรมทางศาสนากับวัด
3. พฤติกรรมของนักเรียนไปในทางที่ไม่พึงประสงค์
4. บิดามารดามีอาชีพรับจ้างทำงานกะกลางคืนในโรงงานส่วนใหญ่
5. เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันมากขึ้นส่งผลให้พฤติกรรมของนักเรียน

เปลี่ยนแปลงไป

6. ต้องการให้นักเรียนเป็นคนดีในสังคม หลังจากจบจากโรงเรียนไป
7. เข้าค่ายคุณธรรม (โรงเรียนจักเข้าค่ายจัดเป็นฐานต่าง ๆ)
8. วันสำคัญนักเรียนไปทำบุญและไปร่วมพิธีกับชุมชน
9. การสอนในสาระสังคมและสาระอื่น ๆ จะสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมตลอด
10. การมีความเอื้ออาทร ช่วยเหลือดูแลเพื่อน ๆ หัวใจของ
11. การทักทาย สวัสดี มารยาทที่ดีงาม เวลาเดินผ่านก้มหัวและกล่าวแสดงความขอบคุณ

เมื่อมีผู้ให้สิ่งของ

12. มุ่งเน้นการเป็นโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำและพัฒนาสู่โรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน
13. ผลพลอยได้ทำให้บุคลากร ครู ผู้บริหารมีหลักธรรมและนำวิถีพุทธ/วิถีธรรมมาใช้ใน

ชีวิตประจำวันและงานที่รับผิดชอบ

14. ส่วนนักเรียนเป็นผู้มีความอ่อนน้อม แยกความดีความชั่วอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขรู้จักเสียสละ มีน้ำใจช่วยเหลือตนเองและส่วนรวม

15. สังคมและโรงเรียนที่เราอาศัยอยู่จะได้มีการพัฒนาทั้งระบบ ครอบครัว ชุมชน สังคมขนาดใหญ่

16. มุ่งเน้นการเป็นโรงเรียนวิถีพุทธอย่างยั่งยืนพัฒนาอย่างต่อเนื่อง
17. มีการบูรณาการผู้บริหาร ครู สามารถนำหลักธรรมวิถีพุทธมาใช้ในชีวิตประจำวัน
18. สังคมและชุมชนที่เราอาศัยอยู่จะได้มีการพัฒนาทั้งระบบที่เป็นรูปแบบและมีประสิทธิภาพ ครอบครัว ชุมชน สังคมขนาดใหญ่ได้รับการพัฒนายิ่งขึ้น

19. เป้าหมายที่จะพัฒนาโรงเรียนให้เป็นโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน

20. ผู้อำนวยการรองผู้อำนวยการ และครู มีคุณธรรมจริยธรรมในการประพฤติปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งสามารถนำมาใช้ในการปฏิบัติงานและการดำเนินชีวิตประจำวัน

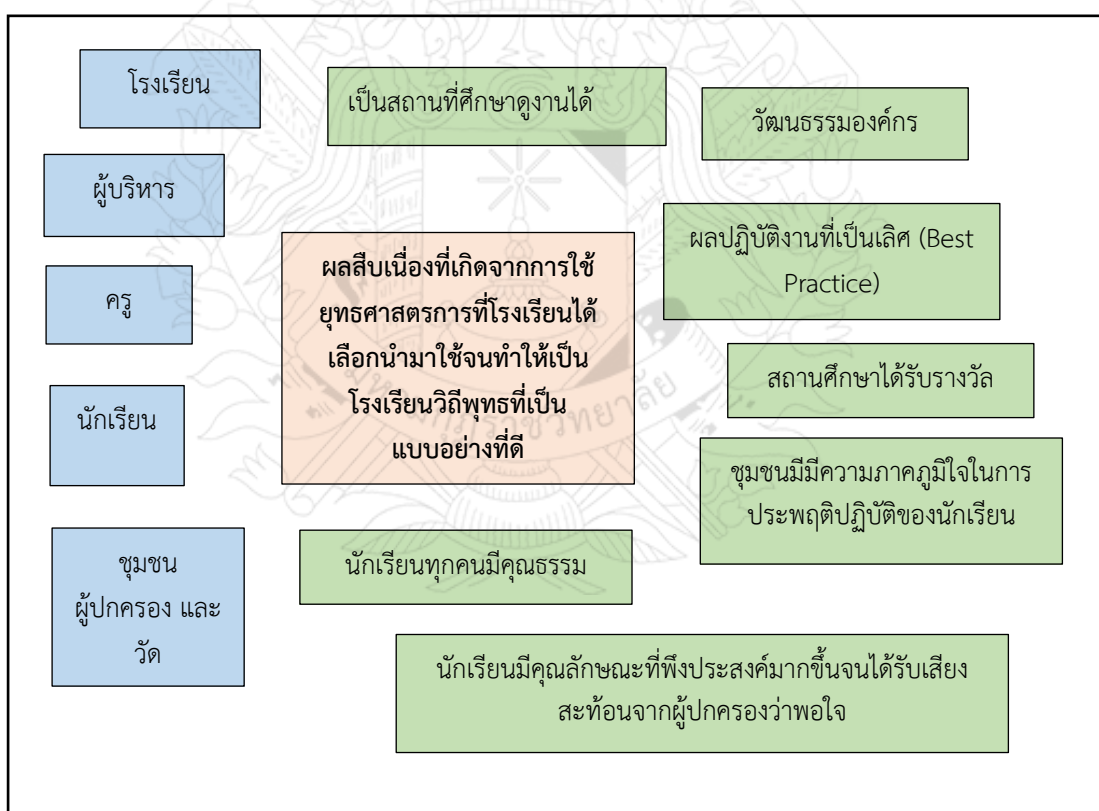
21. นักเรียนเป็นคนอ่อนน้อมถ่อมตน มีคุณธรรมจริยธรรม สามารถแยกแยะความดีและความชั่วได้ที่สำคัญนักเรียนนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้

6.7 ผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้นจากการใช้ยุทธศาสตร์ที่โรงเรียนได้เลือกนำมาใช้จนทำให้เป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดี

จากการศึกษาปรากฏการณ์ถึงยุทธศาสตร์ที่โรงเรียนได้นำมาใช้จนเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิถีนี้นั้นประเด็นเกี่ยวกับผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์เหล่านั้น

ผู้อำนวยการและท่านรองผู้อำนวยการพร้อมคุณครูผู้สอนศึกษานิเทศน์ กรรมการสถานศึกษาประธานนักเรียน และนักเรียนแกนนำในการดำเนินกิจกรรมโรงเรียนวิถีพุทธเพื่อให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เพื่อให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย เพื่อให้สอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายต่าง ๆ ของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา โรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิถึในประเด็นเกี่ยวกับผลสืบเนื่องที่เกิดจากการใช้ยุทธศาสตร์การที่โรงเรียนได้เลือกนำมาใช้จนทำให้เป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดี ได้ก่อให้เกิดการปรับปรุงแบบโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดี นำไปสู่การกำหนดเป้าหมาย และการเลือกกิจกรรมที่ทำให้โรงเรียนวิถีพุทธเป็นแบบอย่างที่ดี ครูผู้ปกครอง และชุมชนช่วยสนับสนุนให้กระบวนการเรียนการสอนเกิดการเปลี่ยนแปลงที่เน้นการบูรณาการ และการสร้างสรรค์กิจกรรมที่เกิดจากความรู้อธิปไตยร่วมกัน โดยมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญ คือ การปรับปรุงและการพัฒนาคุณภาพนักเรียน จากการศึกษาปรากฏการณ์โรงเรียนวิถีพุทธเป็นแบบอย่างที่ดีในครั้งนี้พบว่า มีผลสืบเนื่องที่เกิดจากการใช้ยุทธศาสตร์โรงเรียนวิถีพุทธเกี่ยวกับด้านโรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนมีคุณภาพและมาตรฐาน ความภาคภูมิใจในงาน และการยอมรับจากภายนอกและด้านชุมชน ได้แก่ การขยายจิตสำนึกโรงเรียนวิถีพุทธ ดังรายละเอียดในภาพที่ 6.6

ภาพที่ 6.6 ผลสืบเนื่องที่เกิดจากการใช้ยุทธศาสตร์

รายละเอียดผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้นจากการใช้ยุทธศาสตร์ที่โรงเรียนได้เลือกนำมาใช้ดังนี้

1. มีผลการปฏิบัติงานที่เป็นเลิศ (BEST PRACTICE)
2. เกิดการปฏิบัติต่อเนื่องจนเป็นวัฒนธรรมองค์กร
3. นักเรียนเป็นตัวแทนแข่งขันโครงการคุณธรรมระดับเขต
4. สถานศึกษาได้รับรางวัลมากมายเช่นโรงเรียนวิถิพุทธ โรงเรียนสถานศึกษาพอเพียง ระบบดูแลช่วยเหลือระดับยอดเยี่ยมสถานศึกษาสีขาวดีเด่น บ้านนักวิทยาศาสตร์น้อย เป็นต้น
5. นักเรียนทุกคนมีคุณธรรม
6. ยิ้มง่าย ไหว้สวย
7. ใฝ่เรียนรู้
8. แก้ปัญหาได้
9. มีความรับผิดชอบในการเรียน การทำงาน
10. นักเรียนมีมารยาทดีมีคุณธรรมมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่รู้จักแบ่งปันทำงานเป็นกลุ่มมีความสามัคคี
11. นักเรียนมีการพูดจาไพเราะ
12. นักเรียนเข้าร่วมในพิธีทางศาสนา มีความสำรวม
13. หลังจากนั้นเด็กก็ดีขึ้นได้บางส่วนแต่ต้องค่อย ๆ เป็นค่อย ๆ ทำให้ใจเย็น ๆ อยากรจะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเด็กนักเรียน
14. ถึงผลตอบรับที่ผ่านมาดี ทางชุมชนผู้ใหญ่บ้าน ทั้งท่านนายกเทศมนตรี ให้การตอบรับดีขึ้น รวมทั้งผู้ปกครองมีทัศนคติที่ดีขึ้นกับกิจกรรมต่าง ๆ ที่ทางโรงเรียนได้จัดขึ้นที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนวิถิพุทธ
15. โดยกำหนดให้ใส่ชุดขาวทุกวันศุกร์
16. ได้รับคำชมจากทางพระอาจารย์ในวัดในการทำกิจกรรมของนักเรียนของ
17. โรงเรียนเด็กนักเรียนเยอะขึ้นเพราะเป็นโรงเรียนขยายโอกาสเพิ่มมัธยมปีที่ 1-ปีที่3
18. ครู บุคลากรในโรงเรียนทำงานอย่างมีระบบกระบวนการตลอดจนทำงานร่วมกันอย่างมีความสุข
19. นักเรียนมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์มากขึ้นจนได้รับเสียงสะท้อนจากผู้ปกครองว่าพอใจ
20. การปฏิบัติกิจกรรมประจำวันโดยใช้หลักการวิถิพุทธสอดแทรกในทุก ๆ กิจกรรม
21. กระบวนการในการทำงานในโรงเรียนเป็นไปอย่างมีระบบการทำงานและการอยู่ร่วมกันบทบาทสำคัญของทุกคนมีระบบมากขึ้น
22. นักเรียนมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ปฏิบัติจนให้เป็นกิจวัตรประจำวันเป็นนิสัยทำอย่างยั่งยืน
23. กระบวนการทำงานในโรงเรียนเป็นไปอย่างมีระบบ
24. การทำงานและการอยู่ร่วมกัน บทบาทสำคัญของทุกคนมีระบบมากขึ้น
25. โรงเรียนเป็นแบบอย่างโรงเรียนต้นแบบโรงเรียนวิถิพุทธที่สามารถเป็นสถานที่ศึกษาทำงานได้

26. ผู้อำนวยการ รองผู้อำนวยการและครูในโรงเรียนเป็นที่เปี่ยมด้วยคุณธรรมจริยธรรมทำงานด้วยความซื่อสัตย์

27. นักเรียนมีความประพฤติมีวินัยในตนเอง มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ครบถ้วน

28. ชุมชน ผู้ปกครอง และชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานมีความภาคภูมิใจในการประพฤติปฏิบัติของนักเรียน

สรุปผลสืบเนื่องที่เกิดจากการใช้ยุทธศาสตร์การที่โรงเรียนได้เลือกนำมาใช้จนทำให้เป็นโรงเรียนวิถีสู่ความเป็นแบบอย่างที่ดี ได้ก่อให้เกิดการปรับปรุงแบบโรงเรียนวิถีสู่ความเป็นแบบอย่างที่ดี โรงเรียนธรรมวิถีสู่ความเป็นประเดิมเกี่ยวกับผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์เหล่านั้นผู้อำนวยการและท่านรองผู้อำนวยการพร้อมคุณครูผู้สอนศึกษานิเทศน์ กรรมการสถานศึกษาประธานนักเรียน และนักเรียนแกนนำในการดำเนินกิจกรรมโรงเรียนวิถีสู่ความเป็นแบบอย่างที่ดี เพื่อให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เพื่อให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย เพื่อให้สอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายต่าง ๆ ของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

6.8 ข้อสรุปเชิงทฤษฎี

นักเรียนเป็นเป้าหมายที่สำคัญที่สุดของการจัดการศึกษาโรงเรียนวิถีสู่ความเป็นแบบอย่างที่ดี ทั้งผู้ปกครอง ครูผู้บริหารโรงเรียน ตลอดจนผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนร่วมกันจัดการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาการที่สมบูรณ์และสมดุลทั้งร่างกาย จิตใจ อารมณ์สติปัญญา และอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข รวมทั้งมีความรู้ความสามารถ เจตคติและค่านิยมที่จะพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต จากการศึกษาปรากฏการณ์โรงเรียนวิถีสู่ความเป็นแบบอย่างที่ดี ผู้วิจัยพบว่านักเรียนมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ปฏิบัติจนให้เป็นกิจวัตรประจำวันเป็นนิสัยทำอย่างยั่งยืน กระบวนการทำงานในโรงเรียนเป็นไปอย่างมีระบบ การทำงานและการอยู่ร่วมกัน บทบาทสำคัญของทุกคนมีระบบมากขึ้น โรงเรียนเป็นแบบอย่างโรงเรียนต้นแบบโรงเรียนวิถีสู่ความเป็นแบบอย่างที่ดีที่สามารถเป็นสถานที่ศึกษาดูงานได้ ผู้อำนวยการ รองผู้อำนวยการและครูในโรงเรียนเป็นที่เปี่ยมด้วยคุณธรรมจริยธรรมทำงานด้วยความซื่อสัตย์ นักเรียนมีความประพฤติมีวินัยในตนเอง มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ครบถ้วน ชุมชน ผู้ปกครอง และชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานมีความภาคภูมิใจในการประพฤติปฏิบัติของนักเรียนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นและมีผลกระทบต่อโรงเรียนธรรมวิถีสู่ความเป็นแบบอย่างที่ดีคือนักเรียนมีคุณธรรมจริยธรรม จะเห็นได้จากโรงเรียนอื่นเข้ามาศึกษาดูงานการจัดการศึกษาเป็นจำนวนมาก เนื่องจากโรงเรียนมีชื่อเสียงด้านความพร้อมทางวิชาการ การทุ่มเทในดำเนินงานวิชาการของคณะครูและผู้บริหารโรงเรียนที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพนักเรียนให้บรรลุตามเป้าหมายของหลักสูตรศึกษา

6.9 สรุปผลการวิจัย

โดยผู้วิจัยพบว่า ลักษณะโรงเรียนวิถีสู่ความเป็นแบบอย่างที่ดีมีหลายประเด็น ได้แก่ แนวทางการเริ่มต้นโรงเรียนวิถีสู่ความเป็นแบบอย่างที่ดี ลักษณะของโรงเรียนวิถีสู่ความเป็นแบบอย่างที่ดี มีสาเหตุหรือมีปัจจัยจากอะไร (Causal Conditions) สภาพปัญหาของสังคมที่มันเป็นทุกวันนี้ ปัญหาเด็กขาดเรียนปัญหาเด็กที่มาเรียนแต่ไม่ยอมเข้าแถว ปัญหาเด็กไม่ค่อยฟังพ่อแม่ ปัญหาของเด็กในสภาพลูกเทวดาตามที

ปรากฏอยู่ทุกวันนี้ ปัญหาที่เด็กชอบแข่งจักรยานยนต์หนีเที่ยวไม่ยอมเข้าเรียน พยายามสร้างความตระหนักให้กับคุณครู ต่อสภาพปัญหาเหล่านี้เด็กของเราจะสามารถอยู่ได้ในสังคมหรือไม่ ในเมื่อเราเป็นคุณครูจุดประสงค์หลักของเราก็คือเมื่อนักเรียนจบออกไปแล้วคุณครูต้องหาวิธีการที่จะสร้างความมีคุณธรรมจริยธรรมติดตัวนักเรียนออกไปสู่สังคมเพราะตัวนักเรียนคือผลิตผลของหน่วยงานเราหรือของโรงเรียน

เพื่อศึกษายุทธศาสตร์ (Strategies) ที่โรงเรียนธรรมวิถีนานาชาติได้นำมาใช้จนเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีได้ว่ามียุทธศาสตร์อะไรบ้าง โดยมีเงื่อนไขเชิงบริบทเฉพาะ (Contextual Conditions) และเงื่อนไขสอดแทรกทั่วไป (Intervening Conditions) อะไรที่มีผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์เหล่านั้น

ยุทธศาสตร์ที่โรงเรียนได้นำมาใช้ดำเนินการในเรื่องนี้ปรับได้ตามแนวทางของหลักธรรมเรื่องปัญญาคุณธรรม 4 ประการนี้ โรงเรียนวิถีพุทธเน้นการจัดสภาพทุก ๆ ด้านเพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนพัฒนาตามหลักธรรมอย่างบูรณาการที่ส่งเสริมให้เกิดความเจริญงอกงามตามลักษณะแห่งปัญญาคุณธรรม

การพัฒนาสู่โรงเรียนวิถีพุทธที่ชัดเจนมีประสิทธิภาพ จำเป็นต้องพิจารณาองค์ประกอบและลำดับขั้นตอนที่เป็นระบบ และลำดับขั้นตอนขององค์ประกอบต่อไปนี้ เป็นข้อเสนอเชิงตัวอย่างที่สถานศึกษาสามารถนำไปพิจารณาปรับใช้ได้ตามความเหมาะสม ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. **ขั้นเตรียมการ:** ที่จะให้การจัดโรงเรียนวิถีพุทธดำเนินไปโดยสะดวกด้วยศรัทธาและฉันทะ

2. **ขั้นดำเนินการจัดสภาพและองค์ประกอบ:** ที่จะเป็นปัจจัย เป็นกิจกรรม เป็นเครื่องมือสู่การพัฒนาผู้เรียนได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับลักษณะแห่งปัญญาคุณธรรม

3. **ขั้นดำเนินการพัฒนาผู้เรียนและบุคลากรตามระบบไตรสิกขา:** ซึ่งเป็นขั้นตอนที่เป็นหัวใจของการดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธ ซึ่งต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

ลักษณะแห่งปัญญาคุณธรรม 4 ประการ คือ

- 1) สัมปยุตสังเสวะ หมายถึง การอยู่ใกล้คนดี ใกล้ผู้มี ครู อาจารย์ดี มีข้อมูล มีสื่อที่ดี
- 2) สัทธัมมัสสวนะ หมายถึง เอาใจใส่ศึกษาโดยมีหลักสูตรการเรียนการสอนที่ดี
- 3) โยนิโสมนสิการ หมายถึง มีกระบวนการคิดวิเคราะห์ พิจารณาเหตุผลที่ดีและถูกวิธี และ
- 4) ธัมมานุฉินมปฏิบัติ หมายถึง ความสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตได้ถูกต้องเหมาะสม จะ

ส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาตามหลักไตรสิกขา ได้อย่างชัดเจน

สำหรับแนวคิดเบื้องต้น ของการจัดสภาพในสถานศึกษา ที่เหมาะสมในด้านต่าง ๆ มีลักษณะดังต่อไปนี้

1. **ด้านกายภาพ** โรงเรียนจะจัดอาคารสถานที่ สภาพแวดล้อม ห้องเรียน และแหล่งเรียนรู้ที่ส่งเสริมการพัฒนาศีล สมาธิ และปัญญา ได้แก่ มีศาลาพระพุทธรูป เด่นเหมาะสม ที่จะชวนให้ระลึกถึงพระรัตนตรัยอยู่เสมอ มีมุมหรือห้องให้ศึกษาพุทธธรรม บริหารจิต เจริญภาวนาเหมาะสมหรือมากพอที่จะบริการผู้เรียน หรือการตกแต่งบริเวณให้เป็นธรรมชาติ หรือใกล้ชิดธรรมชาติ ชวนมีใจสงบ และส่งเสริมปัญญา ได้แก่ รมรื่น มีป้ายนิเทศ ป้ายคุณธรรม ดูแลเสียงต่าง ๆ ไม่ให้อึกทึก ถ้าเปิดเพลงกระจายเสียงก็พิถีพิถันเลือกเพลงที่ส่งเสริมสมาธิ ประเทืองปัญญา เป็นต้น

2. **ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต** สถานศึกษาจัดกิจกรรมวิถีชีวิต ประจำวัน ประจำสัปดาห์ หรือในโอกาสต่าง ๆ เป็นภาพรวมทั้งสถานศึกษา ที่เป็นการปฏิบัติบูรณาการทั้ง ศิล สมาธิ และปัญญา โดยเน้นการมีวิถีชีวิต หรือวัฒนธรรมของการกิน อยู่ ดู ฟัง ด้วยสติสัมปชัญญะ เพื่อเป็นไปตามคุณค่าแท้ของการดำเนินชีวิต

3. **ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์** สถานศึกษาส่งเสริมบรรยากาศของการใฝ่เรียนรู้ และพัฒนาไตรสิกขา หรือส่งเสริมการมีวัฒนธรรม แสวงปัญญา และมีปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตรต่อกัน มีบรรยากาศของการเคารพอ่อนน้อม ยิ้มแย้มแจ่มใส การมีความเมตตากรุณาต่อกัน ทั้งครูต่อนักเรียน นักเรียนต่อครู นักเรียนต่อนักเรียน และครูต่อครูด้วยกัน และโรงเรียนส่งเสริมให้บุคลากร และนักเรียนปฏิบัติตน เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น เช่น การลด ละ เลิกอบายมุขการเสียสละ เป็นต้น

4. **ด้านการบริหารจัดการสถานศึกษา** โดยบุคลากรในสถานศึกษา ร่วมกับผู้ปกครอง และชุมชน สร้างความตระหนักและศรัทธา รวมทั้งเสริมสร้างปัญญาเข้าใจในหลักการและวิธีดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธร่วมกัน ทั้งนี้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ครู และผู้บริหารเพียรพยายามสนับสนุนโดยลักษณะต่าง ๆ และการปฏิบัติตนเอง ที่จะสนับสนุนและเป็นตัวอย่างในการพัฒนาผู้เรียน ตามวิถีชาวพุทธ สถานศึกษาวิเคราะห์จัดจุดเน้น หรือรูปแบบรายละเอียดโรงเรียนวิถีพุทธ ตามความเหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษา ซึ่งแต่ละสถานศึกษา จะมีจุดเน้น และรายละเอียดรูปแบบที่แตกต่างกันได้ เช่น บางสถานศึกษาจะมีจุดเน้น ประยุกต์ไตรสิกขา ในระดับชั้นเรียนมีการจัดกระบวนการเรียนรู้รายวิชา บางโรงเรียนเน้นประยุกต์ในระดับกิจกรรมวิถีชีวิตประจำวันแบบภาพรวม บางโรงเรียนอาจทำทั้งระบบทุกส่วนของการจัดการศึกษาความเป็นอัตลักษณ์ 29 ประการของความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ และเพื่อให้เป็นแนวทางการพัฒนาให้เป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่สมบูรณ์แบบ และเป็นแนวทางต่อ ๆ ไป ได้กำหนดให้ 29 ประการสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ เป็นแนวทางของการประเมินถึงความเป็นไปได้ในแต่ละด้าน แนวทางดำเนินการ 29 ประการสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ ประกอบด้วย (สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา, 2563)

ด้านกายภาพ 7 ประการ

1. มีป้ายโรงเรียนวิถีพุทธ
2. มีพระพุทธรูปหน้าโรงเรียน
3. มีพระพุทธรูปประจำห้องเรียน
4. มีพระพุทธรูปศาสนสุภาสิต วาจาธรรม พระราชดำรัสติดตามที่ต่าง ๆ
5. มีความสะอาด สงบ ร่มรื่น
6. มีห้องพระพุทธรูปศาสนาหรือลานธรรม
7. ไม่มีสิ่งเสพติด เหล้า บุหรี่ 100%

ด้านการเรียนการสอน 5 ประการ

1. บริหารจิต เจริญปัญญา ก่อนเข้าเรียน เข้า บ่าย ทั้งครู และ นักเรียน
2. บูรณาการวิถีพุทธ ทุกกลุ่มสาระ และในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
3. ครู พานักเรียนทำโครงการคุณธรรม กิจกรรมจิตอาสาสัปดาห์ละ 1 ครั้ง
4. ครู ผู้บริหาร และ นักเรียน ทุกคน ไปปฏิบัติศาสนกิจที่วัดเดือนละ 1 ครั้ง มีวัดเป็นแหล่งเรียนรู้

5. ครู ผู้บริหาร และ นักเรียนทุกคน เข้าค่ายปฏิบัติธรรมอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง

ด้านพฤติกรรม ครู ผู้บริหารโรงเรียนและนักเรียน 5 ประการ

1. รักษาศีล 5
2. ยิ้มง่าย ไหว้สวย กราบงาม
3. ก่อนรับประทานอาหารจะมีการพิจารณาอาหารรับประทานอาหาร ไม่ดั่ง ไม่หก ไม่เหลือ
4. ประหยัด ออม ถนอมใช้ เงิน และ สิ่งของ
5. มีนิสัยใฝ่รู้ สู้สิ่งยาก

ด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ 8 ประการ

1. ไม่มีอาหารขยะขายในโรงเรียน
2. ไม่ดู ด่า นักเรียน
3. ชื่นชมคุณความดี หน้าเสาธงทุกวัน
4. โสมรุมเพื่อสะท้อนความรู้สึก เช่นความรู้สึกที่ได้ทำความดี
5. ครู ผู้บริหาร และนักเรียน มีสมุดบันทึกความดี
6. ครู ผู้บริหาร และนักเรียน สอบได้ธรรมศึกษาตรีเป็นอย่างน้อย
7. บริหารจิต เจริญปัญญา ก่อนการประชุมทุกครั้ง
8. มีพระมาสอนอย่างสม่ำเสมอ

ด้านกิจกรรมประจำวันพระ 4 ประการ

1. ใส่เสื้อขาวทุกคน
2. ทำบุญใส่บาตร ฟังเทศน์
3. รับประทานอาหารมังสวิรัตในมือกลางวัน
4. สวดมนต์แปล

โรงเรียนวิถีพุทธจัดทำหลักสูตร ขึ้นมาจำนวน 5 หลักสูตรคือ

1. นักเรียนวิถีพุทธ
2. พัฒนาครูบุคลากรวิถีพุทธ
3. ปฏิบัติธรรมบุคลากรวิถีพุทธ
4. พัฒนาเครือข่ายวิถีพุทธ
5. พัฒนาผู้บริหารวิถีพุทธ

โรงเรียนธรรมวิถียังกำหนดตั้งปณิธานวิถีพุทธบทบาทสำหรับผู้เกี่ยวข้องโดยการมอบหมาย

การรับผิดชอบของบุคลากรในการจัดกิจกรรมส่งเสริม หรือดูแลให้บรรยากาศปฏิสัมพันธ์ที่ดีเป็นกัลยาณมิตรเกิดขึ้นอย่างจริงจังต่อเนื่อง ดังนี้

ปณิธานวิถีพุทธ

1. จัดอาคารสถานที่ สภาพแวดล้อมและแหล่งเรียนรู้ที่ส่งเสริมการพัฒนาศีล สมาธิ ปัญญาอย่างชัดเจน

2. จัดกิจกรรมวิถีชาวพุทธในชีวิตประจำวัน วันพระ วันสำคัญต่าง ๆ ที่ส่งเสริม ทาน ศีล ภาวนา อย่างบูรณาการ

3. บูรณาการไตรสิกขา วัฒนธรรมแสงปัญญา วัฒนธรรมเมตตาในหลักสูตรและการเรียนการสอนทุกระดับชั้น
4. ส่งเสริมให้บุคลากร นักเรียนปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ลด ละ เลิก อบายมุข มีจิตอาสา สื่อสารด้วยวาจาสุภาพ เป็นกัลยาณมิตร
5. สถานศึกษาร่วมกับผู้ปกครอง ชุมชน มีส่วนร่วมจัดกิจกรรม ปฏิบัติกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาในวิถี บวร เป็นประจำ

โดยมีเงื่อนไขเชิงบริบทเฉพาะ (Contextual Conditions) และเงื่อนไขสอดแทรกทั่วไป (Intervening Conditions) อะไรที่มีผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์เหล่านั้น ยุทธศาสตร์ที่โรงเรียนได้นำมาใช้จนเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิถีนี้นั้นเกี่ยวข้องกับเงื่อนไขเชิงบริบทเฉพาะที่มีผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์เหล่านั้น ผู้อำนวยการและท่านรองผู้อำนวยการพร้อมคุณครูผู้สอนศึกษานิเทศน์ กรรมการสถานศึกษาประธานนักเรียน และนักเรียนแกนนำในการดำเนินกิจกรรมโรงเรียนวิถีพุทธเพื่อให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เพื่อให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย เพื่อให้สอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายต่าง ๆ ของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

เงื่อนไขสอดแทรกทั่วไป (Intervening Conditions) อะไรที่มีผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์เหล่านั้น รายละเอียดเงื่อนไขสอดแทรกทั่วไปที่มีผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์ เพื่อให้โรงเรียนพระปริยัติธรรมมีส่วนร่วมในการศึกษา เพื่อมีส่วนร่วมกิจกรรมทางศาสนากับวัด พฤติกรรมของนักเรียนไปในทางที่ไม่พึงประสงค์ บิดามารดามีอาชีพรับจ้างทำงานกะกลางคืนในโรงงานส่วนใหญ่ เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันมากขึ้นส่งผลให้พฤติกรรมของนักเรียนเปลี่ยนแปลงไป ต้องการให้นักเรียนเป็นคนดีในสังคม หลังจากจบจากโรงเรียนไป เข้าค่ายคุณธรรม (โรงเรียนจักเข้าค่ายจัดเป็นฐานต่าง ๆ) วันสำคัญนักเรียนไปทำบุญและไปร่วมพิธีกับชุมชนการสอนในสาระสังคมและสาระอื่น ๆ จะพูดสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมตลอด การมีความเอื้ออาทร ช่วยเหลือดูแลเพื่อน ๆ หัวสิ่งของ การทักทาย สวัสดิ์ มารยาทที่ดีงาม เวลาเดินผ่านก้มหัวและกล่าวแสดงความขอบคุณเมื่อมีผู้ให้สิ่งของมุ่งเน้นการเป็นโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำและพัฒนาสู่โรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน ผลพลอยได้ทำให้บุคลากร ครู ผู้บริหารมีหลักธรรมและนำวิถีพุทธ/วิถีธรรมมาใช้ในชีวิตประจำวันและงานที่รับผิดชอบ ส่วนนักเรียนเป็นผู้มีความอ่อนน้อม แยกความดีความชั่วอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข รู้จักเสียสละ มีน้ำใจช่วยเหลือตนเองและส่วนรวม สังคมและโรงเรียนที่เราอาศัยอยู่จะได้มีการพัฒนาทั้งระบบ ครอบครัว ชุมชน สังคมขนาดใหญ่ มุ่งเน้นการเป็นโรงเรียนวิถีพุทธอย่างยั่งยืนพัฒนาอย่างต่อเนื่อง มีการบูรณาการผู้บริหาร ครู สามารถนำหลักธรรมวิถีพุทธมาใช้ในชีวิตประจำวัน สังคมและชุมชนที่เราอาศัยอยู่จะได้มีการพัฒนาทั้งระบบที่เป็นรูปแบบและมีประสิทธิภาพ ครอบครัว ชุมชน สังคมขนาดใหญ่ได้รับการพัฒนายิ่งขึ้น เป้าหมายที่จะพัฒนาโรงเรียนให้เป็นโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน ผู้อำนวยการรองผู้อำนวยการ และครู มีคุณธรรมจริยธรรมในการประพฤติปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งสามสามารถนำมาใช้ในการปฏิบัติงานและการดำเนินชีวิตประจำวัน

นักเรียนเป็นคนอ่อนน้อมถ่อมตน มีคุณธรรมจริยธรรม สามารถแยกแยะความดีและความชั่วได้ที่ สำคัญนักเรียนนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้

เพื่อศึกษาผลสืบเนื่อง (Consequences) ที่เกิดขึ้นจากการใช้ยุทธศาสตร์ที่โรงเรียนธรรมวิธีได้เลือกนำมาใช้จนทำให้เป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีนั้นว่ามีอะไรบ้างในประเด็นเกี่ยวกับผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์เหล่านั้นผู้อำนวยการและท่านรองผู้อำนวยการพร้อมคุณครูผู้สอนศึกษานิเทศน์ กรรมการสถานศึกษาประธานนักเรียน และนักเรียนแกนนำในการดำเนินกิจกรรมโรงเรียนวิถีพุทธเพื่อให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เพื่อให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย เพื่อให้สอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายต่าง ๆ ของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา โรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิธีในประเด็นเกี่ยวกับผลสืบเนื่องที่เกิดจากการใช้ยุทธศาสตร์การที่โรงเรียนได้เลือกนำมาใช้จนทำให้เป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดี ได้ก่อให้เกิดการปรับปรุงแบบโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดี นำไปสู่การกำหนดเป้าหมาย และการเลือกกิจกรรมที่ทำให้โรงเรียนวิถีพุทธเป็นแบบอย่างที่ดี ครูผู้ปกครอง และชุมชนช่วยสนับสนุนให้กระบวนการเรียนการสอนเกิดการเปลี่ยนแปลงที่เน้นการบูรณาการ และการสร้างสรรค์กิจกรรมที่เกิดจากความรู้อิกรับผิดชอบร่วมกัน โดยมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญ คือ การปรับปรุงและการพัฒนาคุณภาพนักเรียน จากการศึกษาปรากฏการณ์โรงเรียนวิถีพุทธเป็นแบบอย่างที่ดีในครั้งนี้พบว่า มีผลสืบเนื่องที่เกิดจากการใช้ยุทธศาสตร์โรงเรียนวิถีพุทธเกี่ยวกับด้านโรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนมีคุณภาพและมาตรฐาน ความภาคภูมิใจในงาน และการยอมรับจากภายนอกและด้านชุมชน ได้แก่ การขยายจิตสำนึกโรงเรียนวิถีพุทธ

6.10 สรุปผลการวิจัยเชิงทฤษฎี

วิจารณ์สารรัตน์ (2553) กล่าวว่า การวิจัยทฤษฎีฐานรากมีลักษณะที่สำคัญประการหนึ่งคือการก่อให้เกิดทฤษฎีและได้กล่าวถึงแนวคิดของ Locke (2001) เกี่ยวกับการเป็นรูปแบบเชิงทฤษฎีเชิงสาเหตุและผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้น (Causal-consequence Theoretical Framework) หรือรูปแบบความสัมพันธ์เชิงเหตุผลหรือแผนภาพของทฤษฎีหรือรูปแบบความสัมพันธ์เชิงเหตุผลระหว่างปรากฏการณ์หลัก เงื่อนไขเชิงสาเหตุยุทธศาสตร์/การกระทำ/ปฏิสัมพันธ์เงื่อนไขเชิงบริบท เงื่อนไขสอดแทรกและผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้น ตามแนวคิดของ Strauss & Corbin (1998) ซึ่ง

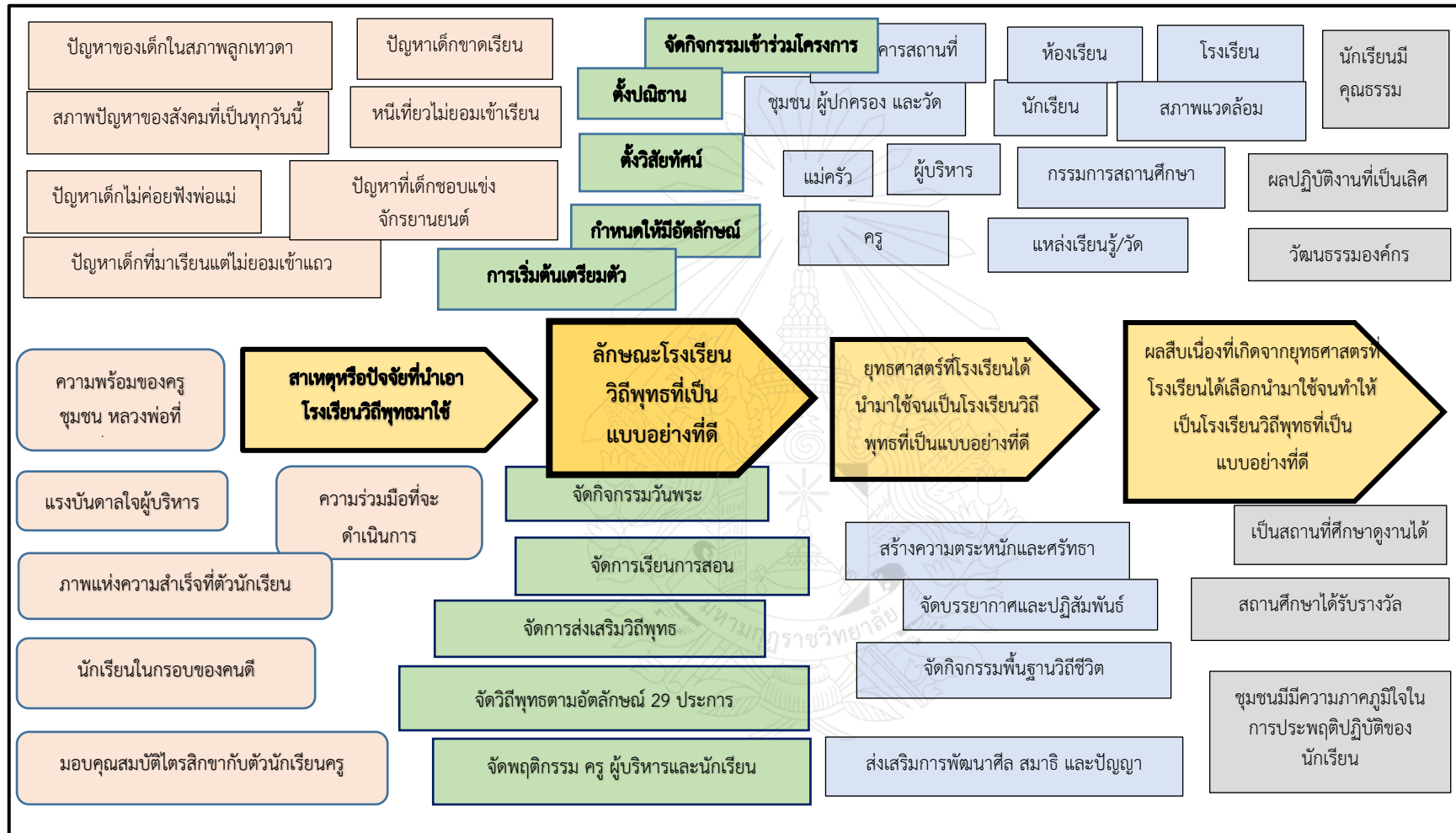
หากนำเอาแบบนี้มาใช้เป็นกรอบแนวคิดเพื่อการวิจัยก็จะเป็นรูปแบบที่ก่อให้เกิดแนวคิดที่ชัดเจนทั้งใน “การตั้งคำถามการวิจัย” และใน “การหาคำตอบเพื่อตอบคำถามการวิจัย” กรณีที่เป็น การตั้งคำถามการวิจัยจะให้แนวคิดที่ชัดเจนเกี่ยวกับการตั้งคำถามการวิจัยในเชิงเหตุผลสัมพันธ์ต่อกัน ดังนี้ว่า 1) ปรากฏการณ์หลักมีลักษณะเป็นอย่างไร (Core Phenomenon) เกิดจากสาเหตุอะไร (Causal Conditions) 2) ปรากฏการณ์หลัก (Core Phenomenon) มีอิทธิพลให้เกิดการใช้ยุทธศาสตร์อะไร/เกิดการกระทำอะไร/มีปฏิสัมพันธ์กันอย่างไร (Strategies/Action/Interaction) โดยมีเงื่อนไขเชิงบริบท (Contextual Conditions) และเงื่อนไขสอดแทรก (Intervening Conditions) อะไรที่มีอิทธิพลต่อการใช้ยุทธศาสตร์/การกระทำ/ปฏิสัมพันธ์ (Strategies/Action/Interaction) นั้นด้วย และ 3) การใช้ยุทธศาสตร์/การกระทำ/ปฏิสัมพันธ์ (Strategies/Action/Interaction)

Interaction) ได้ก่อให้เกิดผลสืบเนื่อง (Consequences) อะไรขึ้นมา กรณีที่เป็นการหาคำตอบเพื่อตอบคำถามการวิจัย จะให้แนวคิดการสรุปหรือนำเสนอผลการวิจัยที่เป็น “ทฤษฎีเชิงกระบวนการ” (Process Theory) ที่มีองค์ประกอบของทฤษฎีตามคำถามการวิจัยนั้น คือ 1) ลักษณะของปรากฏการณ์หลัก (Core Phenomenon) และสาเหตุที่ทำให้เกิดปรากฏการณ์หลัก (Causal Conditions) 2) ยุทธศาสตร์/การกระทำ/ปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจากอิทธิพลของปรากฏการณ์หลัก (Strategies) เงื่อนไขเชิงบริบท (Contextual Conditions) และเงื่อนไขสอดแทรก (Intervening Conditions) 3) ผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้น (Consequences) จากการใช้ยุทธศาสตร์/การกระทำ/ปฏิสัมพันธ์เมื่อได้คำตอบมาครบถ้วนทุกข้อคำถาม นักวิจัยจะได้ผลสรุปของการวิจัยเป็น “ทฤษฎีเชิงกระบวนการ” ในลักษณะที่เป็นรูปแบบเชิงทฤษฎีเชิงสาเหตุและผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้น (Causal-Consequence Theoretical Framework) หรือรูปแบบความสัมพันธ์เชิงเหตุผลหรือแผนภาพของทฤษฎีหรือรูปแบบความสัมพันธ์เชิงเหตุผลระหว่างเงื่อนไขเชิงสาเหตุปรากฏการณ์หลัก ยุทธศาสตร์/การกระทำ/ปฏิสัมพันธ์เงื่อนไขเชิงบริบท เงื่อนไขสอดแทรกและผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้น

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำแนวคิดการวิจัยทฤษฎีฐานรากเชิงระบบของ Strauss & Corbin (1998) มาใช้เป็นแนวทางในการศึกษา ซึ่งปรากฏการณ์ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิถีวิถี จากมุมมองของคนที่อยู่ในปรากฏการณ์ มีลักษณะอย่างไร มีสาเหตุหรือมีปัจจัยจากอะไร ยุทธศาสตร์และเงื่อนไขการใช้ยุทธศาสตร์การมีโรงเรียนวิถีพุทธ รวมทั้งผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้นจากการใช้ยุทธศาสตร์การมีโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดี และจากคำถามการวิจัยและวัตถุประสงค์การวิจัย รวมทั้งการนำผลการศึกษาเอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดพื้นฐานในการวิจัย ดังภาพที่ 6.7 (นำเสนอเฉพาะในประเด็นที่สำคัญ)

ภาพที่ 6.7 ข้อเสนอแนะเชิงกระบวนการในรูปแบบเชิงทฤษฎีเชิงสาเหตุหรือปัจจัยและผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้นของโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิถี

6.11 ข้อเสนอแนะ

6.11.1 ข้อเสนอแนะระดับนโยบาย

เนื่องจากโรงเรียนที่ใช้เป็นกรณีศึกษาครั้งนี้เป็นโรงเรียนวิถึพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิถึ จึงกล่าวได้ว่าเป็นโรงเรียนวิถึพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีในโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลนั้น หน่วยงานต้นสังกัด หรือองค์กรที่เกี่ยวข้องควรรนำองค์ความรู้จากการวิจัยไปกำหนดเป็นนโยบายสู่การปฏิบัติให้แก่โรงเรียนอื่น ดังข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย ดังต่อไปนี้

1) โรงเรียน ผู้บริหาร คณะกรรมการสถานศึกษาพื้นที่ทำการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มี จุดเด่นของความเป็นโรงเรียนวิถึพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิถึคือ การกำหนดนโยบายที่ชัดเจนของโรงเรียน การมีวิสัยทัศน์ของโรงเรียน และการจัดการศึกษาได้ตรงตามอัตลักษณ์ของความเป็นโรงเรียนวิถึพุทธต่าง ๆ เช่น คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้แทนกลุ่มบุคคลในชุมชน ผู้ปกครองนักเรียน ซึ่งมี ซึ่งสถานศึกษาหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ควรกำหนดนโยบายโรงเรียนวิถึพุทธในโรงเรียนให้มีแบบแผนที่ชัดเจน มีความต่อเนื่อง และยั่งยืนยิ่งขึ้น

2) คณะครูผู้สอน บุคลากรในโรงเรียน ศึกษาในเทศก์ ควรมีบทบาทของผู้บริหารประพฤติตนเหมาะสม การมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล ครูมีความสัมพันธ์อันดีกับชุมชน และเป็นแบบอย่างที่ดี ความรู้สึกผูกพันกับโรงเรียน และความศรัทธาในการทำงาน มีผลต่อความเป็นโรงเรียนวิถึพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีในโรงเรียนดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา จึงควรมีนโยบายในการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาและประชาชนในชุมชน ทั้งด้านความรู้ทักษะ และทัศนคติเพื่อสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีในการทำงาน ให้เข้าใจ และเข้าถึงหลักการพัฒนาการศึกษาาร่วมกัน รวมทั้งการสร้างเครือข่ายชุมชน เพื่อให้การจัดการศึกษาสามารถตอบสนองต่อความเป็นโรงเรียนวิถึพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีในโรงเรียน

3) นักเรียน ชุมชนและผู้ปกครองโรงเรียน วัด/แหล่งเรียนรู้ที่ใช้เป็นพื้นที่การวิจัยครั้งนี้ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในวงการการศึกษา จึงกล่าวได้ว่าเป็นแนวปฏิบัติที่ดี (best practices) หน่วยงานทางการศึกษาระดับนโยบายจึงควรส่งเสริมให้มีการจัดการความรู้ (Knowledge Management) โดยการถอดองค์ความรู้เป็นโรงเรียนวิถึพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิถึ เพื่อการกระจายองค์ความรู้ใหม่สำหรับการพัฒนาโรงเรียนอื่นต่อไป

6.11.2 ข้อเสนอแนะการนำไปปฏิบัติ

จากผลการวิจัยได้ข้อสรุปซึ่งเป็นสาระสำคัญ โรงเรียน หน่วยงานทางการศึกษาอื่น และผู้มีบทบาทเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาสามารถนำไปประยุกต์ใช้ตามความเหมาะสม ดังนี้

1) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเป็นโรงเรียนวิถึพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิถึในระยะเริ่มแรกนั้น ผู้บริหารโรงเรียนควรให้ความสนใจปัจจัยภายในโรงเรียนก่อน เช่น การทุ่มเทและเสียสละการทำงานเกินระดับปกติการประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีการส่งเสริมให้ครูมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อชุมชน เป็นต้น เพื่อให้การพัฒนาเริ่มเปลี่ยนแปลงจากรูปแบบการระเบิดจากข้างใน (inside out)

2) การปฏิบัติงานของโรงเรียนเพื่อนำไปสู่โรงเรียนวิถึพุทธของชุมชนนั้น ควรมีการกำหนดปรัชญาการมีส่วนร่วมของโรงเรียนกับชุมชน และสร้างความตระหนักการนำปรัชญาโรงเรียนไปสู่การปฏิบัติอย่างจริงจัง โดยเน้นการส่งเสริมบทบาทการมีส่วนร่วมของกรรมการสถานศึกษา เครือข่าย

ผู้ปกครองนักเรียน ศิษย์เก่า การทำงานด้วยความโปร่งใส และการประชาสัมพันธ์โรงเรียนวิถีพุทธอย่างต่อเนื่อง เพื่อนำไปสู่การได้รับการยอมรับจากภายนอก และนำไปสู่โรงเรียนวิถีพุทธมากยิ่งขึ้น

3) เจื่อนใจที่สำคัญในการนำไปสู่โรงเรียนวิถีพุทธของชุมชนในการจัดการศึกษาที่ประสบผลสำเร็จนั้น บริบทของชุมชนมีความสำคัญต่อการสร้างเครือข่ายการศึกษาในชุมชนตลอดจนการใช้ทรัพยากรร่วมกันอย่างเป็นธรรมและเท่าเทียม ดังนั้น ผู้บริหารโรงเรียนควรเร่งรัดการสร้างความรู้สึกร่วมกันเป็นเจ้าของโรงเรียนให้เกิดขึ้นในชุมชนและนำกลยุทธ์การร่วมมือกับชุมชนโดยยึดคุณภาพของนักเรียนเป็นเป้าหมาย ปลูกฝังศรัทธา สร้างเสริมปัญญาในพระพุทธานุภาพให้เกิดขึ้นกับบุคลากรและผู้เกี่ยวข้อง

4) ยุทธศาสตร์โรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิธีเป็นข้อค้นพบจากการวิจัยครั้งนี้เป็นที่ยุทธศาสตร์ควรนำมาปฏิบัติ ดังนั้น ผู้บริหารโรงเรียนและผู้เกี่ยวข้องควรเลือกยุทธศาสตร์ที่เหมาะสมกับบริบทโรงเรียนเพื่อนำไปสู่การพัฒนาความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีในโรงเรียน

6.11.3 ข้อเสนอแนะต่อการทำวิจัยครั้งต่อไป

จากผลการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะหลายประเด็นที่สามารถนำไปวิจัยต่อยอดเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ หรือวิจัยเพื่อการยืนยันให้ได้องค์ความรู้ที่คมชัดมากยิ่งขึ้น ดังข้อเสนอแนะต่อไปนี้

1) การเลือกศึกษาปรากฏการณ์ของโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีในโรงเรียนครั้งนี้ ซึ่งเป็นการเก็บข้อมูลที่มีขอบเขตระยะเวลายาวนานเกินไป การวิจัยในครั้งต่อไปอาจกำหนดช่วงเวลาให้สั้นลง นอกจากนี้อาจทำวิจัยลักษณะเดิมซ้ำอีกครั้ง เพื่อให้ได้ข้อสรุปเชิงทฤษฎีที่คมชัดมากยิ่งขึ้น หรือวิจัยเพื่อการยืนยันผลการวิจัยนี้โดยนำโมเดลที่เป็นข้อสรุปเชิงทฤษฎีไปกำหนดเป็นตัวแปรการทดสอบในรูปแบบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ

2) นำข้อเสนอแนะจากการวิจัยที่เป็นประเด็นเกี่ยวกับยุทธศาสตร์เพื่อเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดี โดยเปลี่ยนวิธีวิทยาการวิจัยเป็นการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หรือการวิจัยและพัฒนา เพื่อการประยุกต์ใช้ทฤษฎีและการปฏิบัติซึ่งสามารถนำไปใช้จริง และทำให้ทฤษฎีกับการปฏิบัติเป็นสิ่งที่ไปด้วยกันได้

3) สำหรับข้อเสนอแนะการวิจัยเชิงคุณภาพตามแนวทางสร้างทฤษฎีฐานรากซึ่งถือว่าผู้วิจัยเป็นเครื่องมือหลักที่สำคัญที่สุด ผู้ที่จะทำวิจัยลักษณะนี้ควรเตรียมความพร้อมของผู้วิจัยเองทั้งในแง่ค่านิยมเพื่อให้เกิดความไวในเชิงทฤษฎีการศึกษาระเบียบวิธีวิจัยให้กระจ่างชัด สร้างความเชื่อมั่นให้กับตนเองโดยเข้ารับการอบรมและฝึกปฏิบัติเทคนิควิธีการใช้ศาสตร์และศิลป์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิจัยเชิงคุณภาพ รวมถึงการกำหนดขอบเขตระยะเวลาอยู่ในพื้นที่ศึกษาเป็นระยะเวลาสั้นพอที่จะให้ได้ข้อมูลครอบคลุม ครบถ้วนและมีคุณภาพ ตลอดจนการฝึกทักษะการใช้เครื่องมือและอุปกรณ์ต่าง ๆ ในภาคสนามให้มีความคล่องแคล่ว ซึ่งจะส่งผลให้การดำเนินการวิจัยมีความสมบูรณ์และมีคุณภาพยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

1. ภาษาไทย

- คณะกรรมการการการศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และ การท่องเที่ยว สภานิติบัญญัติแห่งชาติ. (2561). *การส่งเสริมโรงเรียนวิถีพุทธและโรงเรียนคุณธรรม*. สืบค้นเมื่อ 31 มกราคม 2563, จาก bit.ly/2UeE08m
- จักรกฤษณ์ โปตาพล. (2560). *พระพุทธศาสนากับการศึกษา : เพื่ออนาคตประเทศไทย*. สืบค้นเมื่อ 2 มีนาคม 2563, จาก bit.ly/2TsLaUy
- จิระเดช โอภาสพันธ์วงศ์. (2561). *วิชาสุดท้ายที่โรงเรียนอนุบาลไม่ได้สอน*. สืบค้นเมื่อ 31 มกราคม 2563, จาก bit.ly/2Ogamvl
- จุฬารักษ์ มาเสถียรวงศ์. (2561). *ความท้าทายของศตวรรษที่ 21 กับการเรียนรู้ยุคใหม่. จดหมายข่าว ประชาคมวิจัย*, 137(23).
- เจริญ กองโตกลาง. (2559). *รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้อำนวยการโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 5. วารสารบริหาร การศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 2(1), 82-91.
- เชียงใหม่นิวส์. (2561). *รู้จักบุญกัลยาบ อบรมพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม โรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ*. สืบค้นเมื่อ 30 กรกฎาคม 2562, จาก bit.ly/3312wUg
- ถวิล อรัญเวศ. (2560). *โรงเรียนวิถีพุทธ*. สืบค้นเมื่อ 17 กรกฎาคม 2562, จาก <https://www.gotoknow.org/posts/629399>
- ถวิล อรัญเวศ. (2560). *โรงเรียนวิถีพุทธ บทความทางวิชาการถวิล อรัญเวศ*. สืบค้นเมื่อ 25 มิถุนายน 2563, จาก bit.ly/2VgiiAy
- ทักษิณ ชินวัตร. (2545). *“หลักสูตรใหม่เด็กไทยพัฒนา”*. สืบค้นเมื่อ 31 มกราคม 2563, จาก bit.ly/2RGpODt
- เทิดศักดิ์ บุญรินทร์. (2554). *สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 5 (โรงเรียน บ้านห้วยทราย) โรงเรียนวิถีพุทธ*. สืบค้นเมื่อ 30 กรกฎาคม 2562, จาก http://www.huaisai.ac.th/buddhism_schoolbit.ly/2Dzy04a
- นิทรา ฉินไพศาล. (2559). *กลยุทธ์การบริหารการพัฒนาคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียนประถมศึกษา. วารสารสถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย*. 7(2) 162-177.
- นิภา แยมวจี. (2546). *คณะกรรมการพัฒนานวัตกรรมการศึกษา. โรงเรียนวิถีพุทธ*. สืบค้นเมื่อ 30 กรกฎาคม 2562, จาก http://www.moe.go.th/5TypeSchool/school_bud.htm
- บ้านจอมยุทธ. (2563). *สมาธิ*. สืบค้นเมื่อ 4 ธันวาคม 2563, จาก bit.ly/39FqAtK
- บุญศรี พานะจิตต์. (2560). *มหาเถรสมาคม ครั้งที่ 13/2547 มติที่ 207/2547 เรื่อง ส่งเสริมและ สนับสนุนโรงเรียนวิถีพุทธ*. สืบค้นเมื่อ 26 มิถุนายน 2563, จาก bit.ly/3eA41Xd
- บุบผาสวัสดิ์ รัชชตาตะนันท์. (2559). *โรงเรียนทอสีประวัติความเป็นมา*. สืบค้นเมื่อ 26 มิถุนายน 2563, จาก bit.ly/3g0TmVM

- บุษผาสวัสดิ์ รัชชตาตะนันท์. (2561). *วิชาสุดท้ายที่โรงเรียนอนุบาลไม่ได้สอน*. สืบค้นเมื่อ 31 มกราคม 2563, จาก bit.ly/2Ogamvl
- บุษกร วัฒนบุตร. (2557). *การพัฒนาทุนมนุษย์วิฤทธิพทุธในการบริหารองค์กรเพื่อรองรับประชาคมอาเซียน*. สืบค้นเมื่อ 19 ธันวาคม 2562, จาก bit.ly/36M3FID
- ประภาภัทร นิยม. (2540). *รู้จักรุ่งอรุณโรงเรียนรุ่งอรุณ*. สืบค้นเมื่อ 2 กุมภาพันธ์ 2563, จาก bit.ly/2Uf88R0
- ประภาภัทร นิยม. (2558). *โครงการวิจัย การปฏิรูปโรงเรียนวิฤทธิพทุธเป็นฐานไปสู่ความเป็นชุมชนบวร*. สืบค้นเมื่อ 18 ธันวาคม 2562, จาก <http://bit.ly/2M5ORww>
- ประภาภัทร นิยม. (2562). *โรงเรียนรุ่งอรุณรู้จักรุ่งอรุณ*. สืบค้นเมื่อ 26 มิถุนายน 2563, จาก bit.ly/2Uf88R0
- ประเวศ วะสี. (2546). *ระบบการศึกษาแนวพทุธ ครั้งที่ 3*. สืบค้นเมื่อ 26 มิถุนายน 2563, จาก bit.ly/2xUPntj
- พจนานุกรมไทย. (2563). *ความหมาย ปัญญา*. สืบค้นเมื่อ 4 ธันวาคม 2563, จาก bit.ly/33ISbX5
- พจนานุกรมแปล ไทย-ไทย ราชบัณฑิตยสถาน. (2563). *สมาธิ ปัญญา*. สืบค้นเมื่อ 4 ธันวาคม 2563, จาก bit.ly/3onQBlr
- พจนานุกรมพทุธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. (2563). *ปัญญา*. สืบค้นเมื่อ 4 ธันวาคม 2563, จาก bit.ly/2JCA5iP
- พระครูใบฎีกาสุนันท์ สุวิชาโน. (2561). *การพัฒนาการบริหารจัดการโรงเรียนวิฤทธิพทุธในจังหวัดสมุทรปราการ. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์. 7(1) 84-98.*
- พระครูปลัดธรรมจริยวัฒน์. (2558). *ภาวะผู้นำ หลักธรรม และ กระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างสรรค์*.
 ขอนแก่น : คลังน่านาวิทยา.
- พระครูพิศิษฐ์ กระจานนาค (ประยูร นนทีโย). (2563). *การพัฒนาการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ ในการพัฒนาชุมชนตามแนววิฤทธิพทุธ ในจังหวัดสมุทรสงคราม. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์. 9(1) มกราคม - มีนาคม 2563.*
- พระจรรุญ จันทูป. (2562). *ภาวะผู้นำการบริหารจัดการโรงเรียนวิฤทธิพทุธ. วารสารสมาคมศิษย์เก่ามหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย 7(2), 181-193.*
- พระณรงค์เดช อธิมุตโต. (2561). *โรงเรียนวิฤทธิพทุธการศึกษาเพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์*. สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2562, จาก <https://www.vitheeбудdha.com/main.php?url=about&id=32>
- พระพรหมคุณาภรณ์. (ป.อ. ปยุตโต). (2550). *การศึกษาเริ่มต้นเมื่อคนกินอยู่เป็น*. (พิมพ์ครั้งที่ 5). พิมพ์ลักษณ์ กรุงเทพฯ : อักษรสยามการพิมพ์.
- พระพทุธโฆษจารย์. (2562). *คัมภีร์พระวิฤทธิธรรมรค*. นนทบุรี : ศรีปัญญา. สืบค้นเมื่อ 3 ธันวาคม 2563, จาก bit.ly/3qq6wBo
- พระไพศาล วิสาโล. (2544). *คู่มือการสัมมนาการพัฒนาวัฒนธรรมสำหรับโรงเรียนวิฤทธิพทุธพระราชทาน รุ่น 2*. สืบค้นเมื่อ 2 กุมภาพันธ์ 2563, จาก bit.ly/38YfDQh

- พระภิกษุญาณวชิรญาณ (เผด็จ ทัดตชีโว). (2554). *ศีลคืออะไร รักษาแล้วดีอย่างไร พื่อตอบปัญหา*. สืบค้นเมื่อ 1 ตุลาคม 2563, จาก bit.ly/34ckL2x
- พระมหาจักรพันธ์ จกภูวโร. (2563). *ไตรสิกขากับการดำเนินชีวิตของชาวพุทธ*. สืบค้นเมื่อ 24 ธันวาคม 2563, จาก bit.ly/2KAGRpN
- พระครูพิพัฒนศีลาจาร (ติลก เพ็ชรศรี). (2559). พัฒนาการทางคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในโรงเรียนวิถิพุทธในเขตภาคเหนือตอนบน. *วารสารครุศาสตร์ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 44(3), 131-143.
- ไพรัช สู่แสนสุข และ บรรณเจตพร สู่แสนสุข. (2558). *การศึกษาวิถิพุทธ*. สืบค้นเมื่อ 19 ธันวาคม 2562, จาก bit.ly/2Q11qdv
- ภูเวียง วงศ์แสงเดือน. (2558). *โรงเรียนวิถิพุทธในประชาคมอาเซียน*. สืบค้นเมื่อ 19 ธันวาคม 2562, จาก bit.ly/34DN9sy
- มหัทธโน. (2560). *ศีลห้าคน ให้เป็นคน โดย หลวงปู่ขาว อนาลโย ทुरुปลูกปัญญา*. สืบค้นเมื่อ 1 ตุลาคม 2563, จาก bit.ly/36nC6bA
- มหาเถรสมาคม. (2547). *ส่งเสริมและสนับสนุนโรงเรียนวิถิพุทธ*. สืบค้นเมื่อ 22 กรกฎาคม 2562, จาก <http://mahathera.onab.go.th/index.php?url=mati&id=1251>bit.ly/3eA41Xd
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2563). *ยุทธศาสตร์เกี่ยวกับประเด็นวิจัย*. สืบค้นเมื่อ 15 มกราคม 2563, จาก bit.ly/2uOc7cx
- มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. (2556). *พระไตรปิฎก และอรรถกถาแปล ชุด 91 เล่ม (พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิตามรรค (เล่ม69. ข้อ15 หน้า 663)*. สืบค้นเมื่อ 20 กันยายน 2563, จาก bit.ly/3cdsml0
- มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. (2556). *พระไตรปิฎก และอรรถกถาแปล ชุด 91 เล่ม พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค 24,19,487*. สืบค้นเมื่อ 20 กันยายน 2563, จาก bit.ly/2H8Mut4
- มูลนิธิวิกิมีเดีย. (2562). *โรงเรียนวิถิพุทธ-วิกิพีเดีย*. สืบค้นเมื่อ 14 กรกฎาคม 2562, จาก <https://th.wikipedia.org/wiki/โรงเรียนวิถิพุทธ>
- รักลูก. (2561). *โรงเรียนแนวการสอนแบบวิถิพุทธ เน้นพัฒนาตามหลักพุทธธรรม*. สืบค้นเมื่อ 30 กรกฎาคม 2562, จาก <https://www.rakluke.com/> bit.ly/2SNyZAU
- รัตน์ สมิต. (2558). *การสร้างวัฒนธรรมหน้าในโรงเรียนวิถิพุทธ*. สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2562, จาก <https://slideplayer.in.th/slide/5582102/>
- โรงเรียนสยามสามไตร. (2560). *ประวัติโรงเรียนสยามสามไตร*. สืบค้นเมื่อ 26 มิถุนายน 2563, จาก bit.ly/2VlIKbV
- วัดป่าดอยแสงธรรมญาณสัมปันโน. (2560). *ศีลเป็นรากแก้วของศาสนา โอวาท ท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต*. สืบค้นเมื่อ 1 ตุลาคม 2563, จาก bit.ly/36nljoU
- วันชัย สุขตาม. (2560). การพัฒนาทุนมนุษย์วิถิพุทธในยุคโลกาภิวัตน์ : รูปแบบและแนวทางปฏิบัติ. *วารสารมหาจุฬาราชการ*, 2(2), 117-120.

- วิกานดา จันทประดิษฐ์. (2561). *โครงการโรงเรียนวิถีพุทธ สำนักบริหารงานการมัธยมศึกษาตอนปลาย สพฐ.* สืบค้นเมื่อ 23 กรกฎาคม 2563, จาก bit.ly/2RlpgBv
- วิกิพีเดีย. (2562). *โรงเรียนวิถีพุทธ.* สืบค้นเมื่อ 25 มิถุนายน 2563, จาก bit.ly/3dumB1h
- วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (2563). *สมาธิ.* สืบค้นเมื่อ 4 ธันวาคม 2563, จาก bit.ly/2Jqsu72
- วิชาญ ใจเถิง. (2557). รูปแบบการบริหารงานวิชาการเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียนตามแนววิถีพุทธและ วอลดอร์ฟสำหรับโรงเรียนประถมศึกษา ในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2557) มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ (สทมส.).* 20(2.4), 1-10.
- วิโรจน์ สารรัตนะ. (2557). *ภาวะผู้นำ: ทฤษฎีและนวัตกรรมการร่วมสมัยปัจจุบัน.* กรุงเทพฯ : ทิพย์วิสุทธิ.
- วิโรจน์ สารรัตนะ. (2561). *การวิจัยทางการบริหารการศึกษา : แนวคิดและแนวปฏิบัติ. (E-book).* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: ทิพย์วิสุทธิ.
- สภาขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศด้านการศึกษา. (2560). *เรื่องการจัดการศึกษาวิถีพุทธ. ครั้งที่ 22/2560 ลงวันที่ 18 มิถุนายน 2560.* สืบค้นเมื่อ 8 พฤษภาคม 2563, จาก bit.ly/2WF27N0
- สมเด็จพระพุทธชินวงศ์. (2560). *แนวพระธรรมทูตยี่ดสาราณียธรรม 6 ท่างาน.* สืบค้นเมื่อ 17 ธันวาคม 2562, จาก <https://www.dailynews.co.th/education/576548>
- สมพงษ์ เกศานุช. (2559). การพัฒนาบทบาทพระสงฆ์ในการแก้ปัญหาความขัดแย้งในสังคมไทย. *วารสารวิชาการธรรมทรรศน์,* 16(1), 227-249.
- สามารถ มั่งสั้ง. (2558). *มีศีลและมีธรรม.* สืบค้นเมื่อ 1 ตุลาคม 2563, จาก bit.ly/3L3PNR7
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช). (2561). *การประชุมคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ ครั้งที่ 2/2561 วันที่ 20 เมษายน 2561.* สืบค้นเมื่อ 19 ธันวาคม 2562, จาก bit.ly/38TBERm
- สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. (2562). *ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580).* สืบค้นเมื่อ 19 ธันวาคม 2562, จาก bit.ly/2EE8EyN
- สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา. (2561). *โรงเรียนส่งเสริมคุณธรรม-วิถีประชาธิปไตย โรงเรียนตัวอย่างที่ควรยึดเป็นต้นแบบ : สถานีพัฒนาสังคม.แนวหน้า.* สืบค้นเมื่อ 31 มกราคม 2563, จาก bit.ly/2Ogu9Lr
- สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา (สนก.). (2546). *การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ.* สืบค้นเมื่อ 31 มกราคม 2563, จาก bit.ly/2RGpODt
- สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา(สนก.) (2561). *สถานศึกษาเพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์.* สืบค้นเมื่อ 25 มิถุนายน 2563, จาก bit.ly/2NvZRU0
- สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา, (2563). *โรงเรียนวิถีพุทธการศึกษาเพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์.* สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2562, จาก <https://www.vithee buddha.com/main.php>
- สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา. (2562). *คู่มือการสัมมนาการพัฒนานวัตกรรมการศึกษาสำหรับโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน รุ่น 2.* สืบค้นเมื่อ 2 กุมภาพันธ์ 2563, จาก bit.ly/38YfDQh

- สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา. (2562). *โรงเรียนวิถีพุทธ*. สืบค้นเมื่อ 15 มกราคม 2563, จาก bit.ly/30jUFIK
- หลวงพ่อบราโมทย์ ปาโมชโช. (2553). *วิธีฝึกให้จิตตั้งมั่น มีสัมมาสมาธิ มี 2 วิธี*. สืบค้นเมื่อ 20 กันยายน 2563, จาก bit.ly/3hH9MTy
- แหวนทอง บุญคำ. (2551). การศึกษากิจกรรมในหลักสูตรโรงเรียนวิถีพุทธ ในโรงเรียนระดับประถมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร ปีการศึกษา 2551. *วารสารสถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย*, 4(2), 51-60.
- อดุลย์ วังศรีคุณ. (2557). การศึกษาไทยในศตวรรษที่ 21 : ผลผลิตและแนวทางการพัฒนา. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม*, 8(1), 1-12.
- อภิชาติ ทองอยู่. (2562). *โลกใบใหม่ : การศึกษาและห้องเรียน ศตวรรษที่ 21*. สืบค้นเมื่อ 14 มกราคม 2563, จาก bit.ly/3a5a1Fn
- อังคณา เรือนแก้ว. (2558). *นวัตกรรมการศึกษา 7 ประเภท : การบริหารจัดการศึกษา โรงเรียนวิถีพุทธ*. สืบค้นเมื่อ 19 กรกฎาคม 2562, จาก <https://www.slideshare.net/aeizii/ss-43280798>
- อำนาจ มีราคา. (2562). ยุทธศาสตร์การจัดการศึกษาในโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ ของจังหวัดหนองบัวลำภู. *วารสารวิชาการแสงอีสาน มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน*. 16(2).
- อำนาจ บัวศิริ. (2561). วัชชีนชาวพุทธไทย : การศึกษาพระพุทธรูปศาสนาสู่คนรุ่นใหม่ กับการแก้ไขปัญหาสังคมไทยด้วยงานวิจัยพุทธศาสตร์. *ธรรมธารวารสารวิชาการทางพระพุทธศาสนา*, 4(2), 1-32.
- อุมาพร ภูศรีโสม. (2560). วัฒนธรรมการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธของโรงเรียนสัตยาไส จังหวัดลพบุรี. *วารสารวิทยาลัยบัณฑิตเอเชีย*. 7(2). กรกฎาคม - ธันวาคม 2560.

2. วิทยานิพนธ์

- กัญญา โพธิวัฒน์. (2548). *ทีมผู้นำการเปลี่ยนแปลงในโรงเรียนประถมศึกษา : การศึกษาเพื่อสร้างทฤษฎีฐานราก*. ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- กัณฑ์พัฒน์ มณฑา. (2561). *ปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การประถมศึกษา กรุงเทพมหานคร*. ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยสยาม.
- กุลณพัฒน์ พัชร์ธัญรัตน์. (2561). *การจัดการศึกษาปฐมวัย : นโยบายและการจัดการเชิงพุทธบูรณาการ*. ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ดวงธิดา พุทธะกุล. (2554). *กระบวนการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธที่ส่งผลต่อคุณลักษณะของนักเรียนโรงเรียนวิถีพุทธ ในอำเภอปากพลี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครนายก*. ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาเทคโนโลยีการบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.

- พระณรงค์เดช อธิมุตโต. (เดชาดิลก) (2562). *รูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ*.
 ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย,
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- รัชณี ศรีทับทิม. (2562). *การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนวัดเฉลิมพระเกียรติ (พิบูล
 บำรุง)*. ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิตภาควิชาการบริหารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย,
 มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อภิสิทธิ์ บุญยา. (2553). *การมีส่วนร่วมของชุมชนในโรงเรียนดีเด่นขนาดเล็ก: การศึกษาเพื่อสร้าง
 ทฤษฎีฐานราก*. ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิต
 วิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- อำพร อัครโรจนกุลชัย. (2553). *ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยกับประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของ
 ครูโรงเรียนเอกชนสอนภาษาจีน*. ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหาร
 การศึกษา, ภาควิชาการบริหารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

3. ภาษาอังกฤษ

- Brown, M.L. (1993). *Ethic minority student's process of community building on a
 predominantly white campus*. Unpublished doctoral dissertation, University
 of Nebraska-Lincoln. Cited in Creswell, J.W. (2008). *Educational research:
 Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research*.
 3rd ed. New Jersey: Merrill Prentice Hall.
- Charmaz, K. (2000). *Grounded theory: Objectivist and constructivist methods*.
 Thousand Oaks, CA: Sage.
- Creswell, J.W. (2008). *Educational research: Planning, conducting, and evaluating
 quantitative and qualitative research*. (3rd ed.). New Jersey: Merrill Prentice
 Hall.
- Dmc.tv. (2563). *สมาธิคืออะไร*. สืบค้นเมื่อ 4 ธันวาคม 2563, จาก bit.ly/33J5Ai2
- Dmc.tv. (2557). *ความรู้รอบตัว ศิล 5*. สืบค้นเมื่อ 1 ตุลาคม 2563, จาก bit.ly/30kaqAw
- Glaser, B., & Strauss, A. (1967). *The discovery of grounded theory*. Chicago: Aldine.
 Cited in Creswell, J.W. (2008). *Educational research: Planning, conducting,
 and evaluating quantitative and qualitative research*. 3rd ed. New Jersey:
 Merrill Prentice Hall.
- iLaw. (2560). *ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี คืออะไร เข้าใจกันแบบย่อ ๆ*. สืบค้นเมื่อ 30 เมษายน 2563,
 จาก bit.ly/2Sk4h3a
- Leedy, P.D. & Ormrod, J.E. (2001). *Practical research: Planning and design*. (7th ed.).
 New Jersey: Merrill Prentice Hall.
- Locke, K. (2001). *Grounded theory in management research*. Thousand Oaks, CA:
 Sage.

- Schwandt, T.A. (2001). *Dictionary of qualitative inquiry*. (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Siam Room Mate. (2020). ปัญหา 3 ประการ ความหมาย และแนวทางปฏิบัติ. สืบค้นเมื่อ 24 ธันวาคม 2663, จาก bit.ly/3nNi9AW
- Snook Horoscope. (2563). คีล 5 หลักปฏิบัติสำคัญของชาวพุทธ. สืบค้นเมื่อ 24 ธันวาคม 2563, จาก bit.ly/2M5z0AY
- Strauss, A. & Corbin, J. (1998). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory*. (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Strauss, A. (1987). *Qualitative analysis for social scientists*. New York: Cambridge University Press.
- Willis, J.W. (2007). *Foundations of qualitative research: Interpretive and critical approaches*. Thousand Oaks, CA: Sage.

ภาคผนวก

มหามกุฏราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ก
แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

โรงเรียนวิถิพุทธที่มีผลปฏิบัติงานเป็นต้นแบบ : การศึกษาทฤษฎีฐานราก

(เนื่องจากการวิจัยนี้ต้องการคำตอบจากคำถามการวิจัยเดียวกัน แบบสอบถามนี้จึงใช้ได้ทั้งกรณีการ
สัมภาษณ์ การสังเกต และการสนทนากลุ่ม)

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....นามสกุล.....

ตำแหน่ง.....

วันที่สัมภาษณ์.....เวลา.....

ผู้สัมภาษณ์.....

คำชี้แจง

แบบสอบถามนี้เป็นแบบสอบถามสำหรับกลุ่มเป้าหมายที่กำหนดเป็นผู้ให้ข้อมูล (Informant) ตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยและเพื่อเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับการวิจัยเรื่องโรงเรียนวิถิพุทธที่มีผลปฏิบัติงานเป็นต้นแบบ : การศึกษาทฤษฎีฐานราก

การตอบแบบสอบถามครั้งนี้ มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการการวิจัยต่อโรงเรียนต่าง ๆ ที่ได้แบบอย่างที่ดี ตามการวิจัยโรงเรียนวิถิพุทธที่มีผลปฏิบัติงานเป็นต้นแบบ : การศึกษาทฤษฎีฐานราก จึงขอให้ท่านให้ความสำคัญในการตอบแบบสอบถามตามความเป็นจริงให้ครบถ้วนสมบูรณ์ ผู้วิจัยขอขอบคุณทุกท่านที่ให้ข้อมูลมา ณ โอกาสนี้ด้วย

1. ลักษณะของความเป็นโรงเรียนวิถิพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิถิ แห่งนี้

.....

.....

.....

.....

.....

2. สาเหตุหรือปัจจัยของการกระทำเพื่อความเป็นโรงเรียนวิถิพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิถิ แห่งนี้

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. ยุทธศาสตร์ที่โรงเรียนได้นำมาใช้จนเป็นโรงเรียนวิถิพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนธรรมวิถิ แห่งนี้

.....

.....

.....

.....

.....

4. เงื่อนไขเชิงบริบทเฉพาะที่มีผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์เหล่านั้น

.....

.....

.....

.....

.....

5. เงื่อนไขสอดแทรกทั่วไปที่มีผลต่อการเลือกใช้ยุทธศาสตร์เหล่านั้น

.....

.....

.....

.....

.....

.....

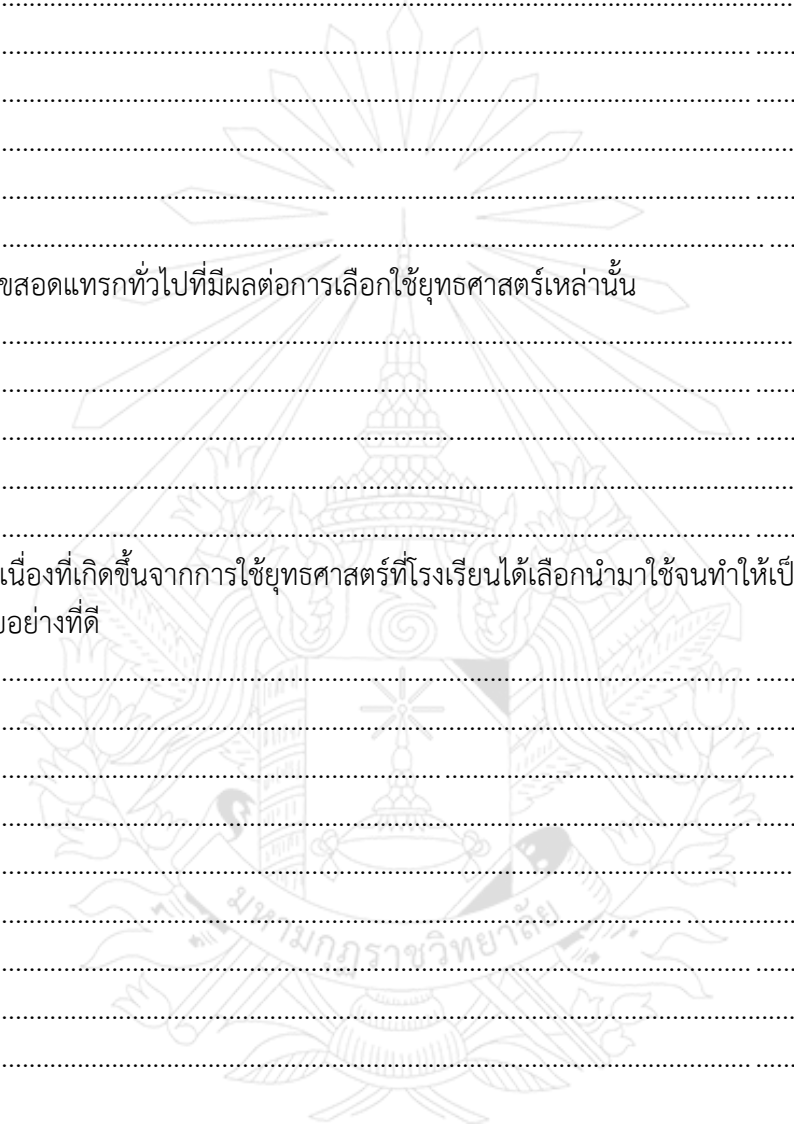
.....

.....

.....

.....

6. ผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้นจากการใช้ยุทธศาสตร์ที่โรงเรียนได้เลือกนำมาใช้จนทำให้เป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นแบบอย่างที่ดี

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ สกุล : นายพชร พรธนประเทศ
วัน เดือน ปีเกิด : วันพุธที่ 2 ธันวาคม 2513
ชาติภูมิ : ศูนย์อนามัยแม่และเด็กจังหวัดขอนแก่น ตำบลในเมือง อำเภอเมือง
จังหวัดขอนแก่น
ที่อยู่ปัจจุบัน : บ้านเลขที่ 3/218 หมู่ที่ 14 ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองขอนแก่น
จังหวัดขอนแก่น
โทรศัพท์ 08-957-13358 และ 043-224324
E-mail: pacharapptez@gmail.com และ
pantanaprtez@gmail.com
ID. Line: kodchasanchangnoy

การศึกษา

พ.ศ. 2525 : โรงเรียนสนามบิน ขอนแก่น
พ.ศ. 2531 : โรงเรียนขอนแก่นวิทยายน ขอนแก่น
พ.ศ. 2535 : ปริญญาตรีนิติศาสตร์บัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง
กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. 2553 : เนติบัณฑิตไทย เนติบัณฑิตยสภา กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. 2562 : นักระรรมตรี จากวัดไทยพุทธคยา ประเทศอินเดีย
พ.ศ. 2561 : ปริญญาโท จากมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
ขอนแก่น สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
พ.ศ. 2565 : ปริญญาเอก จากมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
ขอนแก่น สาขาวิชาบริหารการศึกษา
หน้าที่การงานปัจจุบัน : หัวหน้าสำนักงานทนายความปวงชนพัฒนา บ้านเลขที่ 3/218 หมู่ที่
14 ซอย หมู่บ้านการเคหะเมืองเก่า ถนนกลางเมือง ตำบลเมืองเก่า
อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น 40000